

І. ГЕОГРАФІЯ РЕКРЕАЦІЇ ТА ТУРИЗМУ: ТЕОРЕТИЧНІ ТА ПРИКЛАДНІ ПИТАННЯ

УДК 911.9 (477)

Король Олександр Дмитрович,
кандидат географічних наук, доцент

Чернівецький національний університет імені
Юрія Федьковича, м. Чернівці, Україна,
e-mail: korol-konig@yandex.ua

ВИЇЗНІ ТУРИСТИЧНІ ПОТОКИ ТА ЗАРУБІЖНА ТУРИСТИЧНА АКТИВНІСТЬ

Мета – дослідити зарубіжні (виїзні) туристичні потоки, зокрема з'ясувати, чи залежать вони від чисельності населення тієї чи іншої країни, а також оцінити міру залучення резидентів та їхніх споживчих витрат до зарубіжного туризму.

Методика дослідження побудована на використанні статистичної бази та методології Всесвітнього банку і Всесвітньої туристичної організації, також застосовувалися методи математичної статистики, у т.ч. кореляційний аналіз.

Результати дослідження не виявили залежності обсягів зарубіжного туризму від кількості мешканців у тій чи іншій країні. Тому був запропонований індекс зарубіжної туристичної активності (ЗТА), як мірило залучення населення країни та їх споживчих витрат до зарубіжного туризму, адже схильність людей до подорожей за кордон може помітно впливати на кількість вибуттів. В результаті ранжування 80-ти країн світу за індексом ЗТА, були виявлені чинники, які зумовлюють підвищену зарубіжну туристичну активність населення тієї чи іншої країни. Зокрема, було встановлено, що зарубіжна туристична активність населення визначається, насамперед, економічним чинником, а саме – величиною питомих споживчих витрат домогосподарств. Окрім того, помітним є вплив географічних чинників. Так, найвищими індекси ЗТА були в карликових країнах, у яких звичне середовище резидентів охоплювало всю їхню територію. Неабиякий вплив на зарубіжну туристичну активність чинить клімат, адже він є основною умовою для найпопулярнішої рекреації – купально-пляжної. Зокрема, в країнах, де відмічається мала кількість сонячної радіації, а морські акваторії не прогріваються до комфортних температур, спостерігається підвищена зарубіжна туристична активність.

Наукова новизна полягає у запровадженні індексу зарубіжної туристичної активності (ЗТА), як мірила залучення населення країни та їх споживчих витрат до зарубіжного туризму.

Практична значимість отриманих результатів полягає в можливості зіставлення зарубіжного туризму різних за масштабами країн для дослідження чинників формування виїзних туристичних потоків.

Ключові слова: міжнародний туризм; виїзні туристичні потоки, туристичні вибуття, витрати на зарубіжний туризм, зарубіжна туристична активність.

УДК 911.9 (477)

Король Александр Дмитриевич,
кандидат географических наук, доцент

Черновицкий национальный университет
имени Юрия Федьковича, Черновцы, Украина,
e-mail: korol-konig@yandex.ua

ВЫЕЗДНЫЕ ТУРИСТИЧЕСКИЕ ПОТОКИ И ЗАРУБЕЖНАЯ ТУРИСТИЧЕСКАЯ АКТИВНОСТЬ

Цель – исследовать зарубежные (выездные) туристические потоки, в частности выяснить, зависят ли они от численности населения той или иной страны, а также оценить меру вовлечения резидентов и их потребительских расходов в зарубежный туризм.

Методика исследования построена на использовании статистической базы и методологии Всемирного банка и Всемирной туристической организации, также применялись методы математической статистики, в т.ч. корреляционный анализ.

Результаты исследования не обнаружили зависимости объемов зарубежного туризма от количества жителей в той или иной стране. Поэтому был предложен индекс зарубежной туристической активности (ЗТА), как мера вовлечения населения страны и их потребительских расходов в зарубежный туризм, ведь склонность людей к путешествиям за границу может существенно влиять на количество отбытий. В результате ранжирования 80-ты стран мира по индексу ЗТА, были выявлены факторы, которые определяют повышенную зарубежную туристическую активность населения той или иной страны. В частности, было установлено, что зарубежная туристическая активность населения определяется, прежде всего, экономическим фактором, а именно – величиной удельных потребительских расходов домохозяйств. Кроме того, заметно влияние географических факторов. Так, самые высокие индексы ЗТА были в карликовых странах, в которых обычная среда резидентов охватывала всю их территорию. Существенно влияет на зарубежную туристическую активность климат, ведь он является основным условием для самой популярной рекреации – купально-пляжной. В частности, в странах, где отмечается малое количество солнечной радиации, а морские акватории не прогреваются до комфортных температур, наблюдается повышенная зарубежная туристическая активность.

Научная новизна состоит во внедрении индекса зарубежной туристической активности (ЗТА), как меры вовлечения населения страны и их потребительских расходов в зарубежный туризм.

Практическая значимость полученных результатов заключается в возможности сопоставления зарубежного туризма разных по масштабам стран для исследования факторов формирования выездных туристических потоков.

Ключевые слова: международный туризм; выездные туристические потоки, туристические отбытия, расхода на зарубежный туризм, зарубежная туристическая активность.

UDC 911.9 (477)

Korol Oleksandr Dmytrovych,
Candidate of Geographical Sciences,
Associate Professor

Chernivtsi Yuriy Fedkovych National
University, Chernivtsi, Ukraine, e-mail:
korol-konig@yandex.ua

INTERNATIONAL TOURIST FLOWS AND OUTBOUND TOURISM ACTIVITY

The aim is to investigate outbound tourist flows, in particular, to find out whether they depend on the population of a particular country, and also to assess the measure of involving the country's population and their consumer expenditures in international tourism.

The methodology of the study is based on the use of the statistical base and methodology of the World Bank and the World Tourism Organization, methods of mathematical statistics were used also, incl. Correlation analysis.

The results of the study did not reveal the dependence of the volumes of outbound tourism on the number of a particular country's population. Therefore, the index of outbound tourist activity (OTA) was proposed as a measure of involvement the population of the country and their consumer expenditures to international tourism, because people's propensity to travel abroad can significantly affect the number of departures. As a result of the ranking of 80 countries in the world by the OTA index, factors, which determine the outbound tourist activity of the population of a country, were identified. In particular, it was found that the outbound tourist activity of the population is determined, first of all, by the economic factor as value of household consumption expenditures (per capita). In addition, there is a noticeable effect of geographical factors. Thus, the highest OTA indices were in dwarf countries, where the usual environment of residents covered their territory entirely. The climate influences the outbound tourist activity also, because it is the main condition for the most popular recreation – swimming and beach. In particular, in countries where there is a small amount of solar radiation and the marine waters do not warm up to comfortable temperatures, there is an increased outbound tourist activity.

Scientific novelty consists in the introduction of the index of outbound tourist activity (OTA), as a measure of involving the country's population and their consumer expenditures in outbound tourism.

The practical significance of the investigation's results is the possibility of comparing outbound tourism of different countries to study the factors of formation of outbound tourist flows.

Key words: international tourism; outbound tourist flows, tourist departures, expenditure on outbound tourism, outbound tourist activity.

Актуальність дослідження. За оцінками Всесвітньої туристичної організації (UNWTO) у світі на зламі тисячоліть фіксувалося близько 1 млрд. міжнародних туристів. Зважаючи на залучення такої великої кількості людей із багатьох країн, міжнародний туризм справляє значний вплив на різні сфери суспільних відносин. Водночас, деякі аспекти міжнародного туризму залишаються невисвітленими, зокрема те, як формуються зарубіжні (виїзні) туристичні потоки. Тому надзвичайно актуальними є такі дослідження зарубіжних туристичних потоків, як визначення міри залучення населення країни та їх споживчих витрат до зарубіжного туризму, а також чинників, що на це впливають.

Метою роботи є дослідження зарубіжних (виїзних) туристичних потоків, зокрема з'ясування того, чи залежать їхні обсяги від чисельності населення тієї чи іншої країни. Крім того, видається необхідним оцінити міру залучення резидентів та їхніх споживчих витрат до зарубіжного туризму, адже схильність людей до подорожей за кордон може помітно впливати на кількість вибуттів. Зрештою, варто виявити чинники, які можуть впливати на зарубіжну туристичну активність.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Серед робіт присвячених міжнародному туризму можна виділити праці А.Ю. Александрової (2002 р.) [1], О.О. Любіцевої (2003 р.) [4] тощо. У цих роботах охарактеризовані основні поняття міжнародного туризму, проаналізована географія туристського попиту за регіонами світу, відображені останні тенденції та процеси глобалізації в цій галузі. Проте, деякі аспекти міжнародного

туризму залишаються невисвітленими, зокрема те, як формуються зарубіжні туристичні потоки, які чинники на це впливають.

Виклад основних результатів дослідження. У міжнародному туризмі, згідно стандартів UNWTO, зарубіжні (виїзні) туристичні потоки оцінюються у натуральних і вартісних показниках. До перших належать вибуття (departures), які фіксуються тоді, коли резидент тієї чи іншої країни залишає її межі задля поїздки за кордон. При цьому, ця поїздка має тривати не довше одного року, а подорожуюча особа не повинна займатися діяльністю, що оплачується з джерел у місцях призначення [3].

Вартісні показники охоплюють туристські видатки (expenditures) – споживчі витрати в грошовому вираженні (US\$) резидентів даної країни на зарубіжний туризм за певний проміжок часу, зазвичай, за рік. Вони включають лише ті видатки, які пов'язані з транскордонним рухом грошових коштів. Основними статтями витрат зарубіжних туристів є: розміщення, харчування, транспорт і пальне, екскурсії, розваги, шопінг та ін. [3].

Оскільки зарубіжні туристи певної країни походять з її населення, очікується, що кількість вибуттів залежатиме, насамперед, від чисельності людей, які там мешкають. Щоби з'ясувати це, варто зіставити зазначені показники, що було зроблено для понад 80-ти країн світу. Задля підвищення репрезентативності вибірки та нівелювання впливу подій, що могли мати місце того чи іншого року, усі значення розраховувалися, як пересічні геометричні за 1999, 2004, 2008 рр., з якими й проводилися подальші обчислення. Даний період обґрунтовується тим, що впродовж цих років у світі спостерігалася більш-менш стала політична та економічна ситуація, яка встановилася після розпаду СРСР і проіснувала до початку світової фінансової кризи, після якої світ увійшов у часи «турбулентності».

Кореляційний аналіз не засвідчив зв'язку між ознаками, які досліджуються, $r = 0,21$. Як видно на графіку розподілу, найменша узгодженість між чисельністю населення і кількістю туристичних вибуттів спостерігалася в Індії та Китаї (див. рис. 1), а без цих двох випадків зв'язок уже характеризувався як середній, $r = 0,54$. Отже, тенденція, коли зі зростанням чисельності населення збільшується кількість вибуттів, виявилася доволі слабкою. Також очевидним є вплив чинників економічного характеру, що можна побачити на прикладі Німеччини та Великої Британії (див. рис. 1).

Така ситуація пояснюється тим, що туризм, зокрема міжнародний, задовольняє потреби людини, які знаходяться на верхніх щаблях піраміди Маслоу. Необов'язковість для людини туристського відпочинку та наявність рекреаційних альтернатив зумовлюють його залишкове місце в переліку статей витрат споживача. На подорожі, як правило, витрачається частка доходів населення, яка лишається після задоволення першочергових потреб: сплати комунальних послуг, купівлі продуктів харчування, одягу, взуття, культурно-побутових товарів тощо. Тому, чисельність населення

радше є демографічним базисом, який не визначає, а лише обмежує кількість зарубіжних туристів.

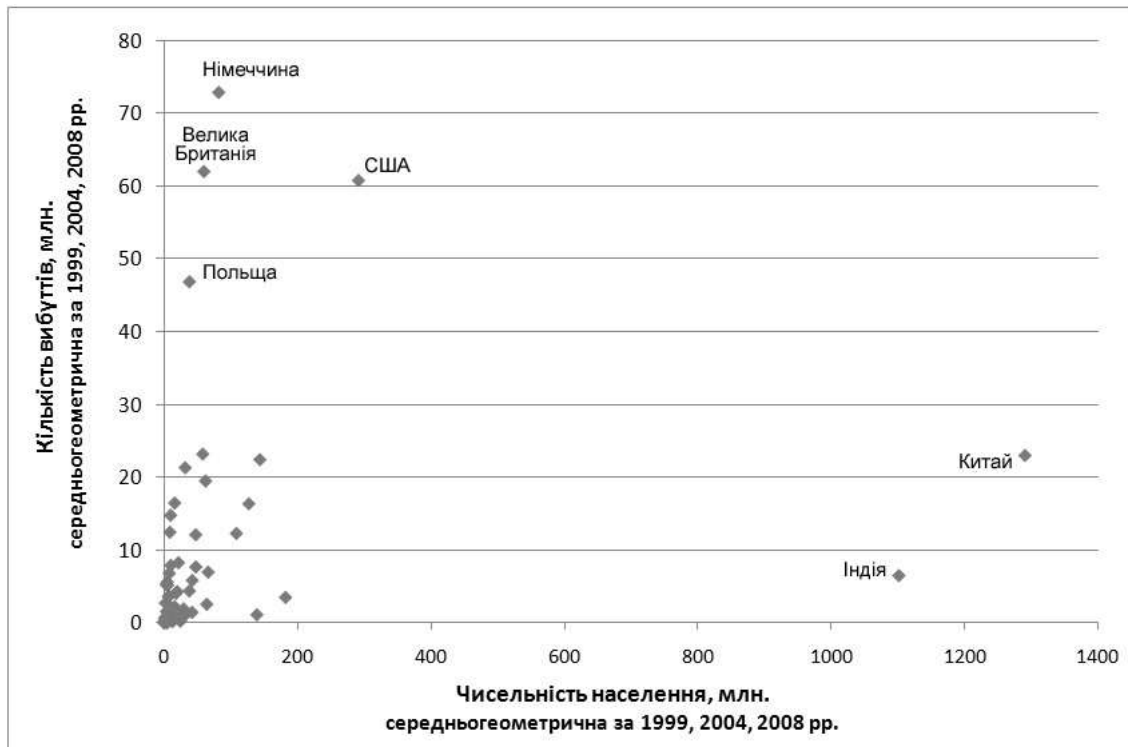

Рис. 1. Населення країн світу та зарубіжні туристичні вибуття [8]

Виходячи з цього, варто вести мову про міру залучення мешканців тієї чи іншої країни до подорожей за кордон, про що можна дізнатися зіставивши кількість зарубіжних туристів і чисельність населення. Тобто, питомі міжнародні туристичні вибуття на 100 осіб населення (Dep), можуть бути тим показником, що відображає зарубіжну туристичну активність населення тієї чи іншої країни:

$$Dep = \frac{\text{кількість зарубіжних вибуттів}}{\text{чисельність населення}} * 100$$

Однак тут не враховані вартісні показники. Найінформативнішим в цьому контексті видається такий відносний показник, як відсоткова частка витрат на зарубіжний туризм у споживчих витратах домогосподарств (Exp):

$$Exp = \frac{\text{видатки на зарубіжний туризм}}{\text{споживчі витрати домогосподарств}} * 100$$

Цей показник дозволяє абстрагуватися від розміру грошових витрат і відображає те, наскільки потреба подорожувати за кордон є вагомою для людини.

Отже, на основі цих двох показників можна отримати один інтегральний, який відображатиме зарубіжну туристичну активність ($ЗТА$) населення тієї чи іншої країни. Для їх агрегування застосовувалася методика багатовимірного ранжування, що ґрунтується на теорії «адитивної цінності», згідно з якою цінність цілого еквівалентна сумі

цінностей його складових. Оскільки ознаки мають різні одиниці вимірювання, адитивне агрегування потребує приведення їх до однієї основи, тобто попередньої *стандартизації* [2]. Тому для кожного з двох статистичних рядів вибірки, яка складалася з понад 80-ти країн світу, були розраховані середні геометричні величини, а окремі значення Dep_i і Exp_i перераховувалися для кожної країни, як їх відношення до відповідної пересічної геометричної ($x_i/\bar{x}$).

Для агрегування стандартизованих величин було обране середнє геометричне значення, яке для двох чисел також називається середнім пропорційним. Отже, для розрахунку Індексу зарубіжної туристичної активності (ЗТА) запропонована така формула:

$$ЗТА = \sqrt{\left(\frac{Dep}{\overline{Dep}}\right) * \left(\frac{Exp}{\overline{Exp}}\right)}$$

У подальшому дослідженні для понад 80-ти країн вибірки за 1999, 2004, 2008 рр. був розрахований індекс зарубіжної туристичної активності. Як результат, за ці три роки були обчислені пересічні геометричні значення індексу ЗТА, за якими країни були ранжовані та розподілені за інтервалами, наведеними у таблиці 1.

Табл. 1

Крок інтервалів Індексу зарубіжної туристичної активності

Зарубіжна туристична активність (ЗТА)						
дуже низька	низька	помірно низька	помірна	помірно висока	висока	дуже висока
0–0,29	0,30–0,59	0,60–0,89	0,90–1,09	1,10–2,00	2,01–3,00	3,00<

Оскільки індекс ЗТА як стандартизована величина обраховується в пересічних геометричних одиницях, за початок відліку був обраний серединний (помірний) інтервал зі значеннями близькими до одиниці. З обох боків від нього виділялися ще по три інтервали з приблизно однаковими кроками. Отже, країни вибірки були ранжовані за середнім геометричним за 1999, 2004, 2008 рр. індексом ЗТА та розподілені за вищевказаними інтервалами. Окрім того, щоби показати вплив економічного чинника на зарубіжну туристичну активність, враховувалися пересічні геометричні за три роки дослідження питомі (*per capita*) споживчі витрати домогосподарств у цінах 1996 р. (див. табл. 2).

Очевидним є вплив економічного чинника на зарубіжну туристичну активність населення тієї чи іншої країни. Пересічна геометрична для вибірки за 1999, 2004, 2008 рр. величина питомих (*per capita*) споживчих витрат домогосподарств становила 3 тис. US\$ у цінах 1996 р. 3-поміж 27 країн вибірки з низькою та дуже низькою зарубіжною туристичною

активністю лише у Мексики, Туреччини та Японії питомі споживчі витрати були більшими за пересічні.

Табл. 2

Розподіл країн по інтервалах за показником індексу ЗТА і питомими споживчими витратами домогосподарств, середніми за 1999, 2004, 2008 рр.

№	Індекс ЗТА	Споживчі витрати (per capita), тис. US\$ у цінах 1996 р.					
		менше 3	3–6	6–10	10–15	15–20	більше 20
1	3,00<		Латвія, Угорщина, Естонія	Сінгапур, Кувейт, Кіпр, Словенія	Гонконг, Бельгія, Нідерланди	Ісландія, Швеція, Ірландія	Швейцарія
2	2,01–3,00	Болгарія	Сейшели, Макао, Польща, Литва, Чехія	Мальта, Ізраїль		Данія, Австрія, Велика Британія, Німеччина, Фінляндія	Норвегія
3	1,10–2,00	Йорданія, Україна, Маврикій, Сирія, Росія	Саудівська Аравія		Канада, Нова Зеландія, Італія	Франція, Австралія	
4	0,90–1,09	Грузія, Азербайджан, Фіджі, Нікарагуа, Румунія		Корея			
5	0,60–0,89	Туніс, Казахстан, Коста-Ріка, ПАР, Панама, Киргизія	Уругвай, Аргентина, Чилі		Греція, Іспанія		США
6	0,30–0,59	Таїланд, Марокко, Гондурас, Білорусь, Єгипет, Болівія, Гватемала, Еквадор, Шрі-Ланка, Молдова, Парагвай, Венесуела, Домініканська республіка, Перу, Колумбія	Мексика, Туреччина			Японія	
7	0–0,29	Непал, Індонезія, Китай, Алжир, Бразилія, Камбоджа, Сьєра-Ліоне, Бангладеш, Індія					

Натомість, із 28 країн із високою і дуже високою величиною індексу ЗТА лише у одній Болгарії витрати домогосподарств на одну особу були меншими за 3 тис. US\$ (див. табл. 2).

Це доводить, що економічний чинник відіграє провідну роль у формуванні зарубіжних туристичних потоків – «бідність» пригнічує виїзний туризм.

Підвищену зарубіжну туристичну активність мали мікродержави, дрібні «країни-квартироздавачі», великі країни та «привілейовані дрібні нації» Західної Європи, а також країни-новачки ЄС. Однак серед європейських країн опинилися лише ті, які не мали виходу до Середземного моря. Неохоче подорожували за кордон, як уже зазначалося, в державах зі споживчими витратами меншими за 3 тис. US\$ на особу (у цінах 1996 р.), а також у середземноморських країнах Європи, США, Японії, Австралії та ін. (див. табл. 2). Із врахуванням валової кількості вибуттів (див. рис. 1), виділяються два лідери зарубіжного туризму: Німеччина та Велика Британія (див. табл. 3).

Табл. 3

Основні демографічні, економічні та туристичні показники країн-лідерів зарубіжного туризму, 2008 р.

Країни	Населення, тис.	Туристичні вибуття, тис.	Витрати, млрд. US\$	
			Споживчі	Туристичні
Німеччина	82 110	73 000	2 070,12	106,03
Велика Британія	61 393	69 011	1 706,04	83,58

На ці дві країни в 2008 р. припадало 18,3% видатків на зарубіжний туризм і 14,8% міжнародних туристичних вибуттів у світі. За рік на 100 резидентів Німеччини приходилося 89 туристичних вибуттів, у Великій Британії кількість подорожуючих за кордон перевищувала її населення – відповідний питомий показник становив 112. Частка видатків на зарубіжний туризм у споживчих витратах домогосподарств в обох країнах була майже однаковою – близько 5%.

Німеччина та Велика Британія дуже схожі щодо формування туристичного попиту. Країни близькі за показниками соціально-економічного розвитку: обидві входять до п'ятірки найрозвинутіших країн світу, мають рівень урбанізації 82% (Німеччина) і 90% (Велика Британія). Якщо вести мову про географічні умови, то вони також подібні, адже помірний клімат та холодні морські води не сприяють відпочинку всередині цих країн, насамперед купально-пляжній рекреації. Водночас, обидві країни належать до європейського туристичного регіону, на який припадає більше половини світових міжнародних туристичних потоків. Тож, за таких умов Німеччина та Велика Британія очікувано опинилися серед лідерів зарубіжного туризму.

Якщо порівнювати структуру туристичних вибуттів із Німеччини та Великої Британії, то в обох випадках перші сходинки посіла Іспанія (див. табл. 4).

Табл. 4

Структура туристичних вибуттів, 2008 р. [6, 7]

№	Велика Британія, %		Німеччина, %	
1	Іспанія	20,7	Іспанія	11,2
2	Франція	13,9	Австрія	11,0
3	США	6,1	Італія	10,0
4	Ірландія	5,5	Франція	9,6
5	Італія	5,0	Туреччина	4,7

Південний напрямок, взагалі, був найпопулярнішим у туристів із цих двох країн – на нього припадало близько половини усіх подорожуючих за кордон. Решта країн, до яких вирушали німці та британці, вже посідали різні сходинки у структурі туристичних вибуттів. Тут спрацював, насамперед, чинник географічної та ментальної близькості. Так, до Італії, яка значно ближча до німецького кордону, виїжджало 10% німців, що вдвічі більше за частку британців, що подорожують у цьому напрямку. Мовна спорідненість та положення сусіда забезпечили друге місце Австрії (11%) у структурі туристичних вибуттів із Німеччини. США через ментальну близькість, не дивлячись на значну просторову віддаленість, посіли чільне третє місце у структурі британського зарубіжного туризму – 6,1% (див. табл. 4).

Висновок. Зарубіжна туристична активність населення тієї чи іншої країни визначається, насамперед, економічним чинником, зокрема величиною питомих споживчих витрат домогосподарств. Окрім того, помітним є вплив географічних чинників. Так, найвищими індекси ЗТА були в карликових країнах, у яких звичне середовище резидентів охоплювало всю їхню територію. Як наслідок, будь-яка туристична поїздка виходила за межі цієї країни, тому до зарубіжних поїздок додавалися ще ті, які в більших країнах були б внутрішніми. Неабиякий вплив на зарубіжну туристичну активність чинить клімат, адже він є основною умовою для найпопулярнішої рекреації – купально-пляжної. Зокрема, в країнах, де відмічається мала кількість сонячної радіації, а морські акваторії не прогриваються до комфортних температур, спостерігається підвищена зарубіжна туристична активність. А зарубіжні туристи із таких країн полюбують подорожувати до сонячних дестинацій, де можна відпочити за формулою «SSS» (море-сонце-пісок).

Список використаних джерел

1. Александрова А.Ю. Международный туризм. – М.: Аспект-Пресс, 2002. – 470с. Alexandrova A.Y. Mezhdunarodnyi turizm. – M.: Aspekt-Press, 2002. – 470S.
2. Єріна А.М. Статистичне моделювання та прогнозування. – К.: КНЕУ, 2001. – 170 с.

- Erina A.M. Statistichne modelyuvannya ta prognozuvannya. – K.: KNEU, 2001. – 170 S.
3. Король О.Д., Скутар Т.Д. Міжнародний туризм: методика і матеріали статистичних досліджень. – Чернівці: Рута, 2008. – 64 с.
- Korol O.D., Skutar T.D. Mizhnarodnyj turizm: metodyka i materialy statystychnyx doslidzhen. – Chernivci: Ruta, 2008. – 64S.
4. Любіцева О.О. Ринок туристичних послуг. – К.: Альтерпрес, 2003. – 436с.
- Lyubitseva O.O. Rynok turystychnyh posluh. – K.: Alterpres, 2003. – 436S.
5. Boniface B., Cooper C. Worldwide Destinations: The Geography of Travel and Tourism. – Elsevier Ltd. Fifth edition, 2009. – 644 p.
6. Tourism Flows Outbound - Germany. – Euromonitor International. 2012
7. Tourism Flows Outbound - UK. – Euromonitor International. 2012
8. <http://data.worldbank.org> – World Bank Open Data.
9. <http://www.unwto.org> – World Tourism Organization.

References:

1. Alexandrova A.Y. Mezhdunarodnyi turizm. – M.: Aspekt-Press, 2002. – 470S.
2. Erina A.M. Statistichne modelyuvannya ta prognozuvannya. – K.: KNEU, 2001. – 170 S.
3. Korol O.D., Skutar T.D. Mizhnarodnyj turizm: metodyka i materialy statystychnyx doslidzhen. – Chernivci: Ruta, 2008. – 64S.
4. Lyubitseva O.O. Rynok turystychnyh posluh. – K.: Alterpres, 2003. – 436S.
5. Boniface B., Cooper C. Worldwide Destinations: The Geography of Travel and Tourism. – Elsevier Ltd. Fifth edition, 2009. – 644 p.
6. Tourism Flows Outbound - Germany. – Euromonitor International. 2012
7. Tourism Flows Outbound - UK. – Euromonitor International. 2012
8. <http://data.worldbank.org> – World Bank Open Data.
9. <http://www.unwto.org> – World Tourism Organization.

УДК 911.3:338.48

Дружиніна Вікторія Валеріївна,
доктор економічних наук, доцент

Загорянська Олена Леонідівна,
кандидат економічних наук, доцент

Черниш Руслана Олегівна

Кременчуцький національний університет
імені Михайла Остроградського,
м. Кременчук, Україна,
e-mail: drughinina.vd@gmail.com

Кременчуцький національний університет
імені Михайла Остроградського, м.
Кременчук, Україна, e-mail:
zagor_elen@ukr.net

Кременчуцький національний
університет імені Михайла
Остроградського, м. Кременчук, e-mail:
vova.zavoloka@mail.ru

СОЦІАЛЬНО-ДЕМОГРАФІЧНІ ПАРАМЕТРИ РОЗВИТКУ ТУРИЗМУ В УКРАЇНІ: ВИМІР ТА ДІАГНОСТУВАННЯ

Мета. Метою статті є формування системи індикаторів соціально-демографічних чинників розвитку туризму в Україні та їх діагностування.

Методика. Методичні засади дослідження полягали в аналізі та синтезі зібраного авторами літературного та статистичного матеріалу. Під час написання були використані такі методи дослідження: порівняльний, статистичний та системний аналіз.

Наукова новизна. Удосконалено прийоми комплексної оцінки розвитку туризму на національному рівні за допомогою використання кількісних і якісних показників, що характеризують як демографічні, так і соціальні процеси розвитку туристичної сфери, що дозволяє визначити напрямки туристичного призначення згідно поведінкової особистості туристів.

Результати. Запропоновано класифікацію чинників, що впливають на розвиток туризму в Україні. Серед різноманіття факторів виділені соціальні та демографічні, які суттєво впливають на розвиток туризму, так як зміни в демографічній структурі та соціальної моделі народонаселення викликають у більшості людей свій вільний час витрачати на подорожі. Запропоновано систему критеріїв (соціальних та демографічних), використання яких дозволяє послідовно визначити доміанти зовнішнього впливу на розвиток туризму.

Практична значимість дослідження полягає в тому, що результати діагностики можуть бути використані для розробки організаційних і соціально-економічних заходів з регулювання розвитку туризму на національному рівні.

Ключові слова: туризм, демографічний чинник, соціальний чинник, населення, туристичні потоки.

УДК 911.3:338.48

Дружинина Виктория Валериевна,
доктор экономических наук, доцент

Загорянская Елена Леонидовна,
кандидат экономических наук, доцент

Кременчугский национальный университет
имени Михаила Остроградского, г.
Кременчук, Украина, e-mail:
drughinina.vd@gmail.com

Кременчугский национальный университет
имени Михаила Остроградского,
г. Кременчуг, Украина, e-mail:
zagor_elen@ukr.net

СОЦИАЛЬНО-ДЕМОГРАФИЧЕСКИЕ ПАРАМЕТРЫ РАЗВИТИЯ ТУРИЗМА В УКРАИНЕ: ИЗМЕРЕНИЕ И ДИАГНОСТИКА

Цель. Целью статьи является формирование системы индикаторов социально-демографических факторов развития туризма в Украине и их диагностирования.

Методика. Методические основы исследования заключались в анализе и синтезе собранного авторами литературного и статистического материала. При написании были использованы следующие методы исследования: сравнительный, статистический и системный анализ.

Научная новизна. Усовершенствованы приемы комплексной оценки развития туризма на национальном уровне посредством использования количественных и качественных показателей, характеризующих как демографические, так и социальные процессы развития туристической сферы, что позволяет определить направления туристического назначения согласно поведенческой личности туристов.

Результаты. Предложена классификация факторов, влияющих на развитие туризма в Украине. Среди многообразия факторов выделены социальные и демографические, которые существенно влияют на развитие туризма, так как изменения в демографической структуре и социальной модели народонаселения вызывают у большинства людей свое свободное время тратить на путешествия. Предложена система критериев (социальных и демографических), использование которых позволяет последовательно определить доминанты внешнего влияния на развитие туризма.

Практическая значимость исследования заключается в том, что результаты диагностики могут быть использованы для разработки организационных и социально-экономических мероприятий по регулированию развития туризма на национальном уровне.

Ключевые слова: туризм, демографический фактор, социальный фактор, население, туристические потоки.

UDC 911.3:338.48

Druzhynina Viktoriia Valeriivna,
Doctor of Economics, Associate Professor

Kremenchuk Mykhaylo Ostrogradsky
National University, Kremenchuk, Ukraine, e-
mail: drughinina.vd@gmail.com

Zagoryanskaya Olena Leonidivna,
Candidate of Sciences (Economics),
Associate Professor

Kremenchuk Mykhaylo Ostrogradsky
National University, Kremenchuk, Ukraine, e-
mail: zagor_elen@ukr.net

Chernysh Ruslana Olegovna

Kremenchuk Mykhaylo Ostrogradsky
National University, Kremenchuk, Ukraine, e-
mail: zagor_elen@ukr.net e

SOCIO-DEMOGRAPHIC PARAMETERS OF TOURISM DEVELOPMENT IN UKRAINE: MEASUREMENT AND DIAGNOSTICS

Goal. The purpose of the article is to create a system of indicators of socio-demographic factors of tourism development in Ukraine and their diagnosis.

Method. The methodological principles of the study were to analyze and synthesize the literature and statistical material collected by the authors. During writing, the following research methods were used: comparative, statistical, and system analysis.

Scientific novelty. The methods of comprehensive assessment of tourism development at the national level have been improved through the use of quantitative and qualitative indicators that characterize both demographic and social processes of tourism development, which allows determining the direction of tourism destination according to the behavioral personality of tourists.

Results. The classification of factors influencing the development of tourism in Ukraine is proposed. Among the variety of factors, social and demographic factors are singled out, which significantly influence the development of tourism, as changes in the demographic structure and social model of population cause most people to spend their free time on travel. A system of criteria (social and demographic), the use of which allows consistently identify the dominant external impact on the development of tourism.

The practical significance of the study is that the results of the diagnosis can be used to develop organizational and socio-economic measures to regulate the development of tourism at the national level.

Keywords: tourism, demographic factor, social factor, population, tourist flows.

Постановка проблеми та її актуальність. Туризм є найбільш динамічним видом економічної діяльності і найбільш рентабельною сферою світового господарства. Однак динамічність всіх процесів зовнішнього середовища змушують перебудовуватися туристичну сферу, що забезпечує зміщення туристичних послуг і продуктів у бік більш складних інтегрованих форм обслуговування, соціальних видів послуг, що забезпечують якість життя населення і економічне зростання держави. Важливим є вплив демографічних і соціальних факторів на розвиток туризму, у тому випадку коли необхідно адаптувати туристичні послуги під мінливі потреби населення в залежності від статеві-віковою, освітньої та професійної категорій туристів. Тому дуже важливим є формування системи індикаторів з метою діагностики впливу кожного з цих факторів на розвиток туризму України.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженню проблем та особливостей розвитку ринку туристичних послуг під впливом різних видів факторів присвячені наукові праці таких вітчизняних і зарубіжних учених як О.Любіцевої, В.Куценко, В.Пуцентейло, Ю.Забалдіної, Т.Сокол, Н.Чорненької, В.Кифяка, О.Заруцької та інших. В своїх працях науковці приділяють увагу методології розробки і реалізації державної та регіональної туристичної політики, визначають економічні і організаційні важелі регуляторної політики розвитку туризму, передумови виникнення та принципи функціонування підприємств рекреаційно-туристичного комплексу, класифікації їх форм і видів, плануванню фінансово-господарської діяльності підприємств туристичної сфери, прогнозуванню розвитку регіонального ринку туристичних послуг, механізму економічного оцінювання та регулювання туристичної привабливості території. Розглядаючи питання розвитку системи маркетингу на ринку туристичних послуг, Азарян О.М. та Жукова Н.Л. досліджують фактори,

„що стримують розвиток рекреаційної сфери і туризму в Україні й окремих її регіонах” і наполягають на розробці „антикризових заходів для відновлення рекреаційної сфери з метою подальшого її розвитку і досягнення економічного зростання” [1, с. 22].

Дядечко Л.П. при визначенні цілей державного регулювання та пріоритетних напрямів розвитку туристичного бізнесу наводить „ як позитивні, так і негативні фактори, пов'язані з політичною, законодавчо-правовою та соціально-економічною ситуацією в країні і в світі” [2, с. 21–22].

Разом з тим, слід зазначити істотний недолік досліджень по визначенню і оцінці впливу саме соціально-демографічних чинників на розвиток туризму держави, що визначило актуальність дослідження.

Метою дослідження є формування системи індикаторів соціально-демографічних чинників розвитку туризму в Україні та їх діагностування.

Виклад основного матеріалу дослідження. Туризм як важливе соціально-економічне явище сучасності тісно пов'язаний з розвитком суспільства та підпорядковується його об'єктивним законам. Через свої функції (соціальну, гуманітарну, економічну) він активно впливає на життєдіяльність суспільства і в той же час залежить від нього, стану розвитку продуктивних сил і виробничих відносин тощо. На початку ХХІ ст. туризм став невід'ємною складовою соціально-економічного та культурного життя, відбулася його концептуальна трансформація, бо формується зовсім нова парадигма сфери дозвілля, відпочинку та розваг, змінюються духовні потреби людей. Індустрія туризму, з одного боку, є чинником глобалізації, а з іншого – вона розвивається під її впливом, особливо інформаційних технологій, соціальної диференціації суспільства, кліматичних особливостей та інше. Всі складові суспільства можуть бути як стимулюючими, так і гальмуючими чинниками розвитку туризму; їх кількість, взаємозв'язки та інтенсивність впливу залежить від ієрархічного рівня туристичного ринку та від його спрямованості. Дослідження чинників, які впливають на розвиток туризму, дозволяє не лише прогнозувати розвиток останнього, а й проаналізувати взаємозв'язки і відповідно вплив туризму на розвиток суспільства в цілому і соціальної складової зокрема.

Всі екзогенні чинники можна поділити на три групи: за ознакою змін в часі (статичні, динамічні); за результативною ознакою (позитивні, негативні); за функціональним призначенням (політичні, соціально-демографічні, фінансово-економічні, матеріально-технічні). Серед усього різноманіття чинників найбільший інтерес викликає соціально-демографічний чинник (консолідація демографічних і соціальних чинників), так як індустрія туризму з кожним роком залучає не тільки фінансові та матеріальні ресурси, а й трудові.

Демографічний чинник – це поняття, яке використовується для позначення залежності темпів і пропорцій суспільного розвитку або його окремих економічних параметрів (чисельність трудових ресурсів, частки

споживання в національному доході тощо) від чисельності віково-статевої структури і сімейного складу населення, динаміки народжуваності і смертності. Це складне системне поняття. Воно характеризує кількісні і якісні параметри населення: процеси відтворення (народжуваність і смертність), міграцію населення, соціальну мобільність, стан здоров'я населення, рівень освіти.

Отже, до демографічних чинників належать: показники народжуваності і смертності, статевовікова структура (виокремлення працездатного населення, пенсіонерів), сімейний стан / склад сім'ї (наявність самотніх людей, бездітних пар), освіта, професія, місце проживання: міський / сільський населений пункт, розмір населеного пункту, де мешкають туристи, міграція населення, національний та релігійний склад. Розглянемо їх більш детально і проаналізуємо з точки зору того, як кожен з перелічених чинників впливає на розвиток туризму України.

Аналізуючи демографічну ситуацію в Україні та країнах ЄС в 2016 р., слід зазначити, що кількість народжень і смертей в Європі була практично рівною. Таким чином, природний приріст населення був нульовим, тобто, 1,5 млн нових європейських громадян прибули в країни Євросоюзу з-за кордону. Лідерами виявилися три найбільші країни ЄС: Німеччина з населенням 82,8 млн осіб (приріст 625 тисяч осіб), Франція з населенням 67 млн (приріст 270 тисяч осіб), Великобританія – 65,8 млн (приріст 425 тисяч осіб). Ці ж країни зайняли лідируючі позиції за кількістю населення, яке сягнуло 65-річного (пенсійного) віку і старше (табл. 1).

Результати табл. 1 свідчать про те, що країною в Європейському Союзі старіючої нації сміливо можна назвати Німеччину, другу рейтингову позицію займає Італія і трійку замикає Франція. Відповідно в цих країнах чисельність населення пенсійного віку складає 16,824 млн. осіб або 20,32% всього населення Німеччини, в Італії – 13,015 млн. осіб або 21,41% і у Франції – 11,619 млн. осіб або 17,34%. Якщо розглядати Німеччину, фактично п'ята частина населення – це люди похилого віку, які частину свого часу проводять в туристичних поїздках. Недарма Німеччина займає друге місце в світі за чисельністю громадян-мандрівників, поступаючись лише Китаю. Вони з радістю відпочивають на бюджетних курортах Туреччини, Греції та Латвії. Крім того, німці віддають перевагу курортам Іспанії, Італії і Австрії, оскільки в першу чергу для них діє життєвий принцип – економність.

Тим часом, незначне падіння чисельності населення зафіксовано в Латвії, Литві та Італії. Втім, з високою ймовірністю можна стверджувати, що ця тенденція обумовлена міграцією всередині ЄС, що відобразилося на зростанні показників найбільш економічно розвинутих країн спільноти.

Що стосується населення країн ЄС і України, то тут присутня позитивна динаміка. Воно росте, але нерівномірно. Збільшується населення за показником природного приросту в Сполученому Королівстві

і у Франції на 2,7 особи на 1000 осіб населення, в Швеції – на 2,5 і в Нідерландах – на 1,4 особи на 1000 осіб населення. А населення таких країн ЄС як Болгарії, Угорщини, Німеччини, Італії, Литви, Польщі, Румунії, а також України за цим показником не збільшується, а навіть, навпаки рухається в сторону зменшення. Так чисельність живонароджених в Україні в 2016 р. склала 397 тис. осіб, що на 14,8 тис. осіб менше в порівнянні з 2015 р., а померлих – 583,6 тис. осіб, що на 11,2 тис. осіб менше в порівнянні з попереднім роком. Але все одно хоч при такій незначній позитивній динаміці коефіцієнта смертності українського населення статистика демонструє природний спад населення в 2016 р. в кількості 186,6 тис. осіб порівняно з 183 тис. осіб в 2015 р.

Табл. 1

*Чисельність і питома вага населення похилого віку країн ЄС та України в 2016 р.**

Держави	Загальна чисельність населення (млн. осіб)	Населення 65–69 років (млн. осіб)	Населення 65–69 років (%)	Населення 70 років і старше (18лн.. осіб)	Населення 70 років і старше (%)
Україна	42590,9	2163,6	5,08	4605,3	10,81
Держави ЄС					
Австрія	8507	420	4,94	1136	13,35
Бельгія	11204	578	5,16	1416	12,64
Болгарія	7246	461	6,36	957	13,21
Угорщина	9877	544	5,51	1187	12,02
Німеччина	82,8	3909	4,72	12915	15,6
Греція	10927	597	5,46	1641	15,02
Іспанія	46464	2343	5,04	6166	13,27
Італія	60783	3448	5,67	9567	15,74
Латвія	2001	99	4,95	282	14,09
Литва	2943	137	4,66	405	13,76
Польща	38018	1785	4,70	3875	10,19
Румунія	19947	951	4,77	2344	11,75
Словаччина	5416	248	4,58	486	8,97
Сполучене Королівство (Великобританія)	65,8	3527	5,36	7742	11,77
Фінляндія	5451	356	6,53	700	12,84
Франція	67,0	3387	5,06	8232	12,29
Чеська Республіка	10512	657	6,25	1168	11,11
Швеція	9645	603	6,25%	1269	13,16

*Ця і наступні таблиці статті складені за даними [3]

Першочерговими причинами смертності українського населення є захворювання системи кровообігу (67,2% померлих в 2016 р. проти 68% в 2015 р.), новоутворення (13,6% в 2016 році проти 13,4% у 2015 р.), різні зовнішні причини, наприклад нещасні випадки тощо. Зниження смертності

в Україні спостерігається при народженні, тобто серед дітей до 1 року. Якщо в 2015 р. померлих дітей до 1 року становило 3318 осіб, що на 338 осіб менше ніж в 2014 р., то в 2016 р. цей показник знизився на 363 особи в порівнянні з 2015 р., що накладає певний відбиток на зміну середньої тривалості життя в бік її збільшення : для чоловіків приблизно 66,73 року в 2016 р., а для жінок 76,46 років в цьому ж році. Такі демографічні тенденції сприяють збільшенню числа туристів саме серед похилого населення, залучення більшої чисельності людей в туристичну діяльність за рахунок збільшення числа поїздок. Це відіграє значну роль у створенні робочих місць, забезпеченні зайнятості населення і формування ВВП, а також викликає потребу створення туристичного продукту для такого споживача, який є зрілим мандрівником і потребує комфорту. Йдеться про такі тури, як соціальні, лікувально-оздоровчі та екскурсійні. При розробці таких турів для літніх людей треба враховувати і стан здоров'я, вибір транспортного засобу, місця і умов проживання і можливість знижок.

Але вік також може бути перешкодою для туристичної поїздки, особливо, якщо владою країни встановлено вимогу наявності медичної страховки з досить високим лімітом покриття. Зазвичай особи старше 70 років не підлягають медичному страхуванню або така страховка коштує дуже дорого. Для планування туризму вік важливий для оцінки вибору активності і виду туризму, а також як категорія, що характеризує економічну залежність або самостійність мандрівного.

Наступним демографічним показником, який необхідно враховувати при плануванні туристичної поїздки, є сімейний стан туристів. Більше поширені неповні і однодітні сім'ї (табл. 2), кількість останніх в Україні з кожним роком збільшується, тобто Україна втрачає традицію багатодітних сімей [4].

Таблиця 2

Характеристика домогосподарств України за 2014–2016 рр.

Показники	Роки		
	2014	2015	2016
Розподіл домогосподарств за кількістю осіб у їх складі			
одна особа	22,8	20,3	19,7
дві особи	29,6	32,5	32,3
три особи	25,3	25,9	26,9
чотири особи і більше	22,3	21,3	21,1
Частка домогосподарств із дітьми до 18 років (%)	38	38,2	38,2
Частка домогосподарств без дітей (%)	62	61,8	61,8
Розподіл домогосподарств із дітьми (%) за кількістю дітей у їх складі			
одна дитина	73,6	75,7	76
дві дитини	23,3	21,2	21,4
три дитини і більше	3,1	3,1	2,6

Якщо в 2014 р. цей відсоток становив 73,6%, то в 2016 р. кількість сімей з однією дитиною зросла на 2,4% і склало 76%. Відсоток неповних сімей за останні два роки аналізованого періоду практично залишається незмінним. Також однією з основних груп сучасного туристичного ринку складають так звані одинаки, люди у віці до 35 років. Їх частка в великих промислових містах складає близько 50% від загальної чисельності населення. Їх характеризує високий рівень освіти, прагнення до успіху, підвищені вимоги до комфорту і якості життя. Вони намагаються організувати свій вільний час і насолодитися життям у повній мірі. Обсяг і величина попиту в даному сегменті туристичного ринку великі, і, на думку фахівців, будуть зростати. До того ж велика кількість самотніх жінок в даній цільовій групі збільшує активність туристів. Так, за деякими прогнозами, число одиноких жінок, які здійснюють туристичні поїздки, становитиме майже 50% від загальної чисельності туристів. Згідно зі статистикою самотні дами цінують високий комфорт, облаштування та розташування номера, прояву поваги з боку персоналу і особистої безпеки. Тому все це потрібно враховувати як туроператорам, так і персоналу готелів.

Переходячи до розгляду соціального чинника впливу на розвиток туризму, слід сформувати систему показників, що характеризують туристичну галузь України в даному аспекті. До основних показників відносять: структуру туристичного потоку (оптимальна структура – 1 в'їзний: 1 виїзний: 4 внутрішніх); регіони найбільшого припливу зарубіжних і вітчизняних туристів; частка транзитних туристів в загальній кількості поселень країни; регіони найбільшого припливу внутрішніх туристів; питома вага туристичних послуг в загальному обсязі послуг, що надаються населенню, рівень освіти туристів [5, С. 202].

Важливе значення при виборі туристичного напрямку відіграє рівень освіти мандрівників. Зростання рівня освіти, інтерес до іншої культури – все це викликає бажання подорожувати і прагнути до нових знань і відчуттів. Такому споживачеві необхідно запропонувати різноманітний турпродукт, що включає не просто відпочинок, а й пізнавальні екскурсії, а може і навіть навчання, поєднане з відпочинком. Великою популярністю останнім часом користується вивчення іноземних мов, що підвищує прагнення і бажання більше подорожувати. У свою чергу туристичний ринок пропонує величезний вибір мовних шкіл за кордоном, з програмами навчання як на короткі, так і тривалі терміни. Для студентів надається велика кількість пільг і знижок, існують програми по студентському обміну, що збільшує попит на ринку. Всьому цьому сприяє значне розширення пропозиції в сфері туризму, максимально наближається до наявного попиту. Про це свідчать статистичні дані розвитку виїзного туризму в Україні за 2014-2016 рр. (табл. 3).

Результати табл. 3 демонструють, що за розглянутий період збільшення чисельності тих громадян України, які виїхали за межі держави зросла на 7% в порівнянні з 2015 р. і майже на 10% з 2014 р.

Туристичні потоки за 2014–2016 рр.

Роки	Кількість громадян України, які виїжджали за кордон – усього	Кількість туристів, обслугованих суб'єктами туристичної діяльності України – усього	У тому числі					
			іноземні туристи		туристи-громадяни України, які виїжджали за кордон		внутрішні туристи	
			осіб	%	осіб	%	осіб	%
2014	22437671	2425089	17070	0,70	2085273	85,99	322746	13,31
2015	23141646	2019576	15159	0,75	1647390	81,57	357027	17,68
2016	24668233	2549606	35071	1,38	2060974	80,83	453561	17,79

Причому центрами тяжіння туристів-українців за аналізований період були Польща, Російська Федерація, Угорщина, Молдова, Білорусь, Туреччина, Словаччина, Румунія, Єгипет, Німеччина, Об'єднані Арабські Емірати, Ізраїль та Італія. У табл. 4 наведені географічні розміри і динаміка розвитку виїзного туризму в Україні за 2014–2016 рр. Згідно з даними табл. 4 найпопулярнішим державою Європейського Союзу у 40,99% населення України в 2016 р. є Польща. Причому лідируючі рейтингові позиції ця держава не здає вже протягом декількох років, що пояснюється географічною і культурною близькістю нашої держави і Польщі, а до всього цього додалися військові дії на території України і економічні чинники. Крім того, в сучасних умовах серйозно переорієнтувався потік заробітчан з України. Раніше багато хто з них працювали в Росії.

Крім того, Польща сама стимулює потік туристів різного спрямування, зокрема тих, хто їде вчитися до цієї держави. Таким чином уряд Польщі вирішує демографічну проблему, яка була найбільш актуальна в 1990-і роки, коли була дуже низька народжуваність.

Друге місце серед країн ЄС найбільш привабливим для туристів є Угорщина, яка вражає українських туристів чистотою і рівнем культури. Замикає трійку країн ЄС цього списку Словаччина, яку відвідало 886120 осіб у 2016 р., що в 1,35 рази більше в порівнянні з 2014 роком. Хоча ця держава є індустріально розвиненою державою з економікою, що розвивається, проте проблема кваліфікованих кадрів стоїть на першому місці. У зв'язку з цим безкоштовне навчання в вишах Словаччини привертає українську молодь, тим самим збільшуючи туристичні потоки.

Серед країн далекого зарубіжжя найбільшою популярністю користуються Туреччина і Єгипет, а також ОАЕ. Основною метою відвідування українськими туристами цих держав є доступний пляжний відпочинок і комерційні шоп-тури.

Таблиця 4

*Чисельність громадян України, які виїхали за кордон
у 2014–2016 рр., (осіб)*

Держави	Роки			Структура, %		
	2014	2015	2016	2014	2015	2016
Україна, всього	22437671	23141646	24668233	–	–	–
Польща	7657021	9505713	10111086	34,13	41,08	40,99
Російська Федерація	4671321	4080414	3859820	20,82	17,63	15,65
Угорщина	2152512	2442101	2893370	9,59	10,55	11,73
Молдова, Республіка	2421169	1727308	1655775	10,79	7,46	6,71
Білорусь	1538160	1325546	1114457	6,86	5,73	4,52
Туреччина	450549	510537	930657	2,01	2,21	3,77
Словаччина	656102	755248	886120	2,92	3,26	3,59
Румунія	522 350	678700	857728	2,33	2,93	3,48
Египет	400 427	350936	417949	1,78	1,52	1,69
Німеччина	308 908	294797	275987	1,38	1,27	1,12
Об'єднані Арабські Емірати	161728	137442	150673	0,72	0,59	0,61
Ізраїль	117833	129311	146379	0,53	0,56	0,59
Італія	172845	113373	122294	0,77	0,49	0,50

Серед країн СНД перше місце впродовж трьох років займає Російська Федерація, хоча обсяги туристичних потоків до цієї держави в 2016 р. скоротилися в порівнянні з 2015 р. на 5,41%, а в порівнянні з 2014 р. на 17,37%, що пояснюється збройним конфліктом на сході України. Друге і третє місце розділили Молдова і Білорусь. Ці держави відвідало відповідно 6,71% і 4,52% від загальної чисельності українців, що виїхали за кордон, в 2016 році, що менше в порівнянні з 2014 р. відповідно на 4,08% і на 2,34% туристів. Ці держави багаті красивою природою, цікавою екскурсійною програмою і великими можливостями для відпочинку і лікування. Аналізуючи виїзд громадян України за межі свого держави, слід зазначити, що більша частина туристів вважають за краще здійснювати туристичні поїздки самостійно, без допомоги туристичної фірми. Дана тенденція обумовлена недосконалістю організації туристичного бізнесу, низькою якістю і завищеною вартістю послуг.

Підсумовуючи вищесказане, можна зробити наступні висновки: по-перше, визначено, що розвиток туризму на будь-якому етапі свого розвитку, здійснюється під впливом екзогенних факторів, які за своєю різноманітністю поділяються на статичні та динамічні, негативні та позитивні; за своєю функціональністю – на політичні, соціально-демографічні, фінансово-економічні та матеріально-технічні, що дають можливість визначити організаційно-економічні напрями розвитку туризму для подальшого формування стратегічних імперативів розвитку туристичного бізнесу; по-друге, досліджуючи соціально-демографічні особливості тієї чи іншої території, можна спрогнозувати напрями туристичного призначення, розвиваючи популярність тих чи інших видів

туризму з метою підвищення економічного розвитку держави. Для кожної групи населення, які класифікуються за різними демографічними ознаками, потрібно мати свій туристичний продукт, який буде задовольняти попит і потреби тієї чи іншої групи. Облік демографічного чинника дає можливість виявити поведінкові особливості туристів та з'ясувати, яким чином він впливає на структуру туристичного попиту. При цьому необхідно враховувати і той факт, що у кожній такій групі буде свій бюджет.

Список використаних джерел:

1. Азарян О.М. Ринок туристичних послуг: моніторинг і розвиток комплексу маркетингу: Монографія / О.М. Азарян, Н.Л. Жукова. – Донецьк: Вид-во ДонМУ, 2002. – 241 с.
2. Дядечко Л.П. Економіка туристичного бізнесу: навчальний посібник [для студ. вищ. навч. закл.] / Л.П. Дядечко. – К.: Центр учбової літератури, 2007. – 224 с.
3. Офіційний сайт Державної служби статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/>
4. Дружиніна В. В., Скоробрух К. І. Вплив міграції робочої сили на демографічну ситуацію держави // Вісник Хмельницького національного університету. Економічні науки. – 2013. – №. 4 (1). – С. 81-86.
5. Василенко В. Н. Диагностика развития регионов: структура, границы, методы: монография / В. Н. Василенко, П.В. Гудзь, О. А. Кратт и др.; под науч. ред. В. Н. Василенко. – Донецк: Юго-Восток, 2009. – 286 с.

Список использованных источников:

1. Азарян А.Н. Рынок туристических услуг: мониторинг и развитие комплекса маркетинга: Монография / А.Н. Азарян, Н.Л. Жукова. – Донецк: Изд-во ДонМУ, 2002. – 241 с.
2. Дядюшка Л.П. Экономика туристического бизнеса: учебное пособие [для студ. высш. учеб. закл.] / Л.П. Дядюшка. – М.: Центр учебной литературы, 2007. – 224 с.
3. Официальный сайт Государственной службы статистики Украины [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.ukrstat.gov.ua/>
4. Дружинина В. В. Влияние миграции рабочей силы на демографическую ситуацию страны / В. В. Дружинина, К. И. Скоробрух // Вестник Хмельницкого национального университета. Экономические науки. – 2013. – №. 4 (1). – С. 81–86.
5. Василенко В. Н. Диагностика развития регионов: структура, границы, методы: монография / В. Н. Василенко, П. Гудзь, А. А. Кратт и др.; под науч. ред. В. Н. Василенко. – Донецк: Юго-Восток, 2009. – 286 с.

References:

1. Azaryan O.M. Market of tourist services: monitoring and development of the marketing complex: Monograph / O.M. Azaryan, N.L. Zhukov. – Donetsk: View of DonMU, 2002. – 241 p.
2. Uncle LP Economy of the tourist business: a manual [for the studio. higher tutor shut off] / LP Uncle. – K.: Center for Educational Literature, 2007. – 224 p.
3. Official site of the State Statistics Service of Ukraine [Electronic resource]. – Mode of access: <http://www.ukrstat.gov.ua/>
4. Druzhynina V.V Impact of labor migration on the demographic situation of the state / V.V. Druzhynina, K.I. Skorobruh. – Bulletin Khmelnytsky National University. Economics: Khmelnytsky – 2013. – № 4. – P. 81–86.
5. Vasilenko V.N. Diagnostics of regional development: structure, boundaries, methods: monograph / V.N. Vasilenko, P.V. Gudzy, O. A. Kratt and others; under science Ed. V. N. Vasilenko. – Donetsk: South-East, 2009. – 286 p.

Заваріка Галина Михайлівна,
кандидат географічних наук

Східноукраїнський національний університет імені
Володимира Даля, м. Северодонецьк, Україна,
e-mail: Dgalina_10@ukr.net

Солодовник Анастасія
Вячеславівна

Східноукраїнський національний університет імені
Володимира Даля, м. Северодонецьк, Україна

ВПЛИВ КОНФЛІКТНОГО ПЕРІОДУ НА РОЗВИТОК МІЖНАРОДНОГО ТУРИЗМУ

Мета статті полягає у дослідженні впливу конфліктного періоду на розвиток міжнародного туризму.

Методика дослідження. Було використано загальнонаукові методи досліджень: системного аналізу, порівняння, узагальнення. Реалізація здійснювалася за допомогою застосування принципів системності та науковості. Значна увага приділена історичному підходу.

Результати. Розглянуто вплив різного роду конфліктів на розвиток міжнародного туризму. Досліджено причини виникнення конфліктів у різних країнах та регіонах світу. Проаналізовано регіональну структуру конфліктів і значення міжнародного туризму в поліпшенні конфліктної ситуації в країнах і регіонах світу. Встановлено, що конфлікти спричиняють руйнування туристичної інфраструктури, занепад туристичної галузі, загрожують життю туристів, але є країни, які цей негативний вплив швидко усувають і туризм швидко відновлюється.

Наукова новизна. Доповнено відомості про негативний вплив конфліктного періоду на міжнародний туризм.

Практична значимість полягає у можливості застосування отриманих знань туристичними підприємствами та навчальними закладами країни з метою поширення інформації щодо організації безпеки туристів.

Ключові слова: конфлікт, міжнародний туризм, конфліктний період, міжнародна безпека, тероризм.

Заваріка Галина Михайлівна,
кандидат географічних наук

Восточноукраинский национальный университет
имени Владимира Даля, г. Северодонецк,
Украина, e-mail: Dgalina_10@ukr.net

Солодовник Анастасія
Вячеславовна

Восточноукраинский национальный университет
имени Владимира Даля, г. Северодонецк,
Украина

ВЛИЯНИЕ КОНФЛИКТНОГО ПЕРИОДА НА РАЗВИТИЕ МЕЖДУНАРОДНОГО ТУРИЗМА

Цель статьи заключается в исследовании влияния конфликтного периода на развитие международного туризма.

Методика исследования. Были использованы общенаучные методы исследований: системного анализа, сравнения, обобщения. Реализация осуществлялась посредством применения принципов системности и научности. Значительное внимание уделено историческому подходу.

Результаты. Рассмотрено влияние различного рода конфликтов на развитие международного туризма. Исследованы причины возникновения конфликтов в

различных странах и регионах мира. Проанализировано региональную структуру конфликтов и значение международного туризма в улучшении конфликтной ситуации в странах и регионах мира. Установлено, что конфликты вызывают разрушение туристической инфраструктуры, упадок туристической отрасли, угрожают жизни туристов, но есть страны, которые быстро устраняют последствия конфликтов и туризм быстро восстанавливается.

Научная новизна. Дополнено сведения о негативном влиянии конфликтного периода на международный туризм.

Практическая значимость заключается в возможности применения полученных знаний туристическими предприятиями и учебными заведениями страны с целью распространения информации, по организации безопасности туристов.

Ключевые слова: конфликт, международный туризм, конфликтный период, международная безопасность, терроризм.

UDC 911.3:32

Zavarika Halyna Mykhailivna,
Candidate of Geographical Sciences

East Ukrainian National University nabbed after
Volodimir Dahl, Severodonetsk, Ukraine,
e-mail: Dgalina_10@ukr.net

Solodovnyk Anastasiia
Vyacheslavivna

East Ukrainian National University nabbed after
Volodimir Dahl, Severodonetsk, Ukraine

THE IMPACT OF THE CONFLICT PERIOD ON DEVELOPMENT OF INTERNATIONAL TOURISM

The purpose of the article is study the impact of the conflict period on development of international tourism.

Research Methodology. We use general scientific methods of research: system analysis, comparison, generalization. Realization was carried out by applying the principles of systematic and scientific. Much attention is paid to the historical approach.

Results. We consider the impact of the different kinds of conflicts on the development of international tourism. The reasons of the conflicts were study in different countries and regions of the world. The regional structure of conflicts was analyzed and importance of international tourism to improve conflict in countries and regions of the world. It is established that conflicts cause the destruction of tourism infrastructure, the decline of the tourism industry, threaten the lives of tourists, but there are countries that quickly eliminate the consequences of conflicts and tourism is quickly restored.

Scientific innovation. It is added information about the negative impact of the conflict period on the international tourism.

The practical significance is the ability to use the knowledge gained by travel companies and educational institutions in order to spread information about the safety of tourists.

Keywords: conflict, international tourism, conflict period, international security, terrorism.

Постановка проблеми. У зв'язку із закінченням холодної війни наприкінці ХХ ст. світова туристична галузь переживає новий важливий етап розвитку. Завдяки формуванню глобального суспільства, розвитку технологій, туризм на початку ХХІ ст. став дійсно масовим явищем.

Разом з тим, нова геополітична реальність має і зворотну сторону. Серед викликів, які проявилися останнім часом, стало збільшення кількості

військових конфліктів у різних регіонах світу. Їх поява була обумовлена вакуумом влади в тих регіонах, які раніше знаходилися під контролем тієї чи іншої наддержави. З розпадом СРСР загострилися релігійні, політичні, етнічні протиріччя в Східній Європі, Середній Азії, які часто переростають у військові протистояння.

Не менш актуальною залишається і проблема міжнародного тероризму, який є супутнім фактором розвитку сучасних міжнародних конфліктів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання впливу конфліктів на розвиток міжнародного туризму розглядалося багатьма вченими світу, серед яких С. Гантінгтон, О. Шпенглер, А. Тойнбі. Вітчизняні вчені також приділяли значну увагу цьому питанню. Це праці І.І. Винниченка, О.О. Бейдика, О. Травіної, І. А. Савченко.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Стабільність політичної ситуації, відсутність національних, етнічних та релігійних конфліктів, політична культура місцевого населення та ставлення до туристів мешканців тієї країни, куди вони прибувають – всі ці фактори вельми важливі при формуванні підходів до розвитку туристичної галузі. Україна зараз переживає конфліктний період і наукових напрацювань стосовно цього питання вкрай недостатньо.

Саме тому дослідження впливу конфліктного періоду на розвиток міжнародного туризму в процесі формування стратегії ліквідації негативних наслідків є вельми важливою умовою.

Формулювання цілей статті. Метою статті є дослідження впливу конфліктного періоду на розвиток міжнародного туризму в регіоні.

Виклад основного матеріалу. Негативні наслідки конфліктів проявляються не лише в державі, в якій спостерігається політичний неспокій, але й в країнах, сусідніх із нею. Найяскравішим прикладом, що характеризує цю ситуацію, може бути Близький Схід, де на відносно невеликій території історично сконцентровані привабливі місця для відпочинку, а також старовинні пам'ятники.

Однак динаміка розвитку туристичної галузі в Близькосхідному регіоні підлягає різким коливанням. Так, через військові дії в Лівані в середині 80-х років спостерігався різкий спад потоків туристів та доходу від нього в цілому по регіону. В 1986 р. Близький Схід відвідало на 17,6 % іноземних туристів менше, ніж в 1985 р., а доходи за аналогічний період скоротились на 16,5 % [1].

Після початку військових дій в районі Перської затоки в 1991 р. у цьому регіоні побувало на 6,62 % іноземних туристів менше, ніж в 1990 р., а надходження від туризму в 1991 р. зменшились на 14,4 % в порівнянні з попереднім роком.

Усі намагання урядів держав даного регіону збільшити кількість подорожуючих до своїх країн перекреслюються одним повідомленням про зростання напруженості в регіоні. Від цього потерпають не тільки державні бюджети, що недораховуються значних валютних надходжень,

але й окремі підприємства, яким зменшення потоку туристів завдає великі збитки [3].

Правильність цієї тези показує занепад туристичної індустрії Близького Сходу та Східного Середземномор'я в після того, як на початку другого десятиріччя XXI ст. значну кількість країн регіону охопили революційні події, відомі під назвою «арабської весни» (2010 – 2014 рр.). Так, наприкінці 2010 – на початку 2011 р. Туніс пережив «жасминову революцію». Невдоволення місцевого населення високим рівнем безробіття призвело до усунення тодішнього президента Зін аль-Абідіна бен Алі і приходу до влади помірних ісламістів. За даними ООН, в результаті революції в Тунісі загинули 219 чоловік. Акції протесту почалися в столиці держави. Однак незабаром заворушення перекинулися і на міжнародний курорт Хаммамет. Протестуючі грабували магазини, громили поліцейські ділянки. Відпочиваючих при цьому не чіпали. Тим не менш, британські, німецькі та російські туроператори в терміновому порядку евакуювали своїх туристів.

До початку внутрішнього політичного конфлікту, туризм приносив Тунісу близько 7% ВВП (2,5 мільярда доларів). Близько 400 тисяч місцевих жителів працювали в даній сфері. Революція скоротила доходи туристичного сектора на 38,5%. Практично кожен третій турист відмовився від поїздки в Туніс. Сьогодні туристичний потік поступово відновлюється. Так, у 2013 р. число туристів, що відвідали Туніс, виросло на 4,5 мільйона в порівнянні з 2012 р. (всього країна прийняла 6 млн. туристів) [2].

Іншою країною із значною долею прибутків від туристичної галузі в системі національної економіки, яка понесла значні збитки від конфлікту стала Туреччина. Ще у 2012 р. Стамбул вважався одним з найбільш швидко зростаючих туристичних центрів. Протягом даного року головне туристичне місто Туреччини відвідало 11,6 мільйони туристів. Турецька туристична галузь заробила на них 10,6 мільярда доларів.

Проте в червні 2013 р. в Стамбулі почалися сутички між поліцією та прибічниками опозиції. Протест проти вирубки дерев у парку Гезі обернувся антиурядовими демонстраціями. У зіткненнях з поліцією загинуло чотири особи, вісім тисяч – отримали поранення різного ступеня важкості.

Заворушення знизили темпи зростання туристичного сектора в країні. Після туристичного буму в 2013-му, коли кількість відпочиваючих в Туреччині збільшилася в два рази, червневий туристичний потік зріс лише на 4,8%. З метою подолання конфлікту, щоб не допустити подальшого погіршення ситуації, влада була змушена піти на поступки. Прем'єр-міністр Туреччини Реджеп Тайїп Ердоган звернувся до громадян із закликом використовувати лише демократичні інструменти вираження невдоволення, щоб не нашкодити іміджу своєї країни. Це призвело до зниження рівня напруги в країні та затишання конфлікту на той час [2].

Внаслідок цього, в 2013 р. доходи туристичного сектора в Туреччині зросли на 11,4% (всього 32,31 млрд. дол.). Країну відвідало 39,2 мільйона осіб, що на 7,6% більше, ніж у попередній рік. Кожен відпочиваючий у Туреччині в середньому залишив 824 дол. [2].

Постійні військові конфлікти на Близькому Сході негативним чином впливають на розвиток туристичного бізнесу в Лівані, частка якого становить 18,5% обсягу економіки країни. Військовий конфлікт в Сирії тягнеться вже майже три роки. За цей час в сусідній Ліван переселилося понад 400 тисяч біженців. Така кількість бідних невлаштованих людей без житла і роботи лякає і місцевих жителів, і відпочиваючих. Попит на відпочинок в Лівані стійко знижується. У 2011 р. він впав на 24%, в 2012-му - ще на 17,5%, в 2013-му скоротився ще на 12,5%. Найбільший потік відпочиваючих йде до Лівану з країн Перської затоки. На їх частку припадає 40% всіх проданих турів і 60% туристичного прибутку. У червні 2014-го р. країни Затоки випустили офіційне попередження, в якому попросили своїх громадян утриматися від поїздок до Лівану у зв'язку з небезпечною політичною ситуацією [2].

Значних збитків від політичної нестабільності в період «арабської весни» поніс також туристичний бізнес Єгипту. Єгипетська революція 2011 р., результатом якої стало повалення президента Хосні Мубарака, завдала сильного удару по туристичному сектору країни. У збройних зіткненнях прихильників і супротивників Мубарака загинуло близько 900 осіб. Найбільш масові й криваві акції проходили в Каїрі, Суеці, Олександрії, Ісмаїлії і Мансурі. Прокотилися мітинги і по Хургади і Шарм-ель-Шейху. Влада Єгипту на всяк випадок ввели в Шарм-ель-Шейх війська. Європейські країни, США, Росія, ОАЕ, Україна, Туреччина, Саудівська Аравія і Йорданія відреагували на події в країні рекомендацією для своїх громадян відмовитися від поїздок до Єгипту. Єгипетська влада була обурена такими радикальними рішеннями і запевняла, що безпеці туристів ніщо не загрожує.

У 2010 р. Єгипет привернув рекордні 14,7 мільйона відпочиваючих, що склало 13% ВВП країни. Кожен сьомий житель був пов'язаний з туристичною сферою. Після революції в 2011 р. кількість туристів в Єгипті впала до 9,5 млн. Перемогу на виборах нового президента Мухаммеда Мурсі туристи оцінили позитивно: у 2012 р. туристичний потік зріс на 3,0 млн. чоловік. Після військового перевороту та арешту Мурсі в 2013 р. число відпочиваючих в Єгипті знову пішло на спад. Ісламістське угруповання прихильників Мурсі «Ансар Бейт аль-Макдіс» порадило туристам залишити Єгипет і пригрозила нападом на кожного, хто залишиться в країні. Незабаром після цього неподалік від Шарм-ель-Шейха група невідомих напала на автобус з мандрівниками з Росії.

За зимові місяці 2014 р. туристичний прибуток Єгипту впав ще на 64,7% в порівнянні з аналогічним періодом попереднього року [2].

Ще один вельми потужний удар туристичній галузі країни було завдано наприкінці жовтня 2015 р. у зв'язку із катастрофою російського

пасажирського літака АН-321. Однією з найімовірніших причин трагедії світові експерти називають терористичний акт, здійснений представниками радикальної організації «Ісламська держава». У зв'язку з цим, уряди деяких країн закликали своїх громадян утриматися від поїздок до Єгипту. Також тимчасово зупинили польоти в аеропорт Шарм-ель-Шейха Великобританія, Франція, Нідерланди, Німеччина, Литва й Латвія [4].

За даними члена консультативної ради при міністрі туризму країни Муххамада Юсефа, ринок Єгипту втратив до 70% від турпотоків через таке рішення. Він також відзначив, що Росія посідає перше місце за кількістю туристів, які відвідують Єгипет. Торік вона досягла 3 млн. осіб, турпотік із Великобританії склав 1 млн [4].

Залежність розвитку туристичної галузі від політичної стабільності тих країн, які є об'єктом інтересу з боку мандрівників, простежується і в інших регіонах. Так, унаслідок терористичних нападів на Нью-Йорк і Вашингтон 11 вересня 2001 р. туристичний бізнес у Нью-Йорку зазнав збитків на 25 мільярдів, у Лас-Вегасі – на 36 мільярдів американських доларів. За даними ВТО, «довоєнний» (2000 р.) рівень туризму в США було досягнуто 2004 р. [3].

Слід відзначити, що в неспокійних регіонах туристи досить часто стають цілеспрямованим об'єктом для дій терористів. Так, восени 2002 р. іспанська ультрареволюційна організація басків ЕТА заявила, що проводити відпустки в Іспанії іноземним туристам небезпечно. Хоча терористичні акти здебільшого спрямовані на воєнні об'єкти, дипломатичні установи, економічні й торговельні представництва, нерідко терористи обирають доступніші цілі – громадський транспорт, стадіони, готелі, місця скупчення людей навколо культурних та історичних пам'яток. Такі події мали місце в Нью-Йорку 26 лютого 1996 р., де було поранено понад тисячу осіб; руйнування 7 серпня 1998 р. посольств США в Найробі (Кенія) і Дар-ас-Саламі (Танзанія), унаслідок чого загинуло 250 осіб, понад 5,5 тисячі поранено. Щорічно ці країни заробляли на туристах близько \$500 млн., після терактів збитки становили \$1 млн. на добу; убивство майже 200 міжнародних туристів на острові Балі в Індонезії влітку 2002 р., унаслідок чого країна й досі відчуває труднощі із залученням іноземних туристів до країни. Так, після вибухів на Балі цю країну було визначено політично нестабільною. Протягом тижня після нападу туроператори дуже швидко зняли з продажу свої святкові програми з курортів Балі та Індонезії. Усе це відбулось у високий туристичний сезон. Відсоток завантаження в середньому зменшився від 75 % до 14 % [4]. Рівня до 12.10.2002 р. змогли досягти лише через 2 роки.

Події в Індійському місті Мумбаї забрали життя не тільки місцевого населення, а й туристів, які відвідували цю країну 2008 р. Мотиви організованого радикальними ісламістами нападу на місто – релігійні. Організатори теракту заявили, що це є знак протесту проти пригноблення мусульман в Індії [2].

Розмірковуючи про негативні наслідки міжнародних конфліктів для розвитку туристичної галузі, український вчений І. А. Савченко виділив три види дестабілізації індустрії туризму в зонах можливого загострення терористичних загроз, релігійних, етнічних, політичних протистоянь

По-перше, це глобальна тривала дестабілізація, спричинена воєнними діями або безперервними терористичними актами. Прикладами можуть слугувати такі території, як Ліван, Північна Ірландія, Шрі-Ланка, Уганда, Алжир, Афганістан, республіки колишньої Югославії, Ірак, Ізраїль.

На думку вченого, військові конфлікти здатні в короткий час знищити розвинену індустрію туризму, як це відбулося в колишній Югославії та в Іраку. Цьому можуть сприяти й інші екстремальні обставини, такі, як ворожа пропаганда або короткочасна політична криза. Туристична інфраструктура в республіках колишньої Югославії, зокрема, була однією із найбільш розвинених у Європі. Громадянська війна, яка тривала 5 років, нанесла величезні втрати індустрії туризму Хорватії, Сербії, Чорногорії, Боснії та Герцеговини. Відбулося різке скорочення обсягів туристичних потоків, а також їхнє переорієнтування з європейського Середземномор'я в інші регіони світу.

По-друге, негативно впливає на розвиток туристичної та готельної індустрії постійна напруженість і невизначеність у туристичних маршрутах. Сплески насильства, релігійного екстремізму, що проявилися в Єгипті, Індії, Ізраїлі, Ямайці, Кенії, Перу, ПАР, Філіппінах або Туреччині, здатні призвести до дестабілізації та перерозподілу туристичних потоків на користь більш спокійних країн.

І, по-третє, навіть одиничні випадки тероризму, короткочасні безладдя здатні призвести до дестабілізації туризму, як це мало місце під час неспокої в Китаї, Франції, Японії, Великобританії [4].

Висновки. Всі вищезгадані тенденції розвитку глобального міжнародного порядку негативним чином впливають на світову туристичну галузь. Цілком зрозуміло, що туристична система, в тих країнах та регіонах, які стали ареною військового протистояння та атак терористичних угруповань, занепадає. При цьому вірність даної тези підтверджується незалежно від того, яке географічне розташування. Військові конфлікти спричиняють руйнування туристичної інфраструктури, відлякують туристів від поїздок, та загрожують життю туристів, тому країнам слід більше приділяти уваги питанням забезпечення безпеки туристів. При миттєвій врегульованій дії місцевого уряду, конфлікти здатні швидко припинятися, що призводить до нового етапу розвитку туризму. Не менш серйозну загрозу для туризму складає тероризм, оскільки туристи часто стають бажаною ціллю для терористів. На жаль, такі інциденти відбуваються час від часу в різних країнах. Нині жодна країна не застрахована від прояву тероризму, що демонструє, яким чином він перешкоджає вільному пересуванню людей у світі. Суспільство

має бути зацікавлено у формуванні та реалізації далекоглядної політики щодо боротьби з тероризмом.

Список використаних джерел

1. Кифяк В.Ф. Організація туристичної діяльності в Україні / В. Ф. Кифяк // Чернівці: Книги-XXI, 2003. - 300 с.
2. Сколько денег теряют курорты из-за вооруженных конфликтов. [Електронний ресурс].- Режим доступу: <http://www.the-village.ru/village/business/cloud/162174-turizm-i-konflikty>
3. О.О. Разумова Вплив етнорелігійних конфліктів на розвиток міжнародного туризму. [Електронний ресурс].-Режим доступу: <http://www.kymu.edu.ua/vmv/v/p01/19%20razumova.pdf>
4. Франжіаллі Ф. Тенденції розвитку міжнародного туризму / Франческо Франжіаллі. – К.: Знання, 2002. – 384 с.
5. Антоненко В. Г. Місце міжнародного туризму у взаємодії і взаємозбагаченні культур / В. Г. Антоненко // Туризм у ХХІ столітті : глобальні тенденції і регіональні особливості: Матеріали II Міжнародної науково-практичної конференції (Київ, 10 – 11 жовт. 2001 р.). – К. : ДАККиМ, 2002.

Список использованной литературы

1. Кифяк В.Ф. Организация туристической деятельности в Украине / В. Ф. Кифяк // Черновцы: Книги-XXI, 2003. - 300 с.
2. О.А. Разумова Влияние этнорелигиозных конфликтов на развитие международного туризма. [Электронный ресурс].- Режим доступа: <http://www.kymu.edu.ua/vmv/v/p01/19%20razumova.pdf>
3. Франжиалли Ф. Тенденции развития международного туризма / Франческо Франжиалли. - М.: Знание, 2002. - 384 с.
4. Антоненко В. Г. Место международного туризма во взаимодействии и взаимообогащении культур / В. Г. Антоненко // Туризм в ХХІ веке: глобальные тенденции и региональные особенности: Материалы II Международной научно-практической конференции (Киев, 10 - 11 окт. 2001 р.). - М.: Дакка, 2002

References

1. Kifyak V.F. Organization of tourist activity in Ukraine / VF Kifiak / / Chernivtsi: Books XXI, 2003. - 300 p.
2. How much money is lost the resorts due to the armed conflict. [Electron resource] .- Access Mode: <http://www.thevillage.ru/village/business/cloud/1621> ..
3. O.O. Razumova Impact ethno conflicts in the development of international tourism. [Electronic resource] .- Access: <http://www.kymu.edu.ua/vmv/v/p01/19> razumova.pdf
4. F. Frangialli Trends in international tourism / Francesco Frangialli. - K.: Knowledge, 2002. - 384 p.
5. Antonenko V.G. Place of International Tourism in cooperation and mutual enrichment of cultures / V. Antonenko // Tourism in the XXI century: global trends and regional differences: Materials II International Scientific Conference (Kyiv, 10 - Oct 11. 2001 p.). - K., Dhaka, 2002.

УДК 338.47: 911.3

Смирнов Игорь Георгиевич,
доктор географических наук, профессор

Київський національний університет імені
Тараса Шевченка, м. Київ, Україна,
e-mail: smyrnov_ig@ukr.net

ТЕОРИЯ ТА АПЛИКАЦИЯ ЛОГИСТИЧНОЙ КОНЦЕПЦИИ СТАЛОГО РАЗВИТИЯ УРБОТУРИЗМУ

Мета. Розкрити теоретичні основи та напрямки практичного застосування логістичної концепції сталого розвитку урботуризму на прикладі українських міст Києва та Львова.

Методика дослідження полягає у застосуванні положень авторської логістичної концепції сталого розвитку туризму (зокрема, принципової, розгорнутої та стратегічної логістичних моделей) до практики ефективної організації туристичних потоків та маршрутів у містах.

Результати. Охарактеризовано складники логістичної концепції сталого розвитку урботуризму та виконано їхню аплікацію до проблем сталого розвитку туризму у містах України на прикладі Києва та Львова.

Наукова новизна. Вперше запропоновано логістичну концепцію сталого розвитку туризму у містах (урботуризму) на підставі логістичної моделі ефективної організації туристичного простору, зокрема у центральних та історичних частинах міст.

Практична значимість. Полягає у застосуванні теоретичної логістичної концепції сталого розвитку урботуризму до проблем туристичної практики у містах України на прикладі Києва та Львова та наданні рекомендацій щодо вирішення проблеми туристичного перевантаження, а також проблеми накопичення та переробки відходів (сміття), з якими влітку 2017 р. зіштовхнулося м. Львів

Ключові слова: урботуризм, логістика, зворотна логістика, туристичне споживання, міські відходи, рециркуляція.

УДК 338.47: 911.3

Смирнов Игорь Георгиевич,
доктор географических наук, профессор

Киевский национальный университет
имени Тараса Шевченка, г. Киев,
Украина e-mail: smyrnov_ig@ukr.net

ТЕОРИЯ И АПЛИКАЦИЯ ЛОГИСТИЧЕСКОЙ КОНЦЕПЦИИ УСТОЙЧИВОГО РАЗВИТИЯ УРБОТУРИЗМА

Цель. Раскрыть теоретические основы и направления практического применения логистической концепции устойчивого развития урботуризма на примере украинских городов Киева и Львова.

Методика исследования заключается в применении положений авторской логистической концепции устойчивого развития туризма (в частности, принципиальной, развернутой и стратегической логистических моделей) к практике эффективной организации туристических потоков и маршрутов в городах.

Результаты. Охарактеризованы составляющие логистической концепции устойчивого развития урботуризма и выполнена их апликация к проблемам устойчивого развития туризма в городах Украины на примере Киева и Львова.

Научная новизна. Впервые предложено логистическую концепцию устойчивого развития туризма в городах (урботуризма) на основании логистической модели

ефективної організації туристического пространства, в частности, в центральних и исторических районах городов.

Практическая значимость. Заключається в применении теоретической логистической концепции устойчивого развития урботуризма к проблемам туристической практики в городах Украины на примере Киева и Львова и предложении рекомендаций по решению проблемы туристической перегрузки, а также проблемы накопления и переработки отходов (мусора), с которыми летом 2017 г. столкнулся г. Львов

Ключевые слова: урботуризм, логистика, обратная логистика, туристическое потребление, городские отходы, рециркуляция.

UDC 338.47: 911.3

Smyrnov Igor Georgiyovych,
Doctor of Geography Sciences, Professor

Taras Shevchenko National University of Kyiv,
Kyiv, Ukraine, e-mail: smyrnov_ig@ukr.net

THEORY AND APPLICATION OF THE LOGISTIC CONCEPT OF SUSTAINABLE DEVELOPMENT OF URBAN TOURISM

Goal. To reveal the theoretical foundations and directions of the practical application of the logistic concept of urban tourism sustainable development on the example of Ukrainian cities of Kyiv and Lviv.

The research methodology is to apply the provisions of the author's logistic concept of sustainable tourism development (in particular, principal, regional and strategic logistic models) to the practice of efficient organization of tourist streams and routes in cities.

Results. The components of the logistic conception of sustainable development of urboturism are described and applied to the problems of tourism sustainable development in the cities of Ukraine on the example of Kyiv and Lviv.

Scientific novelty. For the first time, the logistic concept of sustainable tourism development in cities (Urboturism) was proposed on the basis of a logistic model of effective organization of tourist space, in particular in the central and historical districts of cities.

Practical significance. It is the application of the theoretical logistic concept of sustainable development of urban tourism to the problems of tourism practice in the cities of Ukraine on the example of Kyiv and Lviv and the provision of recommendations for solving the problem of tourist overloading, as well as the problems of waste (rubbish) accumulation and recycling, which Lviv faced in the summer of 2017.

Key words: Urboturism, logistics, reverse logistics, tourist consumption, urban waste, recycling.

Постановка наукової проблеми та її зв'язок із важливими науковими та практичними завданнями. Нині проблема сталості туризму є загальноновизнаною у світі. Це стосується і міського туризму, пов'язаного з великим напливом туристів до міст, насамперед, столичних, що спостерігається практично в усіх країнах світу. Разом з тим виділяються міста – найбільші світові центри туризму, такі як Лондон, Вашингтон, Нью-Йорк, Париж, в Україні – Київ, Львів тощо. У таких містах спостерігається підвищена концентрація туристів, відповідно – значний туристичний тиск (навантаження) на ресурсну базу туризму. Це призводить до швидкого «зносу» туристичних об'єктів в містах, а на їх відновлення потрібно багато часу і коштів. Тому актуальною є проблема

регулювання туристопотоків у містах на підставі логістичних підходів. Саме на цій основі автором розроблено логістичну теоретичну концепцію сталого розвитку туризму в містах, яка практично перевірена на прикладі таких міст України, як Київ та Львів. Туристичне перенавантаження міст має й інший наслідок – це різке зростання обсягу відходів. З цим вже зіштовхнувся Львів, туристичний рекорд якого (2,6 млн туристів у 2016 р. – перше місце серед міст України) співпав з початком «сміттевої» кризи. У той же час Київ репрезентує ефективний «рецепт» вирішення проблеми накопичення та переробки міських відходів, включаючи туристичні «залишки».

Аналіз останніх досліджень і публікацій. З початку XXI ст. туризм у містах, за визнанням експертів Всесвітньої туристичної організації, став ключовим чинником розвитку міста та його господарства. Це стало підґрунтям для досліджень з теоретичного осмислення феномену міського туризму у всій його складності та спроб практичного впровадження результатів цих досліджень. На даний час, незважаючи на досить ґрунтовне висвітлення даної проблематики – міського туризму (або туризму в містах, урботуризму), однозначного тлумачення сутності й змісту цього поняття поки що не існує. Це пов'язане, насамперед, з диференційованими підходами у різних країнах до визначення міста та туристичної діяльності у міському середовищі. Отже, міський туризм (англ. City Tourism або Urban Tourism, нім. Stadttourismus) – новітнє поняття та концепція, що сформувалося у світовій туристичній науці та практиці наприкінці XX ст. Перші наукові праці з цього напрямку належать німецьким вченим Г.Лезеру, Г.Нойенфельдту та О.Розе (1980-1990-х рр.). Так, словник Г.Лезера (1997 р.) визначає міський туризм, як «короткострокове (зазвичай 1-4 дні) відвідування міста з наступних причин: а) інтерес до історії або культури; б) участь у подієвих заходах; в) придбання різноманітних товарів. Часто така подорож здійснюється у формі екскурсії на вихідних та може відбуватися як індивідуально, так і у групі; як організовано (через турфірми та з екскурсоводами), так і самодіяльно» [1]. Г.Нойенфельдт та О.Розе додають, що туристи можуть відвідувати місто як з особистих причин, так і через інші обставини [2]. Пізніше Д.Клук та К.Кестер конкретизували та структурували визначення міського туризму, поклавши у його основу відвідування міст з культурно-пізнавальною метою, подієвими та бізнесовими інтересами [3; 4]. У британському словнику з подорожей, туризму та гостинності С.Медліка зазначено, що «Міський туризм – це подорожі та візити з фокусом на міські напрямки. Швидко зростаюча форма туризму, метою якої є відвідування історичних та культурних пам'яток, а також шопінг та ділові поїздки» [5]. Болгарські науковці М.Нешков, С.Ракаджийська, Т.Дъбева у підручнику «Вступ до туризму» при класифікації туризму за різними ознаками виділяють сільський і міський види туризму [6]. Детальний аналіз досліджень міського туризму подає професор університету Гронінгена (Нідерланди) Г.Ешворт [7]. Вчені Європейського інституту порівняльних

міських досліджень Університету Еразмус (EURICUR, м. Роттердам, Нідерланди) Л. Берг, Й.Борг та Й.Меєр у монографії «Міський туризм: функціонування і стратегії у восьми європейських містах» виконали порівняльний аналіз впливу туризму на такі міста Західної Європи, як: Антверпен (Бельгія), Копенгаген (Данія), Едінбург, Глазго (Великобританія), Генуя (Італія), Гамбург (Німеччина), Ліон (Франція) та Роттердам (Нідерланди) [8]. Всесвітня туристична організація (ЮНВТО) рекомендує таке визначення: «Міський туризм – подорожі, які здійснюють подорожувальники до міст чи місць з високою густотою населення».

У Законі України «Про туризм» розглядається такий вид туризму, як сільський, але, на жаль, не згадується міський туризм. Колектив харківських авторів (Писаревський М., Погасій С., Поколодна М., Тонкошнур М.) в монографії «Туризм і місто: досвід, проблеми та перспективи» окреслює туризм у містах як соціосистему «туризм – місто». Дуцяк І. пропонує дефініцію «міський туризм – це вид туризму, в якому дестинацією є місто» [9]. Свої визначення міського туризму пропонують Смирнов І. [10], Гладкий О., Гаталяк О. та Ганич Н. [11]. Зокрема останні дві авторки дають таке визначення міського або урботуризму: «Це вид спеціалізованого туризму з культурно-пізнавальною, розважальною, діловою, лікувально-оздоровчою метою, що ґрунтується на комплексному використанні ресурсів міста. Він включає групові та індивідуальні подорожі містом, форма яких залежить від мети його відвідування туристами. Міський туризм об'єднує елементи інших видів туризму, таких як культурно-пізнавальний, релігійний, подієвий, діловий тощо. Саме ця обставина робить урботуризм надзвичайно привабливим для туристів» [11]. За часом перебування міський туризм можна поділити на: а) короткотерміновий (на вихідні дні); б) середньостроковий; в) довгостроковий. Позитивною рисою міського туризму є його всесезонність, тобто слабкий вплив сезонів року на туристопотік до міст, зате відвідуваність міст туристами значно зростає під час проведення тут святкових та інших заходів. Зазначимо, що поняття міського туризму по-різному трактується туристами і суб'єктами туристичної діяльності: якщо для перших цей вид туризму означає туристичну активність людини, яка має намір пізнати міську культуру та/або відпочити у міському середовищі, то для других це поняття пов'язане з різноманітними формами обслуговування туристів, зокрема, розміщення (готелі, апартаменти, хостели тощо), харчування (урбогастрономія), відпочинок (урбовідпочинок) тощо. При цьому слід зважати на те, що вплив туризму на розвиток міста може бути як позитивним (розвиток економіки, інфраструктури, збереження та відновлення туристичних пам'яток тощо), так і негативним (зростання злочинності, проституції, знищення локальної культури). Але у цілому міський туризм сприяє розвитку міста, надходженню інвестицій, розвитку міської інфраструктури тощо, отже позитивно впливає на розвиток господарства міста та сприяє підвищенню рівня життя його мешканців.

Виділення невиділених раніше частин загальної проблеми. Проблема сталого розвитку урботуризму за невирішені має такі її частини, як логістична та географічна організація туристопотоків у містах, зокрема у їхніх центральних та/або історичних частинах, а також ефективна переробка міських відходів разом з туристичними відходами.

Метою статті є розкриття теоретичного та практичного змісту логістичної концепції сталого розвитку урботуризму на прикладі найбільших туристичних центрів України на даний час - міст Києва та Львова.

Виклад основного матеріалу. Методологічною базою дослідження слугували положення логістичної теорії та практики, зокрема, логістики туризму та «реверсивної» логістики, які були прикладені до функціонування туристичного господарства міст. З точки зору системного підходу місто, як туристичну дестинацію, можна представити, як «чорний ящик», на вході якого є туристичні потоки, а на виході - фінансовий дохід та матеріальні відходи. І з останніми треба вчасно і у потрібному обсязі впоратися, інакше виникне «сміттєва» криза (рис.1).

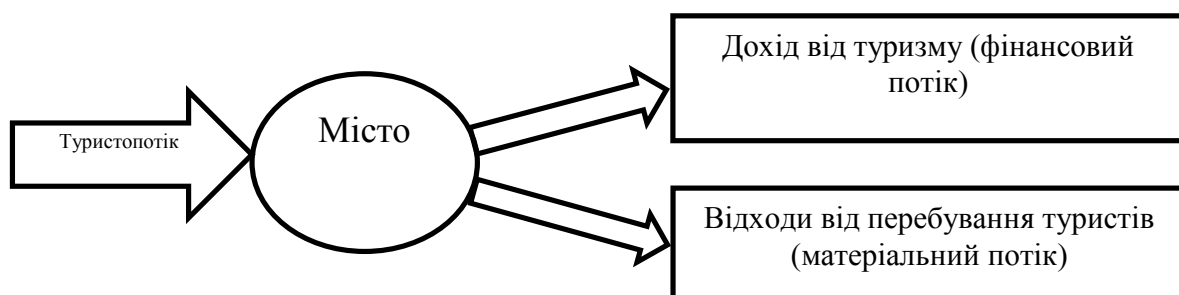

Рис.1. Місто, як туристична дестинація («чорний ящик») (авторська розробка) за [12, 188]

У той же час, з точки зору логістичного підходу, туристичне господарство міста являє собою складну систему, куди належать туристичні ресурси (об'єкти), туристичні організації (туроператори, турагенції, екскурсійні бюро тощо), інфраструктурні заклади (готелі, ресторани, розважальні заклади, транспортні фірми, тощо), фінансові структури тощо (рис.2).

Ця система «живе», тобто функціонує, за рахунок туристичних потоків, які наскрізно «проходять» через місто, з одного боку, забезпечуючи для нього можливість заробити на туристах, але, з іншого боку, результатом туристичного перебування (споживання) є відходи, обсяг яких закономірно збільшується із зростанням числа туристів. Ці «туристичні» відходи додаються до загальноміського обсягу сміття, який місто мусить знайти шляхи і способи, по-перше, вивезти, по-друге, переробити. Ця проблема існує в усьому світі, і навіть загострюється, тому іде опрацювання ефективних технологій переробки відходів міст, серед

них – методики «реверсивної» логістики. Ці досягнення нині не є якимсь секретом, вони доступні, зокрема в Інтернеті, отже їх слід знайти, адаптувати до місцевих умов та застосувати.

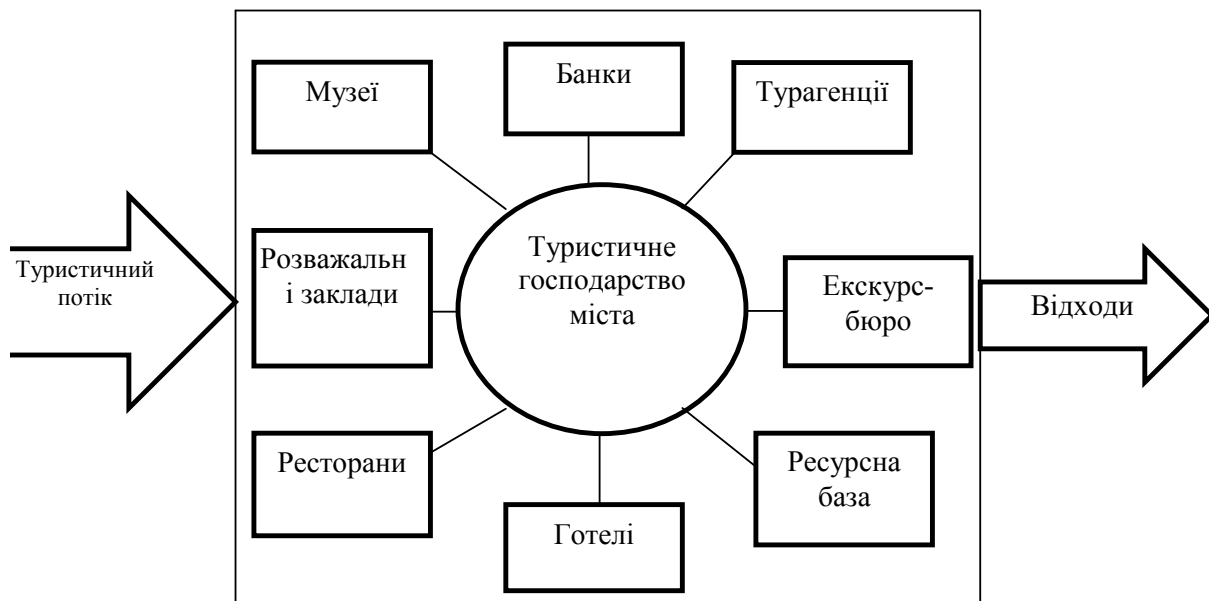

Рис.2. Туристичне господарство міста як складна система (авторська розробка за [12, 200]).

Виклад основного матеріалу. До міського туризму безпосередньо відноситься поняття сталого туризму. Як відомо, розрізняють екологічну, економічну та соціальну сталість. Але в туризмі, основу якого складають туристичні ресурси, вимога сталості відноситься, перш за все, до необхідності збереження, відновлення та розвитку його ресурсної бази, що і складатиме підставу екологічного, економічного та соціального вимірів сталого розвитку туризму. Отже, без територіального регулювання туристичних потоків на підставі ефективної логістичної організації туристичного простору проблему забезпечення оптимальної (сталой) стратегії розвитку туризму в регіоні вирішити неможливо. Відтак зростає актуальність застосування в туризмі логістичних підходів (логістики туризму) з метою досягнення сталості та безпеки, зокрема, у містах - туристичних центрах України. Так, у Львові на рівні управління туризму міської ради значна увага приділяється логістичному аналізу та територіальному упорядкуванню туристичних маршрутів з тим, щоб туристи не концентрувалися у середмісті. З цією метою розроблено проект, щоб спрямувати туристичні потоки до не менш цікавих об'єктів міста за межами його центральної частини.

Згідно логістичної концепції сталого розвитку міського туризму, розробленої автором, структура логістичної організації туристичного простору міста (ЛЮ ТПМ) повинна включати такі складники [12, 188]: 1) геологістичну ідентифікацію ресурсної бази туризму; 2) логістичну ідентифікацію та планування туристопотоків, їх потреб, споживання та

відходів; 3) логістичне проектування туристичної інфраструктури, включаючи потужності зі збирання та переробки відходів від туристичного споживання; 4) логістичне проектування ланцюжків поставок із забезпечення закладів туристичної інфраструктури та ланцюжків «реверсивної» логістики із вивезення з міста та переробки відходів. Перший складник охоплює географічну та логістичну ідентифікацію туристичних ресурсів міста. При цьому географічна ідентифікація ресурсної бази туризму передбачає геопросторову локалізацію туристичних ресурсів (об'єктів). Останні виступають у ролі «туристичних магнітів», які притягують туристопотоки на певну територію. Відповідно висока територіальна концентрація туристичних ресурсів (об'єктів) викликає скупчення та накладання туристопотоків, що погіршує якість турпослуг, які надаються. Ці міркування слід враховувати при створенні та розміщенні нових туристичних об'єктів (наприклад, музеїв, пам'ятників тощо), які не слід «втискувати» до перевантажених туристичними ресурсами центральних ділянок міст. У той же час логістична ідентифікація туристичних ресурсів означає визначення логістичного потенціалу кожного туристичного об'єкту міста, тобто максимально можливого туристопотоку, який не зашкодить сталому розвитку туризму і стану туристичних ресурсів. Географічна та логістична ідентифікація виконуються з урахуванням поділу туристичних ресурсів (об'єктів) міст на культурно-історичні (пам'ятники, музеї, театри тощо), архітектурні (історичні та сучасні), подієві (різноманітні заходи громадсько-культурно-розважального характеру) тощо. Другий складник базується на визначенні величини і структури туристопотоків та відповідних потреб туристів, які поділяються на потреби першого порядку (лавочки, урни, біотуалети, легке харчування, обмін валюти) та другого порядку (сувеніри, рекламно-інформаційні матеріали, преса та туристичні товари тощо). Також слід визначити і обсяг відходів, що утворюватимуться в результаті туристичного споживання у містах. Третій складник передбачає логістичне проектування туристичної інфраструктури території міста для задоволення потреб туристів, зокрема, потреб першого порядку (туристична інфраструктура першого порядку – заклади легкого харчування, пункти обміну валюти), потреб другого порядку (туристична інфраструктура другого порядку – кіоски з продажу сувенірів, преси та рекламно-інформаційних матеріалів, магазинчики туристичних товарів тощо) та відповідної логістично-транспортної інфраструктури для забезпечення потреб інфраструктурних об'єктів першого та другого порядку та необхідності переробки відходів, що утворюватимуться як супутній, але обов'язковий результат процесу туристичного споживання у містах. При цьому слід врахувати особливості їхнього розміщення на території міст, а також шляхи вивезення та наявні технології рециркуляції відходів. Четвертий складник передбачає логістичне проектування ланцюжків поставок для забезпечення потреб туристичної інфраструктури першого та другого порядків та логістично-транспортної інфраструктури з

виділенням транспортного та логістичного складників та з урахуванням особливостей їхнього розміщення на території міста, а також можливостей вивезення, зберігання та переробки твердих побутових (ТПВ) та інших видів відходів, які утворюються після перебування туристів у місті та додаються до щоденного та цілорічного загальноміського обсягу відходів.

Ці питання є актуальними для Києва, де підвищене туристичне навантаження на ресурсну базу туризму міста вже призвело до випадків фізичної руйнації низки найбільш відвідуваних та цінних об'єктів (серед них - деякі будівлі Києво-Печерської Лаври, Софіївського собору тощо). Небайдужі кияни навіть склали список цінних історичних будинків Києва, які можуть зруйнуватися у будь-який момент [13]. Цей список, на жаль, щорічно поповнюється, так, у 2017 р. обвалилася частина балкону будинку на вул. Малій Житомирській, 12. Причому ця споруда, зведена у 1913 р., - не проста: вона належить до комплексу напівзруйнованої садиби художника О.Мурашка. Подібна доля може незабаром спіткати «Дім зі зміями», що на Великій Житомирській, 32, декілька будинків на Андріївському узвозі тощо [14]. Нарешті, восени 2017 р. вандали за допомогою червоної незмиваємої фарби зіпсували зовнішній вигляд стіни Національного заповідника «Софія Київська». Додамо, що зовсім недавно була проведена реставрація цієї стіни, яка є пам'ятником архітектури XVIII ст.

Щодо Львова, то тут таких випадків менше (мабуть, завдяки якості австрійського будівництва, у якому вже масово використовувався бетон, як основний будівельний матеріал, у той час як у Києві кінця XIX- початку XX ст. будували переважно з цегли місцевого виробництва), але вони теж є. Так, нині реставрується скульптурна група «Ощадність, рільництво та промисловість» (її називають місцевою «Статуєю Свободи»), яка прикрашає фасад будинку Музею етнографії та художнього промислу – колишнього приміщення Галицької ощадної каси, спорудженого у 1891 р. Реставрується «Чорна кам'яниця» (роки будівництва 1588-1589) на площі Ринок за кошти гранту Посольського фонду США, потребує реставрації каплиця Боїмів (XVII ст.), законсервовано рештки Високого замку, яких теж вже досягла «цікавість» туристів.

На додаток до цієї проблеми Львів гостро відчув й інший аспект явища туристичного перенавантаження – це збільшення обсягу та проблема вивозу і переробки твердих побутових відходів. Після пожежі на Грибовицькому сміттєзвалищі влітку 2016 р. Львову не стало куди вивозити свої ТПВ, обсяг яких закономірно зріс із зростанням числа туристів. Недарма туристичний рекорд Львова, який у 2016 р. відвідали 2,6 млн. гостей і число яких зростає рекордними темпами – на 15-20% щорічно (при цьому кожний турист у середньому витрачає у місті понад 100 євро щоденно), співпав зі «сміттевою кризою». Між тим, схема логістичної організації туристичного простору міста, запропонована автором [12, 200], підказує про необхідність застосування комплексного підходу, що передбачає і використання «зворотної (реверсивної)

логістики», тобто логістики переробки відходів. Зазначимо, що туристи під час перебування у містах залишають багато відходів, особливо у середмісті (за деякими оцінками – 3-4 кг на особу за добу). Це - прямі відходи. Крім них є і опосередковані – це відходи готелів, ресторанів, кав'ярень, яких у середмісті Львова останніми роками з'явилося дуже багато. Відходи потребують ефективних технологій їх збирання, вивезення та переробки – таку можливість надає «реверсивна логістика». У Львові врахували необхідність розміщення смітників біля кожної лавки у центрі (при цьому смітники гарно, по-художньому оформлені і виконані місцевими майстрами), але при цьому не було прослідковано шляхи вивозу ТПВ та можливості їхньої наступної переробки. Між тим, щоденний обсяг відходів у місті дорівнює 600 тон (2017 р). Вирішити цю проблему у Львові можливо на підставі застосування двох підходів: транспортного та логістичного. До останнього часу активно застосовувався перший підхід, який полягав у знаходженні транспортних посередників (компаній), які зобов'язувалися (за дуже пристойну оплату) знайти відповідні сміттєзвалища і вивозити туди міські відходи Львова. Але, як показав досвід, коли львівське сміття потрапляло майже в усі області України, це не вирішувало проблему відходів. З метою зменшення їхнього обсягу були пропозиції пресування ТПВ на спеціальних майданчиках у межах міста, але вони теж не отримали схвалення, зокрема, від мешканців Львова. І тільки недавно керівництво міста та області звернулося до логістичного підходу, тобто до застосування засад «зворотної» логістики, коли аналізу і контролю підлягають не тільки різноманітні вхідні потоки до міста (у т.ч. туристів, товарів, сировини, палива тощо), але й вихідні потоки, серед яких важливе місце займають потоки ТПВ. Логістична наука і практика розробили пропозиції щодо ефективного управління цими потоками та їх глибинної переробки (рециркуляції, англ. recycling) на відповідних підприємствах (сміттєпереробних заводах). Подібні підприємства можливо збудувати у відносно короткі терміни (як показує наявний приклад м.Рівного – за рік), а відповідні інвестиції можуть бути як міжнародними, так і внутрішніми, комунальними. За останніми даними до вирішення проблеми ефективної переробки львівських відходів залучаються шведські та польські фахівці, а також кошти Європейського банку реконструкції та розвитку [15]. Так, польські екологи хочуть допомогти Львову очистити підземну річку Полтву. Якщо модернізувати очисні споруди за європейським прикладом, вода у Полтві буде без неприємного запаху, відтак стоки перестануть забруднювати Західний Буг, який впадає у річку Віслу, що у Польщі. Як зазначив керівник проєктів з питань очищення варшавських споруд Я.Судов, очисна установка по-польськи працює за таким принципом. Стоки потрапляють до резервуарів (процес відбувається за допомогою спеціальних насосів), мінеральні частки викачують з дна. Отримані жир та олію спалюють. Неприємний запах зникає, бо установка забирає такі речовини, як сірководень, аміак, мекаптани (їхня токсична дія подібна до сірководню). Наступний етап

очистки – збір біогазу до двох збірників, кожен об'ємом до 7 тис. м³. Кредити на вигідних умовах на цей екопроект може надати Львову Національний фонд охорони довкілля і водного господарства Польщі. Працівники ЛМКП «Львівводоканал» побували у Варшаві і побачили сучасні очисні споруди польської столиці, які свого часу було модернізовано. Так, до 2012 р. там теж була складна ситуація з очищенням стоків, які текли у Віслу. На модернізацію очисних споруд Польща отримала європейські гранти. Натомість нам «світить» лише кредит, який доведеться довго віддавати. За підрахунками шведських фахівців, створення сучасної системи очищення стоків Львова коштуватиме 170 млн євро. Тому у Львові йдуть до проекту очищення поступово: 2016 р. реалізовано проект зведення біогазової станції та модернізацію т.зв. пісколовок, на що був взятий банківський кредит у 31,5 млн євро. Наступним кроком буде реконструкція біологічних реакторів на очисних спорудах міста за кошти Національного фонду Польщі. А у жовтні 2017 р. під час екологічного форуму планується підписати меморандум про співпрацю у рамках екологічного проекту. Будівництво сміттєпереробного заводу у Львові буде здійснено за кошти Європейського банку реконструкції та розвитку (ЄБРР), про що домовилися керівництво міста з делегацією Ради директорів ЄБРР [16]. Останній співпрацює зі Львовом вже багато років. За цей час було реалізовано такі проекти: оновлення рухомого складу та модернізація трамвайного депо, реконструкція вулиць вздовж двох трамвайних маршрутів, а також трамвайна лінія на Сихів. Проекти, які зараз реалізуються, - це модернізація системи теплопостачання міста, проекти щодо біогазу на очисних спорудах, запровадження електронного квитка у громадському транспорті, проекти, що стосуються питання поводження з ТПВ. Проект, який починається нині, - це рекультивація полігону відходів у Грибовичах та будівництво нового заводу з глибинної переробки сміття - першого в Україні сучасного підприємства такого типу. Зазначимо, що Львів з-поміж усіх міст України має найбільше спільних з ЄБРР проектів.

Подібний досвід репрезентує м.Київ, де обсяг відходів становить 3000 тон щодоби (2017 р.), але їхнє зберігання та переробка успішно здійснюються, по-перше, на полігоні ТПВ у с.Підгірці; по-друге, на Бортницькій станції аерації (БСА); по-третє, на сміттєспалювальному заводі «Енергія» у Дарниці. Київ активно залучає міжнародні досягнення та інвестиції, так, БСА нині модернізується за участю японських компаній, а у м.Фастів під Києвом споруджено з китайською участю завод з переробки пластикових відходів (відповідно у Києві відкрито пункти з прийому пластика з оплатою 5 грн/кг).

Наступну ідею нових технологій боротьби з вуличним сміттям мер Києва В.Кличко привіз з відрядження до Берліна. Це встановлення підземних сміттєвих баків, які поступово замінять звичні дворові контейнери для сміття. Передбачено встановити в Києві 70 підземних сміттєвих баків, перші з яких вже з'явилися у травні 2017 р. на Пейзажній

алеї. Вони являють собою невелику урну зверху, а під землею – об’ємний бокс, що вміщує 5 кубів відходів та нейтралізує запах. Ці контейнери оснащено сонячними панелями та датчиками, які подають сигнал диспетчеру при заповненні підземного баку повністю. Ще один зразок нових київських сміттєвих урн складається з двох частин: зовнішнього каркасу та власне урни – металевого чи пластикового контейнеру, куди і збиратиметься сміття. Комунальники зможуть дістати сміття, відкривши задню стінку каркасу, замінити пакет із сміттям на чистий. Перша партія нових урн, які встановлять у центральній частині Києва, налічуватиме 300 штук. У такий спосіб буде замінено старі урни, що нині ще «працюють» у столиці та вже давно не відповідають потребам киян та гостей міста. Це старі, ще радянського зразку, бетонні, а також металеві, які часто можна зустріти у зелених зонах міста біля лав, що мають невеликий обсяг та швидко наповнюються відходами. Часто це стає причиною того, що навколо них починають «рости» гори сміття, адже не всі готові донести обгортку від морозива чи пляшку до вільного контейнера. Інший тип урн, що набув поширення у Києві перед проведенням Євро-2012, - металеве кільце з натягнутим на нього пластиковим пакетом, - виглядає зовсім неестетично. Крім того часто курці викидають недопалки саме у пакети, вони прогорають і все сміття висипається на землю.

Серед світових досягнень у сфері збирання та переробки сміття у містах, що можна рекомендувати до використання в Україні, відзначаються такі:

1. Французький винахід – інтелектуальне сміттєве відро «Eugene», яке має два відділення: одне – для відходів для подальшої переробки, інше – для непереробних відходів. Коли відро наповнюється, воно за допомогою сканера штрих-кодів нагадує власнику, що слід викинути сміття. Також цей пристрій запам’ятовує, які упаковки викинуто, після чого заносить їх до переліку покупок, цей список можна подивитися у додатку до смартфона. «Розумне» відро є в продажу з 2017 р., його ціна - \$299.
2. Пристрій польського виробництва – вуличний сміттєвий бак «Bin-e», що здатний ідентифікувати, класифікувати, сортувати відходи та направляти запит на очищення до обслуговуючої компанії. Крім цього бак «уміє» попередньо обробляти сміття, для прикладу, стискаючи пластик. Також «Bin-e» вчиться розпізнавати нові об’єкти, підключаючись до хмарних баз даних. «Розумні смітники» у містах Польщі, зокрема, у Варшаві, запроваджено з 2017 р.
3. Новий незвичний спосіб прибирання міських вулиць та парків освоюють у Нідерландах: підбирати кинуті на землю сигаретні недопалки хочуть навчити ... ворон. Цих птахів, що відрізняються високим інтелектом, при звичають обмінювати недопалки на їжу у спеціальних автоматах, які планується встановити у містах. Автори проекту, які нині шукають додаткові джерела його фінансування, вважають експлуатацію ворон оправданою з точки зору збереження навколишнього середовища. Зазначимо, що за даними статистики, у світі щорічно викурюється шість

трлн сигарет, з яких дві третини потрапляють до навколишнього середовища, при цьому чотирма трлн сигарет можна заповнити 2,5 млн олімпійських плавальних басейнів.

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямі. Розкрито теорію та практику впровадження авторської логістичної концепції сталого розвитку туризму в містах України (на прикладі Києва та Львова). Визначено структуру логістичної організації туристичного простору міста. Виділено її основні складники: геологістичну ідентифікацію ресурсної бази туризму в містах; логістичну ідентифікацію та планування туристопотоків, їх потреб, споживання та відходів; логістичне проектування туристичної інфраструктури, включаючи потужності із збирання та переробки відходів від туристичного споживання; логістичне проектування ланцюжків поставок із забезпечення закладів туристичної інфраструктури в містах та ланцюжків «реверсивної» логістики із вивезення з міста та переробки відходів. Наведено приклади з туристичної практики міст Києва та Львова. Звернуто увагу на проблему збільшення обсягу відходів, їх вивозу та переробки, з якою зіштовхнувся Львів у зв'язку з різким збільшенням числа туристів. Розкрито досвід Києва з організації ефективної схеми збирання та переробки міських відходів. Отже, логістичний підхід, застосований, зокрема, в «Концепції розподілу туристичного навантаження Львова», що недавно була ухвалена Львівською міською радою, слід було б поширити і на усі інші аспекти туристичного господарства міста, включаючи управління відходами, на базі використання найновітніших технологій та залучення національних та міжнародних інвестицій. Сказане стосується, на нашу думку, й інших міст – значних туристичних центрів України, зокрема Харкова, Дніпра, Одеси тощо, для яких даний напрямок дослідження є дуже перспективним, враховуючи поступове збільшення туристопотоків з України та з-за кордону у найближчі роки.

Список використаних джерел:

1. Leser H. Diercke Wörterbuch Allgemeine Geographie / Leser H. – München: Braunschweig, 1997. – 125 р.
2. Neuenfeldt H., Rose O. Stadttourismus als Wirtschaftsfaktor in Aachen [електронний ресурс]. – Режим доступу: www.geogr.uni-goettingen.de.
3. Kluck D., Koester Ch. Stadttourismus in Barcelona und Madrid unter besonderer Berücksichtigung der Deutschen Reisenden [електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://Kups.ub.uni-koeln.de>.
4. Dictionary of Travel // Tourism and Hospitality. Ed.S.Medlik. – London: Butterworth-Heinemann Ltd., 1993. – P.43.
5. Dictionary of Travel, Tourism and Hospitality / Ed.S.Medlik. – London: Butterworth-Heinemann, 1993. – P.43.
6. Нешков М. Въведение в туризма/М.Нешков, С.Ракаджийска, Т.Дъбева и др.- Варна: Наука и икономика, 2007. – 299 с.
7. Ashworth G. Urban tourism research: recent progress and current paradoxes/ G.Ashworth, S.J.Page // Tourism Management. – 2011 [Електронний ресурс]. –Режим доступу: www.coris.uniroma1.it/sites/.../14.25.20_Urban_tourism.
8. Berg L. Urban tourism: performance and strategies in 8 European cities/ L.Berg, J.Borg, J.Meer // European Institute for Comparative Urban Research, Erasmus University. – Rotterdam, 1995 [Електронний ресурс]. –Режим доступу: cabdirect.org.

9. Дуцяк І.З. Методологічні аспекти аналізу ресурсів міського туризму/ І.З.Дуцяк, А.А.Теребух// Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету [Електронний ресурс]. –Режим доступу: www.vestnik-econom.mgu.od.ua/journal/2015/13-2015/33.pdf.
10. Смирнов І.Г. Брендинг міста у туризмі: концептуальні підходи// Матеріали науково-практичної інтернет-конференції «П'ятнадцять економіко-правові дискусії/21-11-2016/» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.spilnota.net.ua/ua/article/id-1680.
11. Гаталяк О. Теоретичні підходи до визначення поняття туризму в містах/ Гаталяк О., Ганич Н.//Географія, економіка і туризм: національний та міжнародний досвід: Матеріали XI наук.конф. з міжн.участю. – Львів: ЛНУ імені Івана Франка, 2017. – С.50-55.
12. Смирнов І.Г. Маркетинг у туризмі: навч.пос./ І.Г.Смирнов. – К.: КНУ імені Тараса Шевченка, 2016. – 251 с.
13. Ми їх втрачаємо: історичні будинки Києва, які можуть знести в будь-який момент [електронний ресурс]// Режим доступу: <https://styler.rbc.ua>
14. Кириченко Л. Старинный Киев рушится на глазах / Л.Кириченко. – Сегодня. – 2017. – 30 серпня. – С.14.
15. Доротич М. Поляки візьмуться за львівську Полтву? / М.Доротич. – Високий замок. – 2017. – 14-20 вересня. – С.10.
16. Куць Р. Європейський банк дає Львову грошу на новий транспорт, сміттєпереробний завод і заходи з безпеки руху/ Р.Куць. – Високий замок. – 2017. – 28 вересня – 4 жовтня. – С.12.

References:

1. Leser H. Diercke Wörterbuch Allgemeine Geographie /Leser H. – Munchen: Braunschweig, 1997. – 125 p.
2. Neuenfeldt H., Rose O. Stadttourismus als Wirtschaftsfaktor in Aachen [elektronnyy resurs]. – Rezhym dostupu: www.geogr.uni-goettingen.de.
3. Kluck D., Koester Ch. Stadttourismus in Barcelona und Madrid unter besonderer Berücksichtigung der Deutschen Reisenden [elektronnyy resurs]. – Rezhym dostupu: <http://Kups.ub.uni-koeln.de>.
4. Dictionary of Travel //Tourism and Hospitality. Ed.S.Medlik. – London: Butterworth-Heinemann Ltd., 1993. – P.43.
5. Dictionary of Travel, Tourism and Hospitality / Ed.S.Medlik. – London: Butterworth-Heinemann, 1993. – P.43.
6. Neshkov M. Vъedenye v turyzma/M.Neshkov, S.Rakadzhyys'ka, T.Дъbeva y dr.- Varna: Nauka y ykonomyka, 2007. – 299 s.
7. Ashworth G. Urban tourism research: recent progress and current paradoxes/ G.Ashworth, S.J.Page // Tourism Management. – 2011 [Elektronnyy resurs]. –Rezhym dostupu: www.coris.uniroma1.it/sites/.../14.25.20_Urban_tourism.
8. Berg L. Urban tourism: performance and strategies in 8 European cities/ L.Berg, J.Borg, J.Meer // European Institute for Comparative Urban Research, Erasmus University. – Rotterdam, 1995 [Elektronnyy resurs]. –Rezhym dostupu: cabdirect.org.
9. Dutsyak I.Z. Metodolohichni aspekty analizu resursiv mis'koho turyzmu/ I.Z.Dutsyak, A.A.Terebuh// Naukovyy visnyk Mizhnarodnoho humanitarnoho universytetu [Elektronnyy resurs]. – Rezhym dostupu: www.vestnik-econom.mgu.od.ua/journal/2015/13-2015/33.pdf.
10. Smyrnov I.H. Brendynh mista u turyzmi: kontseptual'ni pidkhody// Materialy naukovopraktychnoyi internet-konferentsiyi «P"yatnadtsyati ekonomiko-pravovi dyskusiyyi/21-11-2016/» [Elektronnyy resurs]. – Rezhym dostupu: www.spilnota.net.ua/ua/article/id-1680.
11. Hatalyak O. Teoretychni pidkhody do vyznachennya ponyattya turyzmu v mistakh/ Hatalyak O., Hanych N.//Heohrafiya, ekonomika i turyzm: natsional'nyy ta mizhnarodnyy dosvid: Materialy Khl nauk.konf. z mizhn.uchastyu. – L'viv: LNU imeni Ivana Franka, 2017. – S.50-55.
12. Smyrnov I.H. Marketynh u turyzmi: navch.pos./ I.H.Smyrnov. – K.: KNU imeni Tarasa Shevchenka, 2016. – 251 s.
13. My yikh vtrachayemo: istorychni budynky Kyyyeva, yaki mozhut' znesty v bud'yakyy moment [elektronnyy resurs]// Rezhym dostupu: <https://styler.rbc.ua>
14. Kyrychenko L. Starynnyy Kyev rushyt·sya na hlazakh / L.Kyrychenko. – Sehodnya. – 2017. – 30 serpnia. – S.14.
15. Dorotych M. Polyaky viz'mut'sya za l'vivs'ku Poltvu? / M.Dorotych. – Vysokyy замок. – 2017. – 14-20 veresnya. – S.10.
16. Kuts' R. Yevropeys'ky bank daye L'vovu hroshu na novyy transport, smittyepererobnyy zavod i zakhody z bezpeky rukhu/ R.Kuts'. – Vysokyy замок. – 2017. – 28 veresnya – 4 zhovtnya. – S.12.

Безручко Любомир Степанович,
кандидат географічних наук, доцент

Львівський національний університет імені
Івана Франка, м. Львів, Україна, e-mail:
lybko1984@gmail.com

ТУРИЗМ У МІСТАХ: СУТЬ, ЧИННИКИ ТА ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ

Мета. Визначити особливості розвитку туризму у містах. Дослідити чинники, які визначають рівень туристичного освоєння урбанізованих територій та проблеми, пов'язані із міським туризмом.

Методика. При написанні статті використано такі методи дослідження: літературний, порівняльний, статистичний, експертних оцінок.

Результати. Встановлено передумови для організації міського туризму. Визначено чинники, що впливають на розвиток туризму в містах. Описано основні напрями залучення функціональних зон міста до туристичної діяльності. Окреслено основні проблеми, пов'язані із розвитком міського туризму.

Наукова новизна. Визначено чинники, які впливають на розвиток міського туризму та залежність видів туризму від функціонального зонування міста.

Практична значимість. Визначення чинників, що впливають на розвиток туризму в містах, дозволяє оптимізувати туристичну діяльність в урбаністичному середовищі. Встановлено залежність міського туризму від функціонального зонування міста, що вказує на потребу врахування туристичних інтересів при містобудівному проектуванні. Визначено найбільш проблемні питання функціонування міського туризму, що потребує вирішення у всіх туристичних містах.

Ключові слова. Міський туризм, урбанізовані території, функціональне зонування.

Безручко Любомир Степанович,
кандидат географических наук, доцент

Львовский национальный университет
имени Ивана Франко, г. Львов, Украина,
e-mail: lybko1984@gmail.com

ТУРИЗМ В ГОРОДАХ: СУТЬ, ФАКТОРЫ И ПРОБЛЕМЫ РАЗВИТИЯ

Цель. Определить особенности развития туризма в городах. Исследовать факторы, которые определяют уровень туристического освоения урбанизированных территорий и проблемы связаны с городским туризмом.

Методика. При написании статьи использованы такие методы исследования: литературный, сравнительный, статистический, экспертных оценок.

Результаты. Установлены предпосылки к организации городского туризма. Определены факторы, которые влияют на развитие туризма в городах. Описаны основные направления привлечения функциональных зон города к туристической деятельности. Очерчены основные проблемы связаны с развитием городского туризма.

Научная новизна. Определены факторы, которые влияют на развитие городского туризма и зависимость видов туризма от функционального зонирования города.

Практическая значимость. Определение факторов, которые влияют на развитие туризма в городах, позволяет оптимизировать туристическую деятельность в урбанистической среде. Установлена зависимость городского туризма от функционального зонирования города, который указывает на потребность учтения туристических интересов при градостроительном проектировании. Определены

наиболее проблемные вопросы функционирования городского туризма, которые нуждаются в решении во всех туристических городах.

Ключевые слова. Городской туризм, урбанизированные территории, функциональное зонирование.

UDC 911.3

Bezruchko Lubomyr Stepanovich,
Candidate of Geographical Sciences,
Associate Professor

Ivan Franko National University of Lviv,
Lviv, Ukraine e-mail: lybko1984@gmail.com

TOURISM IN CITIES: ESSENCE, FACTORS AND PROBLEMS OF DEVELOPMENT

Goal. To define the features of development of tourism in cities. To investigate factors that determine the level of the tourist mastering of the urbanized territories and problems related to urban tourism.

Methods. For writing the article such methods of research are used: literary, comparative, statistical, expert estimations.

Results. Pre-conditions are set for organization of urban tourism. Factors that influence on development of tourism in cities are certain. Basic directions of bringing in functional zones of city are described to tourist activity. Basic problems related to development of urban tourism are outlined.

Scientific novelty. Factors are certain that influence on development of urban tourism and dependence of types of tourism from the functional city zoning.

Practical significance. Determination of factors that influence on development of tourism in cities allows to optimize tourist activity in an urbanism environment. Dependence of urban tourism is set on the functional zoning of city that specifies necessity of taking into account of tourist interests at the town-planning planning. The most problematic questions of urban tourism functioning that needs a decision in all tourist cities are certain.

Keywords. Urban tourism, urbanized territories, functional zoning.

Постановка проблеми. З розвитком суспільства значення міст у туристичній діяльності постійно зростає. У науковому вжитку все більшої популярності набуває термін «міський туризм», який розуміється, як відвідування міст з культурно-пізнавальною, розважальною, діловою чи іншою метою. Варто вказати, що місто сьогодні представляється як значне скупчення різноманітних туристичних ресурсів (архітектурних, подієвих, інфраструктурних, природних тощо), що дозволяє зробити туризм в урбанізованій території надзвичайно різноманітним. Проте, не усі міста можуть бути освоєними туристами, що, в першу чергу, визначається їх унікальністю (оригінальністю ресурсів, які розміщені у поселенні), а також вмінням організувати туризм (що часто проявляється в пріоритетності розвитку туризму поряд з іншими видами господарювання). Сьогодні існує низка міст, які мають обмежені ресурси для організації туризму, але добре продумані управлінські рішення дозволили цим поселенням стати лідерами за розвитком туризму. Прикладом може бути місто Лас-Вегас, яке щорічно відвідує більше 38 мільйонів чоловік. Враховуючи сказане,

актуальним є питання вивчення чинників, що впливають на нерівномірність у розвитку міського туризму в різних поселеннях.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Початок дослідження міського туризму серед європейських науковців припав на 80 – ті роки ХХ ст. Основна увага таких досліджень приділялась, визначенню міського туризму, особливостям його розвитку в конкретних містах. Серед таких праць варто виокремити дослідження Г. Ешворда, Г. Нойенфельдт та О. Розе [4; 6]. Сьогодні актуальною є праця К. Бокка, яка стосується значення інформаційних технологій для розвитку міського туризму [5].

Серед сучасних українських праць, присвячених цій проблематиці, відмітимо дослідження О.В.Гладкого, О.А. Складова, які стосувались вивчення особливостей розвитку туризму в містах України [1].

Питання мети відвідування туристами міста розкрито у дослідженні І.Г. Смирнова. Зокрема, автор вказує на такі різновиди туризму, які можуть бути здійснені у місті: діловий; шопінг; подієвий; культурно-пізнавальний; релігійний; освітній; лікувально-оздоровчий; екстремальний туризм [2].

Узагальнення інформації про міський туризм відображене у монографії за редакцією І.М. Писаревського [3].

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Попри значне зацікавлення науковцями до теми міського туризму, детальнішого опрацювання потребує визначення чинників, які впливають на туризм у місті. Також поза увагою залишилось питання зв'язку функціонального зонування міста та туризму в ньому.

Формування цілей статті (Постановка завдань). Метою дослідження є з'ясування особливостей розвитку туризму в містах, вивчення чинників, які визначають рівень туристичного освоєння урбанізованих територій. Основне завдання статті полягало у встановленні передумов для організації міського туризму, виокремленні чинників, що впливають на його розвиток, окресленні основних проблем, пов'язаних із розвитком туризму в містах.

Виклад основного матеріалу. Зауважимо, що мета відвідування міста може бути різною, єдиним об'єднуючим фактором такого різновиду туризму є перебування туриста у міському середовищі. Відповідно, місто - це населений пункт з відносно великою кількістю та густотою населення, яке, переважно, зайняте в промисловості або сфері послуг.

Феномен активного освоєння міських територій у туризмі пояснюється декількома перевагами урбанізованої території з-поміж інших:

- високою щільністю туристичних об'єктів на незначній площі;
- основу відвідувачів становлять жителі інших міст, що пояснюється прагненням людини перебувати у звичному середовищі;
- доступність міських поселень з точки зору транспортного сполучення (визначається низькою вартістю та широким вибором перевізників, а також кращим станом транспортної інфраструктури);

- більша динамічність у порівнянні з сільськими територіями;
- можливість забезпечити повноцінний відпочинок за короткий період часу (що актуально, враховуючи тенденцією суспільства, використовувати декілька короткострокових відпусток у рік);
- більше покриття мережею Інтернет та ширшою пропозицією резервування та надання послуг через гаджети, що спрощує отримання послуги для сучасного споживача;
- вища рекреаційна ємність урбанізованих територій у порівнянні з природними;
- широкий спектр вибору та можливість самостійного планування відпочинку [5].

Згідно досліджень компанії Euromonitor у 2015 р. лідером у світі за кількістю туристів, які відвідали місто, є Гонконг (26,7 млн.), наступними у послідовності були Бангкок (18,7 млн.), Лондон (18,6 млн.), Сінгапур (16,9 млн.), Париж (15,0 млн.). У десятку найбільш відвідуваних увійшли також Макау, Дубай, Стамбул, Нью-Йорк, Куала-Лампур, що вказує на значний розвиток міського туризму в мегаполісах Азії [7]. Аналіз туристичних потоків у світі вказує на лідерство за розвитком туризму в містах Азії, Європи, Північної Америки, Близького Сходу. Значно меншими темпами розвивається міський туризм у Південній Америці та Африці, що пов'язане із низьким економічним розвитком країн цих регіонів.

На туристичну популярність міст впливає низка чинників, які пов'язані як із самим населеним пунктом, так і ситуацією у країні та регіоні, де воно знаходиться. Загалом, вважаємо, що чинники розвитку міського туризму варто поділити на внутрішні, зовнішні, а також окремо можна виділити вподобання туристів (рис. 1).

Серед внутрішніх чинників важливим є наявність туристичних ресурсів, адже саме значне скупчення туристичних об'єктів дозволяє підсилити атрактивність міста та збільшити час перебування туристів. Окрім цього, чим більше різноманітних ресурсів знаходяться у місті, тим більш привабливим воно буде для відпочинку.

Другим важливим чинником є наявність інфраструктури, яка включає як туристичну (готелі, ресторани, екскурсійні фірми, системи розваг), так і міську (транспорт, медичні заклади, інформаційне забезпечення тощо).

Розвиток міського туризму можливий тільки при зацікавлені міської влади, адже саме вона є координатором туристичного розвитку міста. Зокрема, визначає туристичні пріоритети, контролює членів туристичного ринку, здійснює кроки для зменшення негативного впливу від надмірного розвитку туризму та інше.

У світі є значна кількість міст, які впродовж історичного розвитку суспільства здобули визнання серед значної кількості населення, що сприяє їх туристичному освоєнню. Для прикладу, Єрусалим – релігійне, Лондон – економічне, Рим – релігійне, культурне тощо. Відмітимо, що чим

ширше коло людей зацікавлене туристичними об'єктами міста, то інтенсивніше розвивається туризм. Зокрема можна виділити міста світового, регіонального та державного значення.

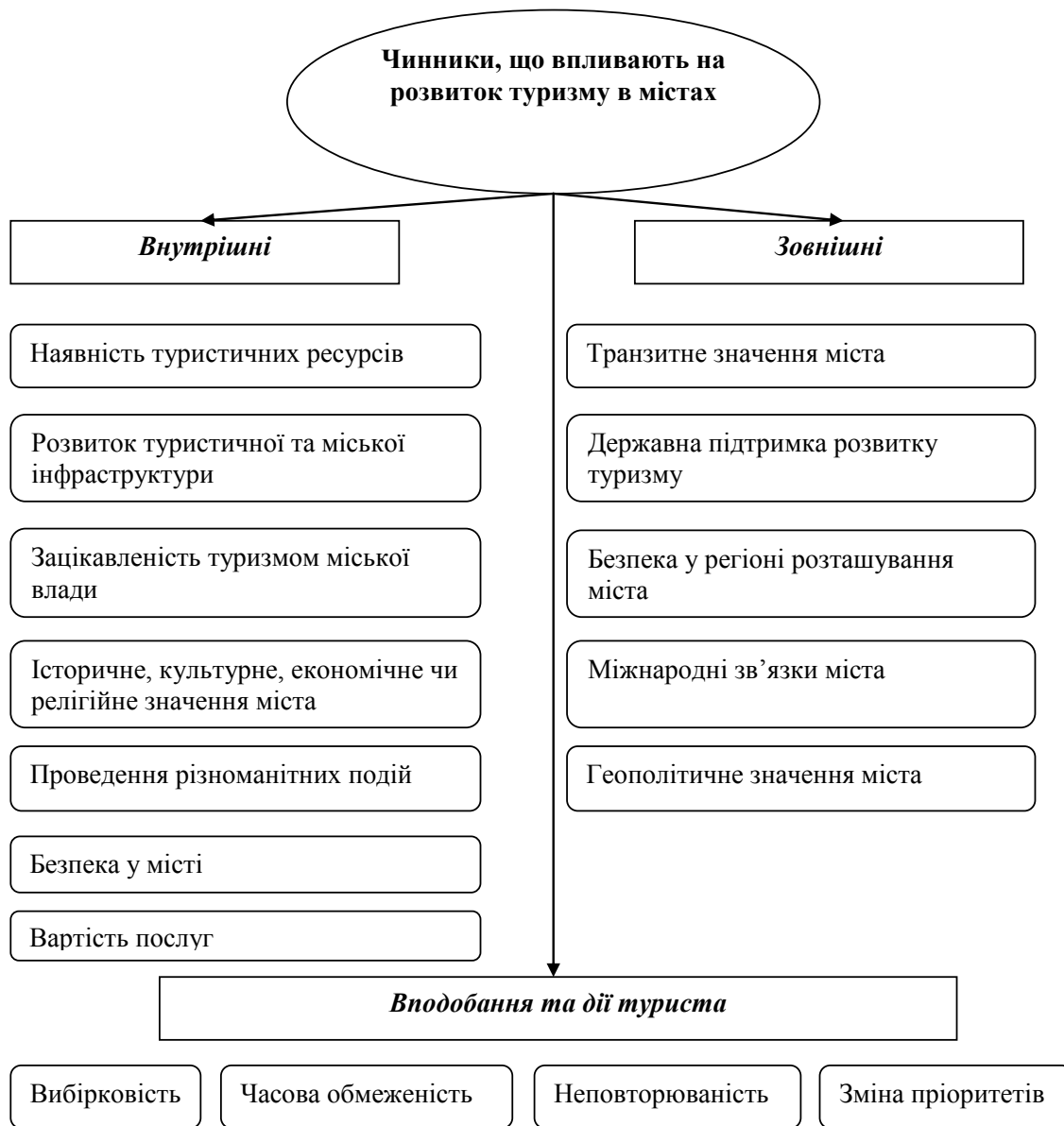

Рис. 1. Чинники, що впливають на розвиток туризму в містах

Суттєвим інструментом для популяризації міста є проведення у ньому різноманітних заходів (спортивних, мистецьких, економічних тощо). Прикладом може бути м. Давос (Швейцарія), у якому під час роботи «Всесвітнього економічного форуму» перебувало близько 3 тис. осіб, а засоби розміщення та харчування міста бронювали заздалегідь. Окрім цього, організатори форуму, а також Швейцарське правління дають додаткові кошти місту на організацію цього заходу, що впливає на його розвиток. Чинником, який стимулює міський туризм, є безпека. Зокрема, приклад Парижа вказує, що терористичні загрози у місті можуть істотно

зменшити кількість гостей. Суттєво зменшується кількість туристів, коли у регіоні нестабільна військово-політична ситуація.

Підсиленням туристичного розвитку міста є його транзитне значення, більш популярними є міста, які знаходяться на перетині туристичних маршрутів. Наприклад, м. Львів відвідують туристи, основною метою яких є подорож у Карпати (Львів є основним транспортним вузлом, який знаходиться неподалік Українських Карпат).

Туризм у місті не може існувати відособлено від туризму в країні, тому нормативно-правова база країни буде визначати особливості розвитку туристичної сфери. Окрім цього, чіткість законодавчої бази та державної політики формують сприятливий мікроклімат для інвесторів та надають туристу відчуття захищеності.

Важливим напрямком туристичної діяльності у місті є посилення їх міжнародної співпраці, спрямованої на пошук інвестицій, ринку туристів та промоції своїх можливостей. Така співпраця може проявлятися у контактах із державними органами інших країн, міжнародними організаціями, закордонними громадськими організаціями, а також іншими містами.

Розвиток міського туризму часто залежний від геополітичної ситуації.

Окрім чинників, які формує нам специфіка міста, варто вказати і на залежність міського туризму від вподобань та дій туриста. Зокрема, можна виділити наступні риси туризму в місті, які залежать саме від рекреанта:

- вибірковість (туристи використовують тільки незначну частину міста);
- часова обмеженість (тривалість перебування відвідувачів міста є короткою);
- неповторюваність (зазвичай туристи не повертаються до уже відвіданого міста);
- зміна пріоритетів (внаслідок зміни туристичних смаків формується різна мета поїздки).

Особливості туристичного використання території міста залежить від функціонально-територіального планування міста, яке обґрунтовується у «Генеральному плані міста». Відмітимо, що, згідно функціонального зонування, місто поділяється на різні частини в залежності від призначення, тому не всі зони освоєні в туризмі. До туристичного використання залучені наступні функціональні зони міста (таблиця 1).

Як бачимо, з функціонального зонування міст найбільшого туристичного використання зазнають зони громадсько-ділової та комерційної діяльності (включаючи історичний ареал міста), ландшафтно-рекреаційна та землі ПЗФ, які залучаються до безпосереднього перебування туристів, а також для задоволення їх потреб. Значного туристичного використання зазнає зона транспортної інфраструктури, якою туристи потрапляють у місто. Саме на цих об'єктах часто надається початкова інформація про послуги які можна отримати у поселенні.

Таблиця 1

Основні напрями залучення функціональних зон міста до туристичної діяльності

<i>Назва функціональної зони</i>	<i>Використання в туризмі</i>	<i>Основні напрями використання зони туристами</i>
Громадсько-ділової та комерційної діяльності	використовується	Екскурсії, шопінг, проживання; харчування; відвідування різноманітних подій
Ландшафтно-рекреаційна	використовується	Екскурсії; оздоровчі та пізнавальні заходи; відвідування різноманітних подій
Житлова (сельбищна)	практично не використовується	Проживання
Виробнича (Промислово-виробнича)	практично не використовується	Екскурсії з промисловим ухилом; екстремальні види відпочинку
Транспортної інфраструктури (Зовнішнього транспорту)	використовується	Місця приїзду туристів; інформування туристів
Комунально-складські зони	не використовується	
Спеціального призначення (меморіальна, військова)	практично не використовується	Екскурсії по некрополях
Земель ПЗФ	використовується	Екотуризм, пізнавальні екскурсії

Менш масово використовується виробнича зона та спеціального призначення, що залежить від широко відомості об'єктів, які тут знаходяться, а також уміння їх популяризації. Практично не освоєними для туристів є житлова та комунально-складська зона, що дозволяє забезпечити комфортне проживання для мешканців міста та зменшити туристичне навантаження на місто.

Варто вказати, що сьогодні, внаслідок масової забудови міст, межі між цими зонами є умовними, що створює труднощі для територіального планування розвитку туризму в містах.

Попри численні позитивні ефекти від розвитку туризму в містах слід вказати і на недоліки, які потребують детального дослідження та вирішення. Серед них виокремимо наступні:

- туристичне перевантаження певних частин міста (історичні, ділові, транспортні зони), як наслідок знищення туристичних об'єктів;
- конфлікт туристів та місцевого населення (появляється внаслідок дискомфорту місцевих жителів, що є причиною спільного споживання, конфліктних ситуацій, збільшення вартості життя у місті тощо);
- «музеювання» частини міста (не використання місцевим населенням певних частин міста);
- нехтування думкою жителів міста у питаннях туристичного освоєння поселення;
- ріст злочинності (проституція, наркоманія, крадіжки тощо);

- втрата цінності міста (приспосовування до туризму часто провокує зміни у історичній забудові міст).

Вказані проблеми розвитку міського туризму спонукають до пошуку нових підходів організації туристичного використання урбанізованих територій. Зрозуміло, що для кожного міста вирішення проблем розвитку туризму повинно базуватись на індивідуальному підході, проте основою повинне бути вдало розроблене просторово-часове планування розвитку туризму. Для цього першочерговим завданням є встановлення сучасних тенденцій розвитку туризму в конкретному поселенні, з'ясування думок туристів та місцевого населення, визначення територій, яким загрожує надмірне туристичне навантаження тощо. Як наслідок, згаданий план повинен передбачати механізми розвантаження освоєних туристами ділянок міста завдяки залученню інших територій. У зв'язку з цим, актуальною є впровадження концепції «розумних міст», що дозволить оптимізувати збір інформації та сприятиме пошуку оптимальних рішень для розвитку туризму в містах.

Висновки. Відвідування міських територій з туристичною метою, сьогодні є одним із найбільш динамічних видів туристичної діяльності суспільства, тому потребує детальних наукових досліджень. Відмітимо, що на розвиток міського туризму впливають зовнішні та внутрішні чинники, а також туристичні тенденції, що потрібно враховувати при дослідженні цього різновиду туризму.

Важливим елементом вивчення міського туризму є прослідковування його просторового поширення та залежності від функціонального зонування міста, адже саме комплексне просторове планування розвитку міського туризму дозволяє вирішити численні проблеми, пов'язані із інтенсивним туристичним освоєнням міст.

Список використаних джерел:

1. Гладкий О.В. Особливості формування та розвитку міського туризму в Україні / О.В. Гладкий, О.А. Скляр // Географія та туризм : Наук. зб. – К., 2017. – Вип. 38. – С. 71 – 81.
2. Смирнов І.Г. Іміджмейкинг та брендинг туристичної дестинації (на прикладі міського туризму) / І.Г. Смирнов // Наукові записки СумДПУ імені А.С.Макаренка – Географічні науки. – 2017. – Випуск 8. – С. 154 – 174.
3. Туризм і місто: досвід, проблеми та перспективи: монографія / за заг. ред. І. М. Писаревського; Харк. нац. акад. міськ. госп-ва. – Х.: ХНАМГ, 2011. – 284 с.
4. Ешворт Г. Міський туризм: нестійкість в увазі / Ешворт Г./ прогрес в туризмі, рекреації, управлінні гостинністю. - № 1. – Лондон, 1989 . – С. 33 – 54.
5. Бокк К. Зміни у міському туризмі та їх значення для майбутнього міст [Електронний ресурс] Режим доступу: <https://link.springer.com/article/10.1007/s40309-015-0078-5>
6. Генріх Нойєнфельдт, Олаф Розе Міський туризм як економічний фактор в Аахені. [Електронний ресурс]. - Режим доступу: www.geogr.uni-goettingen.de.
7. Найпопулярніші місця призначення у містах 2017 року [Електронний ресурс] Режим доступу: <http://blog.euromonitor.com/2017/01/top-100-city-destination-ranking-2017.html>

Список использованных источников:

1. Гладкий О.В. Особенности формирования и развития городского туризма в Украине / О.В. Гладкий, О.А. Складаров // География и туризм : Наук. сб. - К., 2017. - Вип. 38. - С. 71 - 81.
2. Смирнов И.Г. Имиджмейкинг и брендинг туристической дестинації (на примере городского туризма) / И.Г. Смирнов // Научные записки СумДПУ имени А.С. Макаренка - Географические науки. - 2017. - Выпуск 8. - С. 154 - 174.
3. Туризм и город : опыт, проблемы и перспективы : монография / за заг. ред. И. М. Писаревського; Харьк. нац. акад. город. хоз-ва. - Х.: ХНАМГ, 2011. - 284 с.
4. Ashworth G.J. Urban Tourism: an imbalance in attention / G.J. Ashworth // Progress in Tourism, Recreation and Hospitality Management . – Volume One. – Belhaven, London, 1989 – p. 33–54.
5. Bock Kerstin The changing nature of city tourism and its possible implications for the future of cities [electronic resource]: <https://link.springer.com/article/10.1007/s40309-015-0078-5>
6. Henrike Neuenfeldt, Olaf Rose Urban tourism as an economic factor in Aachen. [electronic resource] : www.geogr.uni-goettingen.de
7. Top 100 City Destinations Ranking 2017[electronic resource] : <http://blog.euromonitor.com/2017/01/top-100-city-destination-ranking-2017.html>

References:

1. Hladkyi O.V. Features of forming and development of municipal tourism are in Ukraine / O.V. Hladkyi, O.A. Skliarov // Geography and tourism. - K., 2017. - Edition. 38. – P. 71 –81.
2. Smirnov I.G. Imagemaking and Branding of Tourist Destinations (on Ex-ample of Urban Tourism). / I.G. Smirnov // Scientific messages of Sumy SPU of the name of A.S. Makarenka is Geographical sciences. - 2017. Edition 8. - P. 154 - 174.
3. Tourism and city : experience, problems and prospects : monograph / za zah. red. I. M. Pysarevs'koho; Khark. nats. akad. mis'k. hosp-va. – Kh.: KhNAMH, 2011. – 284p/
4. Ashworth G.J. Urban Tourism: an imbalance in attention / G.J. Ashworth // Progress in Tourism, Recreation and Hospitality Management . – Volume One. – Belhaven, London, 1989 – p. 33–54.
5. Bock Kerstin The changing nature of city tourism and its possible implications for the future of cities [electronic resource]: <https://link.springer.com/article/10.1007/s40309-015-0078-5>
6. Henrike Neuenfeldt, Olaf Rose Urban tourism as an economic factor in Aachen. [electronic resource] : www.geogr.uni-goettingen.de
7. Top 100 City Destinations Ranking 2017[electronic resource] : <http://blog.euromonitor.com/2017/01/top-100-city-destination-ranking-2017.html>

Мечковская Ольга Александровна,
кандидат географических наук, доцент

Гжельский государственный университет,
п. Электроизлятор, Российская
Федерация, e-mail: olmech@mail.ru

ФАКТОРЫ ПРОИЗВОДСТВА АГРОЭКОЛОГИЧЕСКОГО ТУРИСТСКОГО ПРОДУКТА РЕСПУБЛИКИ БЕЛАРУСЬ

Цель. Актуальность изучения особенностей агроэкологического туризма Республики Беларусь обусловлена высокой динамикой развития этого вида туризма на мировом туристском рынке, включая страны Центральной и Восточной Европы. Одним из приоритетных направлений развития туризма в Республике Беларусь, оказывающего влияние на территориальную структуру хозяйства и формирование туристского спроса, является агроэкологический туризм. Очевидным является то, что в стране с 1990-х гг. происходит формирование национальной модели агроэкотуризма, способной повысить конкурентоспособность национального туристского продукта. Целью настоящей статьи, определяющей ее научную новизну, является обоснование структуры факторов производства туристского продукта Республики Беларусь как пространственной основы формирования и развития национальной модели агроэкотуризма.

Методика исследования базируется на использовании модели территориальной рекреационной системы, позволяющей применить комплексный экономико-географический подход к выявлению факторов производства туристского продукта. Экономико-географический анализ факторов производства агроэкологического туристского продукта основан на применении совокупности методов сравнительно-географического, пространственно-функционального анализа с применением маркетингового анализа факторов внешней и внутренней среды туристского рынка. Для обоснования структуры экзогенных и эндогенных факторов производства агроэкологического туристского продукта применяется также метод PESTLE анализа.

Результаты. Комплексный подход к изучению факторов производства туристского продукта позволил: 1. Выявить особенности формирования и развития национальной модели агроэкотуризма в Республике Беларусь. 2. Выделить проблемы и определить перспективные направления развития агроэкотуризма в Республике Беларусь.

Практическая значимость исследования заключается в обосновании приоритетных направлений повышения конкурентоспособности национального агроэкологического туристского продукта Республики Беларусь с учетом комплексного влияния совокупности внутренних и внешних факторов производства туристского продукта.

Ключевые слова: агроэкотуризм, сельский туризм, экологический туризм, территориальная рекреационная система, агротуристский продукт, охраняемые природные территории.

Mechkovskaya Olga Aleksandrovna,
Candidate of Geography Sciences, Associate
Professor

Gzhel State University, s. Electroizolyator,
Russia, e-mail: olmech@mail.ru

FACTORS OF PRODUCTION AGROECOLOGICAL TOURISM PRODUCT OF THE REPUBLIC OF BELARUS

Purpose. The relevance of studying features of agro-ecological tourism of the Republic of Belarus due to high dynamics of development of this type of tourism in the world tourist market, including the countries of Central and Eastern Europe. One of the priority directions of development of tourism in the Republic of Belarus, which impact on the territorial structure economy and formation of the tourist demand is the agroecological tourism. It is evident that in the country with the 1990-ies. is the formation of a national model of rural tourism, able to increase the competitiveness of the national tourist product. The purpose of this article, defining its scientific novelty, is the rationale for the structure of the production factors of tourism product of the Republic of Belarus as the spatial framework for the formation and development of a national model of rural tourism.

Methods. Research methodology is based on the use of models of territorial recreational system to apply integrated economic-geographical approach to the identification of the production factors of tourism product. Economic-geographical analysis of the factors of production agroecological tourism product based on the application of the aggregate methods comparative geographical, spatial and functional analysis with application of marketing analysis external and internal factors Wednesday tourist market. To justify the structure of exogenous and endogenous factors of production agroecological tourism product PESTLE analysis method is also applied.

Results. An integrated approach to the study of the factors of production of a tourist product has allowed to reveal the peculiarities of formation and development of a national model of agroecotourism in the Republic of Belarus, highlight the problems and determine perspective directions of development of agroecotourism in the Republic of Belarus.

The practical significance of the study lies in the justification of priority directions for increasing the competitiveness of the national agro-ecological tourism product of the Republic of Belarus in the light of complex influence of aggregate internal and external factors of tourism product.

Keywords: agroecotourism, rural tourism, eco-tourism, territorial recreational system, agrotourist product, protected nature areas.

Постановка проблемы. Агроэкологический туризм является важнейшей частью национального туристского продукта Республики Беларусь. Приоритет этого вида туризма закреплен на законодательном уровне и отражен в государственной программе развития туризма Республики Беларусь на 2016-2020 гг. Поэтому особую практическую значимость приобретают исследования в области конкурентоспособности агроэкологического туризма страны.

Анализ последних исследований и публикаций и выделение нерешенных ранее частей общей проблемы. Вопросами развития агроэкологического туризма в Республике Беларусь активно занимаются отечественные географы. Так, в работе Пирожника И.И. «Rozwój usług agroturystycznych na rynku turystycznym Białorusi» (2015) проведен пространственно-функциональный анализ развития агроэкотуризма Республики Беларусь, выявлены территориальные различия, раскрыто экономическое значение агроэкологического туризма. В пособии Клицуновой В.А. «Агроэкотуризм» (2014) изучен зарубежный опыт развития сельского туризма и раскрыты особенности организации этого вида туризма в Республике Беларусь. Таким образом, различные аспекты развития и организации агроэкологического туризма в Республике

Беларусь, а также проведенные автором (Мечковская, 2011, 2015) исследования территориальной организации специальных видов туризма (фольклорно-этнографического, экологического) позволяют провести комплексный экономико-географический анализ в области систематизации структуры внешних и внутренних факторов производства агроэкологического туристского продукта Республики Беларусь, обеспечивающих его конкурентоспособность на мировом рынке туристских услуг. В основу исследования положена модель территориальной рекреационной системы, а также концепция устойчивого развития, в том числе концепция развития альтернативного туризма, получившая широкое распространение в 1990-х гг. за рубежом (Marin Bachvarov, 1999), позволившие подойти к анализу развития агроэкологического туризма как системного явления.

Формулировка целей статьи. Целью настоящей статьи является обоснование структуры факторов производства туристского продукта Республики Беларусь как пространственной основы формирования и развития национальной модели агроэкотуризма. Основные задачи:

1. На основе оценки внешних и внутренних факторов производства туристского продукта выявить особенности формирования и развития национальной модели агроэкотуризма в Республике Беларусь.

2. Выделить проблемы и определить перспективные направления развития агроэкотуризма в Республике Беларусь.

Изложение основного материала. Агроэкологический туризм (АТ) в многочисленных работах понимается как синоним сельского туризма – туризма в сельской местности. Сельский туризм – один из динамично развивающихся видов альтернативного туризма, появление которого было связано с принятием в начале 1990-х гг. концепции устойчивого развития. Принимая во внимание различные подходы к определению этого вида туризма, можно определить основные его преимущества, позволившие обеспечить конкурентоспособность на мировом туристском рынке и высокую динамику развития. Альтернативный туризм:

- повышает конкурентоспособность страны на туристском рынке за счет активизации использования рекреационных ресурсов, создания полифункциональных туристских центров, насыщенных дополнительными элементами туристской аттрактивности;

- дает возможность находить и принимать новые решения в туристском развитии, которые отличаются от принятых стандартов массового туризма (например, создание туристского продукта на основе кластерного подхода);

- рассматривается как противоположность разрушающему природу массовому туризму за счет активизации процесса расширения фонда охраняемых природных территорий, ответственного отношения туристов к проблемам окружающей среды;

- предполагает развитие новых направлений туризма, связанных с тесным контактом с местным населением, способствует уважению их культуры, религии, обрядов и традиций;

- предполагает участие местного населения в получении дохода от туризма, тем самым обеспечивая повышения уровня экономического развития регионов;

- может быть быстро развит, так как использует общественный транспорт и простые условия проживания; качество сервиса и его цены обычно значительно ниже, чем при обычном туризме, большую роль играет также самообслуживание;

- способствует активному развитию внутреннего и въездного туризма, что усиливает положительное влияние туризма на национальную экономику и платежный баланс [1, с. 7-9].

Сельский туризм набирает популярность не только в Европе, но и в США, в странах Азиатско-Тихоокеанского региона (Австралии, Японии). В Европе насчитывается около 190 тыс. объектов сельского туризма и практически каждый четвертый турист – городской житель среднего достатка, проводит отпуск в сельской местности. Странами-лидерами являются Италия и Польша, в каждой из которых насчитывается более 20 тыс. агроусадб. Мировая статистика говорит о 100 млн. ежегодных туристских посещениях сельской местности. Таким образом, популярность данного вида туризма в мировом масштабе очевидна.

Классическая модель сельского туризма предполагает, что его организацией занимаются фермеры или члены их семей, извлекающие из этого дополнительный доход, но не меняющие при этом своего производственного профиля. Главная особенность заключается в том, что туристу предлагается проживание в сельской местности и знакомство с жизнью и бытом местного населения. Туристы при этом могут принять участие в традиционном сельском труде, а также в местных праздниках и фестивалях народной культуры.

Тем не менее, АТ наделен чертами не только сельского, но и экологического туризма. Действительно, в практике развития туризма во многих странах экотуризм и агротуризм – взаимодополняющие понятия. Учитывая это, можно дать расширенную трактовку понятию «агроэкотуризм» и представить его как ответственное путешествие в сельской местности с сохранением природной среды, историко-культурных ценностей и поддержанием благосостояния местных жителей [2, с. 14-15]. При таком подходе в качестве ключевых объектов развития АТ можно рассматривать также природные охраняемые территории.

В Республике Беларусь на законодательном уровне закреплено понятие «агроэкотуризм», согласно которому можно выделить некоторые его особенности. Так, субъектами агроэкотуризма являются лица, постоянно проживающие в сельской местности, малых городских поселениях и ведущие личное подсобное хозяйство, а также сельскохозяйственные организации. Одной из особенностей является

активное использование рекреационных ресурсов для удовлетворения услуг агроэкотуристов, поскольку местные жители ведут сельскохозяйственную деятельность. Наконец, агроэкотуризм рассматривается как особый вид деятельности (не относящейся к предпринимательской) в сельской местности, связанный с предоставлением комплекса разнообразных услуг (проживание, питание, как правило, с использованием продукции собственного производства, экскурсии, занятия спортом, ознакомление с национальными традициями и др.). Сопутствующим является продажа товаров (блюд и напитков, сувениров и традиционных предметов быта). Указом Президента Республики Беларусь от 2 июня 2006 г. № 372 «О мерах по развитию агроэкотуризма в Республике Беларусь» установлено также требование к количеству жилых комнат для размещения агроэкотуристов, которое не должно превышать десяти.

Таким образом, современная модель АТ страны вмещает в себя все многообразие сельского и экологического туризма, которую можно представить как особую территориальную рекреационную систему, состоящую из взаимосвязанных подсистем, формирующих рыночные отношения, которые складываются между производителями и потребителями туристского продукта. Важнейшим элементом территориальной системы АТ выступают потребители, генерирующие спрос на туристский продукт на конкретной территории. Основу туристского предложения формируют факторы производства туристского продукта (ресурсы территории), выступающие ключевыми элементами территориальной системы АТ:

1. Рекреационные ресурсы АТ.
2. Материальные ресурсы – инфраструктура АТ.
3. Трудовые ресурсы: обслуживающий и управленческий персонал.

Таким образом, территориальная система АТ представляет собой совокупность различных компонентов рыночной среды, которые вступают в экономические отношения на определенной территории, формируя, таким образом, особую рекреационно-туристскую среду.

В разрезе ключевых элементов территориальной рекреационной системы выявим особенности влияния факторов производства туристского продукта на формирование модели АТ Республики Беларусь.

Анализ *потребительского спроса* показывает, что АТ является одним из динамично развивающихся и конкурентоспособных в Республике Беларусь. В 2016 г. Беларусь победила в номинации "Агротуризм" рейтинга National Geographic Traveler Awards. За Беларусь было отдано 24 % голосов. На втором месте в рейтинге лучших для агротуризма стран расположилась Италия (22 %), на третьем оказалась Франция (20 %). Россия набрала в этой номинации 18 %, Грузия – 9 %. Спрос на АТ Беларуси за период 2010-2014 гг. увеличился почти в 2,5 раза при среднегодовых темпах роста 28,7 %. С 2015 г. отмечается незначительное уменьшение числа агротуристов, тем не менее ежегодно агроусадьбы

Беларуси посещают около 300 тыс. человек. Значительный объем обслуживания (88,2 %) в настоящее время обеспечивается за счет удовлетворения внутреннего спроса. Следует отметить, что в 2010 году этот показатель составлял более 90 %. Таким образом, за последние пять лет возросла привлекательность АТ Республики Беларусь для иностранных туристов. Основной сегмент потребителей агротуристского продукта страны среди иностранных туристов образуют страны-соседи. Традиционно высока доля российского рынка: около 80 %. Далее следуют Украина (0,3 %), Польша (0,26 %). Доля Латвии и Литвы в географической структуре туристских прибытий не превышает 0,2 %. В 2016 году по сравнению с предыдущим годом в 3 раза увеличилось количество агротуристов из Китая, который занял 5 место в структуре агротуристского рынка Беларуси

Таким образом, на рынке АТ Беларуси наблюдается выделение двух фокус-групп потребителей: местного населения и туристов из России. Приоритетными целевыми рынками потребительского спроса на услуги АТ Беларуси являются страны-соседи, а также страны дальнего зарубежья, доля которых в общей структуре туристского обслуживания пока незначительна. При разработке маркетинговой политики по продвижению агроэкологического туристского продукта Беларуси на внешние рынки следует учитывать, что западные страны-соседи – это территории с развитой функцией агротуризма, прошедшего сертификацию по европейским стандартам. Современные тенденции потребительского спроса показывают возрастание интереса к посещению природных территорий, удаленных от центров урбанизации, сохранивших традиционный уклад жизни местного населения. Такое «погружение» в местную среду возможно в тех странах, которые, во-первых, сохранили в нетронутом состоянии природную среду, мало преобразованную антропогенной деятельностью; во-вторых, несмотря на процессы глобализации, смогли сохранить традиционную культуру, обычаи и традиции. Республика Беларусь с этой точки зрения обладает конкурентными преимуществами по сравнению со многими зарубежными странами с развитой функцией агротуризма. Другим важнейшим фактором, генерирующим спрос на агротуристский продукт, является растущая мобильность общества и относительная дешевизна отдыха в сельской местности, что особенно значимо в периоды экономических кризисов. Потребность в образовании и повышении уровня информированности, интереса к местным культурам - еще один мотив развития сельского туризма, определяющего мировой тренд. Наконец, итоги проведения последних международных туристских выставок (например, ITB в Берлине в 2015 г.) свидетельствует о возросших потребностях туристов к индивидуальным, аутентичным путешествиям. Многие туристы предпочитают останавливаться в небольших и комфортабельных средствах размещения, в которых господствует семейная атмосфера.

Рекреационные ресурсы выступают важнейшим фактором производства агротуристского продукта Республики Беларусь. Сельская природа (сельские ландшафты в сочетании с реками, озерами, лесами) и охраняемые природные территории (ОПТ) – необходимые компоненты природно-рекреационных ресурсов для развития АТ. Требования к климатическим ресурсам сельского туризма значительно отличаются от тех, которые предъявляются для организации других видов зимнего и летнего туризма, развитие которых на международном уровне в Республике Беларусь невозможно. Так, для развития АТ продолжительность благоприятного климатического периода не ограничена зимой числом дней с устойчивым снежным покровом, скоростью ветра, а летом – температурами воздуха и воды, влажностью и количеством осадков. Гораздо более существенную роль играет аттрактивность природной среды. Сельские ландшафты Беларуси расположены в пределах природно-территориальных комплексов (ПТК) двух типов: Поозерного равнинно-лесного (на севере) и равнинного либо холмистого лесо-лугового (в центральной части и на юге). Высокая эстетическая привлекательность первого заключается в наличии озерных групп в сочетании с холмистым мелкоконтурным рельефом. Уникальность Поозерного ПТК предопределяется рядом факторов: ограниченным распространением, значительной степенью сохранности естественной растительности, наличием редких форм рельефа, геологических отложений, живописных озер, мест обитания исчезающих видов флоры и фауны. Здесь распространены крупные фрагменты таких уникальных ПТК как камово-моренно-озерные, водно-ледниковые с озерами, болотные. Площадь ландшафтов Поозерного ПТК - примерно 20 % территории Беларуси. Гораздо более распространенным на территории Беларуси является равнинный либо холмистый лесо-луговой ПТК, который в сочетании с руслами рек, отдельными озерами или водохранилищами также является достаточно привлекательным для развития АТ. На юге страны широко представлены пойменные ландшафты с их своеобразным грядистым рельефом, старичными озерами, уникальным сочетанием лесных, луговых и болотных формаций. В этом же регионе есть места скопления исчезающих видов птиц при перелетах [4, с. 13].

Культурно-исторические рекреационные ресурсы также выступают важнейшим фактором производства агроэкологического продукта. Памятники архитектуры, археологии и истории включаются в качестве объектов экскурсионного показа для туристов, отдыхающих в сельской местности. Для диверсификации туристского предложения и повышения степени потребительской удовлетворенности особенно значительна роль фольклорно-этнографических ресурсов. В Беларуси выделяются шесть фольклорно-этнографических регионов (Поозерье, Поднепровье, Понеманье, Центральная Беларусь, Восточное и Западное Полесье), различающихся особенностями этнической истории, природно-географическими условиями, хозяйственно-бытовым укладом,

организацией жилой среды, народной одежды, местной топонимикой, народным говором, различными видами и жанрами фольклора. Фольклорно-этнографический потенциал страны насчитывает около 500 центров с разной степенью аттрактивности, представленных объектами материальной и духовной культуры. Это музеи (историко-этнографические, краеведческие, народной архитектуры и быта, народного творчества), дома ремесел, школы народного творчества, фабрики художественных изделий, памятники народного зодчества, ярмарки народного творчества, фольклорные коллективы, фестивали народного творчества. В структуре потенциала преобладают объекты материальной культуры, среди которых выделяются памятники народного зодчества (38 %). Это памятники монументальной архитектуры, в основном деревянные, но встречаются и каменные постройки, в основном, культовые, общественные сооружения, усадебные дома. Фольклорную специфику регионов раскрывают различные фольклорные коллективы, занимающие второе место в структуре фольклорно-этнографического потенциала (29 %). По числу культурных фольклорно-этнографических центров лидируют западные регионы Беларуси (Понеманье, Западное Полесье) [5, с. 111-115].

Объекты *инфраструктуры* формируют пространственный базис АТ. Основными являются агроусадьбы, агротуристские комплексы, сельскохозяйственные тематические парки, экомuzeи, музеи сельской культуры и быта, объекты сельхозпредприятий и др. Дополнительными - фольклорно-этнографические центры, ОПТ.

Табл. 1

Динамика развития агроэкотуризма в Республике Беларусь [3]

год	Число субъектов агроэкотуризма	Среднегодовые темпы роста числа субъектов агроэкотуризма, % к предыдущему году	Число туристов, обслуженных субъектами агроэкотуризма, тыс. чел.	Среднегодовые темпы роста числа туристов, обслуженных субъектами агроэкотуризма, % к предыдущему году
2007	188	-	-	-
2008	474	152,1	39,1	-
2009	927	95,6	70,0	79,0
2010	1247	34,5	119,2	70,2
2011	1576	26,4	144,9	21,6
2012	1775	12,6	222,6	53,6
2013	1881	6,0	271,7	22,1
2014	2037	8,3	318,8	17,3
2015	2263	11,1	294,3	-7,5
2016	2279	0,7	301,8	2,6

АТ в Беларуси начал развиваться с 1990-х гг., но динамичное развитие получил с середины 2000-х гг., чему способствовал Указ

Президента Республики Беларусь «О мерах по развитию агроэкотуризма в Республике Беларусь», который предоставил налоговые и кредитные льготы, упрощенные методы бухгалтерского учета субъектам АТ. До принятия этого закона в 2006 г., количество агроусадеб в стране составляло 34, а уже через год возросло в 5,5 раз. Начиная с 2007 г. по настоящее время, АТ демонстрирует высокие темпы роста (табл.1) при незначительном снижении показателей объема обслуженных агротуристов с 2015 г. Так, в настоящее время инфраструктура агротуристского рынка насчитывает более 2,2 тысяч агротуристских хозяйств, большинство которых расположены в Витебской (26,7 %) и Минской (26,4 %) областях. Основная концентрация агротуристских хозяйств приходится на сельские районы с аттрактивной природной средой (реки, озера, водохранилища), а также на пригороды крупных городов и приграничные регионы [6, с. 93-94]. Возрастает уровень территориальной концентрации агротуристских хозяйств также на ОПТ, к которым помимо национальных парков относятся заповедники, заказники и памятники природы. Наиболее значительные площади таких территорий сосредоточены в пределах Брестской и Витебской областей. Система ОПТ Беларуси включает 1302 объекта, в том числе один заповедник (Березинский биосферный), 4 национальных парка (Беловежская пуща, Браславские озера, Нарочанский и Припятский), 85 заказников республиканского значения, 332 заказника местного значения, 306 памятников природы республиканского и 574 местного значения. Общая площадь ОПТ составляет 1591,9 тыс.га или 7,7% от площади страны, что является достаточно низким показателем в сравнении со многими странами Центральной и Восточной Европы. Поэтому одним из основных направлений развития сети ОПТ в Беларуси является расширение фонда природоохранных территорий. В соответствии с Национальной стратегией по сохранению и устойчивому использованию биологического разнообразия Республики Беларусь планируется увеличение количества ОПТ, в том числе заповедников – до 2, национальных парков – до 9, заказников республиканского значения – до 152.

ОПТ Беларуси имеют конкурентное преимущество над многими странами Центральной и Восточной Европы, в которых не сохранились в естественном состоянии лесные массивы и природные ландшафты. Именно естественные лесные экосистемы составляют наибольшую долю в структуре ОПТ Беларуси. Хорошо сохранившиеся уникальные природные ландшафты являются важным ресурсом эколого-образовательных туров для агротуристов. Другим активным сегментом потребителей туристского продукта ОПТ являются туристы, которых привлекает отдых на фоне нетронутой природы.

Кроме того, многие ОПТ Беларуси имеют одновременно и природную, и культурно-историческую ценность. Историко-культурные памятники являются важными объектами экскурсионного показа. Например, Беловежская пуща является крупнейшим древним лесным

массивом Европы, обладающим исключительно богатым видовым составом флоры и фауны и включенным ЮНЕСКО в Список объектов Всемирного природного и культурно наследия человечества. Беловежская пуца выступает и как уникальный культурно-исторический регион со специфическими набором археологических памятников, памятными историческими местами. Другой пример – национальный парк «Припятский», на территории которого находится город Туров – столица древнего княжества.

Трудовые ресурсы (обслуживающий и управленческий персонал) или ресурсы гостеприимства играют важнейшую роль в агротуристском обслуживании. Практически все потребности агротуристов реализуются в процессе тесного контакта с семьей фермера или местным населением: размещение и знакомство с местной кухней, участие в аграрной деятельности, уход за домашними животными, досуг на лоне сельской природы, разнообразные спортивные развлечения, знакомство с историей и культурой региона, приобретение изделий народных промыслов и др.

Для наиболее полного удовлетворения туристских потребностей происходит интеграция различных предприятий в области производства комплексного диверсифицированного туристского продукта. Такой инновационной пространственной формой организации туристской деятельности являются кластеры. Основной целью создания туристских кластеров является создание конкурентоспособного регионального туристского продукта на основе глубокой кооперации и конкурентных отношений между всеми субъектами технологического цикла (поставщиками услуг, производителями, посредниками), построенного на принципе государственно-частного партнерства. Создание туристских кластеров в Республике Беларусь – инновационное направление в управлении развитием региона [7, с. 123-126]. Например, первым в стране агротуристским кластером, построенным по технологии «зеленых маршрутов», являются «Воложинские гостинцы». Воложинский район Минской области расположен в 43 км от Минска, который, тем не менее, сохранил естественную природную среду (заказник «Налибокская пуца») в сочетании с высокой концентрацией исторических памятников и знаменательных мест. Кластер включает 12 агроусадебных хозяйств, этнопоселение, 4 центра ремесел, 9 музеев, спортивно-оздоровительную базу с туристско-информационным центром, загородный спортивный клуб, 4 экологических музея, более 20 событийных мероприятий (фестивали, гонки на собачьих упряжках). Кластер предлагает разнообразные анимационные программы, обзорные и тематические экскурсии (тема еврейского наследия, экскурсия на конфетную фабрику «Ивкон»), а также водные, велосипедные, пешие и конные походы общей протяженностью более 200 км, включая экологическую тропу в Налибокской пуце.

Выводы. Таким образом, на формирование национальной модели агроэкологического туризма Республики Беларусь влияет ряд объективных факторов внутренней и внешней среды. Конкурентоспособность

агротуристского продукта страны на международном рынке сельского туризма обеспечивается совокупностью использования экологических, природно-рекреационных и культурно-исторических (фольклорно-этнографических) ресурсов. Важную роль играют социально-экономические факторы, среди которых выделяются создание благоприятной нормативно-правовой основы, способствующей активизации бизнеса в регионах, наличие значительных площадей сельских территорий, формирование инновационных форм пространственной организации производства специализированного туристского продукта. Тем не менее, среди актуальных проблем развития АТ в Беларуси можно отметить необходимость создания эффективной системы маркетинговых коммуникаций, направленных на расширение географической структуры туристского спроса, соответствия международным стандартам, основанных на современных методах менеджмента, улучшения условий проживания и санитарного состояния хозяйств, повышения качества обслуживания за счет диверсификации туристских услуг, а также трудности в общении местного населения с иностранными гостями в результате плохого знания иностранных языков и др.

Список использованных источников

1. Marin Bachvarov. Alternative Tourism - Alternative To What? // Conditions of the Foreign Tourism Development in Central and Eastern Europe. Alternative Tourism as an Important Factor of Incoming Tourism Development in Central and Eastern Europe. 23-26 October 1998. – Wrocław: Geographical Institute of the Wrocław University, 1999. – P. 7-10.
2. Клицунова В.А. Агротуризм : учеб.-метод. пособие / В.А. Клицунова, Н.М. Борисенко, Я.И. Аношко. – Минск : РИПО, 2014. – 132 с.
3. Национальный статистический комитет Республики Беларусь [Электронный ресурс]. URL: <http://www.belstat.gov.by> (дата обращения: 09.11.17)
4. Марцинкевич Г.И. Предпосылки развития экологического туризма в Республике Беларусь // Развитие туризма в условиях современных интеграционных процессов : тез.докл. и сообщ. Междунар. науч.-практ. конф., Минск, 3-5 дек. 2007 г. / М-во спорта и туризма Респ..Беларусь, Рос. Междунар. акад. туризма. – М., 2007. – С. 13-14.
5. Мечковская О.А. Фольклорно-этнографический потенциал Беларуси как фактор активизации въездного туризма // I Международная конференция по сотрудничеству и формированию согласованной политики в вопросах развития культурно-познавательного туризма на пространстве СНГ: Сборник научных статей. – М.: МФГС, 2011. – С. 110-115.
6. Ivan Pirozhnik. Rozwój usług agroturystycznych na rynku turystycznym Białorusi // Ekonomiczne problemy turystyki. N 2 (30). – 2015. – S.87-107.
7. Мечковская О.А. Особо охраняемые природные территории как высокоэффективные объекты туризма Республики Беларусь // Университетский спорт в современном образовательном социуме : материалы Междунар. науч.-практ. конф., Минск, 23-24 апр. 2015. : в 4 ч. / Белорус. гос. ун-т физ. культуры ; редкол. : Т.Д. Полякова (гл. ред.) [и др.]. – Минск : БГУФК, 2015. – Ч. 4 : Инновационные технологии в сфере туризма, гостеприимства, рекреации и экскурсоведения. – С. 123-126.

References.

1. Marin Bachvarov. Alternative Tourism - Alternative To What? // Conditions of the Foreign Tourism Development in Central and Eastern Europe. Alternative Tourism as an

- Important Factor of Incoming Tourism Development in Central and Eastern Europe. 23-26 October 1998. – Wrocław: Geographical Institute of the Wrocław University, 1999. – P. 7-10.
2. Klicunova V.A. Agroecotourism : teaching aid / V.A. Klicunova, N.M. Borisenko, Y.I. Anoshko. – Minsk : RIPO, 2014. – 132 p.
3. National Statistical Committee of the Republic of Belarus. URL: <http://www.belstat.gov.by>.
4. Marcinkevich G.I. Prerequisites for the development of ecological tourism in the Republic of Belarus // Development of tourism in the context of modern integration processes : abstracts of the international scientific-practical conference, Minsk, 3-5 Dec. 2007 / Sports and Tourism Ministry of the Republic of Belarus. – M, 2007. – P. 13-14.
5. Mechkovskaya O.A. Folklore and ethnographic potential of Belarus as a factor of activation of incoming tourism / I International conference on cooperation and the formation of a coherent policy in the development of cultural and educational tourism in the Commonwealth of Independent States area : a collection of scientific articles. – M.: MFGS, 2011. – P. 110-115.
6. Ivan Pirozhnik. Development of agro-tourism services on the tourist market of Belarus // Economic problems of tourism. N 2 (30). – 2015. – P.87-107.
7. Mechkovskaya O.A. Specially protected natural territories as highly effective objects of tourism of the Republic of Belarus // University sport in a modern educational society : materials of the international scientific and practical conference, Minsk, 23-24 Apr. 2015. / Belarusian State University of Physical Culture. - Minsk : BSUPC, 2015. – P. 123-126.

УДК 338.48:327:913

Булюк Вероніка Євгенівна

Київський національний університет імені
Тараса Шевченка, Київ, Україна,
e-mail: veronika.bulyuk@gmail.com

Сировець Сергій Юрійович,
кандидат географічних наук, доцент

Київський національний університет імені
Тараса Шевченка, Київ, Україна,
e-mail: lgtinfo@ukr.net

ОРГАНІЗАЦІЙНА МОДЕЛЬ ГІРСЬКОЛИЖНОГО ТУРИЗМУ В СКАНДИНАВСЬКИХ КРАЇНАХ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ЇЇ ВИКОРИСТАННЯ В УКРАЇНІ

Метою дослідження є аналіз організаційної моделі гірськолижного туризму в скандинавських країнах та можливості її використання в Україні.

Методика. У дослідженні використано метод статистичного дослідження, методи порівняння, аналізу та синтезу, метод узагальнення.

Результати. У статті проаналізовано стан гірськолижного курортного господарства в скандинавських країнах та Україні. Проведено порівняльну характеристику українських та скандинавських гірськолижних курортів. Визначено організаційну модель гірськолижного туризму в Скандинавії. У підсумку зазначено основні перспективи її застосування в Україні.

Наукова новизна. Представлена робота є узагальненням відомостей про стан розвитку гірськолижного туризму в Україні та Скандинавії. Здійснене комплексне дослідження організації гірськолижного туризму як перспективного напрямку розвитку туризму в країні.

Практична значимість. Розгляд відомостей про організацію гірськолижного туризму за кордоном може бути використаний для інтенсивного розвитку даного виду туризму в Україні.

Ключові слова: гірськолижний туризм, гірськолижний курорт, організаційна модель туризму.

УДК 338.48:327:913

Булюк Вероника Евгеньевна

Киевский национальный университет
имени Тараса Шевченко, Киев, Украина,
e-mail: veronika.bulyuk@gmail.com

Сыровец Сергей Юрьевич,
кандидат географических наук, доцент

Киевский национальный университет
имени Тараса Шевченко, Киев, Украина,
e-mail: lgtinfo@ukr.net

ОРГАНИЗАЦИОННАЯ МОДЕЛЬ ТУРИЗМА В СКАНДИНАВСКИХ СТРАНАХ И ПЕРСПЕКТИВЫ ЕЕ ИСПОЛЬЗОВАНИЯ В УКРАИНЕ

Целью исследования является анализ организационной модели туризма скандинавских странах и возможности ее использования в Украине.

Методика. В исследовании использован метод статистического исследования, методы сравнения, анализа и синтеза, метод обобщения.

Результаты. В статье проанализировано состояние горнолыжного курортного хозяйства в скандинавских странах и Украине. Проведена сравнительная характеристика украинских и скандинавских горнолыжных курортов. Определена

организационная модель туризма в Скандинавии. В итоге указаны основные перспективы ее применения в Украине.

Научная новизна. Представленная работа является обобщением сведений о состоянии развития туризма в Украине и Скандинавии. Осуществлено комплексное исследование организации горнолыжного туризма как перспективного направления развития туризма в стране.

Практическая значимость. Рассмотрение сведений об организации горнолыжного туризма за рубежом может быть использован для интенсивного развития данного вида туризма в Украине.

Ключевые слова: горнолыжный туризм, горнолыжный курорт, организационная модель туризма.

UDC 338.48:327:913

Buliuk Veronika Yevhenivna

Taras Shevchenko National University of Kyiv,
Kyiv, Ukraine, e-mail:
veronika.bulyuk@gmail.com

Syrovets Serhii Yuriiovych,
Candidate of Geography Sciences,
Associate Professor

Taras Shevchenko National University of Kyiv,
Kyiv, Ukraine, e-mail:lginfo@ukr.net

ORGANIZATIONAL MODEL OF SKI TOURISM IN SCANDINAVIAN COUNTRIES AND PERSPECTIVES OF ITS USE IN UKRAINE

The purpose of the study is to analyze the organizational model of ski tourism in Scandinavian countries and the possibilities of its use in Ukraine.

Methods. The research used the method of statistical research, methods of comparison, analysis and synthesis, the method of generalization.

Results The article analyzes the state of the ski resort in the Scandinavian countries and Ukraine. The comparative characteristics of Ukrainian and Scandinavian ski resorts are carried out. The organizational model of skiing in Scandinavia is determined. As a result, the main prospects for its application in Ukraine are outlined.

Scientific novelty. The presented work is a generalization of information about the development of ski tourism in Ukraine and Scandinavia. Complex research of the organization of ski tourism as a perspective direction of development of tourism in the country is carried out.

Practical significance. Consideration of information about the organization of ski tourism abroad can be used for the intensive development of this type of tourism in Ukraine.

Key words: ski tourism, ski resort, organizational tourism model.

Постановка проблеми. Стрімкий розвиток гірськолижного туризму, організація масового відпочинку гірськолижників, забезпечення необхідного комфорту привели до створення в ряді країн цілої індустрії зимового відпочинку, що зайняла провідні позиції в національній економіці. Наразі гірськолижний туризм з кожним роком набирає обертів як у світі, так і в Україні. Тому актуальним є питання вибору оптимальної організаційної моделі цього виду туризму задля привернення як вітчизняних, так і закордонних туристів на українські зимові курорти, що підвищить рівень обслуговування, статус вітчизняних курортів на

європейському та світовому ринках і як наслідок, збільшить прибуток, що позитивно вплине та економіку держави.

Метою статті є аналіз наявної організаційної моделі гірськолижного туризму в Скандинавських країнах та можливість її застосування на українському ринку. Скандинавську модель було обрано через її успішне запровадження на ринку гірськолижного туризму, що призвело до повернення 8% гірськолижників світу саме у цей регіон.

Аналіз останніх публікацій. Комплексному дослідженню питань організації й розвитку гірськолижного туризму присвятили свої праці такі вчені як В. Шимановський, В.Зайцев, О.Петрусевич, О.Бабкін [1-3].

Виклад основного матеріалу. Гірськолижний туризм належить до спеціальних видів туризму, так як є комбінованим видом туризму і включає елементи наступних видів: лікувально-оздоровчий, рекреаційний, спортивний аматорський, екологічний. Гірськолижному туризму притаманна яскраво виражена сезонність. За створенням турпродукту він відноситься до капіталомістких і трудомістких видів туризму. Даний вид туризму має цілий ряд особливостей, що відрізняють його від інших видів. Перш за все, необхідно відзначити особливості засобів розміщення в гірськолижному туризмі. Розміщення передбачено в спеціалізованих готелях типу гірських шале, архітектурно вписаних в навколишній пейзаж. Поблизу готелів обов'язкова наявність підйомників, які діляться на кілька типів: бугельні, крісельні, кабінні, гондольні. Готелі мають бути розташовані поблизу гірськолижних трас, які за ступенем складності діляться на зелені, сині, червоні, чорні. У гірськолижному туризмі велику роль у вартісному відношенні грає асортимент додаткових послуг: послуги інструктора, прокату спорядження, продажу ski-pass. Особливе значення для гірськолижного туризму має також медичне страхування. Як правило, страхова премія в 2,5 рази більше, ніж при звичайних видах туризму. Незважаючи на те, що гірськолижний туризм відноситься до досить дорогих видів туризму, з кожним роком зростає число туристів, які захоплюються ним. Його ринок вимірюється кількістю використаних ski-pass і світовий показник досягає 200 мільйонів ski-днів. В скандинавських країнах він досягає 17 мільйонів ski-днів, що складає 8,5% світового потоку.

Найвідомішими гірськолижними DESTИНАЦІЯМИ Скандинавії є Леві та Вуокатті (Фінляндія), Хемседал, Ліллекхаммер, Трусіль (Норвегія), Оре та Селен (Швеція).

Згідно із статистикою найпопулярнішим курортом є Селен, оскільки на міжнародному ринку він позиціонує себе як гірськолижний курорт для сімейного відпочинку (Рис.1). ВіддАлені райони курорту зв'язує безкоштовний автобус, тому тут завжди можна вибрати собі трасу до вподоби. Тут знаходиться 111 трас загальною протяжністю в 92 км, із яких 46 - зелені, 24 - сині, 23 - червоні, 18- чорні. [4] Перепад висот складає 303 метрів, а максимальна довжина траси - 2100 метрів. Крім того, на курорті є чудові можливості для бігових лиж, траси для цього виду спорту

протягнулись на 51 км. Згідно із статистикою, за сезон 14/15 р. було продано скі-пасів на суму 325 мільйонів шведських крон, що приблизно дорівнює 34 мільйонам євро.

Nordic region

SkiPass sales, SEK millions, for the larger alpine resorts in the Nordic region

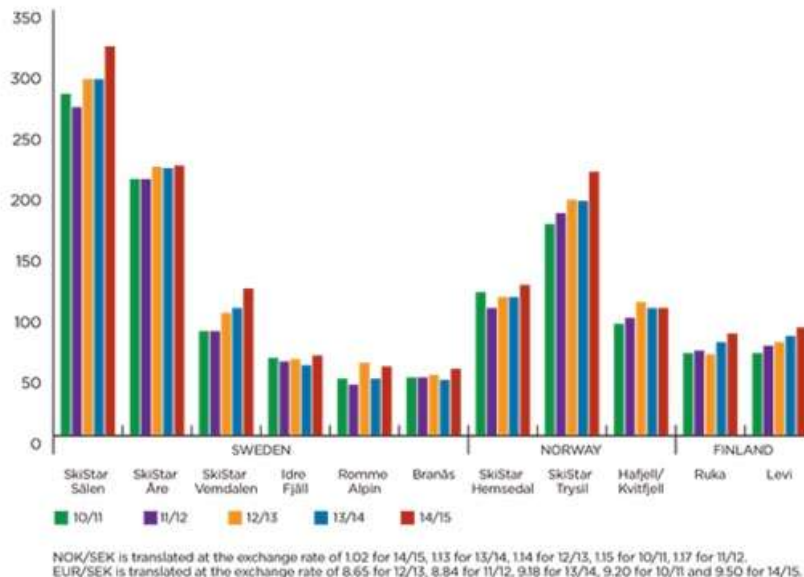

Рис.1 Кількість проданих скі-пасів, млн. шведських крон

Наступними у списку йдуть шведський Оре та норвезький Трусіль. Ці курорти однаково добре розвинуті та є популярними напрямками як на внутрішньому, так і на міжнародному ринках. Інфраструктура розвинута на дуже високому рівні: можливий прокат та купівля спорядження, відвідування лижної школи та інші послуги, що розвинуті на всіх DESTИНАЦІЯХ мережі Skistar.

Оре - це найбільший та універсальний гірськолижний курорт у Скандинавії. Різні види трас розраховані як для новачків, так і для більш досвідчених лижників, можливість нічного катання та безліч розваг, які нікого не залишать байдужим до цього місця. Оре - це загальна назва для трьох великих населених пунктів - Оре Бю, Дювед, Бернен. Усі селища знаходяться на невеликій відстані одне від одного, і пов'язані автобусними рейсами. Тут є понад 100 трас та 50 підйомників, прекрасно організована інфраструктура для катання. В 2007 р. в Оре проходив чемпіонат світу з лижних видів спорту.

Трусіль - найбільший гірськолижний центр Норвегії, розташований недалеко від кордону зі Швецією та в трьох годинах їзди від Осло. Лижний сезон триває найдовше в Європі - з кінця жовтня до травня. Чудове покриття більшості спусків в будь-яку погоду підтримують снігові гармати. Всього тут 66 обладнаних спусків загальною протяжністю 71 км: 21 зелений, 17 синіх, 17 червоних, 11 чорних трас. Деякі траси мають

освітлення для катання вночі. Для любителів бігових лиж тут обладнано близько 100 км рівнинних трас.

Замикає лідерів норвезький курорт Хемседал, великий центр катання на гірських лижах, який знаходиться на висоті 1500 метрів і в 220 кілометрах від Осло. Всього тут обладнано за останнім словом техніки 48 гірських трас: 21 зелена, 11 синіх, 9 червоних і 7 чорних. Курорт є місцем проведення етапів Кубка світу з гігантського слалому. Крім того, Хемседал визнаний європейськими сноубордистами як найкращий курорт для даного виду спорту - в розпорядженні сноубордистів спеціальні траси, трампліни і біг-ейри.

Проаналізувати організаційну модель діяльності гірськолижних курортів можливо на прикладі однієї з найбільших скандинавських ДМ-компаній (destination management company) в цій галузі. Загалом, у скандинавських країнах поширена практика створення приватних компаній, які і займаються розвитком та управлінням туристичними дестинаціями, і в свою чергу є реципієнтними туроператорами. У межах Швеції та Норвегії діє одна з найбільших таких компаній, що контролює 42% гірськолижного ринку цих країн. Компанія Skistar бере свій початок з 1975 року та контролює 6 гірськолижних курортів регіону: Оре, Селен, Хаммарбюбакен у Швеції та Хемседал, Трусіль, Вемдален у Норвегії. [4]

Основний вид діяльності Skistar є гірськолижний туризм. Довгостроковою метою є завоювання ринку туристичних послуг в галузі гірськолижного спорту на скандинавських курортах, враховуючи також розвиток супутніх послуг, як лижні школи, прокат гірськолижного спорядження і розвитку готельної індустрії в своїх дестинаціях.

Компанія має безліч програм лояльності для своїх постійних клієнтів та відвідувачів курортів. Vacation Club Skistar надає постійні знижки та акційні пропозиції для шанувальників гірськолижного відпочинку. Також компанія володіє онлайн-магазином skistarshop.com, який спеціалізується на продажі альпійських спортивних товарів, а також власною страховою компанією Skistar (Fjällförsäkringar AB). Це її робить компанією повного циклу, враховуючи основні та додаткові туристичні послуги. Наразі існує тенденція до поширення самодіяльного туризму, оскільки споживачі стали більш обізнаними в системах бронювання, тому вони власноруч бронюють готель та купляють квитки на різноманітних системах бронювання, як booking.com, expedia.com, hrs.com та інші, а також замовляють квитки на сайтах авіакомпаній. З іншого боку, така організація бізнесу, як у компанії Skistar дає змогу максимізувати прибуток та надавати туристам повний комплекс послуг. Skistar представляє також ринок нерухомості на власних гірськолижних курортах за рахунок розвитку туристичної інфраструктури та побудови нових об'єктів для проживання. [4]

Основою маркетингової стратегії компанії є збільшення числа гірськолижників у підконтрольних курортах. Велика увага приділяється просуванню бренду Skistar і дестинацій компанії, які посилюють свої позиції на ринку за рахунок маркетингових заходів, орієнтованих для

різних цільових груп. Координація продажів через спільний веб-сайт і телефонний номер дозволяє збільшити перехресні продажі і забезпечити якісне обслуговування. Збільшення частки інтернет-продажів призводить до скорочення витрат на реалізацію і розширює реєстр клієнтів для маркетингової діяльності.

Схема моделі організації гірськолижного тризму виглядає так (Рис. 2):

Рис.2. Схема організаційної моделі гірськолижного туризму Скандинавії

Починаючи з другого кварталу 2014/15, діяльність Skistar була розділена керівництвом на три основні сегменти. 1) Гірськолижні курорти: сегмент включає в себе роботу курортів і продаж всіх товарів і послуг. Основна увага приділяється фінансовим результатам та якості обслуговування клієнтів. 2) Інфраструктура: сегмент охоплює необоротні активи, такі як земля, ліфти, нерухомість, інвестиції. Акцент робиться на ефективному використанні інвестицій. 3) Експлуатація: сегмент охоплює те, що не використовується в сегменті інфраструктури. Увага приділяється розробці і реалізації планів розвитку курортів.

В Україні гірськолижний туризм розвивався паралельно з лижним туризмом, який має більше ніж сторічну історію. Сучасні гірськолижні курорти почали формуватись вже в часи незалежної України. В Україні сьогодні функціонують три основні гірськолижні курорти – Буковель, Славськ та Драгобарт.

Буковель. У 30 км від Яремче й у 100 км від Івано-Франківська, на висоті 900 м над рівнем моря, у селі Поляниця Івано-Франківської області знаходиться туристичний комплекс "Буковель". Завдяки вдалому розташуванню й унікальним кліматичним умовам, сніг у Буковелі випадає рано й у великій кількості, що в сполученні з раціональною й ефективною роботою по снігонапиленню і підготовці трас забезпечує прекрасне сніжне покриття, що зберігається з листопада до середини травня. Освітлення схилів дозволяє кататися у вечірній час. Лижні траси проходять на

спеціально підготовлених схилах із трав'яною основою. Стан погоди і сніжного покриття на трасах "Буковеля" можна побачити в режимі on-line за допомогою веб-камер, установлених на схилах.

Перепад висот - 488 м, довжина трас - 65 км. Усі траси доглянуті і пов'язані між собою, сама довга траса - 2300 м. Кількість підйомників - 16 канатних доріг (один бугельний, один 2-крісельний, 11 4-крісельних, один 3-крісельний) і 5 мультиліфтів.

Туристичний комплекс «Буковель» має найбільш розвинену інфраструктуру серед українських гірськолижних курортів. Для своїх відпочивальників він пропонує лижну школу, прокат лижного одягу та спорядження, прокат джипів, квадро циклів, сноубордів та снігоходів. Також курорт пропонує послуги з оздоровлення та SPA. У рамках свого розвитку в якості кліматичного курорту, маркетинговий відділ курорту популяризує літній відпочинок у горах, а також створив дитячий табір «Artek Bukovel». Також курорт пропонує широкий вибір закладів громадського харчування. Щодо закладів розміщення, то наразі там міститься біля 100 готелів різної категорії, які задовольняють смак будь-якого подорожуючого. Офіційний сайт курорту <https://bukovel.com> містить повну інформацію про можливості відпочинку та інфраструктуру туристичного комплексу, також тут можна забронювати готелі та придбати ski-pass.

Драгобрат. Найбільш високогірна лижна база Українських Карпат, розташована на висоті 1400 м над рівнем моря, на стику хвойних лісів і альпійської зони, у підніжжя гори Стіг (1707 м над рівнем моря) і гірського масиву Близниця (1883 м над рівнем моря). Підковоподібне розташування гір Свідивецького хребта створює природний феномен Драгобрату - наявність стабільного сніжного покриву з листопада по травень. Драгобрат може зацікавити лижника з будь-яким рівнем кваліфікації. Наявність цілини і великого сніжного покриву (до 5 метрів) роблять Драгобрат райським місцем для сноубордистів. До послуг відпочиваючих шість підйомників (три бугельні та три крісельні, а також три мультиліфти) з трасами від 500 м (дитяча) до 2500 м. Загальна довжина трас - більше 9 км. Наявні освітлені траси.

На базі є прокат гірськолижного спорядження і сноубордів, камера схову, інструктора, ігровий зал, дискотека-кінозал, сауна, ресторани і колиба, польоти на пароплані. Курорт постійно розвивається. У найближчих планах інвесторів - будівля отельно-рекреаційного комплексу, розвиток мережі сервісного обслуговування, спорудження підвісної канатно-крісельної дороги. Офіційний сайт курорту <http://www.dragobrat.com> представлений 3 мовами (українська, російська, англійська), відображає інформацію про сервіси та інфраструктуру курорту. Тут можна подивитись схему трас та придбати ski-pass.

Славське. Це селище налічує багатовікову історію. Туристичний бізнес у Славському розпочали підприємці Гредлі, які у 1820-х — 1830-х роках були спорудили гірськолижні витяги і трампліни на горах Погар та

Ільза. Найбільшого туристичного розвитку Славське набуло у 1970-х — 1980-х рр., коли було споруджено понад 10 витягів та засновано спортивні гірськолижні школи. Наразі тут мешкає 3,7 тис. населення, розташовано 25 готелів та баз відпочинку, працюють різноманітні заклади харчування, готелі, аптеки, магазини. Славське має курортний статус. У період водопілля та паводків річка Опір стає придатною для заняття водним туризмом та рафтингом.

У Славському прокладено кілька гірськолижних трас європейського значення, функціонують крісельні і бугельні підйомники. Для гірськолижного відпочинку використовуються гори Тростян, Погар, Менчул і Політехнік. Гора Тростян, висотою близько 1236 м, по складності гірськолижних трас цілком може конкурувати з відомими Альпійськими горами. На жаль, курорт не має офіційного сайту, тому тут рідко можна зустріти іноземців. Всього тут функціонує 28 трас різної складності, окрім чорних, найнебезпечніших. Довжина трас в середньому сягає 1000-2000 метрів. [5]

Табл. 1

Порівняльна характеристика скандинавських та українських гірськолижних курортів

Назва курорту	Кількість трас	Протяжність трас, км	Максимальна довжина трас, км	Кількість підйомників	Вартість скіпасу на 1 день, дол. США	Можливість нічного катання	Наявність штучного снігового покриву
Селен (Швеція)	111	92	2100	93	45	так	так
Оре (Швеція)	100	97	6500	50	50	так	так
Трюсіль (Норвегія)	66	71	5400	31	50	так	так
Хемседал (Норвегія)	48	56	2800	15	50	так	так
Буковель (Україна)	63	65	2300	16	35	так	так
Драгобрат (Україна)	20	9	2500	6	35	так	так
Славське (Україна)	28	31	2000	16	20	ні	так

Щодо організації гірськолижного туризму в Україні, то вона є досі незлагодженою, відсутній крупний реципієнтний туроператор, який би займався організацією, розвитком інфраструктури, контролем туристичних потоків на українські гірськолижні курорти. Велика кількість вітчизняних туроператорів організовує поїздки з великих міст України (Deinde, Фієрія мандрів, СТук, AngaTrevel і т.д.), проте для іноземців пропозиція в Інтернеті майже відсутня. Загалом, вітчизняні гірськолижні комплекси самостійно займаються просуванням своїх послуг на туристичному ринку, мають окремо підрядні компанії, які слідкують за технічним оснащенням курортів, окремо страхові компанії, з якими укладають угоди щодо безпечного перебування туристів. На жаль, курорти розвиваються не

гармонійно, Буковель є безперечним лідером за технічним оснащенням та якістю надання послуг, що дає їй змогу привертати найбільшу кількість туристів (1 600 000 в рік, за даними туристичного комплексу на 2016 рік), що в пікові дні зимового сезону створює черги на підйомниках. В той самий час, на інші курорти звертають свою увагу менша кількість туристів, готелі в зимовий сезон заповнені на 100% тільки на свята та вихідні дні.

Безумовно, українські гірськолижні курорти багато в чому поступаються скандинавським, що відображено у порівняльній таблиці основних технічних характеристик (табл. 1). Проте, грамотна стратегія розвитку вітчизняних курортів, запозичення закордонного досвіду в організації гірськолижного туризму, повернення інвестицій дасть змогу розвивати цей вид туризму та використовувати потенціал, який мають курортні комплекси на даний момент.

Висновки. Отже, гірськолижний туризм в Скандинавії організований для задоволення всіх потреб туристів. Гірськолижні дестинації мають достатньо інвестицій для удосконалення своїх технічних характеристик, якості трас та високих стандартів обслуговування, що також дає поштовх для розвитку подієвого туризму (чемпіонати світу та етапи Кубків світу з зимових видів спорту). Ці дестинації активно промотуються на міжнародному туристичному ринку, що дає свої результати у збільшенні кількості прибуттів з кожним роком. Завдяки діяльності DM-компаній, туристам вигідно відвідувати гірськолижні курорти декілька разів на рік через наявність бонусних програм, розвиненої інфраструктури та великого вибору атракцій для всієї сім'ї. До того ж, DM-компанії акцентують увагу на розвитку гірськолижного туризму шляхом залучення нових інвестицій та розвитку інфраструктури курортів (відкриття нових трас та удосконалення наявних, відкриття підйомників, закладів розміщення та харчування).

У свою чергу, українські гірськолижні курорти самостійно конкурують з гравцями міжнародного туристичного ринку, оскільки не мають чіткої моделі свого функціонування. Запозичення успішного досвіду з-за кордону є одним із можливих шляхів вирішення тих проблем, з якими вони стикаються. Ідея впровадження скандинавської моделі полягає у створенні спеціалізованої організації, яка б займалась розвитком інфраструктури, створенням нових трас, розширенням спектру надаваних послуг, залученням нових клієнтів та активною промоцією вітчизняних туристичних комплексів. Перевагами впровадження скандинавської моделі є: гармонійний розвиток та стандартизація наданих послуг на українських гірськолижних курортах; повернення уваги іноземних інвесторів через істотні зміни в управлінні та організації відпочинку гірськолижників; приведення інфраструктури курортів до світового рівня, що дасть змогу проводити змагання з зимових видів спорту міжнародного рівня, що у свою чергу поверне увагу міжнародних туристів; успішна управлінська політика разом із кооперацією з постачальниками послуг (проведення спільних PR-акцій, координація роботи маркетингових відділів та

консультація експертів для успішного просування послуг підприємств) приведе до збільшення надходжень від туризму.

Перешкодами впровадження моделі є недостатня компетентність з цього питання експертів у державному секторі, застарілість підходів щодо розвитку цієї галузі та відсутність чіткого пріоритету розвитку гірськолижного туризму з боку держави.

Список використаних джерел:

1. Шимановский В. Опасности в горах - М.: Центральный совет по туризму и экскурсиям ВЦСПС, Центральное рекламное-информационное бюро «Турист», 1973 [Електронний ресурс] – Режим доступу : http://tourlib.net/books_tourism/shymanovsky.htm
2. Зайцев В.М., Петрусевич О.Н. Материалы X Международной научной конференции "Беларусь в современном мире". - Минск, 28 октября 2011 г. - С.192-193. Горнолыжный туризм как фактор повышения конкурентоспособности туристического комплекса Республики Беларусь [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://tourlib.net/statti_tourism/zajcev.htm
3. Бабкін О.В. Спеціальні види туризму [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://infotour.in.ua/babkin10.htm>
4. DM-компания Skistar [Електронний ресурс] – Режим доступу : <https://www.skistar.com/en>
5. Характеристика лыжных трас курорта Славське [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://lyubosvit.com.ua/slavske-lizhni-trasi/>

Список использованных источников

1. Шимановский В. Опасности в горах - М.: Центральный совет по туризму и экскурсиям ВЦСПС, Центральное рекламное-информационное бюро «Турист», 1973 [Електронний ресурс] – Режим доступа : http://tourlib.net/books_tourism/shymanovsky.htm
2. Зайцев В.М., Петрусевич О.Н. Материалы X Международной научной конференции "Беларусь в современном мире". - Минск, 28 октября 2011 г. - С.192-193. Горнолыжный туризм как фактор повышения конкурентоспособности туристического комплекса Республики Беларусь [Електронний ресурс] – Режим доступа: http://tourlib.net/statti_tourism/zajcev.htm
3. Бабкин О.В. Специальные виды туризма [Електронний ресурс] – Режим доступа: <http://infotour.in.ua/babkin10.htm>
4. DM-компания Skistar [Електронний ресурс] – Режим доступа: <https://www.skistar.com/en>
5. Характеристика лыжных трас курорта Славское [Електронний ресурс] – Режим доступа: <http://lyubosvit.com.ua/slavske-lizhni-trasi/>

References

1. Shimanovskiy V. Dangers in mountains – M: Central tourism and excursion department VCCPC, Central advertisement and information bureau «Tourist», 1973 - Access mode - http://tourlib.net/books_tourism/shymanovsky.htm
2. Zaitsev V.M., Petrusovich O.N. Materials of X International scientific conference «Belorus in the modern world» - Minsk, 28 October 2011 г. - P.192-193. Ski tourism as a factor of competitiveness growth of Belorus tourism complex - Access mode - http://tourlib.net/statti_tourism/zajcev.htm
3. Babkin O.V. Special types of tourism - Access mode - <http://infotour.in.ua/babkin10.htm>
4. Destination management company Skistar - Access mode - <https://www.skistar.com/en>
5. Characteristics of ski traces in Slavske : - Access mode - <http://lyubosvit.com.ua/slavske-lizhni-trasi/>

УДК 911.37:2:39:338.48](477.87)=161.2(045)

Медвідь Лариса Іванівна

Мукачівський державний університет,
м. Мукачево, Україна, e-mail: me_lar@ukr.net

Кампов Надія Семенівна

Мукачівський державний університет,
м. Мукачево, Україна

Махлинець Сергій Степанович

Мукачівський державний університет,
старший викладач м. Мукачево, Україна

ЕТНОРЕЛІГІЙНІСТЬ НАСЕЛЕННЯ ЗАКАРПАТСЬКОЇ ОБЛАСТІ ЯК ФАКТОР РОЗВИТКУ ТУРИЗМУ

Мета. Метою статті є розгляд етнічних та релігійних особливостей населення Закарпатської області з позиції використання в розвитку туризму.

Методика. Методичні засади дослідження полягають в синтезі та аналізі статистичних матеріалів щодо етнічних та релігійних особливостей населення регіону з подальшим використанням в розвитку туризму. При цьому застосовувались методи аналізу та опису.

Результати. Визначено, що населення області надзвичайно розмаїте за своїм національним складом, а це зумовлює його поліконфесійність. Етнос разом з релігією формують етнорелігійність, яка є важливим фактором розвитку туристичної галузі регіону.

Наукова новизна полягає в обґрунтуванні поняття «етнорелігійність» та застосуванні його у формуванні етнорелігійного простору регіону з врахуванням особливостей розвитку туристичної галузі.

Практична значимість дослідження передбачає врахування етнорелігійності території у розвитку туристичної галузі, зокрема релігійного туризму.

Ключові слова: етнічність, релігійність, етнорелігійність, етнорелігійний простір, національний склад, конфесійний склад, етногеографічна структура населення.

УДК 911.37:2:39:338.48](477.87)=161.2(045)

Медвидь Лариса Ивановна

Мукачевский государственный университет, г.
Мукачево, Украина, e-mail: me_lar@ukr.net

Кампов Надежда Семеновна

Мукачевский государственный университет, г.
Мукачево, Украина

Махлинец Сергей Степанович

Мукачевский государственный университет, г.
Мукачево, Украина

ЭТНОРЕЛИГИОЗНОСТЬ НАСЕЛЕНИЯ ЗАКАРПАТСКОЙ ОБЛАСТИ КАК ФАКТОР РАЗВИТИЯ ТУРИЗМА

Цель. Целью статьи является рассмотрение этнических и религиозных особенностей населения Закарпатской области с позиции использования в развитии туризма.

Методика. Методические основы исследования заключаются в синтезе и анализе статистических материалов в отношении этнических и религиозных особенностей населения региона с последующим использованием в развитии туризма. При этом применялись методы анализа и описания.

Результаты. Определено, что население области чрезвычайно разнообразна по своему национальному составу, а это предопределяет его поликонфесийность. Этнос

вместе с религией формируют этнорелигиозность, которая является важным фактором развития туристической отрасли региона.

Научная новизна заключается в обосновании понятия «этнорелигиозность» и применении его в формировании этнорелигиозного пространства региона с учетом особенностей развития туристической отрасли.

Практическая значимость исследования предполагает учет этнорелигиозности территории в развитии туристической отрасли, в частности религиозного туризма.

Ключевые слова: этничность, религиозность, этнорелигиозность, этнорелигиозное пространство, национальный состав, конфессиональный состав, этногеографическая структура населения.

UDC 911.37:2:39:338.48](477.87)=161.2(045)

Medvid Larisa Ivanivna

Mukachev State University, Mukachev Ukraine,
e-mail: me_lar@ukr.net

Kampov Nadia Semenivna

Mukachev State University, Mukachev Ukraine

Makhlinets Sergii Stepanovych

Mukachev State University, Mukachev Ukraine

ETHNO-RELIGIOSITY OF THE POPULATION OF THE TRANSCARPATHIAN REGION AS A FACTOR IN THE DEVELOPMENT OF TOURISM

Purpose. The purpose of the article is to consider the ethnic and religious characteristics of the population of the Transcarpathian region from the standpoint of use in the development of tourism.

Methods. The methodological principles of the research consist in synthesis and analysis of statistical materials concerning ethnic and religious characteristics of the population of the region with the further use in the development of tourism. In this case, the methods of analysis and description have been used.

Results. It has been determined that the population of the region is extremely diverse in its national composition, which determines its polyconfessional character. Ethnology, together with religion, forms ethno-religiosity, which is an important factor in the development of the tourism industry in the region.

Scientific novelty. The scientific novelty consists in substantiating the concept of ethno-religiosity and its application in the formation of the ethno-religious space of the region, taking into account the peculiarities of the development of the tourism industry.

The practical significance. The practical significance of the study involves taking into account ethno-religiosity of the territory in the development of the tourism industry, in particular religious tourism.

Key words: Ethnicity, religiousness, ethno-religiosity, ethnic-religious space, national composition, confessional composition, ethno-geographic structure of the population.

Постановка проблеми. Територія Закарпатської області надзвичайно розмаїта за своїм національним складом. Тут переплелися економічні, політичні, національні інтереси сусідніх держав. Вони відбилися на культурно-історичних традиціях та релігійних поглядах місцевих жителів. Етнічна та релігійна толерантність місцевих жителів є яскравим прикладом того, що релігія відіграє визначну роль у розвитку суспільних відносин. Тому дослідження етнорелігійності області на конфесійному і

територіальному рівнях є актуальним і перспективним для подальших наукових пошуків.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. На території Закарпатської області проживають представники понад 100 національностей, це поліетнічний, багатоконфесійний регіон, де переплелися не лише культури, мови, традиції, звичаї, а й релігії. Питанням етнічності та релігійності населення регіону присвячено чимало досліджень, зокрема, поліетнічність населення розглянута в роботах В. Джамана, А. Доценка, Я.Жупанського, О. Шаблія, К. Мезенцева, М. Дністрянського, Е. Лібанової, Л. Руденка та ін.; особливості релігійного соціуму та релігійної мережі висвітлено в роботах М.Зана, В.Габореця, М. Макара, І.Миговича; в роботах О. Бейдика, І. Винниченка, Т. Божук, С. Кузика, О. Любіцевої, О. Чміля і І. Школи та ін. розглядаються питання розвитку релігійного туризму.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Разом з тим, ще недостатньо досліджені питання етнорелігійних особливостей регіону та можливостей їх використання в туризмі.

Постановка завдання. Основним завданням публікації є проведення дослідження етнорелігійності населення Закарпатської області з позиції його використання в розвитку туристичної галузі.

Виклад основного матеріалу. Релігія і етнос є об'єктом постійної уваги різних наук, кожна з яких у своєму контексті аналізує їх сутність, функціональність, специфічний аспект їх взаємодії тощо. Розвиваючись разом з етносом, його релігія сприяє формуванню народу та етнорелігійності. Етнорелігійність – (відповідник етноконфесійності лат. Confessionalis) – віросповідний; той, що стосується віровизнання) – диференціація груп людей чи індивідів на основі їхньої етнічної приналежності та релігійного віросповідання [9]. Внаслідок взаємодії релігійної та етнічної складової формується етнорелігійний простір – територія, на якій існують різні релігії, пов'язані з тими чи іншими етнічними спільнотами [2]. Складовими етнорелігійного простору є релігійний простір та простір етнічності, межі яких не завжди відповідають один одному, тому, що в релігійному просторі можуть знаходитись як одна, так і декілька етнічностей. Різним етнічностям притаманні різні релігії (системи вірувань), а окрема етнічність може сповідувати як одну, так і декілька релігій. В одному релігійному просторі можуть знаходитись як одна, так і декілька етнічностей. В межах етнорелігійного простору відбувається взаємодія та взаємовплив релігійного (релігійних) простору (просторів) з етнічністю (етнічностями).

Етнічність є взаємопов'язана із релігійним простором, вони взаємодіють, взаємовпливають та взаємозмінюються у процесі свого розвитку. Етнозберігаюча роль релігії розкривається у житті всіх національних спільнот регіону, є дієвим інструментом співробітництва між народами та сприяє утвердженню принципів толерантності, взаєморозуміння й злагоди. Врахування етнорелігійності території є

важливим елементом соціально-економічного розвитку тому, що враховує етнічну та релігійну специфіку регіону.

Етнорелігійність Закарпатської області визначається особливостями, які пов'язані з культурно-історичними традиціями. Тут перехрещуються не лише економічні, політичні, національні, але й релігійні інтереси сусідніх держав. На території регіону знаходяться унікальні релігійні об'єкти, які формують її етнорелігійний колорит, і є вагомим туристичним ресурсом.

Населення області надзвичайно розмаїте за своїм національним складом. На території області проживають представники понад 100 національностей. За національним складом у Закарпатській області, згідно з даними перепису 2001 р., домінують українці (80,5%); серед найчисельніших національних меншин фігурують угорці (12,1%), румуни (2,6%) та росіяни (2,5%); 1,1% складають роми [1]. Частка словаків (0,5%), німців (0,3%), білорусів (0,1%), євреїв (0,04%), поляків, вірмен та інших є незначною, але вони відіграють важливу роль у конфесійній приналежності жителів краю. У сукупності українці, угорці та румуни краю становлять 95,1 % населення Закарпатської області.

За адміністративно-територіальним поділом у регіоні виділено 13 адміністративних районів у більшості з яких переважає українське населення. Ряд районів – Мукачівський, Свалявський, Іршавський, Міжгірський та Воловецький знаходяться в центрі та на сході і не мають кордонів з іноземними державами. У Міжгірському, Воловецькому та Іршавському районах частка українського населення становить 99% Це пояснюється, насамперед, географічним розташуванням цих районів та їх межуванням із сусідніми областями України. Єдиний район Закарпатської області, у якому українці не домінують – Берегівський, який є традиційним осередком угорського населення. В цьому районі проживає 48% угорців області і третина угорського населення всієї України. Значна частка угорського населення проживає в Ужгородському районі (33,4%). Районами компактного розселення угорців частково є Виноградівський (26,2%) та Мукачівський (12,7%) райони. В Хустському та Тячівському районах компактність угорського населення є незначною і становить відповідно 3,9% та 3,0% [6].

В Україні нараховувалося 156, 6 тис. угорців і з них 151, 5 тис. в Закарпатті. Населення угорської етнонаціональної меншини компактно розселене в прикордонній смузі Закарпатської області, а також в окремих поселеннях центральних та північних районів. Ареал розселення угорців простягається широкою смугою вздовж південної частини Ужгородського, Мукачівського районів, охоплює Берегівський (крім поселень Квасова, Велика Бакта, Гуньаді, Затишне, Каштаново, Свобода, Бадів, Бакош, де переважають українці) та більшу частину (крім крайньої північної) Виноградівського районів. Окрім цього, угорці належать до найбільш численних етнічних груп в Вишковому, Хусті, Тячеві, Солотвині, Рахові, Кобилецькій Полянні, Ясінях. Угорці є найбільш компактно розселеною

етнонаціональною групою серед усіх національностей Закарпатської області, а показник етнічної спільності угорської меншини дорівнює 0,117.

Близько 21 % усіх етнічних румунів, які проживають в Україні, компактно розселені в Закарпатській області. Румунській національній меншині належить третє місце в етнонаціональній структурі населення області. Воно компактно проживає на так званій території «історичного Марамуреша» у двох районах області – Тячівському (дев'ять населених пунктів – 21,3 тис. – (66,1%)) і Рахівському (чотири населених пункти – 2,9 тис. (32,7%)), хоча з Румунією межують чотири райони області – Рахівський, Тячівський, Хустський, Виноградівський. В інших районах та містах краю румунське населення представлене чисельними етнічними групами. Українські громадяни-етнічні румуни компактно розселені в населених пунктах прикордонної смуги одного з найбільших районів Закарпаття – Тячівського – селищах і селах – Солотвино, Діброва (Нижня Апша), Подішор, Пещера, Бескеу, Корбунешть, Глибокий Потік, Великий Боуц та Малий Боуц, Топчино, а також Рахівського району – Добрик, Середнє Водяне, Біла Церква, Плаюц, Добрик.

Словацька національна меншина в межах Закарпатської області є нечисельною. Поселеннями, де вагому частку становлять словаки, є м. Ужгород та села Ужгородського району (Гута, Глибоке, Середнє, Минай, Сторожниця, а також село Ремети Перечинського району.

Населення німецької національної меншини суттєво скоротилося внаслідок еміграційних процесів, пов'язаних з виїздом на постійне місце проживання до Німеччини. Сьогодні етнічні німці компактно проживають у невеликих селах поблизу Мукачева, зокрема, в Павшині, Шенборні, Софії, Кучаві, Кендерешеві, Великому Коропці, Лаловому та становлять понад 10 % населення Комсомольська, Руської Мокрої, Усті-Чорної Тячівського району.

Найбільші ареали дисперсного розселення циганської етнічної групи знаходяться навколо Ужгорода, Мукачева, Берегова, а також у смт. Королево Виноградівського району.

Населення міст і селищ області вирізняється і мовною строкатістю. Основна частина населення області (81%) розмовляє українською мовою, 13% володіє угорською мовою, по 3% припадає на тих, хто володіє російською й румунською мовами. Виразне домінування угорськомовного населення відстежуємо у міських поселеннях: Вилок, Батьово, Берегове, значна концентрація носіїв угорської мови наявна також у Вишково, Чопі, Тячеві. Найвища концентрація російськомовного населення характерна для найбільших міст області. 57% населення Солотвино володіє румунською мовою, 24% – угорською.

Багатонаціональний склад населення Закарпатської області зумовлює його поліконфесійний характер, релігійно-церковні особливості якого пов'язані з культурно-історичними традиціями, які проявляються в економічних, політичних, національних та релігійних інтересах сусідніх держав. Регіон і сьогодні є перехрестям латинської і візантійської

культури, західного і східного християнства, в якому збереглися «святі місця» католицизму, православ'я, іудаїзму, протестантизму, вірменської церкви.

Сьогодні в Закарпатській області нараховується 1953 релігійні організації 37 віросповідань, течій і напрямів, з яких: 1815 релігійних громад, 61 монастирів, 6 духовних навчальних закладів, 8 релігійних братств, 9 місіонерських товариств, 3 центри, 15 управлінь. Релігійними організаціями видається близько 20 періодичних видань. У релігійних громадах області працює 1982 священнослужителів. Кадри священнослужителів, дияконів, учителів недільних шкіл та церковного персоналу готують шість духовних навчальних закладів та 1074 недільних школи [3]. Віряни задовольняють свої молитовні потреби у 1582 культових спорудах та приміщеннях, пристосованих під молитовні, з яких у власності релігійних громад – 1324 храмів та молитовних будинків. Частка забезпеченості релігійних організацій області культовими будівлями становить 81% [4].

За конфесійним складом та рівнем впливу на життя закарпатців перше місце посідає православна церква – Українська православна церква (УПЦ) [7], Українська православна церква – Київський патріархат та Українська автокефальна православна церква, які станом на 01.01.2017 року нараховували 702 релігійні громади. Домінуючою релігійною громадою в всіх районах області є УПЦ: у Великоберезнянському районі – 34 зареєстровані громади (50,7%), у Виноградівському районі – 47 громад (30,3%), Іршавському – 43 громади (47,2%), Міжгірському – 40 громад (51,3%), Мукачівському районі та м. Мукачево – 99 громад (39,8%), Перечинському – 21 громади (36,9%), Рахівському – 43 громади (38,8%), Свалявському – 33 громади (43,4%), Тячівському – 78 громад (40,4%), Ужгородському – 46 громад (30,5%), Хустському районі та м. Хуст – 48 громад (47%) [5]. Третьою за кількістю громад (24 громади, 17,1%) УПЦ є лише в Берегівському районі та м. Берегові – це зумовлено геопросторовим чинником межування території району з Угорщиною та домінуванням угорськомовного населення.

Важливу роль в церковно-релігійному житті населення Закарпатської області відіграє католицька релігія, яка представлена двома напрямками – греко-католицьким та римо-католицьким. Вони представлені Мукачівською єпархією та Мукачівською дієцезією.

Українська греко-католицька церква за кількістю вірників та громад в регіоні займає друге місце (після православної церкви), а греко-католиками себе вважає майже 20% населення регіону. Найбільша кількість зареєстрованих релігійних громад греко-католицька церква має в Мукачівському районі та м. Мукачеві – 62 громади (24,9%), Виноградівському – 43 громади (27,7%), Ужгородському – 43 громади (26,9%), Тячівському – 39 громад (20,2%), Міжгірському – 29 громад (37,2 %), Іршавському – 25 громад (27,8%), Рахівському – 27 громад (24,3%), Берегівському районі та м. Берегові – 24 громади (17,1%),

Хустському районі та м. Хуст – 23 громади (22,5%) [5]. Менше громад цієї церкви зареєстровано у Воловецькому та Великоберезнянському районах, де більшість населення відносить себе до парафіян української православної церкви.

Римо-католицька церква нараховує понад 100 зареєстрованих громад, більшість парафій яких знаходиться в районах компактного проживання угорської, словацької та німецької національної меншини. Найбільше вірників цієї церкви є в Берегівському районі та м. Берегові, Мукачівському районі та м. Мукачеві, Виноградівському, Рахівському та Тячівському районах.

Особливе місце в релігійно-церковному житті населення Закарпатської області належить Закарпатській реформаторській церкві. Абсолютну більшість її вірників складає населення угорської національної меншини. Найбільше зареєстрованих громад церква має в Берегівському районі та м. Берегові, Виноградівському та Ужгородському районах, що пов'язано з історичними чинниками. Кількість зареєстрованих релігійних громад Закарпатської реформаторської церкви в районах області скорочується в міру віддаленості території районів від кордонів з Угорщиною.

Окрім так званих традиційних релігій та їхніх конфесій в області діє низка неорелігійних громад, а також малочисленні громади східних культів.

Всім релігійним організаціям національним меншин створено сприятливі умови для сповідування своєї релігії та задоволення релігійних потреб згідно власних історичних та етнокультурних традицій.

Етнічні особливості населення Закарпатської області тісно пов'язані з сакральними осередками народів, які формують етнорелігійний колорит, який є вагомим туристичним ресурсом. Значна кількість культових споруд та зразків унікальної храмової архітектури яскраво репрезентують регіональну культурну спадщину, і мабуть, є найціннішим внеском краю у світову мистецьку скарбницю.

Кожна з етнічних груп Закарпаття створила свій стиль дерев'яної церкви. Дерев'яні храми Закарпаття дивовижні та цікаві тим, що побудовані без єдиного цвяха народними майстрами на протязі XV-XIX ст. Ці старовинні архітектурні шедеври – свідчення високого рівня майстерності закарпатських умільців. Вирізняють п'ять стилів закарпатських дерев'яних церков, три з яких: лемківський, бойківський та гуцульський названо за етнонімами Карпат, а готичний і бароковий засвідчують зв'язок із Заходом.

У верхів'ях річки Уж домінують невимовно досконалі в пропорціях бойківські церкви. Бойківський стиль є початковим варіантом дерев'яних храмів у Карпатах: храм тризубний, триверхий з шатровими верхами та кількома заломами. Такій церкві властивий рівномірний розподіл об'ємів споруди.

Лемки – найзахідніша група українських горян – створили свій стиль церкви в результаті поєднання стародавніх українських шатрових ступінчастих верхів і високої вежі з розвинутим бароковим завершенням. Лемківські дерев'яні церкви мають над навою та вівтарем такі ж шатрові пірамідальні верхи, як і бойківські. Над бабинцем виростає висока вежа з розвинутим бароковим завершенням [8].

Гуцульський стиль має хрестоподібну форму і складається з п'яти зрубів. Однокупольний п'ятизрубний «гуцульський» храм відрізняється своєю компактністю і стрункістю.

Дійшли до сучасників і справжні муровані готичні храми, які дуже рідко зустрічаються на території України. Готичний стиль найбільш повно представлений в Берегівському і Виноградівському районах. Одна із перших кам'яних готичних церков була зведена на Закарпатті в XIII ст. в с. Вишково Хустського району. В м. Берегово зберігся старовинний католицький костел XII-XIV ст.

В Ужгороді знаходиться один із найцікавіших в архітектурному та історичному плані – Хресто-Воздвиженський греко-католицький собор. В 1640 р. його, як костел колегії для єзуїтів, почав будувати граф Янош Другет. На прохання просвітника Закарпаття єпископа Андрія Бачинського австрійська імператриця Марія Терезія в 1775 р. передала храм і колегію Греко-католицькій церкві. Згодом сюди з Мукачева була перенесена резиденція єпископа. Кафедральний собор часто перебудовувався, вбираючи архітектурні стилі різних епох. Серед безлічі цікавих фресок тут знаходиться композиція видатного закарпатського художника Йосифа Бокшая – «Воздвиження Чесного хреста». Декілька років назад із Ватикану сюди привезли частину Животворящого хреста, на якому був розп'ятий Ісус Христос. В підземеллях собору поховані єпископи Греко-католицької церкви. З гробниці в престол були перенесені мощі єпископа-мученика Блаженного Теодора Ромжі.

Важливим елементом формування етнорелігійності населення Закарпатської області є монастирі. Вони є важливим елементом духовної та історико-культурної спадщини регіону, який позитивно впливає на розвиток релігійного туризму. Об'єктами туристичного інтересу можуть стати понад 40 монастирів області. Вони є характерними культовими спорудами греко-католицької, православної і римо-католицьких церков.

Висновки. Отже, етнорелігійність населення Закарпатської області є важливою передумовою розвитку туристичної галузі. Багатонаціональний склад населення та особливості його релігійно-церковного життя сприяють високій забезпеченості регіону релігійними об'єктами. Вони показують ставлення населення до духовності та слугують об'єктами туристсько-екскурсійного показу. Кожна етнічна група регіону має «свої» релігійні об'єкти, більшість з яких – унікальні за старовинною побудовою, святими місцями, мощами святих та мучеників і безпосередньо пов'язані з історією та строкатим життям населення регіону. Культові споруди Закарпатської області є вагомим фактором розвитку релігійно-церковного життя

національних меншин, а також вагомим елементом розвитку релігійного туризму, як паломницького так і екскурсійного. Варто зауважити, що йдеться не лише про елементи традиційної храмової архітектури, що мають виражені місцеві етнічні особливості (як наприклад, дерев'яні храми). Важливою перевагою даного регіону, зокрема на міжнародному туристичному ринку, є наявність унікальної та різноманітної історико-архітектурної культової спадщини різних епох (XII – XIX ст.), що формує образ сучасної української культури.

Список використаних джерел:

1. Головне управління статистики у Закарпатській області [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.uz.ukrstat.gov.ua/>
2. Євтух В.Б. Етнічність: енциклопедичний довідник / В.Б.Євтух; Нац. пед. ун-т імені М.П. Драгоманова, Центр етноглобалістики. – Київ: Фенікс, 2012. – 396 с
3. Звіт про забезпеченість церков і релігійних організацій України культовими будівлями та приміщеннями, пристосованими під молитви станом на 01.01.2017 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://risu.org.ua/ua/index/exclusive>.
4. Звіт про мережу релігійних організацій в Україні станом на 01.01.2017 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://risu.org.ua/ua/index/exclusive>
5. Матеріали Управління національностей та релігій Закарпатської ОДА. – Режим доступу: <https://www.carpathia.gov.ua/ua/publication/content/497.htm>
6. Про кількість та склад населення України за підсумками Всеукраїнського перепису населення 2001 року [Електронний ресурс] / Державний комітет статистики України – Режим доступу: <http://www.ukrcensus.gov.ua/results/general/nationality/>
7. Релігійні вподобання населення України. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://infolight.org.ua/content/religiyni-vpodobannya-naselennya-ukrayiny>
8. Симочко Г.В. Туристична привабливість сакральних об'єктів Закарпаття / Г.В.Симочко //Науковий вісник Волинського національного університету імені Лесі Українки.
9. Шаповал Л.І. Словник етнографічних (етнологічних) понять і термінів: Довідник / Л.І.Шаповал. – Полтава, 2009. – 268с.

Список использованных источников:

1. Главное управление статистики в Закарпатской области [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.uz.ukrstat.gov.ua/>
2. Евтух В.Б. Этничность: энциклопедический справочник / В.Б.Евтух; Нац. пед. ун-т имени М.П. Драгоманова, Центр етноглобалистики. - Киев: Феникс, 2012. – 396 с
3. Отчет о сети религиозных организаций в Украине по состоянию на 01.01.2017 г.. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <https://risu.org.ua/ua/index/exclusive>
4. Отчет об обеспеченности церквей и религиозных организаций Украины культовыми зданиями и помещениями, приспособленными под молитвы состоянию на 01.01.2017 г.. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <https://risu.org.ua/ua/index/exclusive>.
5. Материалы Управление национальностей и религий Закарпатской ОДА.- Режим доступа: <https://www.carpathia.gov.ua/ua/publication/content/497.htm>
6. Численность и состав населения Украины по итогам Всеукраинской переписи населения 2001 года [Электронный ресурс] / Государственный комитет статистики Украины - Режим доступа: <http://www.ukrcensus.gov.ua/results/general/nationality/>
7. Религиозные предпочтения населения Украины. [Электронный ресурс]. - Режим доступа: <http://infolight.org.ua/content/religiyni-vpodobannya-naselennya-ukrayiny>

8. Симочко Г.В. Туристическая привлекательность сакральных объектов Закарпатья / Г.В.Симочко // Научный вестник Волынского национального университета имени Леси Украинский.
9. Шаповал Л.И. Словарь этнографических (этнологических) понятий и терминов: Справочник / Л.И.Шаповал. - Полтава, 2009. – 268с.

References:

1. Holovne upravlinnya statystyky u Zakarpat-s'kiy oblasti [Elektronnyy resurs]. – Rezhym dostupu : <http://www.uz.ukrstat.gov.ua>.
2. Yevtukh V.B. Etnichnist: entsyklopedychnyy dovidnyk / V.B.Yevtukh; Nats. ped. un-t imeni M.P. Drahomanova, Tsentr etnogloballystyky. – Kyiv: Feniks, 2012. – 396 s.
3. Zvit pro merezhu relihiynykh orhanizatsiy v Ukraini stanom na 01.01.2017 r. [Elektronnyy resurs]. – Rezhym dostupu: <https://risu.org.ua/ua/index/exclusive>
4. Zvit pro zabezpechenist tserkov i relihiynykh orhanizatsiy Ukrainy kultovymy budivlyamy ta prymishchennyamy, prystosovanyamy pid molytvy stanom na 01.01.2017 r. [Elektronnyy resurs]. – Rezhym dostupu: <https://risu.org.ua/ua/index/exclusive>.
5. Materialy Upravlinnya natsional'nostey ta relihiy Zakarpatskoyi ODA.– Rezhym dostupu: <https://www.carpathia.gov.ua/ua/publication/content/497.htm>
6. Pro kilkist ta sklad naselennya Ukrainy za pidsumkamy Vseukrayinskoho perepysu naselennya 2001 roku [Elektronnyy resurs] / Derzhavnyy komitet statystyky Ukrainy – Rezhym dostupu: <http://www.ukrcensus.gov.ua/results/general/nationality/>
7. Relihiyni vpodobannya naselennya Ukrainy. [Elektronnyy resurs]. – Rezhym dostupu: <http://infolight.org.ua/content/religiyni-vpodobannya-naselennya-ukrainy>
8. Symochko H. V. Turystychna pryvablyvist sakralnykh ob'yektiv Zakarpattya / H.V. Symochko // Naukovyy visnyk Volynskoho natsional'noho universytetu im. Lesi Ukrainky. – 2011. – № 18. – S. 142-147.
9. Shapoval L.I. Slovyk etnografichnykh (etnolohichnykh) ponyat i terminiv: Dovidnyk / L.I.Shapoval. – Poltava, 2009. – 268s.

УДК : 91:338.483(477.88)

Волошин Іван Миколайович,
професор, доктор географічних наук

Кучер Павло Вікторович

Львівський державний університет фізичної
культури, імені І. Боберського, м. Львів,
Україна, e-mail: zevumi55@gmail.com

Львівський державний університет фізичної
культури, імені І. Боберського, м. Львів,
Україна, e-mail: zevumi55@gmail.com

ГЕОПРОСТОРОВЕ ПОШИРЕННЯ ТА ХАРАКТЕРИСТИКА ТУРИСТИЧНО-РЕКРЕАЦІЙНИХ РЕСУРСІВ ВОЛИНСЬКОЇ ОБЛАСТІ

Мета. провести повну інвентаризацію туристично-рекреаційних об'єктів Волинської області, розробити їх структуру та скласти картосхему геопросторового поширення.

Методика. картографічний, статистичний, аналіз літературних джерел.

Результати. В результаті дослідження складено картосхему геопросторового поширення туристично-рекреаційних ресурсів Волинської області: історичних, архітектурних, сакральних, археологічних, унікальних форм рельєфу, заповідних об'єктів.

Наукова новизна. Запропоновано туристично-рекреаційне районування території області за насиченістю туристичними пам'ятками області. Виділено північний, центральний та південний регіони.

Практична значимість. Картосхеми геопросторового поширення туристичних та рекреаційних ресурсів можуть бути використані для покращення існуючих та розробки нових маршрутів. Статистичні розрахунки дають змогу більш точно оцінити ступінь насиченості туристичними об'єктами області.

Ключові слова. Туристично-рекреаційні об'єкти, районування, картосхема, геопросторове поширення.

УДК: 91:338.483(477.88)

Волошин Иван Николаевич,
профессор, доктор географических наук

Кучер Павло Вікторович

Львовский государственный университет
физической культуры, имени И.
Боберского, г. Львов, Украина, e-mail:
zevumi55@gmail.com

Львовский государственный университет
физической культуры, имени И.
Боберского, г. Львов, Украина, e-mail:
zevumi55@gmail.com

ГЕОПРОСТРАНСТВЕННОЕ РАСПРОСТРАНЕНИЕ И ХАРАКТЕРИСТИКА ТУРИСТСКО-РЕКРЕАЦИОННЫХ РЕСУРСОВ ВОЛЫНСКОЙ ОБЛАСТИ

Цель. провести полную инвентаризацию туристско-рекреационных объектов Волынской области, разработать их структуру и составить картосхему геопространственного распространения.

Методика. картографический, статистический анализ литературных источников.

Результаты. В результате исследования составлен картосхему геопространственного распространения туристско-рекреационных ресурсов

Волинської області: історических, архітектурних, сакральних, археологіеских, унікальних форм рельєфа, заповідних об'єктів.

Научная новизна. Предложено туристско-рекреационное районирование территории области по насыщенности туристическими достопримечательностями области. Выделено северный, центральный и южный регионы.

Практическая значимость. Картосхемы геопространственного распространения туристических и рекреационных ресурсов могут быть использованы для улучшения существующих и разработки новых маршрутов. Статистические расчеты дают возможность более точно оценить степень насыщенности туристическими объектами области.

Ключевые слова. Туристические и рекреационные объекты, районирование, картосхема, геопространственное распространение.

UDC: 91:338.483(477.88)

Voloshyn Ivan Mykolaiovych,
Professor, Doctor of Science,

Lviv State University of Physical Culture
named after I. Boberskyi, Lviv, Ukraine,
e-mail: zevumi55@gmail.com

Kucher Pavlo Victorovich

Lviv State University of Physical Culture
named after I. Boberskyi, Lviv, Ukraine,
e-mail: zevumi55@gmail.com

THE GEOSPATIAL DISTRIBUTION AND CHARACTERISTICS OF TOURISM AND RECREATIONAL RESOURCES OF THE VOLYN REGION

Aim. To conduct a complete inventory of tourist and recreational resources in the Volyn region, to develop their structure and to make a map of geospatial distribution.

Method. Cartographical, statistical, analysis of literary sources.

Results. As a result of the study, a map of geospatial distribution of tourist and recreational resources of the Volyn region has done, such as: historical, architectural, sacred, archaeological, unique forms of relief, protected objects, ect.

Scientific novelty. The tourist-recreational zoning of the territory of the region according to the saturated of tourist attractions of the region was proposed. It was highlighted The Northern, The Central and The Southern regions.

Practical significance. Maps of geospatial distribution of tourism and recreational resources can be used to improve existing routes and to develop new ones. Statistical calculations allow to more accurately to estimate the degree of saturation by tourist objects of the region.

Keywords. Tourist and recreational objects, zoning, mapping, geospatial distribution.

Постановка проблеми. Інформація просторового поширення відображена на картосхемі туристично-рекреаційних об'єктів відіграє важливе значення для розширення індивідуальних і групових мандрівок, особливо при наявності карт та відстаней на картосхемі до цікавих об'єктів. Карти та картосхеми складають основу для організації та провадження туристичних подорожей, мандрівок, розвитку туристичної інфраструктури. Волинська область – одна із областей, яка багата різноманітними ресурсами. Враховуючи постійний розвиток туризму, картографічне їх відображення відіграє важливу роль для здійснення подорожей пізнавального характеру. Оскільки картографічні матеріали

геопросторового поширення туристичних ресурсів недостатньо висвітлені, тому такі дослідження є основним науковим напрямком для активізації туристичного розвитку.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідження туристичних ресурсів займались ряд вчених, зокрема: Петранівський В. Л., Рутинський М. Й. (2008), досліджував краєзнавчі аспекти туристичних ресурсів [13], В. Болгов (2006) [3]. Об'єкти природно-заповідного фонду досліджували ряд науковців: Мельник В.І, Кузьмішина І.І, Копун Л.О., Войтюк В.П., Лісовська Т.П. (2010) [8]. Л.Т. Шевчук (1999) займався питаннями становлення та розвитку сакральної географії [14]. Бордун О.Ю., Білоус С.В. (2011) досліджували історико-архітектурні пам'ятки, зокрема використання замків для здійснення туристичної діяльності [2, с. 1-3]. Гуртовий Г.О. (2009) займався історико-краєзнавчими дослідженнями Волині [5]. Проблемами історико-туристичних пам'яток займався Аркас Микола (1912) [1]. Праці О.О. Любіцевої, К.В. Мезенцева, С.В. Павлова (1998), присвячені вивченню різноманітним географічним аспектам [11]. Дослідженням регіону Волинського Полісся займався Маринич О. М. (1962), (1972) [6,7] та Волошин І.М. (2015) [4]. Волошин І.М., Матвійчик Л.Ю. (2015) значну увагу у дослідженнях приділили проблематиці геопросторового поширення різних туристичних пам'яток України: сакральних, природних, архітектурних, історичних та інших цікавих пам'яток. Запропонували структуру туристичних об'єктів в тому числі й Волинської області, однак відсутній картографічний матеріал повного поширення туристичних об'єктів Західного Полісся.

Мета статті. Провести повну інвентаризацію туристично-рекреаційних об'єктів Волинської області, розробити їх структуру та скласти картосхему геопросторового поширення.

Виклад основного матеріалу дослідження. Проведені дослідження туристично-рекреаційних об'єктів в межах Волинського Полісся. Складено картосхему геопросторового поширення виявлених туристичних об'єктів, прокладені маршрути та обчислені відстані від обласного центру до пограниччя. Подана інформація про 132 об'єкти, серед них, історичні, архітектурні, сакральні, археологічні пам'ятки, музеї, природні об'єкти, заповідні місця, пам'ятки природи, мисливські угіддя, поверхневі форми карстового рельєфу, рухомі піщані наноси (дюни), кінцево-моренний рельєф. В межах Волинської області нами виділено три туристично-рекреаційні регіони: Північний, Центральний і Південний. В основу виділення названих регіонів покладено кількість найбільш атрактивних об'єктів та розраховано коефіцієнти навантаження:

- за співвідношенням кількості туристичних об'єктів в межах адміністративних районів до їх загальної кількості в області;
- за співвідношенням кількості туристичних об'єктів в межах туристично-рекреаційних регіонів до їх загальної кількості в області;

Для оцінки навантаження туристично-рекреаційними об'єктами певних частин дослідної території на картосхемі відображено розподіл у

16-ти районах області та 3-х регіонах області, їх відсоткове та коефіцієнтне співвідношення у адміністративних районах та регіонах (рис.1), (таб.1,2). Нижче подано коротку характеристику туристично-рекреаційних регіонів та критерії їх виділення.

Північний туристично-рекреаційний регіон. Охоплює Шацький, Ратнівський, Старовиживський, Камінь-Каширський, Любешівський адміністративні райони. У регіоні виявлено 25 найцікавіших туристичних об'єктів, що становить 19 % від загальної їх кількості в області. Коефіцієнт навантаження – 0,2. До найбільш атрактивних об'єктів варто віднести Музей фауни Шацького лісового коледжу, с.м.т. Шацьк, Шацький район. (8, рис.1). Створено в 1978 році заслуженим лісівником В. Сулько, заклад носить його ім'я. Тут можна побачити більше 400 експонатів тварин і птахів, які поширені на території України або зустрічаються під час міграції. Представлено 34 види, що занесені до Червоної книги України[12].

Центральний туристично-рекреаційний регіон. Включає Любомльський, Турійський, Ковельський, Маневицький адміністративні райони. Виявлено 35 найцікавіших туристично-рекреаційних об'єктів, що становить 26 % від загальної їх кількості в області. Коефіцієнт навантаження 0,3. До найбільш атрактивних туристичних об'єктів відноситься музей-садиба Лесі Українки, яка знаходиться у с. Колодяжне, Ковельського району (49, рис. 1). У цьому будинку Леся Українка написала свої перші твори. Музей складається з кількох кімнат. Перший зал знайомить з родиною письменниці. На стінах залу розміщені фотографії з сімейного архіву родини Косач. До найцікавіших туристичних об'єктів належить Палац Браницьких, який знаходиться у м. Любомль, Любомльського району (37, рис.1). Палац був побудований в 1782 році графом Франциском Ксаверієм Браніцьким. Комплекс складався з будівлі самого палацу, декількох двоповерхових флігелів, галерей, зимового саду і парку, який був обнесений кам'яною стіною. Зараз від палацового комплексу Браницьких залишився тільки один флігель [12].

Південний туристично-рекреаційний регіон. Охоплює Володимир-Волинський, Іваничівський, Локачинський, Горохівський, Луцький, Рожищенський та Ківерцівський адміністративні райони. Виявлено 72 найцікавіших туристично-рекреаційних об'єкти, що становить 55 % від загальної їх кількості в області. Коефіцієнт навантаження 0,5. Основними критеріями для виокремлення регіону є найбільша кількість туристичних об'єктів, найвищий коефіцієнт навантаження у порівнянні з іншими туристично-рекреаційними регіонами. Територія регіону є найбільш освоєна, характеризується високою густотою населення та розвинутою мережею шляхів сполучення. До найцікавіших туристичних об'єктів цього регіону можна віднести Домініканський монастир, (62, рис.1.) який знаходиться у м. Володимир-Волинський. Заснований в 1479 році. Сучасне будова - це вцілілий корпус з оригінальною архітектурою, якої не видозмінювали, а лише частково відремонтували. Крім цієї будівлі, в 1789

році поряд з Домініканським монастирем був збудований Троїцький костел. На початку XIX ст. сталася сильна пожежа, яка зруйнувала храм і частину чернечих приміщень. Сьогодні всередині цих стін розташовані лекційні зали професійного училища. Інтер'єр повністю змінений, у радянський період будівлю використовували для різних потреб міста [12].

Нижче подано картосхему геопросторового поширення туристично-рекреаційних об'єктів та легенду з короткою характеристикою. Відмітимо, що на картосхемі виділено тринадцять типів туристичних об'єктів. Розраховано віддалі у восьми маршрутах від обласного центру до адміністративного кордону області. В легенді до картосхеми подано короткий опис найбільш атрактивних 132 туристичних об'єктів, номери яких відображені на картосхемі (рис.1).

Легенда до туристичної картосхеми Волинської області

1. Городище IX - XIII століття, пам'ятка археології с. Ветли, Любешівський район.
2. Успенська церква, (дерев'яна) 1779, с. Велика Глуша, Любешівський район.
3. Монастир капуцинів, с.м.т. Любешів, Любешівський район.
4. Миколаївська церква (дерев'яна) 1778 р., с. Тур, Ратнівський район.
5. Садиба Чарнецьких, смт. Любешів, Любешівський район.
6. Національний природний парк «Прип'ять-Стохід», Любешівський район.
7. Казанська церква (дерев'яна) 1801 р., с. Піща, Шацький район.
8. Шацький національний природний парк, Шацький район.
9. Загальнозоологічний заказник «Липине» — с.м.т. Заболоття, Ратнівський район.
10. Озеро Святе — гідрологічна пам'ятка природи загальнодержавного значення в Україні. Розташована в межах Ратнівського району Волинської області.
11. Петропавлівська церква (мурована) 1846 р., с. Світязь, Шацький район.
12. Церква Різдва Богородиці (мурована) 1838 р., смт. Шацьк, Шацький район.
13. Петропавлівська церква (мурована) 1846 р.с. Світязь.
14. Музей фауни Шацького лісового коледжу, с.м.т. Шацьк.
15. Озеро Добре - гідрологічна пам'ятка природи загальнодержавного значення розташована в межах Камінь-Каширського району.
16. Місце народження Шаблійовського Євгена. Народився 27 квітня 1906 р. в Камінь-Каширському Волинської губернії в сім'ї вчителя.
17. Мисливське угіддя, Камінь-Каширський район.
18. Преображенська церква, с.м.т. Стара Виживка.
19. Краєзнавчий музей, Стара Виживка. Утворений 9 січня 1992 року. Загальний фонд складається із 3765 експонатів.
20. Парк-пам'ятка садово-паркового мистецтва загальнодержавного значення «Дубечне». с. Дубечне, Старовиживський район. Площа 2 га, Старовиживський держлісгосп. Місце зростання 50 рідкісних та екзотичних порід дерев і 75 порід чагарників, зокрема, платана західного, тюльпанового дерева, софори японської, оцтового дерева.
21. Рухомі піщані наноси (дюни). с. Дубечне, Старовиживський район.
22. Кінцево-моренний рельєф, с. Костюхнівка, Маневицький район.
23. Озеро Світязь - найбільше і найглибше озеро України.
24. Рухомі піщані наноси (дюни), с. Згорани, Любомльський район.
25. Троїцька церква 1841 р. (мурована) с. Головне, Любомльський

район. 26. Рухомі піщані наноси (дюни), с. Верхи, Камінь-Каширський район. 27. Городище «Замок» Х-ХІІІ ст., смт. Ратне, Ратнівський район. 28. Храм Симеона Стовпника (дерев'яний), с. Любохини, Старовижівський район. 29. Миколаївський монастир - чоловічий православний монастир у селі Мильці Старовижівського району Волинської області. 30. Кінцево-моренний рельєф, с. Майдан, Маневицький район. 31. Церква святого великомученика Димитрія Солунського (дерев'яна), с. Гішин, Ковельський район. 32. Рухомі піщані наноси (дюни), с. Облапи, Ковельський район. 33. Згоранські озера — ландшафтний заказник загальнодержавного значення в Україні, с. Згорани, Любомльський район. 34. Городище Х-ХІ ст., с. Гуша, Любомльський район. 35. Церква Святих безсрібників і чудотворців Косьми і Даміана, 1860 р., с. Вишнів, Любомльського район. 36. Краєзнавчий музей, Любомль, м. Любомль, Любомльський район. 37. Палац Браницьких, м. Любомль, Любомльський район. 38. Церква святого великомученика Георгія Побідоносця, м. Любомль, Любомльський район. 39. Мисливське господарство ТзОВ «Вікінг», Любомльський район. Площа — 15,352. 40. Рухомі піщані наноси (дюни), с. Старі Кошери, Ковельський район. 41. Музей лісової пісні, с. Скулин, Ковельський район. 42. Поверхневі форми карстового рельєфу, с. Будище, Мनेвицький район. 43. Поверхневі форми карстового рельєфу, с. Комарово, Мневицький район. 44. Свято-Успенська церква, 1750-ті роки (УПЦ МП), с. Оконськ, Маневицький район. 45. Маневицьке мисливське угіддя «Троянівка», площа — 4,217 га., с. Троянівка, Маневицький район. 46. Церква святої великомучениці Параскеви, с.м.т. Луків, Турійський район. 47. Пам'ятник Лесі Українці, м. Ковель. Відкрито 1991 року. Автор - скульптор Ю. Савко. 48. Ковельський історичний музей. м. Ковель., Ковельський район. 49. Музей-садиба Лесі Українки, с. Колодяжне, Ковельський район. 50. Старе польське кладовище. м. Ковель, вул. Сеченова, Ковельський район. 51. Мисливське угіддя «Стохід-Козацький». Ковельський район. Площа мисливських угідь — 4,482 тис. га. 52. Городище Х-ХІІІ ст. с. Мельниця, Ковельський район. 53. Садиба Вільгів, с. Голоби, Ковельський район. 54. Поверхневі форми карстового рельєфу, с. Дрозди, Ковельський район. 55. Музей солом'яного мистецтва «Солом'яне диво» с. Купичів, Турійський район. 56. Городище ХІ-ХІІІ ст., с. Новий Двір, Турійський район. 57. Пам'ятник Данилу Галицькому, м. Володимир-Волинський. 58. Турійське мисливське угіддя «ТУР», Турійський район, площа мисливських угідь 98,803 тис. га. 59. Пам'ятник Данилу Галицькому, м. Володимир-Волинський, Володимир-Волинський район. 60. Музей Стравінського, м. Устилуг, Володимир-Волинський район. 61. Історичний музей, м. Володимир-Волинський. 62. Домініканський монастир м. Володимир-Волинський. 63. Комплекс пам'ятників давньоруським князям, м. Володимир-Волинський. 64. Парк Слов'янський, м. Володимир-Волинський. 65. Пам'ятник Данилу Галицькому, м. Володимир-Волинський. 66. Меморіал жертвам фашизму - м. Володимир-Волинський. 67. Костел Іоакима і Анни, м. Володимир-Волинський. 68. Рухомі піщані

наноси (дюни), с. Підгайці, Володимир-Волинський район. 69. «Вали дитинця», м. Володимир-Волинський. 70. Святогірський Свято-Успенський Зимненський монастир, с. Зимне. 71. Рухомі піщані наноси (дюни), с. Хмелів, Володимир-Волинський район. 72. Мисливське угіддя «Ішів», площа – 14,253 тис. га. Володимир-Волинський район. 73. Музей волинського лісу, урочище Лопатень, Ківерцівський район. 74. Денудаційні останці, с. Майдан, Ківерцівський район. 75. Денудаційні останці, с. Череваха, Ківерцівський район. 76. Михайлівська церква, с. Липне, Ківерцівський район. 76. Преображенський храм, 1600 р, с. Четвертня, Маневицький район. 78. Ківерцівський національний природний парк «Цуманська пуща» с.м.т. Цумань, Ківерцівський район. 79. Пам'ятник Тараса Шевченка, м. Ковель. 80. Церква Святої Трійці (мурована) 1650 р. с. Тростянець, Ківерцівський район. 81. Петропавлівська церква, 1629 р. с. Іванівка, Рожищенський район. 82. Троїцька церква, 1700 р., с. Рудка-Козинська, Рожищенський район. 83. Городище XI-XIII ст., с. Сокіл, Рожищенський район. 84. Троїцька церква (дерев'яна) 1661-1825 рр., с. Сокіл, Рожищенський район. 85. Домініканський костел, 1639 р., діючий Хресто-Воздвиженський чоловічий монастир, с. Старий Чорторийськ, Маневицький район. 86. Покровська церква (мурована) 1843 р. смт. Цумань, Ківерцівський район. 87. Михайлівська церква (мур.) 1920 р. м. Рожище, Рожищенський район. 88. Низкиницький Успенський монастир, православний чоловічий монастир УПЦ МП, заснований у 1643 році Адамом Киселем с. Низкиниці, Іваницівський район. 88. Городище XI-XIII ст. «Гірки» і «Замок» с. Литовеж, Іваничівський район. 90. Городище XI-XIII ст.(пам'ятка архітектури), с. Заставне, Іваницівський район. 91. Історичний музей, с.м.т Іваничі, Іваницівський район., має велику колекцію історичних предметів. 92. Олександр Цинкаловський (1898-1983 рр.) – історик, археолог, краєзнавець, дослідник Волині. Народився 9 січня 1898 р. у м. Володимирі-Волинському. 93. Місце народження З. Сераковського. Зигмунт (Сигизмунд) (18.(30.)05.1826 р. – 15.(27.)06.1863 р., Вільнюс), діяч польського, російського і литовського революційно-визвольного руху, с. Лісове, Маневицький район. 94. Місце народження Липинського В'ячеслава Казимировича (05.04.1882 р. – 14.06.1931 р.) – видатний український історик, ідеолог, політик, політолог, філософ, українського консервативно-монархічного духу та член УДХП, с. Затурці, Локачинський район. 95. Садиба Липинських, с. Затурці, Локачинський район. 96. Монастир і костел кармелітів, с. Кисилин, Локачинський район. Монастир і костел кармелітів був побудований в 1720 році. 97. Ландшафтний заказник загальнодержавного значення «Згоранські озера», с. Згорани, Любомльський район. 98. Троїцький костел - історична пам'ятка і важливий архітектурний пам'ятник, побудований в 1642 р. с. Затурці, Локачинський район. 99. Монастир Різдва Богородиці, с. Новий Загорів, Локачинський район. 100. Пам'ятник Богдану Хмельницькому, м. Рожище, Рожищенський район. 101. Архітектурний комплекс Луцького

замку охоплює Верхній замок XIII-XIV ст., залишки стін Нижнього замку XIV-XVII ст., м. Луцьк. 102. Церкви: Покровська (XV ст.), Хрестовоздвиженська 1617-1620 рр., Єзуїтський колегіум XVII ст., Єзуїтський костел Петра і Павла 1606-1625 рр., синагога (1728-1730 рр.) і Троїцький Собор. Пам'ятка архітектури XIII-XVI ст. – замок. Замково-палацовий комплекс Радзевилів XVI-XVII ст., костел Колегіантів, м. Луцьк. 103. Музей історії сільського господарства Волині, с. Рокині, Луцький район. 104. Луцькі ворота, с.м.т. Олика, Ківерцівський район. 105. Троїцький костел 1640 р., с.м.т. Олика, Ківерцівський район. 106. Костел святих Петра і Павла, с.м.т. Олика, Ківерцівський район. 107. Городище XI ст., - пам'ятка архелогії с.Човниця, Ківерцівський район. 108. Парк-пам'ятка садово-паркового мистецтва «Байрак» загальнодержавного значення, смт. Рокині, Луцький район. 109. Садиба Пронських, м. Берстечко, Горохівський район. 110. Троїцький костел, м. Берстечко, Горохівський район. 111. Горохівський історичний музей революційної, бойової та трудової слави, м. Горохів. 112. Курган «Святої Теклі», м. Берстечко, Горохівський район. 113. Пам'ятник Т.Г. Шевченкові, м. Берстечко, Горохівський район. 114. Пам'ятник Б. Хмельницькому, м. Берстечко, Горохівський район. 115. Заповідне урочище «Радомишль», с. Радомишль, Луцький район. 116. Аннозачаттівська церква (дерев'яна) 17 ст., с. Підбереззя, Горохівський район. 117. Місце бою армії Богдана Хмельницького з польсько-шляхетським військом, 1651 р., с. Піски, Горохівський район. 118. Заповідне урочище «Радомишль», с. Радомишль, Луцький район. 119. Пам'ятник Лесі Українки, м. Луцьк. 120. Пам'ятник С. І. Бойку, м. Луцьк. 121. Волинський краєзнавчий музей має філію літературно-меморіальний музей Лесі Українки в Колодяжному Ковельського району та відділи: музей Волинської ікони і художній музей в місті Луцьку, Меморіальний музей В'ячеслава Липинського в Затурці Локачинського району, м. Луцьк. 122. Городищенський давньоруський срібний скарб XIX-XI ст., зібрання XVII-XIX ст. комплекс документів XVII-XVIII ст. стародруків та рукописних книг XVI-XIX ст., археологічна нумізматична та етнографічна колекція. Рукописи особисті речі предмети одягу Лесі Українки, Олени Пчілки, В'ячеслава Липинського, Данила Скоропадського, Чудотворна ікона Холмської Богоматері. Зібрання давнього і сучасного живопису, графіки, м. Луцьк. 123. Орнітологічний заказник «Чаруків, с. Чаруків, Луцький район. 124. Мисливське угіддя «Садівська Дача», площа - 4,295 тис.га., Луцький район. 125. Чоловічий монастир 1227 р., с. Жидичин, Ківерцівський район. 126. Німецьке кладовище часів другої світової війни, с. Дачне, Ківерцівський район. 127. Михайлівська церква (мурована) 1636 р., с. Білосток, Луцький район. 128. Городище XI-XIII ст., с.Усичі, Луцький район. 129. Миколаївська церква (дерев'яна) 1678 р., с. Борочиче, Горохівський район. 130. Горохівський парк - площа парку 12 гектар. На його території зібрані унікальні, екзотичні рослини. Колекція парку налічує 60 видів рідкісних чагарників і дерев. м. Горохів, Горохівський район. 131. Садиба Рінчинських м.

Берестечко, Горохівський район. 132. Байда-Вишнівецький – князь Дмитро Іванович Вишнівецький (1516-1563) один з перших відомих козацьких гетьманів, засновник Січі на острові Хортиця – дописати більше інформації. Захоплювався войовничими і лицарськими козаками. У 50-х рр. XVI ст. – Черкаський і Канівський староста. Близько 1550 р. прибув до козаків і був обраний отаманом. У 1554-1555 рр. збудував на о. Хортиця (Мала Хортиця) серед Дніпра першу укріплену Січ. Помер лицарською смертю, зачеплений залізним гаком за ребро на скелі. Історико-культурний заповідник на острові Хортиця.

Табл. 1.

Співвідношенню туристично-рекреаційних ресурсів у межах адміністративних регіонів

№	Район	Кількість об'єктів	Коефіцієнт навантаження	Відсоткове співвідношення (від кількості в області)
1	Шацький	5	0,03	3,7
2	Ратнівський	4	0,03	3,03
3	Камінь-Каширський	4	0,03	3,03
4.	Любешівський	6	0,04	4,5
5.	Старовижівський	6	0,04	4,5
6	Любомльський	9	0,06	6,8
7	Турійський	3	0,02	2,2
8	Ковельський	12	0,09	9,09
9	Маневіцький	5	0,03	3,7
10	Володимир-Волинський	14	0,10	10,6
11	Локачинський	12	0,09	9,09
12	Рожищенський	7	0,05	5,3
13	Луцький	11	0,08	8,3
14	Ківерцівський	12	0,09	9,09
15	Іваницівський	8	0,06	6,06
16	Горохівський	8	0,06	6,06
	Загальна кількість	132	1	100

Табл. 2.

Розподіл туристично-рекреаційних об'єктів у регіонах області

№	Туристично-рекреаційни регіон	Кількість об'єктів	Коефіцієнт навантаження	Співвідношення (у%)
1	Північний	25	0,2	19
2	Центральний	35	0,3	26
3	Південний	72	0,5	55
	Загальна кількість	132	1	100

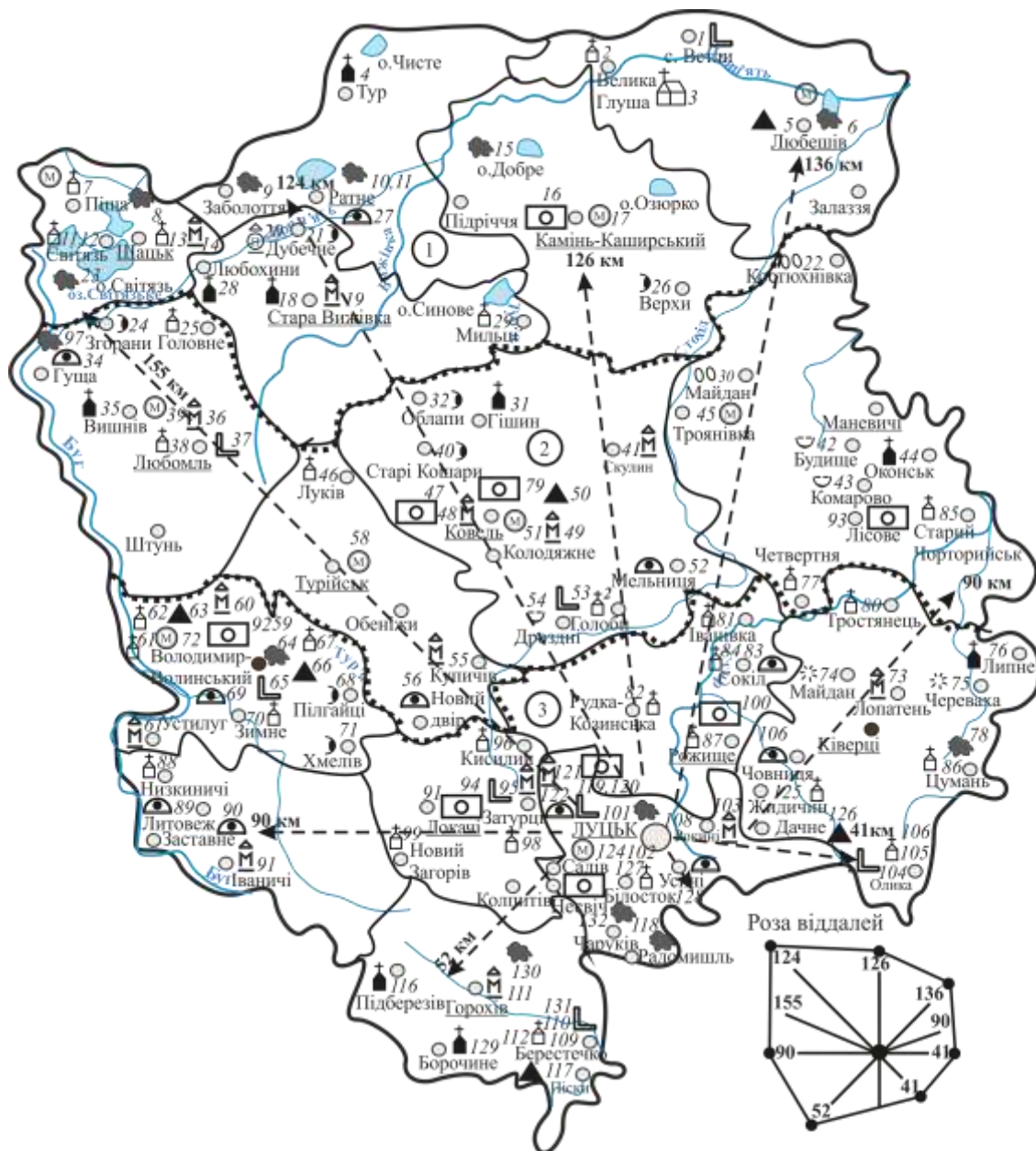

Рис. 1. Картохема геопросторового поширення найатрактивніших туристичних об'єктів Волинської області

Умовні позначення:

☐ - Пам'ятники та пам'ятні місця, пов'язані з життям та діяльністю державних діячів, діячів науки та культури ▲ - Історичні пам'ятки ⌒ - Архітектурні пам'ятки Сакральні пам'ятки: ✙ - дерев'яні ✙ - кам'яні 🏰 - Замки 👁 - Археологічні пам'ятки	🏠 - Музеї 🌳 - Природні об'єкти (заповідні місця, пам'ятки природи) 👁 - Поверхневі форми карстового рельєфу 🌪 - Рухомі піщані наноси (дюни) 00 - Кінцево-моренний рельєф --- - Відділь від обласного центру
Туристично-рекреаційні регіони: ① - Північний ② - Центральний ③ - Південний	

Висновки. Як показують дослідження, найвищий коефіцієнт навантаження виявлено у південному туристично-рекреаційному регіоні. Науковими пошуками встановлено, що Волинська область багата на туристично-рекреаційні ресурси. Наявність різноманітних туристичних

об'єктів в межах області, їх доступність, розвиток шляхів сполучення сприятимуть розвитку туризму та туристичної інфраструктури, наявність карт і картосхем, на яких будуть відображені типові маршрути з врахуванням наявності туристичних об'єктів. Також розраховані віддалі від обласного центру до кордонів області у восьми напрямках, що дає можливості мандрівнику оцінити витрати часу на туристичні маршрути.

Список використаних джерел

1. Аркас Микола Історія України – Русі. Друге видання. Краків, [накладом Ольги Аркасової]. Краків: 1912. – 424 с.
2. Бордун О. Ю. Стан та перспективи замкового туризму в контексті стратегічного розвитку туристичної галузі Західного регіону України / О. Ю. Бордун, С. В. Білоус. // Економіка. Управління. Інновації. - 2011. - № 1. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/eui_2011_1_9.
3. Вадим Болгов. Україна туристична. Вип. 1 [автор упорядник – Вадим Болгов] К.: Український видавничий консорціум, 2006. - 351 с.
4. Волошин І. М. Туристичні ресурси України з атласом туристичних мандрівок : довід. вид. / І. М. Волошин, Л. Ю. Матвійчук, К. В. Ненько. – Львів : ЛДУФК, 2015. – 437 с.
5. Гуртовий Г. О. Волинь – край козацький: історико-краєзнавчі нариси / Г. Гуртовий. – Луцьк: Надстир'я, 2009. – 388 с.
6. Маринич Олександр Мефодійович, Шищенко Петро Григорович Фізична географія України.- К.: Знання, 2003.- 480с.
7. Маринич О. М. «Основні напрями, результати і перспективи ландшафтознавчих досліджень» // Український географічний журнал. – 2001. —№ 3 . — С. 28—38.
8. Мельник В.І. Об'єкти природно-заповідного фонду Волинської області / Мельник В.І, Кузьмішина І.І, Копун Л.О., Войтюк В.П., Лісовська Т.П.// Природа Західного Полісся та прилеглих територій / В-во СХУ ім. Л.Українки / Розділ II, Біологія, №7, 2010 с-117-137.
9. Немець Л.М. Туристсько-рекреаційні ресурси світу : навчально-методичний посібник / Л.М. Немець, Г.О. Кулешова, А.В. Соколенко. – Харків, ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2015. – 102 с.
10. Панкова Є.В. Туристичне краєзнавство. Навчальний посібник. - Київ: Альтерпрес, 2003. - 352 с.
11. Павлов С.В., Мезенцев К.В., Любіцева О.О. Географія релігій. – Київ: Артєк, 1998. – 504 с.
12. Путівник по Україні Igotoworld - Електронний ресурс - [Режим доступу] : <https://ua.igotoworld.com/>
13. Петранівський В. Л. Туристичне краєзнавство: навч. посіб. / Петранівський В. Л., Рутинський М. Й. – К.: Знання, 2008. – 575 с.
14. Шевчук. Л. Т. Сакральна географія. [Навч. посібник] Л. Т. Шевчук.. – Львів : Видавничий центр ЛНУ імені Івана Франка, 1999. - 160 с.: іл. - Бібліогр.: с. 146-149.

Список использованных источников

1. Аркас Николай История Украины - Руси. Второе издание. Краков, [тиражом Ольги Аркасов]. Краков: 1912. - 424 с.
2. Бордун О. Ю. Состояние и перспективы замкового туризма в контексте стратегического развития туристической отрасли Западного региона Украины / А. Ю. Бордун, С. В. Белоус. // Экономика. Управление. Инновации. - 2011. - № 1. - Режим доступа: http://nbuv.gov.ua/UJRN/eui_2011_1_9.
3. Вадим Болгов. Украина туристическая. Вып. 1 [автор составитель - Вадим Болгов] К .: Украинский издательский консорциум, 2006. - 351 с.

4. Волошин И. М. Туристические ресурсы Украины с атласом туристических путешествий: справ. изд. / И. М. Волошин, Л. Ю. Матвийчук, К. В. Ненько. - Львов: ЛДУФК, 2015 - 437 с.
5. Оптовая Г. А. Волинь - край казацкий: историко-краеведческие очерки / Г. Гуртовой. - Луцк: Надстирья, 2009. - 388 с.
6. Маринич Александр Мефодьевич, Шищенко Петр Григорьевич Физическая география Украины.- К.: Знание, 2003. 480с.
7. Маринич А. М. «Основные направления, результаты и перспективы ландшафтоведческой исследований» // Украинский географический журнал. - 2001. -№ 3. - С. 28-38.
8. Мельник В.И. Объекты природно-заповедного фонда Волинской области / Мельник В.И., Кузьмишина И.И., Копун Л.А., Войтюк В.П., Лисовская Т.П. // Природа Западного Полесья и прилегающих территорий / В-во ВНУ им. Л. / Раздел II, Биология, №7, 2010 с-117-137.
9. Немец Л.М. Туристско-рекреационные ресурсы мира: учебно-методическое пособие / Л.Н. Немец, Г.А. Кулешова, А.В. Соколенко. - Харьков, ХНУ имени В. Н. Каразина, 2015 - 102 с.
10. Панкова Е.В. Туристическое краеведение. Учебное пособие. - Киев: Альтерпрес, 2003. - 352 с.
11. Павлов С.В., Мезенцев Е.В., Любичева А.А. География религий. - Киев: Артэк, 1998. - 504 с.
12. Путеводитель по Украине Igotoworld - Электронный ресурс - [Режим доступа]: <https://ua.igotoworld.com/>
13. Петранивський В. Л. Туристическое краеведение: учеб. пособие. / Петранивський В. Л., Рутинський М. И. - М.: Знание, 2008. - 575 с.
14. Шевчук. Л. Т. Сакральная география. [Учеб. пособие] Л. Т. Шевчук .. - Львов: Издательский центр ЛНУ имени Ивана Франко, 1999. - 160 с.: ил. - Библиогр.: с. 146-149.

References

1. Arkas Nikolay History of Ukraine - Rus. Second edition Krakow, [an inscription by Olga Arkasova]. Krakow: 1912. - 424 pp.
2. Bordun O. Yu. Status and prospects of the castle tourism in the context of the strategic development of the tourism industry in the Western region of Ukraine / O.Y. Bordun, S.V. Bilous. // Economy. Management. Innovations - 2011. - No. 1. - Mode of access: http://nbuv.gov.ua/UJRN/eui_2011_1_9.
3. Vadim Bolgov. Ukraine is a tourist destination. Whip 1 [author of the compiler - Vadim Bolgov] K.: Ukrainian publishing consortium, 2006. - 351 p.
4. Voloshin I.M. Tourist resources of Ukraine with atlas of tourist trips: the proof. kind. / I. Voloshin, L. Yu. Matviychuk, K. V. Nenko. - Lviv: LDUFK, 2015 - 437 pp.
5. Wholesale G.O. Volyn - the land of Cossack: historical and ethnographic essays / G. Gurtovy. - Lutsk: Nadstyria, 2009. - 388 p.
6. Marinych Alexander Mefodievich, Shishchenko Petr Grigorievich Physical Geography of Ukraine.- K.: Knowledge, 2003.- 480c.
7. Marinych O. M. "The main directions, results and prospects of landscape studies" // Ukrainian Geographical Journal. - 2001. No. 3 - P. 28-38.
8. Melnik V.I. Objects of the Nature Reserve Fund of the Volyn Oblast / Melnik V.I., Kuzmyshina I.I., Kopun L.O., Voytyuk V.P., Lisovska T.P. // Nature of Western Polissya and adjacent territories / VVU of the SNU them L.Ukrainka / Section II, Biology, № 7, 2010 с-117-137.
9. Nemets L.M. Tourism and recreation resources of the world: educational and methodical manual / L.M. Nemeets, G.O. Kuleshova, AV Sokolenko - Kharkov, Kharkov National University named after V. N. Karazin, 2015. - 102 p.
10. Pankova Ye.V. Tourist local studies. Tutorial. - Kyiv: AlterPres, 2003. - 352 p.
11. Pavlov SV, Mezentshev K.V., Lyubitseva O.O. Geography of religions. - Kyiv: Artek, 1998. - 504 p.
12. Guide to Ukraine Igotoworld - Electronic resource - [Access mode]: <https://ua.igotoworld.com/>
13. Petranovsky V. L. Tourist regional studies: Teach. manual / Petranovsky V. L., Rutinsky M. Y. - K.: Knowledge, 2008. - 575 p.
14. Shevchuk. L. T. Sacred geography. [Teach. manual L.T. Shevchuk .. - Lviv: Publishing Center of Ivan Franko National University of LNU, 1999. - 160 s.: il. - The bibliographer: p. 146-149.

II. АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ СУСПІЛЬНОЇ ГЕОГРАФІЇ ТА КРАЇНОЗНАВСТВА

УДК 911.33

Кириченко Яна Сергіївна

Київський національний університет імені
Тараса Шевченка, м. Київ, Україна

Нікітчук Анна Вікторівна

Київський національний університет імені
Тараса Шевченка, м. Київ, Україна, e-mail:
ann.nikytchuk@ukr.net

Тимошенко Віта Вікторівна

Київський національний університет імені
Тараса Шевченка, м. Київ, Україна

Яценко Борис Павлович,
доктор географічних наук, професор

Київський національний університет імені
Тараса Шевченка, м. Київ, Україна, e-mail:
yatsenkoboris.yatsenko@gmail.com

ТЕНДЕНЦІЇ ПОЛІТИЧНОГО ВИБОРУ В РЕГІОНАХ УКРАЇНИ ЗА РЕЗУЛЬТАТАМИ АНАЛІЗУ ПАРЛАМЕНТСЬКИХ ВИБОРІВ 2014 РОКУ

Мета дослідження полягає у з'ясуванні політичної орієнтації населення, закономірностей політичного вибору і голосування у регіонах України за результатами аналізу парламентських виборів 2014 року для окреслення актуальних політико-географічних проблем подальших досліджень.

Методика дослідження. Загальнонаукові принципи системності, історизму та науковості обґрунтовують застосування системного підходу до опису, порівняльного, літературного, статистичного та трьохвимірного аналізу для досягнення поставлених цілей.

Результати дослідження. В результаті аналізу особливостей голосування та причин віддання голосів виборцями визначено вектори політичної орієнтації та кластери політичного вибору в регіонах України, що актуалізує подальші тематичні дослідження.

Наукова новизна обумовлена самою темою, адже політико-географи приділяють недостатню увагу вивченню питань взаємовпливу соціально-економічних факторів (освіта, урбанізація, заробітня плата тощо) на політичний вибір населення.

Практична значимість. Результати та висновки даного дослідження можуть бути використані для поглибленого вивчення регіональних аспектів майбутніх виборів та ситуації в країні в цілому.

Ключові слова. Кластер, політичний вибір, партія, електорат, політична орієнтація.

УДК 911.33

Кириченко Яна Сергеевна

Киевский национальный университет
имени Тараса Шевченко, г. Киев, Украина

Никитчук Анна Викторовна

Киевский национальный университет
имени Тараса Шевченко, г. Киев, Украина,
e-mail: ann.nikytchuk@ukr.net

Тимошенко Вита Викторовна

Киевский национальный университет
имени Тараса Шевченко, г. Киев, Украина

Яценко Борис Павлович,
доктор географических наук, профессор

Киевский национальный университет
имени Тараса Шевченко, г. Киев, Украина,
e-mail: yatsenkoboris.yatsenko@gmail.com

ТЕНДЕНЦИИ ПОЛИТИЧЕСКОГО ВЫБОРА В РЕГИОНАХ УКРАИНЫ ПО РЕЗУЛЬТАТАМ АНАЛИЗА ПАРЛАМЕНТСКИХ ВЫБОРОВ 2014 ГОДА

Цель работы заключается в исследовании политических ориентаций населения, закономерностей политического выбора и голосования в регионах Украины по результатам анализа парламентских выборов 2014 для определения актуальных политико-географических проблем дальнейших исследований.

Методика исследования. Общенаучные принципы системности, историзма и научности обосновывают применение системного подхода к описательному, сравнительному литературному, статистическому и трехмерному анализу для достижения поставленных целей.

Результаты исследования. В результате анализа особенностей голосования и причин отданных голосов избирателями определены векторы политической ориентации и кластеры политического выбора в регионах Украины, что актуализирует дальнейшие тематические исследования.

Научная новизна обусловлена самой темой, ведь политико-географами уделяется недостаточное внимание изучению вопросов взаимовлияния социально-экономических факторов (образование, урбанизация, заработная плата и др.) на политический выбор населения.

Практическая значимость. Результаты и выводы данного исследования могут быть использованы для углубленного изучения региональных аспектов будущих выборов и ситуации в стране в целом.

Ключевые слова. Кластер, политический выбор, партия, электорат, политическая ориентация.

UDC 911.33

Kyrychenko Yana Serhiyivna

Taras Shevchenko National University of Kyiv,
Kyiv, Ukraine

Nikytschuk Anna Viktorivna

Taras Shevchenko National University of Kyiv,
Kyiv, Ukraine, e-mail: ann.nikytschuk@ukr.net

Tymoshenko Vita Viktorivna

Taras Shevchenko National University of Kyiv,
Kyiv, Ukraine

Yatsenko Boris Pavlovych,
Doctor of Geographical Sciences, Professor

Taras Shevchenko National University of Kyiv,
Kyiv, Ukraine, e-mail:
yatsenkoboris.yatsenko@gmail.com

REGIONAL POLITICAL ORIENTATION AT THE UKRAINIAN PARLIAMENT ELECTIONS IN 2014

Our study aims to clarify the political orientation of the population, the consistent patterns of the political choice and voting in the regions of Ukraine at the parliamentary elections of 2014 to figure out the topical political-geographic issues of further studies.

The principles of consistency, historicism and scientism platform the application of system approach to description and comparative literature, statistical and threedimensional analysis to achieve the set objectives.

Key findings. The analysis of the voting peculiarities and the reasoning of preferences resulted in the clarification of the vectors of the political orientation and the identification of political choice clusters in the country which prospect further thematic research.

The very subject of research reflects the scientific novelty since political geographers pay insufficient attention to the study of interplay of social and economic factors (education, urbanization, wages, etc.) on political choice of population.

The practical implementation of the resulting provisions and conclusions of the study shape further in-depth study of the regional aspects of the upcoming elections and the situation in the country as a whole.

Keywords. Cluster, political choices, party, voters, political orientation.

Постановка проблеми. 26 жовтня 2014 р. в Україні відбулися позачергові парламентські вибори, в яких взяли участь 29 партій. Одним із важливих позитивних наслідків виборів було перегрупування політичних сил. Вперше сформувалась коаліція з п'яти проєвропейських демократичних політичних партій, яка становить конституційну більшість парламенту. Лише в Донецькій та в Луганській областях більшість виборців проголосували за «проросійські» партії, проте їхній вплив у парламенті України незрівнянно впав. Післямайданний період обумовив і вищу активність, і вищу вимогливість громадянського суспільства і народу до своїх обранців. Влучною була переформатизація складу партії, до якої ввійшли нові політики, які до цього не були депутатами Верховної Ради. Відповідно, у пересічних українців складалося враження, що нова сила покращить життя у всіх його сферах. Посилилася персоналізація політики, простежуємо тенденцію до зниження реального значення партій у політичному житті країни, зросла роль суб'єктивного фактору у голосуванні за регіонами.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Статистичний матеріал досліджуваної теми подається на офіційних веб-серверах Центральної виборчої комісії, у підсумках Національного екзит-полу, на сайті Центру досліджень соціальних комунікацій НБУВ. Аналіз парламентських виборів висвітлено у працях деяких вітчизняних дослідників. Зокрема, варто відзначити наступних науковців, які займаються вивченням даного політичного аспекту: Шведа Юрій (український політолог, вчений, належить до провідних українських партологів) та Колодій Антоніна (доктор філософських наук, професор, завідувач кафедри політичних наук і філософії Львівського регіонального інституту державного управління Академії державного управління при Президентові України).

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Політико-географами приділяється недостатня увага вивченню питань взаємовпливу соціально-економічних чинників (рівень освіти, стать, вік, урбанізація, заробітна плата та ін.) на політичний вибір населення. Кожен виборець є передусім представником певних соціальних спільнот – класових, етнічних, демографічних, професійних тощо. Соціальна належність впливає на її політичну поведінку, спонукає до поведінки як представника тих чи інших соціальних спільнот. Ця об'єктивна соціальна належність детермінує умови індивідуального існування особи, а отже, ту чи іншу її політичну поведінку. Виходячи з цього, відмінності електорального вибору відіграють важливу роль у політико-географічних дослідженнях.

Цілі статті. Тож головною метою статті є виявлення загальних особливостей політичного вибору та закономірностей у голосуванні за регіонами України.

Для досягнення поставленої мети, необхідно вирішити наступні завдання:

- проаналізувати передвиборчі програми політичних партій відповідно до національних інтересів українців;
- репрезентувати позицію політичних лідерів, здатних реалізовувати програмні цілі партій;
- дослідити політичну суб'єктність електорату, що проявляється на соціальному, інституціональному і персоніфікованому рівнях;
- виявити кластери областей України на основі трьохвимірного аналізу відповідно до відсотку відданих голосів за партії;
- окреслити недостатньо виявлені вітчизняними науковцями аспекти взаємовпливу соціально-економічних чинників (освіта, урбанізація, заробітна плата та ін.) на політичний вибір населення;
- визначити політичний вектор, який переважає при виборі населення.

Виклад основного матеріалу. За кількістю історичних і просто значущих подій 2014 рік в Україні «потягне» на декілька років. Відбулася Революція гідності, результатом якої стало повалення режиму Януковича, переорієнтація країни на європейські цінності і суспільні зміни, які їм відповідають, проведення позачергових виборів Президента України. Як влучно зауважив Олександр Пасхавер (український вчений-економіст, член-кореспондент Академії технологічних наук України, Заслужений економіст України): *«Критерієм справжності цієї революції стала розв'язана режимом Путіна гібридна війна проти України і розпалювання нею сепаратистських рухів на Сході країни – з метою не допустити успішного досягнення цілей революції та її поширення на Росію»*. Випробування, які принесла з собою ця війна, перевершили навіть ті, яких Україна зазнала під час розвалу СРСР і комуністичної системи. Тоді вдалося уникнути кровопролиття і людських жертв, хоча економічне падіння було карколомним. Тепер розвинені країни Заходу допомагають Україні дещо стримати фінансово-економічну кризу, яка є наслідком «господарювання» попереднього режиму, але подолати її без проведення структурних реформ – неможливо.

Підсилена війною, втратою тисяч людських життів і необхідністю додаткових фінансових ресурсів на армію, криза дошкульно була як по українських можливостях воєнного протистояння, так і по здатності уряду проводити реформи, на які теж потрібні кошти.

Усе це слід мати на увазі при аналізі позачергових виборів народних депутатів Верховної Ради України, що відбулися 26 жовтня 2014 року відповідно до ст. 90 Конституції України. Хоча, впливає і суб'єктивний фактор: культура, соціальне походження лідерів політичних партій, процес їхньої політичної соціалізації, стереотипи, винесені з того середовища, в якому вони формувалися як політики та ін. [5].

На тлі зростання байдужості людей посилюється персоналізація політики, коли через всі канали масової інформації лунають заклики голосувати за телегенічних кандидатів, не вдаючись у подробиці їх

політичних платформ та програм. До цього додається тенденція до зниження реального значення партій у політичному житті тієї чи іншої країни. Минув час партій, які нараховували мільйони членів (винятком може бути КНР). Їх склад меншає у кількості і старішає за віком. У багатьох партіях точиться внутрішня боротьба, що часто призводить до розколу. Навіть в умовах багаторічного перебування при владі посилюється внутрішня фракційна боротьба. Політичні партії втрачають активність, часто перетворюючись на групу «кар'єрних» політиків, головною турботою яких стає одержання більшої кількості парламентських місць. Відповідно, довіра до них падає, бо виборці розчаровуються у «виразниках» своїх інтересів, послаблюється ідентифікація з політичними лідерами в результаті модифікації їх ідеологічних засад.

Результати Парламентських виборів України 2014 р. аналізуємо на основі зібраних статистичних даних, на основі яких розроблено карти і картосхеми, побудовані методом трьохвимірного аналізу. До уваги ми взяли преференції електорату 6 лідируючих партій: Народний Фронт Арсенія Яценюка (22,14%), Блок Петра Порошенка (21,81%), Об'єднання Самопоміч (10,97%), Опозиційний Блок (9,43%), Радикальна партія Олега Ляшка (7,44%), Всеукраїнське об'єднання Батьківщина (5,68%), а також декількох інших партій, за якими ідуть помітні контингенти електорату [1].

Партія «Народний Фронт» має досить потужну передвиборчу агітацію та досить вдало підібраний склад. Новими політичними гравцями стали Андрій Парубій та Тетяна Чорновіл, завдяки яким партія викликала в українців надію та впевненість на вихід держави із кризи.

До складу *Блока Петра Порошенка*, по-перше, входять відомі політичні діячі, які мають широке коло своїх прихильників по всій державі, тож можна припустити, що багато українських громадян голосували не за партію, а за окремого її кандидата, по-друге, після переходу від президентсько-парламентської до парламентсько-президентської форми правління у суспільстві виникла ідея надати Президенту більше владних повноважень, чітко окреслених Конституцією України.

Хоча передвиборча агітація *«Об'єднання «Самопоміч»* була досить простою, але на фоні суспільно-політичної ситуації вона була вдалою та ефективною. Влучною була переформатизація складу партії, до якої ввійшли нові політики, які до цього не були депутатами Верховної Ради. Відповідно, у пересічних українців складалося враження, що нова сила покращить життя у всіх його сферах.

Опозиційний блок відрізняється своїми політичними цілями на відміну від проукраїнських партій. Платформа партії передбачає захист статусу російської мови як регіональної, тому вірогідна підтримка російськомовного населення.

Радикальна партія Олега Ляшка підкорювала своєю активністю та яскравістю завдяки її харизматичному лідеру. Особистість Олега Ляшка є

досить неоднозначною, що і не вивело партію в лідери, але все-таки кількості прихильників вистачило для того, щоб партія отримала свої місця у Верховній Раді України.

Партії були об'єднані за трьома напрямками [2]:

- *президентський* (політична партія «Народний фронт», партія «Блок Петра Порошенка», політична партія Всеукраїнське об'єднання «Батьківщина», політична партія «Громадянська позиція (Анатолій Гриценко)»);
- *націонал-демократичний* («Самопоміч», Радикальна партія Олега Ляшка, «Свобода»);
- *опозиційний* («Опозиційний блок», «Комуністична партія України» та «Сильна Україна»).

Партії першої та другої груп вважаються «проукраїнськими» або «проєвропейськими», підтримують унітарний устрій України та виступають за вступ до ЄС та НАТО, розвиток економіки та суспільства в цілому.

За допомогою методу трьохвимірної аналізу було виявлено три кластери областей України, відповідно до відсотку відданих голосів за партії. До кластеру президентського напрямку увійшли наступні області: Львівська, Тернопільська, Рівненська, Волинська, Київська, Черкаська, Хмельницька, Житомирська, Кіровоградська, Полтавська та Чернігівська (знаходиться між кластером президентської спрямованості та опозиції, але тяжіє до першого кластеру).

Таку ситуацію можна пояснити наступним чином [6]:

- частка українців в національному складі населення цих областей значно переважає (згідно перепису населення за 2001 р.): Львівська (94,8 %), Тернопільська (97,8 %), Рівненська (95,9 %), Волинська (96,9 %), Київська (92,5 %), Черкаська (93,1 %), Хмельницька (93,9 %), Житомирська (90,3 %), Кіровоградська (90,1 %), Полтавська (91,4 %) та Чернігівська (93,5 %) області – у кожній із цих областей українців є більше 90%, що впливає на загальний світогляд, формує схожу чи ідентичну систему цінностей та вподобань, зокрема, і політичних;
- рівень урбанізації, порівняно із східними та південними областями є нижчою, але для населення є більшим відчуття української ідентичності;
- середня заробітна плата населення даних областей, окрім Київської та Полтавської, є порівняно нижчою, аніж, наприклад, на Сході держави, люди зацікавлені у покращенні своєї фінансової ситуації;
- кількість зареєстрованих безробітних в даних областях, порівняно з іншими областями України, менша; краща ситуація спостерігається на заході та північному заході, в напрямку на схід та південний схід ситуація погіршується; люди, хоч і працюють на порівняно низькооплачуваних роботах, але вони мають, де працювати, тому в їхньому житті є певна стабільність;

- майже половина областей є західними, знаходяться порівняно близько до кордону із країнами ЄС, що відкриває широкі можливості для міжнародної співпраці, люди є зацікавленими в тому, щоб українцям була спрощена процедура перетину кордону та налагодження контактів із іноземними представниками в плані влаштування на роботу, вступу у навчальні заклади, відвідування культурно-природних пам'яток тощо;
- більша частина населення даних областей розмовляє українською мовою, саме тому тут відстоювання проросійських інтересів під гаслом підвищення авторитету російської мови не зустрічає підтримки.

В цілому, жителі областей, віднесених до президентської групи, бачать більші перспективи у розвитку західноєвропейського вектору політико-економічних, соціально-культурних відносин, аніж східного (мається на увазі, проросійського), адже здатні реально оцінити ситуацію стосовно дій Росії відносно України та до чого це призводить.

Українці – європейський народ, у нас протягом історії панували демократичні цінності. Свобода і рівність здавна були у ціннісному пріоритеті українців, хоч і ці установки були сильно пошкоджені семидесятилітньою дією комуністичної тоталітарної машини. Націонал-демократи пропонували щось на зразок симбіозу західних ліберальних ідей (свободи, демократії тощо) та націоналістичних (пріоритет розвитку національної культури, мови та інше). Тому ліберальна ідеологія чудово приживалася в українських реаліях, при цьому національна компонента була істотною у всіх панівних в Україні ідеологіях (окрім комуністичної), самі українці – досить націоналістичний народ.

Найбільшу прихильність *націонал-демократичний кластер* політичного вибору склався в наступних областях [3]:

- Партія «Об'єднання „Самопоміч“» – Львівська обл. (18,78%), Київська обл. (13,13%), Волинська обл. (11,47%), Тернопільська обл. (11,3%), Рівненська обл. (11,08%);
- Радикальна партія Олега Ляшка – Чернівецька обл. (16,43%), Кіровоградська обл. (11,68%), Полтавська обл. (10,86%), Житомирська обл. (10,64%), Сумська обл. (10,62%);
- Всеукраїнське об'єднання «Свобода» - Івано-Франківська обл. (8,82%), Тернопільська обл. (8,18%), Рівненська обл. (6,52%), Волинська обл. (6,38%), Львівська обл. (6,2%).

Саме у Західній Україні було створено Націонал-демократичну партію, яка на початок ХХ століття була провідною партією Галичини. Тому історично обумовлено, що до областей з націонал-демократичними орієнтаціями, на основі даних статистики парламентських виборів 2014 року, трьохвимірною аналізу відносимо Івано-Франківську, Закарпатську, Вінницьку. Чернівецька та Сумська також попали до даного кластеру, проте з дещо меншими відсотковими показниками. Члени більшості цих партій підтримують унітарний устрій України.

Повернувшись до ХХІ ст., у 2009 р. та під час місцевих виборів 2010 року в Галичині партія «Свобода» досягла значних успіхів і стала основною силою в місцевих органах влади.

Якщо причетність Чернівецької області зрозуміла («серце» Західної України, окрім Львову), то Сумської викликає неоднозначність. Можливо, слід шукати історичне підґрунтя, яке ще не достатньо досліджене.

Для даних областей характерна висока частка молоді у віковій структурі населення. Для молоді характерним є сприйняття більш простих форм політичних закликів, аніж складних передвиборчих ініціатив. Саме тому значна її частина виявила прихильність до радикальних політичних сил. Цікаво, що за них також активно голосували люди старше 60 років. Таке пояснюється персональною харизматичністю лідера партії Олега Ляшка, яка є привабливою для старшого покоління, і радикальними ідеями, які традиційно до вподоби молоді. Ляшко використав найпримітивніші технології впливу на масову свідомість, спекулюючи на популістичних лозунгах, близьких, зрозумілих і симпатичних рядовому виборцю, якому цим меседжем дають зрозуміти: Ляшко мислить так само, як і більшість простого народу.

Винятком у цьому кластері можна вважати Об'єднання «Самопоміч», у структурі електорату якого також значну частину (24%) складають особи від 18 до 29 років. Це можна пояснити тим, що ця політична сила своєю діяльністю і політичною платформою відображає настрої молодії інтелігенції, позиціонуючи себе як нову «свіжу хвилю політиків», яка є очікуваною і бажаною в українському суспільстві в цілому, серед молоді зокрема. На це вказує також те, що серед електорату Об'єднання «Самопоміч» переважають люди з повною вищою освітою. Переформатувавшись із громадського об'єднання у політичну партію, вони отримали значну кількість голосів. Зрештою, ідея їхньої передвиборчої агітації була надзвичайно простою, але в рамках суспільно – політичних проблем, які переслідували Україну з листопада 2013 року, вона виявилась надзвичайно ефективною. Варто сказати, що люди боролись на Майдані за оновлення, модернізацію, демократизацію, вони хотіли бачити нових політичних персон, які б формували в Україні нову політику. Досить влучно цим скористався Андрій Садовий, який набрав у свою політичну партію виключно нових політиків, які жодного разу не були депутатами Верховної Ради. Варто також акцентувати увагу на тому, що такі персони як командир батальйону Семен Семенченко відіграв надзвичайно важливу роль у цьому виборчому процесі, оскільки за допомогою його військової репутації Самопоміч утвердилась як партія, яка поєднує у собі депутатів із різних сфер суспільної діяльності.

Третім кластером аналізу стала когорта політичних сил, яка очолює *опозиційну орієнтацію* українського суспільства. До цього напрямку було віднесено так звані «проросійські партії». Члени цих партій підтримують федералізацію України та надання російській мові статусу другої державної в Україні. Ці політичні сили бачать основну зовнішню

підтримку України в обличчі Російської Федерації, тим самим пропагуючи вступ України до Митного Союзу.

Опозиційний кластер був сформований політичним вибором населення областей Південно-східної України. У межах цього кластера можна виділити три підкластери. *Перший* – це Херсонщина, Миколаївщина та Дніпропетровщина. У цих областях відсоток голосів, відданих за «проросійську» орієнтацію дещо менший, ніж в цілому по Південному Сходу (30%). За національним складом у цих областях переважають українці, але переважна більшість із них є російськомовними. Вони все ще нестабільні у виборі зовнішнього «вектора» України – Європа чи Росія (під прикриттям Митного Союзу). Але порівняно із попередніми виборами спостерігається помітне зрушення на користь демократичного вибору.

Другий підкластер складається із Одеської та Запорізької областей. Ці території віддали близько 38% кожна «Опозиційному блоку». Причини такого вибору частково переплітаються із причинами, які наведені для першого підкластеру, але потрібно ще додати, що цих областей промислові центри більш русифіковані, і звичайні робітники вірять обіцянкам опозиційного штабу, які спрямовані якраз на розвиток промисловості, збільшення заробітної плати та виведення цих регіонів на провідні позиції на рівні держави.

Основою опозиційного руху залишається *третій підкластер* – Харківська (45,24%), Донецька та Луганська області, – де дві із трьох областей віддали більше половини голосів за опозицію. Ця група є взагалі основою голосів, які отримали партії опозиційного спрямування. Насамперед Донецька та Луганська області знаходяться у стані військових дій і лише частина території, підконтрольна українській владі, віддавала свої голоси. Кінцеві результати сформувались через те, що частка російського населення у національному складі областей є досить значною, і вона може впливати на перебіг політичних подій в Україні. Потрібно зауважити, що опозиція має своїх виборців. І хоча це не переважна більшість областей України, але їх не можна списувати з рахунків.

На основі підсумків *Національної екзит-пол'Ради-2014* [4] можемо простежити відмінності електорального вибору і за такими соціально-демографічними показниками як стать та освіта. Майже в усіх політичних блоках серед виборців переважають жінки: Опозиційний Блок (61%), «Народний Фронт» (59%), Блок Петра Порошенка (53). Лише партія ВО «Свобода» має переважання чоловічого електорату – 59%. Серед виборців решти політичних партій чоловіки та жінки представлені більш-менш рівномірно.

Найбільше залежність підтримки партій від рівня освіти виборців стосується виборців «Самопоміч», де 56% мають вищу освіту і ще 6,5% – незакінчену вищу, 25% – середню спеціальну, 10% – повну середню і 2% – неповну середню. На противагу, із виборців Радикальної партії Олега

Ляшка з вищою освітою 19% і ще 5% мають незакінчену вищу, тобто з найнижчим освітнім цензом.

Аналізуючи політичну ситуацію після завершення виборів, можемо сказати, що у Верховній Раді України утворився наступний баланс сил:

1. Блок Петра Порошенка, Народний Фронт і Самопоміч об'єднуються у коаліцію і мають більшість у парламенті.

2. Опозиційний блок діє на протигагу коаліції.

3. Партія Олега Ляшка «уособлює» націонал-демократичну силу.

Останнім часом у деяких країнах, у тому числі і в Україні, при величезній кількості партій буває неможливо зрозуміти, у чому полягають відмінності в їхніх програмах. Це пояснюється наступним:

- сучасні партії далеко не завжди виражають інтереси певних соціальних груп, а частіше створюються під того чи іншого лідера;
- превалює бажання привабити на свій бік якомога більше виборців, висувуючи головне гасло “За народ!”;
- вплив неодномірності, неоднозначності сучасної масової свідомості;
- “занепад великих ідеологій” на межі тисячоліть, зумовлений владою постмодерну з його запереченням будь-якої влади ідей та авторитетів, орієнтацією на деконструкцію;
- перехід до етапу інформаційного суспільства, у якому домінують інші інтереси нового історичного типу особистості;
- залежність людини від якоїсь однієї ідеї чи системи ідей, особливо перетворених у догму, суперечить постійним змінам умов соціального середовища і місця в ньому індивіда.

Висновки. У підсумку варто зазначити, що поки на українській землі немає єдиного політичного вектора, який би переважав при виборі населення. Території Західної, Центральної та Північної України надають перевагу президентській або націонал-демократичній вісі політичного розвитку, майже зводячи до нуля вплив опозиції. Натомість Східна і частково Південна Україна залишаються осередками опозиційного руху, тим самим залишаючись територіями, які можуть стати «прихованою бомбою» для збереження територіальної цілісності України.

Список використаних джерел:

1. Аналіз парламентських виборів 2014 року в Україні [Електронний ресурс] // Офіційний сайт Юрія Шведи [сайт]. – Режим доступу: <http://yuriy-shveda.com.ua/index.php/students/publication/285----2014--->
2. Выборы в Верховную Раду 26 октября 2014 [Електронний ресурс] // Ukraine Elections [сайт]. – Режим доступу: http://ukraine-elections.com.ua/election_data/exit_poll/parlament/2014-10-26
3. «Народ і партії у виборах 2014 року» Антоніна Колодій [Електронний ресурс] // Незалежний культурологічний часопис «І» [сайт]. – Режим доступу: http://ji-magazine.lviv.ua/anons2014/Kolodij_Narod_i_partii_u_vyborah.htm
4. Парламентські вибори – 2014: підсумки Національного екзит-полу [Електронний ресурс] // Екзит-пол [сайт]. – Режим доступу: http://dif-exitpoll.org.ua/ua/novini/parlamenu2014_.htm

5. Переформатування партійного поля України як один з підсумків минулого політичного року [Електронний ресурс] // Центр досліджень соціальних комунікацій НБУВ[сайт]. – Режим доступу: http://nbuviap.gov.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=682:politichni-partiji&catid=8&Itemid=350
6. Позачергові вибори народних депутатів України [Електронний ресурс] // Центральна виборча комісія. Офіційний веб-сервер [сайт]. – Режим доступу: http://www.cvk.gov.ua/info/protokol_bmvo_ndu_26102014.pdf

Список использованных источников:

1. Анализ парламентских выборов 2014 года в Украине [Электронный ресурс] // Официальный сайт Юрия Шведы [сайт]. – Режим доступа: <http://yuriy-shveda.com.ua/index.php/students/publication/285----2014--->
2. Выборы в Верховную Раду 26 октября 2014 [Электронный ресурс] // Ukraine Elections [сайт]. – Режим доступа: http://ukraine-elections.com.ua/election_data/exit_poll/parlament/2014-10-26
3. «Народ и партии в выборах 2014» Антонина Колодий [Электронный ресурс] // Независимый культурологический журнал «И» [сайт]. – Режим доступа: http://ji-magazine.lviv.ua/anons2014/Kolodij_Narod_i_partii_u_vyborah.htm
4. Парламентские выборы – 2014: итоги Национального экзит-пола [Электронный ресурс] // Экзит-пол [сайт]. – Режим доступа: http://dif-exitpoll.org.ua/ua/novini/parlamenu2014_.htm
5. Переформатирование партийного поля Украины как один из итогов прошедшего политического года [Электронный ресурс] // Центр исследований социальных коммуникаций НБУВ [сайт]. – Режим доступа: http://nbuviap.gov.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=682:politichni-partiji&catid=8&Itemid=350
6. Внеочередные выборы народных депутатов Украины [Электронный ресурс] // Центральная избирательная комиссия. Официальный веб-сервер [сайт]. – Режим доступа: http://www.cvk.gov.ua/info/protokol_bmvo_ndu_26102014.pdf

References:

1. Analysis of the parliamentary elections in 2014 in Ukraine [Electronic resource] // Official site of Yuri Shvedy [website]. – Access mode: <http://yuriy-shveda.com.ua/index.php/students/publication/285----2014--->
2. Elections to the Verkhovna Rada on October 26, 2014 [Electronic resource] // Ukraine Elections [website]. – Access mode: http://ukraine-elections.com.ua/election_data/exit_poll/parlament/2014-10-26
3. «People and parties in the 2014 elections» Antonina Kolodiy [Electronic resource] // Independent cultural magazine «I» [website]. – Access mode: http://ji-magazine.lviv.ua/anons2014/Kolodij_Narod_i_partii_u_vyborah.htm
4. Parliamentary elections - 2014: results of the National exit poll [Electronic resource] // Exit-poll [website]. – Access mode: http://dif-exitpoll.org.ua/ua/novini/parlamenu2014_.htm
5. Reformatting the party field of Ukraine as one of the results of the past political year [Electronic resource] // Center for Social Communications Research NLUV [website]. – Access mode: http://nbuviap.gov.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=682:politichni-partiji&catid=8&Itemid=350
6. Extraordinary elections of people's deputies of Ukraine [Electronic resource] // Central Election Commission. Official web-server [website]. – Access mode: http://www.cvk.gov.ua/info/protokol_bmvo_ndu_26102014.pdf

*СУСПІЛЬНО-ГЕОГРАФІЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ВЗАЄМОЗВ'ЯЗКІВ
МОЛОДІ ТА МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ НА ПРИКЛАДІ М.
КИЄВА*

Мета. Провести суспільно-географічне дослідження взаємодії молоді, зокрема в першу чергу студентства, з органами місцевого самоврядування в умовах децентралізації влади.

Методика дослідження полягає, по-перше, у виконанні аналізу сучасного стану взаємозв'язків молоді та місцевої влади на рівні міста Києва. По-друге, за допомогою методів суспільно-географічного дослідження, зібрано та проаналізовано матеріали, які інтерпретують думку молоді щодо ефективності діяльності органів місцевого самоврядування, а також проблем та перспектив трансформації місцевого самоврядування завдяки проведеній урядом реформи.

Результати. Опрацьовані та проаналізовані дані власного соціологічного дослідження, які мають практичну цінність та можуть бути використані органами місцевого самоврядування або молодіжними організаціями для проектної роботи.

Наукова новизна. Вперше система взаємозв'язків молоді та органів місцевого самоврядування була проаналізована в ході суспільно-географічних досліджень, з позиції територіальної організації влади.

Практична значимість дослідження виникла завдяки підвищенню зацікавленості з боку органів місцевого самоврядування, громадських активістів та молоді. Територіальна організація влади на даний момент є предметом обговорення у колах експертів, політиків, реформаторів та населення. Саме реформа місцевого самоврядування є однією із пріоритетних, особливо у контексті погляду молоді на дану проблематику.

Ключові слова: територіальна організація влади, децентралізація влади, реформа місцевого самоврядування, молодь, органи місцевого самоврядування.

*СОЦИАЛЬНО-ГЕОГРАФИЧЕСКОЕ ИССЛЕДОВАНИЕ ВЗАИМОСВЯЗИ
МОЛОДЕЖИ И МЕСТНОГО САМОУПРАВЛЕНИЯ НА ПРИМЕРЕ Г.
КИЕВА*

Цель. Провести социально-географическое исследование взаимодействия молодежи, в частности в первую очередь студенчества, с органами местного самоуправления в условиях децентрализации власти.

Методика исследования заключается, во-первых, в выполнении анализа современного состояния взаимосвязей молодежи и местной власти на уровне города Киева. Во-вторых, с помощью методов общественно-географического исследования, собраны и проанализированы материалы, что интерпретируют мнение молодежи на счет эффективности деятельности органов местного самоуправления, а также проблем

и перспектив трансформации местного самоуправления, благодаря проведенной правительством реформы.

Результаты. Обработанные и проанализированные данные собственного социологического исследования, имеют практическую ценность и могут быть использованы органами местного самоуправления или молодежными организациями для проектной работы.

Научная новизна. Впервые система взаимосвязей молодежи и органов местного самоуправления была проанализирована в ходе социально-географических исследований, с позиции территориальной организации власти.

Практическая значимость исследования возникла благодаря повышению заинтересованности со стороны органов местного самоуправления, общественных активистов и молодежи. Территориальная организация власти на данный момент является предметом обсуждения в кругах экспертов, политиков, реформаторов и населения. Именно реформа местного самоуправления является одной из приоритетных, особенно в контексте точки зрения молодежи на эту проблематику.

Ключевые слова: территориальная организация власти, децентрализация власти, реформа местного самоуправления, молодежь, органы местного самоуправления.

UDC 911.3

Stepanets Inna Oleksandrivna

Taras Shevchenko National University of
Kyiv, Kyiv, Ukraine, e-mail: landjat@ukr.net

SOCIAL-GEOGRAPHIC RESEARCH OF RELATIONSHIP BETWEEN YOUTH AND LOCAL SELF-GOVERNMENT BY THE EXAMPLE OF KYIV

Purpose is a socio-geographical research of the interaction of young people, particularly students, with local self-governments in the context of decentralization of power.

The research methodology consists, firstly, in the analysis of the current state of the interconnection between youth and local authorities at the Kyiv-city level. Secondly, with the help of methods of socio-geographical research, the author collected and analyzed materials that show the opinion of young people about the effectiveness of the activities of local self-governments.

As a Results, The data of own sociological research, which are of practical value and can be used by local self-governments or youth organizations for project work, are studied and analyzed. There is a scientific novelty. For the first time, the system of interconnections between youth and local authorities was analyzed in the course of social geographic research, from the point of view of the territorial organization of power.

The practical significance of the study arose due to increased interest from local authorities, public activists and youth. The territorial organization of power is the subject of discussion in the circles of experts, politicians, reformers and the population. It is the local self-government reform that is one of the priorities, especially in the context of the youth perspective on this issue.

Key words: territorial organization of power, decentralization of power, local self-government reform, youth, local self-governments.

Постановка проблеми. Реформа з децентралізації влади є однією з найуспішніших в нашій державі. Уже через рік після початку об'єднання територіальних громад, місцеве самоврядування деяких регіонів продемонструвало значні успіхи, але для повноцінної роботи органів місцевого самоврядування необхідна підтримка та низові ініціативи з боку

місцевого населення. Зокрема, варто робити акцент на молодь, яка є однією із найбільш активних верств населення, що зацікавлена у реформуванні країни, підтримці та пришвидшенні темпів розвитку євроінтеграційних процесів. Важливо дослідити сучасний стан співпраці молоді та органів місцевого самоврядування, а також сформулювати рекомендації на перспективу подальшої співпраці.

Аналіз останніх публікацій. Реформа місцевого самоврядування є доволі актуальною тематикою для вітчизняних науковців. Зокрема наразі є чимало публікацій видатних юристів, економістів, політологів та інших експертів про проблеми, перспективи та перебіг децентралізації влади в Україні. Зокрема варто відмітити праці О.Бориславської, В.Будника, Ю. Ганущака, І.Грицяка, В. Мельниченка, В.Негод та ін. Серед вчених-географів, які досліджують реформу місцевого самоврядування, адміністративно-територіального устрою, регіонального управління варто звернути увагу на роботи О. Кононенко, А.Мельничука, Я. Олійника. М. Пістуна та ін.. Проте варто зауважити, що не зважаючи на достатню кількість публікацій про реформу місцевого самоврядування, у контексті співпраці з молоддю та трансформації молодіжної політики, питання вивчене слабо та негрунтовно.

Виклад основного матеріалу. Місцеве самоврядування є важливим ключовим елементом прояву демократії та волевиявлення народу на місцях. Довгий період часу Україна була частиною тоталітарної держави - Радянського Союзу, де інститут місцевого самоврядування був де-факто знищений, а так звані місцеві ради мали лише номінальні функції і виконували повністю вказівки центральної влади, не відстоюючи позиції місцевих громад. За 25 років незалежності Україна не спромоглася вибудувати власну систему адміністративно-територіального устрою та місцевого самоврядування, і протягом усього часу існування у якості самостійної держави, спиралася на рудименти радянської влади. У свою чергу це спричинило спад темпів регіонального розвитку та негативно вплинуло на фінансове забезпечення регіонів, підготовку, перекваліфікацію відповідних кадрів, які працюють на місцях, експертизи стратегічних планів регіонального розвитку областей, міст - обласних центрів та окремих великих міст, які повинні стати "опорними" центрами регіонального розвитку України. [2]

У Стратегії сталого розвитку «Україна - 2020» зазначається, що реформа системи державного управління має спиратися на місцеве самоврядування, відповідно до європейських та світових практик. Ефективність державної служби може бути досягнута завдяки децентралізації влади, яка у свою чергу має забезпечити якісну територіальну організацію влади, економічну свободу, спроможність громад самостійно вирішувати свої проблеми, повсюдність і самодостатність місцевого самоврядування. [5]

Проблема децентралізації влади актуальна та широко обговорюється у політичних та експертних колах. Постсоціалістичні країни, до яких

належить і наша держава, не мають іншого виходу, як реорганізувати та оптимізувати власну територіальну організацію влади, відповідно до норм європейського законодавства, якщо звісно вони обирають демократичний та цивілізований шлях розвитку. Під терміном «децентралізація влади» варто розуміти процес перерозподілу повноважень, компетенції та відповідальності у окреслених законом сферах діяльності між центральною владою та органами місцевого самоврядування, зі зміщенням акцентів на користь місцевих еліт. Тобто, фактично це певна оптимізація та демократизація відносин у системі публічної влади, яка супроводжується підвищенням ефективності громадськості, посиленням формування громадянського суспільства, посилення контролю за органами влади з боку суспільства, тощо. [1, 4]

Реформа з децентралізації влади - це доволі тривала у часі стратегія. Буде помилкою вважати, що система місцевого самоврядування здатна повністю трансформуватися через рік чи два після об'єднання територіальних громад. Місцевим елітам потрібно буде навчитися брати відповідальність за свої дії, ефективно комунікувати із громадськістю, раціонально розподіляти кошти та ресурси, розставляти пріоритети у вирішенні місцевих проблем та задач. Крім того варто підготувати і саме населення до результатів та викликів реформи. Адже відповідно до законодавства, контроль за діяльністю органів місцевого самоврядування повністю лежить на місцевих мешканцях. Тому велику увагу ініціатори реформи приділяють саме молоді та молодіжній політиці. У країнах Європи поширені кілька моделей співпраці органів влади та самоврядування із молоддю, зокрема універсалістська, громадівська, протекціоністська, тощо. Звісно, що Україна вибудовує свою систему співпраці із молоддю, але у більшості розвинених демократичних країнах молодіжна політика має трирівневу структуру, здійснюється на національному, регіональному та місцевому рівнях. Отже у будь якому випадку місцевому самоврядуванню не уникнути контактів та співпраці із молоддю. [3] Основна проблема, яка зазвичай виникає у подібній співпраці – це відсутність розуміння та конструктивного діалогу між представниками молоді та органами місцевого самоврядування. На жаль, спостерігаємо, що чиновники не завжди розуміють актуальні проблеми, які існують у середовищі молодих людей, не визнають повною мірою позиції та принципи, не вибудовують ефективну довготривалу систему співпраці. Але з іншого боку, молодь також не завжди володіє достовірною інформацією про роботу органів місцевого самоврядування, цілі, задачі та труднощі, які виникають перед ОМС.

Ураховуючи вище вказані проблемні моменти, було проведено опитування студентської молоді, основна мета якого полягала у тому, щоб зібрати інформацію про ставлення до реформи з децентралізації влади та місцевого самоврядування. В основу анкети вносилися такі питання:

- Чи знає молодь взагалі про реформу місцевого самоврядування і як ставиться до децентралізації влади?

- Чи розуміють респонденти зміст реформи і самого процесу децентралізації?

- Які завдання має виконувати місцеве самоврядування завдяки реформі та децентралізації влади?

- Чи відомі респондентам програми міжнародної допомоги для громад?

Опитування студентів м. Києва проводилося у період з березня по травень 2017 р., є частиною пілотного загальноукраїнського соціологічного дослідження. Участь у анкетуванні взяло 643 особи, з яких дійсними виокремлено 637 анкет. Дані збиралися як у паперовому вигляді, так і через соціальні мережі за допомогою електронної форми google. У опитуванні взяли участь респонденти віком від 17 до 27 років. Середній вік опитаних – 22 роки. В опитуванні лідирували представниці жіночої статі 322 особи (50,5%), в той час, коли чоловіків у опитуванні взяло участь 315 (49,5%). Доцільно врахувати і регіональний розподіл респондентів. Київ - це столиця і привабливе місто для молоді. Роками столичні виші очолюють всеукраїнські рейтинги вищих навчальних закладів України, це потужні освітні та наукові центри, які надають знання, навички та можливості для особистісного розвитку. Крім того, велика кількість організацій та компаній або їхніх центральних офісів зосереджена саме у Києві, що є вагомим фактором у працевлаштуванні студентів та випускників. Тому географія студентів досить строката, адже у київських ВНЗ навчаються студенти з усіх регіонів України. Серед респондентів корінними киянами себе визнали 24,8% від загальної кількості, жителів Київської області 15,1%. Найбільша чисельність столичних студентів, які родом із інших регіонів припадає на Чернігівську область (5,3%), Житомирську (5,2%), Донецьку (4,7%), Черкаську та Дніпропетровську області (по 4,1%).

З одного боку, така строкатість має ряд переваг: молодь може обмінюватися досвідом спілкування із місцевим самоврядуванням, певними традиціями, уявленнями про локальне урядування, і бути не обмеженою у сфері інформативності та обізнаності. З іншого боку, у місцевої влади м. Київ виникають певні труднощі у комунікації зі студентами. Велика кількість осіб, що навчаються, різні уявлення та стереотипи, - все це ускладнює формування стратегії співпраці місцевої влади та молоді.

Табл. 1.
Потреба у реформі місцевого самоврядування

	<i>так</i>	<i>важко сказати</i>	<i>ні</i>	<i>мені байдуже</i>
<i>відсоток респондентів</i>	66,2	23,1	4,6	6,1

Однією з основних задач анкетування було дізнатися, чи обізнані студенти із процесами децентралізації влади, як вони ставляться до

реформи та місцевого самоврядування взагалі. Тому перше питання, з яким зіштовхувалися респонденти: чи потрібно реформувати місцеве самоврядування? Значна більшість відповіла, що система місцевого самоврядування потребує реформи.

Серед самих респондентів 43,8% опитаних не співпрацювали з ОМС¹ і не цікавляться їхньою роботою, 40,2% не співпрацювали з ОМС, але цікавляться їхньою діяльністю, 9,4% - співпрацювали з ОМС у певних проектах чи заходах, 4,6% - здійснювали громадський контроль, відвідували засідання чи подавали петиції, і лише 2% були членами органів місцевого самоврядування або балотувалися. Можна стверджувати, що чим тісніше респонденти співпрацювали із місцевим самоврядуванням, тим більший їх відсоток відчуває потребу у реформуванні системи місцевого самоврядування. З іншого боку, чим менше опитувані співпрацювали із ОМС, тим більшою є частка байдужої до місцевого самоврядування молоді. Понад 50 % респондентів усіх категорій вважають, що реформувати систему місцевого самоврядування потрібно. У наш час реформа з децентралізації влади та об'єднання територіальних громад починають діяти. Понад 50 % опитаних володіють інформацією про реформу місцевого самоврядування, але четверта частина респондентів або байдужа до змін, або не володіє якісною інформацією.

Але для того, щоб стати частиною громадянського суспільства, здійснювати контроль за діяльністю ОМС, брати участь у роботі чи просто ефективно комунікувати з місцевим самоврядуванням, потрібно не лише знати, але й розуміти сутність реформи з децентралізації. Байдужими до реформи є 8,6% опитаних, вони не бажають нічого про неї знати, 13,7% відверто говорять, що не розуміють сутності реформи та не знають, що таке децентралізація влади, 30% вагаються, їм важко відповісти на дане питання і 47,7% респондентів стверджують, що дійсно розуміють сутність реформи, але чи не помиляються вони? Це ми перевіряли за допомогою питання-фільтру. Результати виявилися не надто оптимістичні, адже із 304 особи, які відповіли, що розуміють реформу місцевого самоврядування та децентралізацію влади, лише 17,8% підтвердили це за допомогою питання-фільтра.

Метою роботи було, дослідити загальне ставлення до реформи, а не заглиблюватися у причини неприязні чи нерозуміння респондентів. Та все ж таки, цікаво було провести паралелі між оціночними судженнями опитуваних та їх розумінням децентралізації. Тому ми додатково проаналізували групи респондентів, які відносяться негативно та байдуже до реформи, і виявили, що 31,1% опитаних із цих груп справді розуміє сутність реформи. Окремо варто надати увагу групі респондентів, які негативно оцінюють децентралізацію влади. З них 68,6% переконані, що розуміють сутність реформи, але дійсно її розуміють 28,6%, такий же відсоток респондентів цієї групи цікавився роботою органів місцевого

¹ органи місцевого самоврядування

самоврядування або мав з ними зв'язок. 22,9% опитаних вважають, що систему місцевого самоврядування не варто реформувати взагалі, а 20% переконані, що реформа місцевого самоврядування потрібна, але не в тому вигляді, у якому вона пропонується зараз. Також респондентам пропонували оцінити, як вплинула реформа з децентралізації влади на суспільне життя. Шкала оцінювання пропонувалася від 1 до 9, де 1 – абсолютно негативний вплив, 5 – ніякі зміни не спостерігалися, 9 – абсолютно позитивний вплив. Як бачимо з діаграми 3, максимальні показники серед обох статей отримав варіант 5 (тобто респонденти не відчули жодних змін після впровадження реформи місцевого самоврядування). Але, відносно позитивних змін аніж негативних зазначила більша кількість опитуваних.

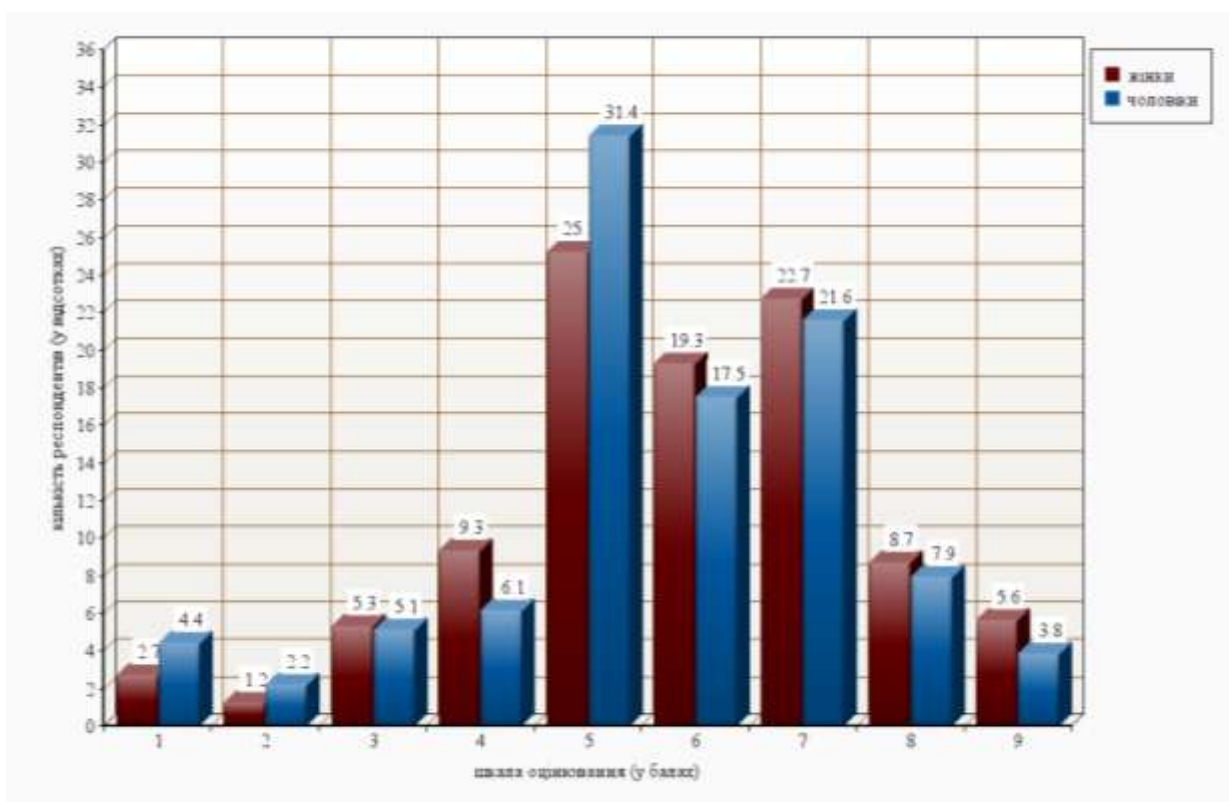

Рис. 1 Оцінка впливу реформи на суспільне життя

Одним із ключових аргументів на користь реформи місцевого самоврядування, було впровадження європейського досвіду, співпраця із західними партнерами. Адже децентралізація влади та об'єднання територіальних громад дають місцевим елітам не лише самостійність у праві розпоряджатися власними надходженнями, дотації від держави, а й що не менш важливо – можливість співпрацювати з міжнародними установами, бути членами європейських програм розвитку, вигравати гранти та отримувати донорську допомогу. Для того, щоб співпрацювати із закордонними партнерами, потрібно відповідати ряду вимог. Хоча б вільно володіти іноземними мовами та мати бездоганну репутацію. У своєму

дослідженні ми включили декілька питань, які спрямовані на те, щоб дізнатися, про яких міжнародних партнерів та їхні програми знають студенти. Ситуація склалася не надто позитивно, адже 7,4% респондентів вказали, що знають про міжнародні програми технічної допомоги для місцевого самоврядування. Цікавим є той факт, що серед респондентів, які тим чи іншим чином мали контакти із місцевим самоврядуванням, інформацією про донорські програми володіє 15,7%, серед тих, хто не взаємодівав із ОМС, але цікавиться їх роботою – 8,9%, серед тих, хто не взаємодівав та не цікавиться місцевим самоврядуванням – 3,6%. Найчастіше згадувалися респондентами USAID, DESPRO, ПРООН, але також зазначалися локальні програми та спільні проекти органів місцевого самоврядування та міжнародних партнерів.

Не менш дискусійним питанням залишається масштаб впливу реформи на регіони. Противники децентралізації стверджують, що реформа здатна знищити сільські населені пункти, або ж навпаки спрямована на послаблення розвитку міст – обласних центрів. Наша думка полягає у тому, що реформа місцевого самоврядування має повсюдний вплив, тому одночасно змінює і сільські, і міські громади.

Відповідно до реформи з децентралізації влади в Україні, місцеве самоврядування отримує додаткові повноваження та відповідальність за вирішення проблем та завдань місцевого значення. В умовах економічних труднощів та нестабільної політичної ситуації, кризи на Донбасі, напруги у суспільстві, перед органами місцевого самоврядування постає велика кількість завдань. Успішне виконання цілей та задач можливе завдяки правильному розставленню пріоритетів. Тому, одним із питань, які ми ставили респондентам, було визначити основні пріоритети у роботі місцевого самоврядування. Респондентам пропонувалися 8 задач та 8 балів, які варто було розподілити відповідно до важливості кожного завдання. 1 бал – найважливіше завдання для органів місцевого самоврядування, 8 – найменш пріоритетне, яке не вимагає термінового втручання. Респонденти могли надати однакові бали кільком завданням. До задач для місцевого самоврядування входили: збільшити надходження до місцевих бюджетів, покращити благоустрій території населених пунктів, відремонтувати та побудувати місцеві дороги, покращити первинну медицину (ремонт ФАПів, закупівля ліків), удосконалити систему надання адміністративних послуг (створити центри надання адміністративних послуг, електронізація довідок), покращити якість початкової та середньої освіти, розвинути дошкільну освіту (будівництво дитячих садків, підтримка їх матеріальної бази), підтримати молодіжну та культурну політику (організація свят та фестивалів, підтримка спортивних та творчих гуртків/колективів).

Аналіз відповідей показав доволі високу диференціацію поглядів у респондентів. Опираючись на отримані дані, було згруповано завдання у 2 блоки. Перший блок демонструє рейтинг завдань за пріоритетом 1 (тобто найважливіше значення, завдання потребує негайного втручання ОМС),

другий блок показує рейтинг відповідно до пріоритету 8 (завдання, які не потребують першочергового втручання).

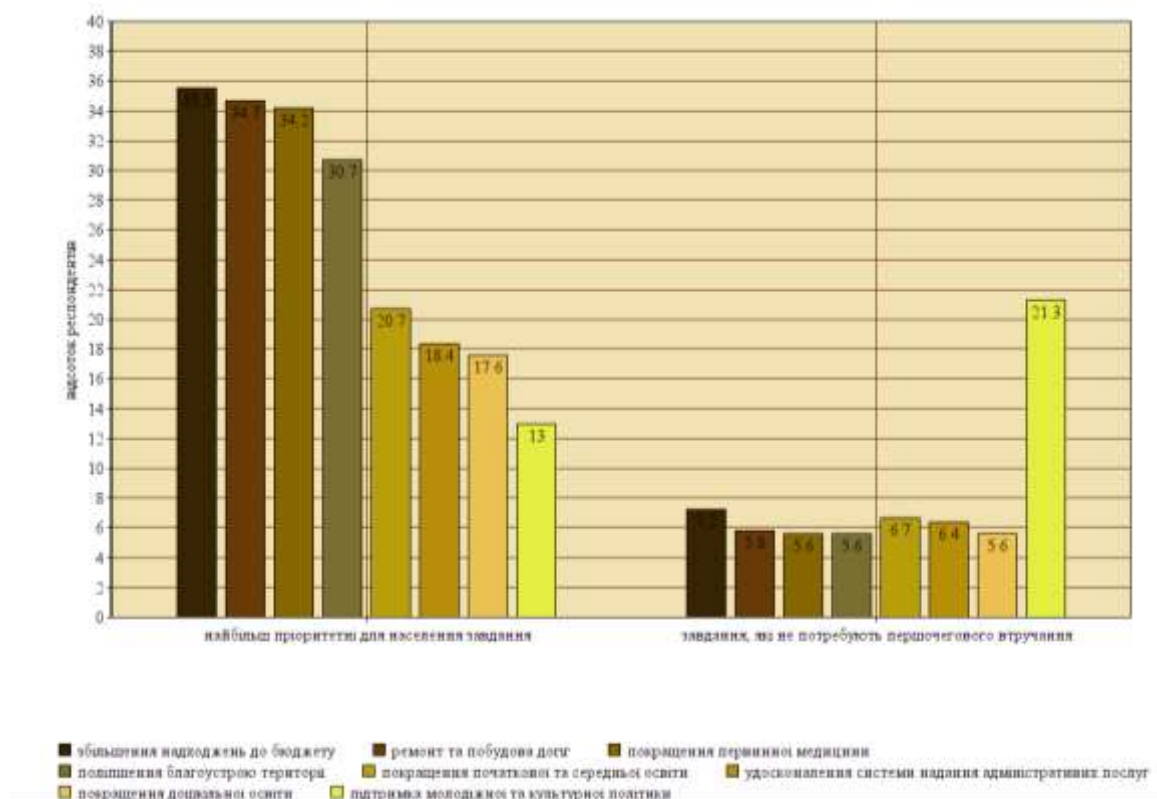

Рис. 2 Пріоритетні завдання для органів місцевого самоврядування

Як бачимо, респонденти вважають найбільш пріоритетним збільшення надходжень до бюджету, аніж підтримку молодіжної та культурної політики. Крім того важливими для молоді залишаються покращення благоустрою населених пунктів, ремонт доріг та зростання якості первинної медицини. Саме ці завдання отримали найнижчий відсоток респондентів із балом 8. Поповнення бюджетів є надзвичайно важливим пунктом, адже максимальні показники для усіх груп займає 1 бал – найвищий пріоритет. Схожу ситуацію ми маємо щодо поліпшення первинної медицини, благоустрою території та ремонту і побудови доріг. Метою анкетування було дізнатися значення для молоді завдань, які мають вирішувати органи місцевого самоврядування, а не причини, чому респонденти розподілили свої пріоритети таким чи іншим чином. Тому автор припускає, виходячи із власної суб'єктивної позиції, що питання поліпшення транспортної інфраструктури, первинної медицини та благоустрою територій є надзвичайно гострими для усіх регіонів України та більшості населених пунктів. Існує чимало стереотипів та соціальних позицій з приводу вище зазначених проблем. Не дивно, що загальні тенденції, які спостерігаються у суспільстві, залишають слід на думці молоді.

Дещо інша ситуація із удосконаленням системи надання адміністративних послуг. Зазначимо, що створення ЦНАПів, надання

адміністративних послуг, , впровадження та поліпшення системи електронного документообігу для більшості експертів хорошим аргументом на користь реформи місцевого самоврядування та децентралізації влади. Адже електронне урядування є невід’ємним подальшим атрибутом нової системи публічної влади. Думка експертів дещо різниться із результатами опитування. Найвищий відсоток респондентів, які надають цьому завданню основне значення – студенти від 21 року. Подібна ситуація спостерігається також із завданнями, які пов’язані з освітньою сферою. Покращення якості початкової та середньої освіти пріоритетне для усіх груп респондентів, адже як ми бачимо із графіків, найбільша кількість опитаних припадає саме на 1-2 бали, що означають необхідність негайного втручання органів місцевої влади у стимулювання розвитку даної сфери. Схожа ситуація і у сфері дошкільної освіти. Більш пріоритетною вона є для старших респондентів, де вік опитаних понад 21 рік.

І найцікавіший момент – настільки важливою є підтримка місцевим самоврядуванням молодіжної та культурної політики. Як показують результати опитування, для місцевого самоврядування, безумовно, важливо підтримувати студентські ініціативи, культурні та спортивні проекти, заходи дозвілля, адже молодь дійсно звертає увагу на це. Більша частина респондентів оцінила роль вище зазначених завдань на 4-5, 8 балів. Як ми бачимо, підвищили пріоритетність підтримки молодіжної політики саме старша група респондентів, понад 21 рік.

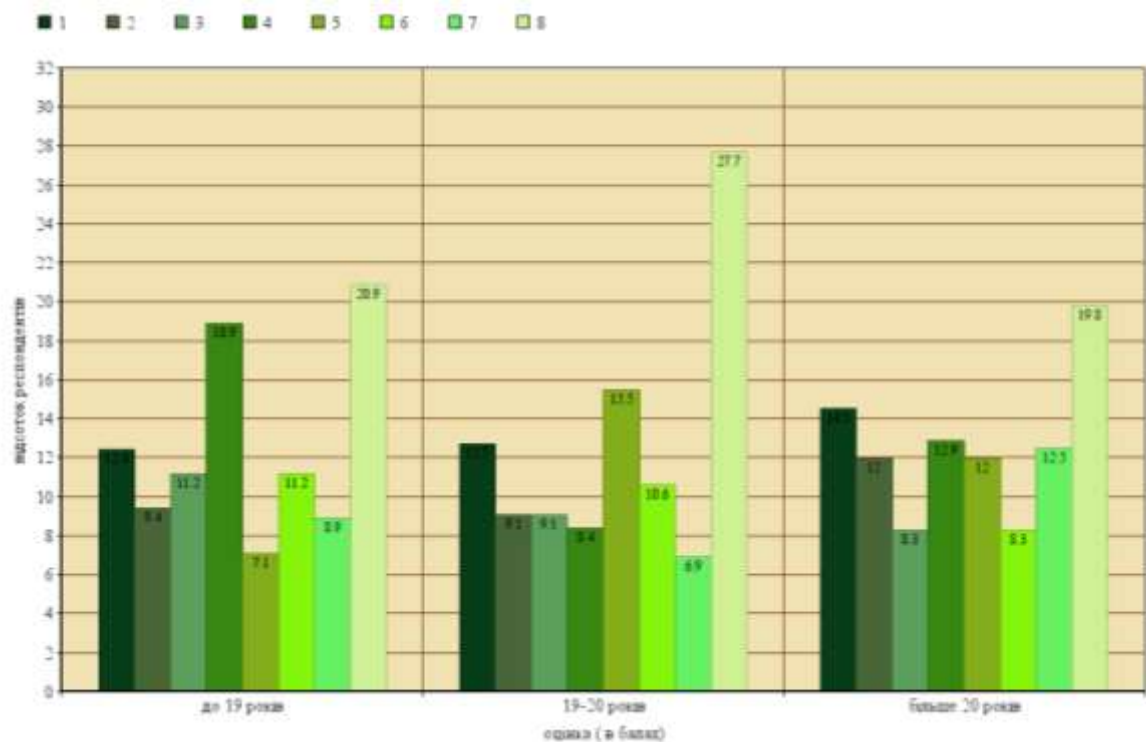

Рис. 3. Пріоритетність підтримки молодіжних ініціатив та культурних проектів у роботі органів місцевого самоврядування на думку молоді

Висновки: Реформа з децентралізації влади в Україні є необхідним викликом часу, що неможливо уникнути чи відстрочити на невизначений термін, адже про необхідність змін говорить саме суспільство, зокрема одна з його найбільш активних верств – молодь. Опитування студентів столичних вищих навчальних закладів продемонструвало, що 66,2% респондентів потребують змін у системі місцевого самоврядування, а 64,3% опитаних позитивно ставляться до реформи з децентралізації влади в Україні. Не зважаючи на той факт, що реформа діє менше двох років, значна частина студентів відчула позитивні зміни. На жаль, мусимо визнати, що сутність реформи місцевого самоврядування повністю зрозуміла менш ніж 20% опитаних. Це означає, що суспільною думкою легко маніпулювати, а отже молодь потребує додаткового роз'яснення та якісної інформації про стан реформи, її цілі та завдання, переваги та можливі ризики.

В умовах децентралізації влади, перед органами місцевого самоврядування постає ряд нових викликів та задач, які потребують негайного втручання. Студенти не є егоцентричною верствою населення, тому надають вищі пріоритети тим завданням, які важливі не лише для них, а й для усього суспільства. Крім того, студентство не надто добре розуміється у питаннях співпраці з міжнародними організаціями, донорами та партнерами. І це негативний момент, який необхідно вирішувати найближчим часом, інакше значна частина перспектив та програм допомоги буде просто недоступною для територіальних громад та органів місцевого самоврядування.

Молодь є активною когортою населення, яка прагне реформ та готова долучатися до їхньої реалізації. У супереч стереотипам, результати дослідження показують, що студентство ставить суспільні інтереси вище власних, тому питання підтримки молодіжних ініціатив є важливим, але не першочерговим завданням, на виконання якого повинна бути спрямована діяльність органів місцевого самоврядування. У першу чергу молодь прагне бачити регіон конкурентоздатним та фінансово спроможним на реалізацію важливих суспільних програм. Також особлива увага надається проблемам розвитку інфраструктури, в першу чергу автомобільних шляхів, покращенню первинної медицини, поліпшенню благоустрою території.

Загалом, варто відзначити, що доволі висока частка молоді зацікавлена у реформі місцевого самоврядування та готова долучатися до діяльності органів місцевого самоврядування.

Список використаних джерел

1. Роман В. Ф. Особливості децентралізації та деконцентрації влади: теоретичний аспект / В. Ф. Роман // Ефективність державного управління. - 2014. - Вип. 38. - С. 92-98. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/efdu_2014_38_11.
2. Олійник Я. Б. Про стратегію регіонального розвитку України: суспільно-географічний аспект / Я. Б. Олійник, М. Д. Пістун, А. Л. Мельничук // Економіка України. - 2015. - № 12. - С. 39-47. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/EkUk_2015_12_5.
3. Сторожук Р. П. Зарубіжний досвід реалізації молодіжної політики / Р. П. Сторожук // Державне будівництво. Електронне наукове фахове видання Харківського регіонального

інституту державного управління Національної академії державного управління при Президентові України. – 2006. – № 1. – Режим доступу: www.nbuv.gov.ua/e-journals/DeBu/2006-1/index.html.

4. Цурканова І.О. Сутність та особливості централізації та децентралізації органів влади в Україні / І.О. Цурканова // Наукові праці [Чорноморського державного університету імені Петра Могили комплексу "Києво-Могилянська академія"]: наук. журн.- Миколаїв. Серія, Політологія. – 2013. – Т.197. Вип. 185. – С. 67 – 70. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://lib.chdu.edu.ua/pdf/naukpraci/politics/2012/197-185-13.pdf> 4.

5. Чернобай А. Децентрализация как путь обновления системы территориальной организации власти в Украине / А. Чернобай, В. Чайковская // Научный часопис Национальной академии прокуратуры Украины. – 2015. – № 2. – С. 103–109.

Список использованной источников:

1. Роман В. Ф. Особенности децентрализации и деконцентрации власти: теоретический аспект / В. Ф. роман // Эффективность государственного управления. - 2014. - Вып. 38. - С. 92-98. - Режим доступа: http://nbuv.gov.ua/UJRN/efdu_2014_38_11.

2. Олейник Я. Б. О стратегии регионального развития Украины: общественно-географический аспект / Я. Б. Олейник, М. Д. Пистун, А. Л. Мельничук // Экономика Украины. - 2015. - № 12. - С. 39-47. - Режим доступа: http://nbuv.gov.ua/UJRN/EkUk_2015_12_5.

3. Сторожук Р. П. Зарубежный опыт реализации молодежной политики / Г. П. Сторожук // Государственное строительство. Электронное научное специализированное издание Харьковского регионального института государственного управления Национальной академии государственного управления при Президенте Украины. - 2006. - № 1. - Режим доступа: www.nbuv.gov.ua/e-journals/DeBu/2006-1/index.html.

4. Цурканов И.А. Сущность и особенности централизации и децентрализации органов власти в Украине / И.А. Цурканов // Научные труды [Черноморского государственного университета имени Петра Могили комплекса "Києво-Могилянська академія"]: науч. журн...- Николаев. Серия Политология. - 2013. - Т.197. Вип. 185. - С. 67 - 70. [Электронный ресурс]. - Режим доступа: <http://lib.chdu.edu.ua/pdf/naukpraci/politics/2012/197-185-13.pdf> 4.

5. Чернобай А. Децентрализация как путь обновления системы территориальной организации власти в Украине / А. Чернобай, В. Чайковская // Научный журнал Национальной академии прокуратуры Украины. - 2015. - № 2. - С. 103-109

References:

1. Roman V. Features of Decentralization and Deconcentration of Power: The Theoretical Aspect / V. Roman // Efficiency of Public Administration. - 2014. - №. 38. - pp. 92-98. - Access mode: http://nbuv.gov.ua/UJRN/efdu_2014_38_11.

2. Oliynyk Y. About the Strategy of Regional Development of Ukraine: Socio-Geographic Aspect / Y. Oliynyk, M. Pistun, A. Melnychuk // Economy of Ukraine. - 2015. - No. 12. - pp. 39-47. - Access mode: http://nbuv.gov.ua/UJRN/EkUk_2015_12_5.

3 Storozhuk R. Foreign experience in implementing youth policy / R. Storozhuk // State construction. Electronic scientific professional edition of the Kharkiv Regional Institute of Public Administration of the National Academy of Public Administration under the President of Ukraine. - 2006. - No. 1.] - Access mode: www.nbuv.gov.ua/e-journals/DeBu/2006-1/index.html.

4. Tsurkanova I The essence and peculiarities of centralization and decentralization of power in Ukraine / I Tsurkanova // scientific papers [The Black Sea State University named after Petro Mohyla of the "Kyiv-Mohyla Academy" complex]: Sciences. Journal. - Mykolayiv. Politics. - 2013. - T.197. Whip 185. - P. 67 - 70. - Access mode: <http://lib.chdu.edu.ua/pdf/naukpraci/politics/2012/197-185-13.pdf> 4.

5. Chernobay A. Decentralization as a Way to Update the System of Territorial Organization of Power in Ukraine / A. Chernobay, V. Tchaikovsky // Scientific journal of the National Academy of Public Prosecutor of Ukraine. - 2015. - N. 2. - PP. 103-109

СУТНІСТЬ І СТРУКТУРА ЕТНОКУЛЬТУРНОГО ПОТЕНЦІАЛУ РЕГІОНУ

Мета. Метою статті є визначення поняття етнокультурного потенціалу як складової соціально – економічного потенціалу регіону.

Методика. Методичні засади дослідження включали застосування аналітичного, синтетичного, дедуктивного та індуктивного методів. При цьому використовувалися також табличний та графічний методи.

Результати. Визначено поняття етнокультурного потенціалу як складової соціально – економічного потенціалу регіону. Представлено компоненти та функціонально – компонентну структуру етнокультурної територіальної системи регіону. З огляду на виявлені функціональні завдання етнокультурного потенціалу регіону, визначено основні напрямки його реалізації.

Наукова новизна. Вдосконалено визначення поняття «етнокультурного потенціалу» як складової соціально – економічного потенціалу регіону через його співвідношення із поняттям «етнокультурний ресурс». Визначено компоненти та вперше представлено функціонально – компонентну структуру етнокультурної територіальної системи регіону. Вдосконалено перелік функціональних завдань етнокультурного потенціалу регіону та основних напрямків його реалізації.

Практична значимість дослідження визначається його актуальністю для реалізації етнокультурного потенціалу в регіональному розвитку території, зокрема через використання в туризмі на засадах сталості.

Ключові слова: етнокультурний потенціал, етнокультурна територіальна система, компоненти етнокультурної територіальної системи, функціонально – компонентна структура, культурна спадщина

СУЩНОСТЬ И СТРУКТУРА ЭТНОКУЛЬТУРНОГО ПОТЕНЦИАЛА РЕГИОНА

Цель. Целью статьи является определение понятия этнокультурного потенциала как составляющей социально – экономического потенциала региона.

Методика. Методические основы исследования включали применение аналитического, синтетического, дедуктивного и индуктивного методов. При этом использовались также табличный и графический методы.

Результаты. Определено понятие этнокультурного потенциала как составляющей социально – экономического потенциала региона. Представлены компоненты и функционально – компонентная структура этнокультурной территориальной системы региона. Учитывая выявленные функциональные задачи этнокультурного потенциала региона, определены основные направления его реализации.

Научная новизна. Усовершенствовано определение понятия «этнокультурного потенциала» как составляющей социально – экономического потенциала региона через

его соотношение с понятием «этнокультурный ресурс». Предложены компоненты и впервые представлена функционально – компонентная структура этнокультурной территориальной системы региона. Усовершенствован перечень функциональных задач этнокультурного потенциала региона и основных направлений его реализации.

Практическая значимость исследования определяется его актуальностью для реализации этнокультурного потенциала в региональном развитии территории, в частности через использование в туризме на основе устойчивости.

Ключевые слова: этнокультурный потенциал, этнокультурная территориальная система, компоненты этнокультурной территориальной системы, функционально – компонентная структура, культурное наследие.

UDC 911.3: 008

Mikhaliuk Maryna Mykhaylivna

Taras Shevchenko National University of Kyiv,
Kyiv, Ukraine, e-mail: marina_mikhaliuk@ukr.net

THE ESSENCE AND STRUCTURE OF ETHNOCULTURAL POTENTIAL OF REGION

Goal. The article aims to define the concept of ethnocultural potential as a component of the socio – economic potential of region.

Method. Methodical bases of the research lie in the implementation of analytical, synthetic, deductive and inductive methods. Tabular and graphical methods were applied as well.

Results. The concept of ethnocultural potential as a component of socio – economic potential of region is defined. The components as well as functional – component structure of the ethnocultural spatial system of region are presented. Based on the revealed functional tasks of the ethnocultural potential of region, the main directions of its realization are determined.

Scientific novelty. The definition of the notion of «ethnocultural potential» as an integral part of the socio–economic potential of region has been improved due to its correlation with the notion of «ethnocultural resource». The components and, for the first time, the functional – component structure of the ethnocultural spatial system of region is presented. The list of functional tasks of the ethnocultural potential of region and the main directions of its realization is improved.

The practical significance of the research is determined by its relevance for the implementation of ethnocultural potential in the regional development of the territory, in particular through the use of tourism based on sustainability.

Keywords: ethno – cultural potential, ethno – cultural spatial system, components of the ethno – cultural spatial system, functional–component structure, cultural heritage

Постановка проблеми. В сучасному глобалізованому світі визначного значення набуває унікальна культурна спадщина. У «Порядку денному культури на ХХІ ст.» культура визначається принципово широко – як спосіб життя людини, перетворюючи її на четверту опору в трикутнику стійкого розвитку території (навколишнє середовище, соціальна інтеграція та економіка) [11]. Останнім часом у всьому світі, і в Україні зокрема, зростає роль етнічної культури в регіональному розвитку території. Збереження етнокультурного різноманіття та реалізація етнокультурного потенціалу здатна перерости в конкурентну перевагу. Етнокультурний потенціал є складовою соціально – економічного потенціалу регіону поряд із економічним, рекреаційним, природно –

ресурсним, соціально – екологічним, соціально – демографічним, науково – технічним, виробничим, інформаційним, аграрним, трудовим, соціальним, ідеологічним та організаційним потенціалами [3]. Реалізація етнокультурного потенціалу та окремих його компонентів забезпечує формування та підтримку механізмів саморозвитку етнічних спільнот держави, сприяє підвищенню конкурентоспроможності регіону, залучаючи додаткові кошти на його розвиток.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Поняття етнокультури та її процесів широко досліджується вченими інших галузей – історії, філософії, політології, філології, соціології, психології, культурології, педагогіці тощо. В межах суспільно – географічної науки питання етнокультурного потенціалу досліджуються найчастіше в межах країн СНД. Серед зарубіжних вчених досить ґрунтовно розглядали зазначене поняття С. Панікарова, Л. Анжиганова [5], Л.Сафіулін, І.Гафуров, Р.Шайдулін, Н.Сафіулін [12].

За останні десятиріччя в Україні опубліковано низку наукових праць, де повністю або частково висвітлюються аспекти територіальної організації культури (О.Федюк [10], О.Ріпка [8], К. Поливач [6], В.Воловик [2]. Актуальними є вивчення соціокультурних аспектів територіальної ідентичності населення (Я. Олійник і О. Гнатюк [7]). Проте кількість праць, де розкриті питання етнокультурного потенціалу регіону є досить незначною. Найчастіше поняття розглядають досить загально в дискурсі розвитку туризму (етнічного, культурно – пізнавального) як його конкурентну перевагу [1].

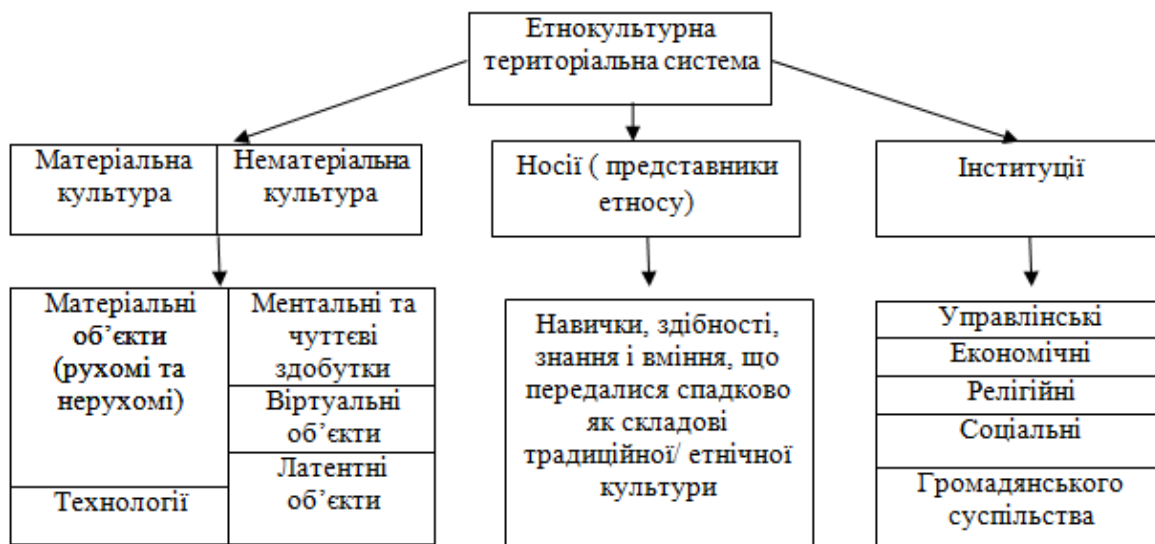
Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Незважаючи на існуючі публікації, що присвячені зазначеній проблематиці, недостатньо розробленим залишається поняття «етнокультурного потенціалу» як складової соціально – економічного потенціалу регіону, а також структура етнокультурної територіальної системи регіону. Без чіткого виділення компонентів етнокультурної територіальної системи регіону та її функціонально – компонентної структури, неможливо сформулювати функціональні завдання етнокультурного потенціалу регіону та основні напрямки його реалізації у регіональному розвитку території.

Формулювання цілей статті (Постановка завдання). Метою статті є розкриття поняття «етнокультурного потенціалу» як складової соціально – економічного потенціалу регіону через його співвідношення із поняттям «етнокультурний ресурс», визначення компонентів етнокультурної територіальної системи регіону та її функціонально – компонентної структури, виділення функціональних завдань етнокультурного потенціалу регіону та основних напрямків реалізації його компонентів.

Виклад основного матеріалу. Якщо поняття «ресурс» – це те, що вже використовується, то поняття «потенціал» у широкому сенсі – сукупність наявних факторів, які можуть бути використані для досягнення певної мети, результату. На нашу думку, сукупність матеріальних і

нематеріальних чинників і засобів традиційної культури, які можуть бути використані для задоволення потреб людей і підвищення конкурентоспроможності регіону є «етнокультурним потенціалом». Етнокультурний потенціал, що залучений для підвищення конкурентоспроможності регіону є конкурентним потенціалом.

Оснoву етнокультурного потенціалу регіону становить етнокультурна територіальна система – сукупність взаємопов’язаних компонентів матеріальної та нематеріальної культури, інституцій та представників етносу, що взаємодіють у відповідному регіональному геокультурному просторі, та виступають як можливості для підвищення конкурентоспроможності регіону. На нашу думку, така система може включати наступні компоненти: матеріальну та нематеріальну культуру, носіїв (представників етносу) та інституції (Рис.1).

*Рис.1 Структура етнокультурної територіальної системи регіону
(Авторська розробка)*

Основними елементами матеріальної культури постануть матеріальні об'єкти: рухомі (одяг, предмети народного побуту, твори мистецтва) та нерухомі (споруди, комплекси, визначні місця тощо). Важливими є технології, що забезпечують етнокультурні потреби людства за допомогою технічних засобів. До елементів нематеріальної культури належать ментальні та чуттєві здобутки (мова, знання, традиції, символи). Віртуальні об'єкти відображають етнокультурну спадщину у технологічній сфері, як правило, через комп'ютерну візуалізацію артефактів або віртуальних реалій оточення (3D моделювання, графіка та анімація тощо). До латентних належать приховані етнокультурні об'єкти, що існували у минулому, проте наразі відсутні. Основним компонентом постають представники етносу з їх навичками, здібностями, знаннями і вміннями, що передалися спадково як складові традиційної/ етнічної

культури. До них належать релігійні, національні, регіональні відмінності (усні традиції та форми вираження, зокрема мова; виконавські види мистецтва—театр, музика, танці; соціальні практики, ритуали і свята; знання та практики, що стосуються природи та всесвіту; традиційні ремесла). Включення зазначених компонентів в соціально – економічні відносини забезпечує інституційний компонент, до якого належать: управлінські інститути: органи державної влади та місцевого самоврядування (міністерства культури, регіонального розвитку, адміністрації територіальних органів управління); економічні інститути (туристична індустрія з етнічною складовою (заклади харчування; заклади розміщення; організації з продажу сувенірної продукції, туристичні організації); релігійні інститути (релігійні організації: релігійні громади, управління і центри, монастирі, релігійні братства, місіонерські товариства (місії), духовні навчальні заклади, та об'єднання, що складаються з вищезазначених релігійних організацій); соціальні інститути (центри розвитку народних ремесел та художніх промислів, етнічні клубні формування (колективи, гуртки, студії, любительські об'єднання), заклади культури (музеї, клубні заклади (клуби, будинки культури, палаци культури тощо), архіви, бібліотеки, театри, історико-культурні заповідники, комплексити парки тощо); освітньо – наукові заклади (середні, зокрема недільні школи та позашкільні заклади (гуртки, групи, секції, відділення, відділи, студії та інші творчі об'єднання) із етнокультурним ухилом, ВНЗ та науково-дослідні інститути етнокультурного профілю; інститути громадянського суспільства: національно – культурні товариства (асоціації, ради, спілки, альянси, культурні центри, громади) , громадські організації.

До чинників, що впливають на змістовну насиченість, внутрішній поділ і динаміку розвитку етнокультурної системи регіону впливають: суспільно- спільнот людей; господарська спеціалізація території; рівень потреб населення у етнокультурних благах (об'єктах та засобах задоволення етнокультурних потреб); державна (місцева) політика у сфері культури й етнічних меншин; рівень впровадження інновацій; професійно-кваліфікаційний, освітній, творчий потенціал та рівень самоорганізації населення. Тому функціонально– компонентна структура етнокультурної системи – сукупність взаємопов'язаних суб'єктів етнокультурної діяльності (закладів, підприємств, установ, організацій, товариств, клубних формувань, окремих митців), що виробляють етнокультурні блага (Рис.2).

Етнокультурний потенціал території може по-різному проявлятися на різних рівнях економіки. На макрорівні – етнокультурна спадщина є ресурсом самореалізації особистості як в повсякденному, так і суспільному житті. Етнокультурний потенціал населення реалізується в продукції і послугах, сприяє зростанню його конкурентоспроможності та збільшенні прибутку. На мезорівні етнокультурна спадщина здатна формувати унікальний вигляд території, що проявляється в специфіці економічної діяльності, в привабливості та конкурентоспроможності.

Реалізація етнокультурного потенціалу дозволяє забезпечити комунікацію між активними суб'єктами місцевої громади, що сприяє формуванню спільних інтересів та цілей. На макрорівні етнокультурна спадщина підвищує конкурентоспроможність економіки країни через ресурс мультикультурності, беручи участь в побудові міжнародних зв'язків [5].

Можна виділити наступні функціональні завдання етнокультурного потенціалу: зберігаюче(збереження матеріальної та духовної етнокультурної спадщини); ідентифікуюче (посилення відчуття приналежності до певного етносу, культивування етнокультурної гідності); інтеграційне (полягає в об'єднанні представників етносу у цілісне співтовариство, яке функціонує як живий організм); розподіляюче (інформація і знання передаються і, як економічний ресурс, приносять вигоди носіям); освітньо – виховне – формування всебічно – розвиненої особистості з толерантним відношення до представників різних етносів; пізнавально-туристичне – розвиток туризму на базі етнокультурних ресурсів території; духовно-просвітницьке – створення умов для відродження і розвитку релігійного життя територіальних громад; трансляційне-передача соціального – культурного досвіду етносу від одного покоління людей до іншого; соціально-економічне – пов'язане із підвищенням соціально-економічної конкурентоспроможності регіону.

Компоненти, що становлять структуру етнокультурного потенціалу, можуть реалізуватися в багатьох напрямках, а отже відкривати різноманітні можливості для регіону (табл. 1.).

Таблиця 1

Напрямки реалізації етнокультурного потенціалу регіону (Авторська розробка)

Напрямки реалізації етнокультурного потенціалу	Результати реалізації етнокультурного потенціалу
Підтримка та розвиток етнічних груп	Реалізація в регіоні державних цільових програм, проєктів міжнародних фондів та ін., що направлені на збереження та розвиток культурної самобутності етносу
Поліпшення міжнародних та міжрегіональних зв'язків з етнічно близькими народами	Збільшення обсягу міжнародної торгівлі, обсягу іноземних інвестицій, формування толерантності та взаємоповаги у представників різних народів тощо
Розвиток туризму	Збільшення кількості туристів, зростання доходів від туризму, створення нових робочих місць, формування унікального диверсифікованого турпродукту тощо
Розвиток етноекonomіки та релігійної економіки	Зростання обсягів виробництва і торгівлі товарами релігійного призначення та етноекonomіці, збільшення кількості зайнятих в етноекonomіці, відродження традиційних промислів і ремесел
Формування або посилення регіональної ідентичності	Зміна міграційного балансу, зростання інвестицій тощо
Збереження об'єктів матеріальної етнокультурної спадщини	Відновлення та збереження об'єктів матеріальної етнокультурної спадщини
Розвиток інфраструктури, комунальних служб, транспортної системи території	Покращення та модернізація інфраструктури, комунальних служб, транспортної системи, поліпшення зовнішнього естетичного вигляду території

Прикладом підтримки та розвитку етнічних груп на державному рівні може слугувати реалізація в регіоні державних цільових програм, проектів міжнародних фондів, спрямованих на підвищення витрат задля вирішення питань, пов'язаних з збереженням і розвитком етнічних груп, наданням більшої свободи для розвитку культурного своєрідності. Поліпшення міжнародних та міжрегіональних (економічних, культурних, інформаційних) зв'язків з народами, близькими за етнічними, культурними, релігійними ознаками сприяє збільшенню обсягу міжнародної торгівлі та іноземних інвестицій, формуванню толерантності та взаємоповаги у представників різних народів, використанню досвіду зі збереження етнокультурної спадщини, створенню сприятливого іміджу країни загалом та ін. Розвиток туризму сприяє збільшенню кількості туристів та зростанню доходів від туризму, залучаючи кошти до місцевих бюджетів та зменшуючи рівень безробіття у регіонах. Етнокультурний потенціал сприяє створенню унікального диверсифікованого турпродукту, що знижує сезонність попиту. Підвищення економічної ефективності традиційних форм господарювання пов'язане із зростанням обсягів виробництва, кількості зайнятих в етноекonomіці та відродженням традиційних ремесел. Формування або посилення регіональної ідентичності у свідомості мешканців регіону має вплив на зміну міграційного балансу, зростання інвестицій, стимулює активність місцевих громад тощо. Принципового значення набуває збереження об'єктів матеріальної етнокультурної спадщини. Розвиток інфраструктури, комунальних служб, транспортної системи території означає покращення та модернізацію інфраструктури, комунальних служб, транспортної системи, поліпшення естетичного вигляду території.

Висновки. Отже, «етнокультурний потенціал» є оцінкою етнокультурних ресурсів в їх сукупності, або як різних компонентів потенціалу конкретної місцевості. Основу етнокультурного потенціалу регіону становить етнокультурна територіальна система – сукупність взаємопов'язаних компонентів матеріальної та нематеріальної культури, інституцій та представників етносу, що взаємодіють у відповідному регіональному геокультурному просторі, та виступають як можливості для підвищення конкурентоспроможності регіону. Компонентами такої системи є: матеріальна та нематеріальна культура, представники етносу та інституції. Водночас функціонально – компонентною структурою етнокультурної системи є сукупність взаємопов'язаних суб'єктів етнокультурної діяльності (закладів, підприємств, установ, організацій, товариств, клубних формувань, окремих митців), що виробляють етнокультурні блага (об'єкти та засоби задоволення етнокультурних потреб).

До функціональних завдань етнокультурного потенціалу належать: зберігаюче, ідентифікуюче, інтеграційне, розподіляюче, освітньо – виховне, пізнавально – туристичне, соціально – економічне. Етнокультурний потенціал може реалізуватися в багатьох напрямках,

зокрема сприяти збереженню етнокультурної спадщини, забезпечувати підтримку механізмів саморозвитку етнічних спільнот держави та формуванню взаємоповаги у представників різних народів. Використання такого потенціалу підвищує конкурентоспроможність регіону і продукції етнокультурного комплексу, сприяє розвитку туризму, зменшуючи безробіття та залучаючи додаткові кошти на розвиток регіону.

Список використаних джерел:

- 1.Бачинська І., Шикеринець В. Етнокультурний потенціал як один з чинників розвитку туристичного регіону/ І. Бачинська, В. Шикеринець// Розвиток етнотуризму: проблеми та перспективи: зб. матер.Всеукр. наук. – практ. конф. молодих вчених (Львів, 2 –3 березня 2011 р.)/ Міністерство освіти і науки, молоді та спорту України, Львівський інститут економіки і туризму. – Львів: ЛІЕТ, 2011. – С.204-210.
- 2.Воловик В. Етнокультурні ландшафти: регіональні структури і природокористування / В.Воловик. – Вінниця: ТОВ «Вінницька міська друкарня», 2013. – 464 с.
- 3.Калинникова И. Основные составляющие социально-экономического потенциала региона/ И. Калинникова// Управление социально – экономическим потенциалом региона. – СПб.:Питер, 2009. – С.30.
- 4.Кулаковська І. Етнокультурний потенціал як чинник підвищення екскурсійної привабливості регіону/ І. Кулаковська// Вісник Державної академії керівних кадрів культури і мистецтв. – К.: Міленіум. – № 3. – С. 73–76.
- 5.Паникарова С. Структурно – функціональна конфігурація етнокультурного потенціала регіона/ С. Паникарова, Л. Анжиганова// Проблемы современной экономики. – СПб, 2010. – Вип.35. – С.319– 323.
- 6.Поливач К.Культурна спадщина та її вплив на розвиток регіонів України (суспільно-географічне дослідження): автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. геогр. наук: спец. 11.00.02 «Економічна та соціальна географія» / К.Поливач. – Київ, 2007. – 24 с.
- 7.Олійник Я. Методичні підходи до дослідження територіальної ідентичності населення / Я. Олійник, О.Гнатюк // Український географічний журнал. – Київ, 2013. – №3. – С. 34-39.
- 8.Ріпка О. Географія культури як напрямок суспільної географії/ О. Ріпка // Часопис соціально – економічної географії. Міжрегіональний збірник наукових праць. – Харків, 2007. – Випуск 2. – С. 200-207.
- 9.Федорак В. Етнокультурний потенціал як один з чинників розвитку туристичного регіону / В. Федорак // Карпатський край: наукові студії з історії, культури, туризму. – Івано – Франківськ, 2015. – Вип. 1–2 (6–7): січень – грудень. – С. 218–223.
- 10.Федюк О. Географія культури – важливий напрямок соціально- економічних досліджень [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://svit-ekranu.org.ua/f_geogr_u.htm.
- 11.Agenda 21 for culture/ United Cities and Local Governments – Committee on culture/ [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.agenda21culture.net/index.php/docman/agenda21/212-ag21en/file_
- 12.Safiullin L. Socio– economic development of the region and its historical and cultural heritage/ L. Safiullin, I. Gafurov, R.Shaidullin, N.Safiullin/Life Science Journal: Acta Zhengzhou University Overseas Edition,2014. – Vol.11(6). – P. 400–404.

Список использованных источников:

- 1.Бачинская И., Шикеринец В. этнокультурный потенциал как один из факторов развития туристического региона / И. Бачинская, В. Шикеринец // Развитие этнотуризма: проблемы и перспективы: сб. матер.Всеукр. наук. – практической. конф. молодых ученых (Львов, 2 -3 марта 2011) / Министерство образования и науки, молодежи и спорта Украины, Львовский институт экономики и туризма. – Львов: ЛИЭТ, 2011. –С.204–210.
- 2.Воловик В.Этнокультурные ландшафты: региональные структуры и природопользования/ В.Воловик. – Винница: ООО «Винницкая городская типография», 2013. –464с.
- 3.Калинникова И. Основные составляющие социально-экономического потенциала региона/ И. Калинникова // Управление социально – экономическим потенциалом региона. – СПб.: Питер, 2009. – С.30.

4. Кулаковська І. етнокультурний потенціал як фактор підвищення екскурсійної привабливості регіону / І. Кулаковська // Вестник Государственной академии руководящих кадров культуры и искусств. – К.: Милениум. – 2010. – № 3. – С. 73–76.
5. Паникарова С. Структурно - функціональна конфігурація етнокультурного потенціала регіону / С. Паникарова, Л. Анжиганова // Проблеми сучасної економіки. – СПб. – 2010. – Вип. 35. – С. 319– 323.
6. Поливач К. Культурне насліддя і його вплив на розвиток регіонів України (общественно-географічне дослідження): Автореф. дис. на отримання наук. ступеня канд. геогр. наук: спец. 11.00.02 «Економічна і соціальна географія» / К. Поливач. – Київ, 2007. – 24 с.
7. Олійник Я. Методичні підходи до дослідження територіальної ідентичності населення / Я. Олійник, О. Гнатюк // Українська географічний журнал. – Київ, 2013. – № 3. – С. 34–39.
8. Рипка А. Географія культури як напрямлення общественої географії / В. Рипка // Журнал соціально - економічної географії. Міжрегіональний збірник наукових праць. – Харків, 2007. – Випуск 2. – С. 200–207.
9. Федорак В. етнокультурний потенціал як один з факторів розвитку туристичного регіону / В. Федорак // Карпатський край: наукові дослідження по історії, культурі, туризму. – Івано – Франківськ, 2015 – Вип. 1–2 (6–7): январь – декабрь. – С. 218–223.
10. Федюк А. Географія культури – важке напрямлення соціально-економічних досліджень [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://svit-ekranu.org.ua/f_geogr_u.htm.
11. Agenda 21 for culture / United Cities and Local Governments – Committee on culture / [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.agenda21culture.net/index.php/docman/agenda21/212-ag21en/file>.
12. Safiullin L. Socio– economic development of the region and its historical and cultural heritage/ L. Safiullin, I. Gafurov, R. Shaidullin, N. Safiullin // Life Science Journal: Acta Zhengzhou University Overseas Edition, 2014. – Vol. 11(6). – P. 400–404.

References:

1. Ethnoculturalnyy potentsial yak ody z chynnykiv rozvytku turystychnogo region/ I. Bachynska, V. Shynkarets // Rozvytok etnoturizmu: problemy ta perspektyvy: zb. mater. Vseukr. nauk. – prakt. konf. molodykh vchenykh (Lviv, 2–3 bereznya 2011r.). Ministerstvo osvity i nauky, molodi ta sportu Ukrainy, Lvivskiy institut ekonomiky i turizmu. – Lviv: LIET, 2011. – 202–204.
2. Volovyk V. Ethnoculturalni landshafty: regionalni struktury i pryrodokorystuvannya/ V. Volovyk. – Vinnytsya: TOV «Vinnytska miska drukarnya», 2011. – 464p.
3. Kalinnikova I. Osnovnye sostavlyaiushie sotsialno – ekonomicheskogo potentsiala regiona / I. Kalinnikova // Upravlenie sotsialno – ekonomicheskimi potentsialom regiona. – St. Petersburg: Piter, 2009. – P. 30.
4. Kulakovska I. Etnokulturalnyy potentsial yak chynnyk pidvyshennya ekskursiynoi pryvablyvosti regionu / I. Kulakovska // Visnyk Derzhavnoi akademii kerivnykh kadrov kultury i mystetstv. – Kyiv: Milenium. – 2010. – № 3. – P. 73–76.
5. Panikarova S. Struktorno – funktsionalnaya konfiguratsiya etnokulturalnogo potentsiala regiona/ S. Panikarova, L. Anzhiganova // Problemy sovremennoy ekonomiki. – St. Petersburg, 2010. – Vol. 35. – P. 319– 323.
6. Polyvach K. Kulturna spadshyna ta ii vplyv na rozvytok regioniv Ukrainy (susplyno-geografichne doslidzhennya) / K. Polyvach // Avtoref. na zdobuttya nauk. stupenya kand. geogr. nauk: spets. 11.00.02 «Economic and social geography». – Kyiv, 2007. – 24p.
7. Oliinyk Ya., Gnatiuk O. Metodychni pidkhody do doslidzhennya terytorialnoi identychnosti naselennya/ Ya. Oliinyk, O. Gnatiuk // Ukrainskii geografichnyi zhurnal. Kyiv, 2013. – № 3. – P. 34–39.
8. Ripka O. Geografiya kultury yak napryamok suspilnoi geografii/ O. Ripka // Chasopys sotsialno – ekonomichnoi geografii. Mizhregionalnyi zbirnyk naukovykh prats. – Kharkiv, 2007. – Vol. 2. – P. 200–207.
9. Fedorak V. Etnokulturalnyy potentsial yak ody z chynnykiv rozvytku turystychnogo region/ V. Fedorak // Karpatskii kraj: naukovy studii z istorii, kultury, turizmu. – Ivano-Frankivsk, 2015. – Vol. 1–2 (6–7). – P. 218–223.
10. Fediuk O. Geografiya kultury – vazhlyvyi napryamok sotsialno – ekonomichnykh doslidzen Available at: http://svit-ekranu.org.ua/f_geogr_u.htm.
11. Agenda 21 for culture/ United Cities and Local Governments – Committee on culture. Available at: <http://www.agenda21culture.net/index.php/docman/agenda21/212-ag21en/file>.
12. Safiullin L. Socio– economic development of the region and its historical and cultural heritage/ L. Safiullin, I. Gafurov, R. Shaidullin, N. Safiullin // Life Science Journal: Acta Zhengzhou University Overseas Edition, 2014. – Vol. 11(6). – P. 400–404.

УДК: 911.3

*Телешман Віктор Іванович,
Олійник Ярослав Богданович,*
доктор економічних наук, професор
(науковий керівник)

Київський національний університет імені
Тараса Шевченка, м. Київ, Україна, e-mail:
oscar1424lal@gmail.com

ІНТЕЛЕКТУАЛЬНИЙ ПОТЕНЦІАЛ ЧЕРНІВЕЦЬКОЇ ОБЛАСТІ

Метою статті є дослідження особливостей формування та сучасного стану інтелектуального потенціалу Чернівецької області, оцінка динаміки показників його розвитку та розробка основних напрямків удосконалення та використання.

Методика дослідження базується на застосуванні системно-структурного аналізу.

Результати. Розкрита сутність інтелектуального потенціалу, проаналізовано сучасний стан та динаміку розвитку. Виокремлено перелік основних проблем та запропоновано шляхи для відтворення інтелектуального потенціалу.

Наукова новизна полягає у розкритті територіальних особливостей розвитку інтелектуального потенціалу Чернівецької області.

Практична значимість полягає в обґрунтуванні основних напрямків удосконалення та використання інтелектуального потенціалу Чернівецької області.

Ключові слова: інтелектуальний потенціал, інновація, освіта, наука, наукові кадри, Чернівецька область.

УДК 911.3

*Телешман Виктор Иванович,
Олейник Ярослав Богданович,* доктор
экономических наук, профессор (научный
руководитель)

Киевский национальный
университет имени Тараса
Шевченка, г. Киев, Украина, e-mail:
oscar1424lal@gmail.com

ИНТЕЛЛЕКТУАЛЬНЫЙ ПОТЕНЦИАЛ ЧЕРНОВИЦКОЙ ОБЛАСТИ

Целью статьи является исследование особенностей формирования и современного состояния интеллектуального потенциала Черновицкой области, оценка динамики показателей его развития и разработка основных направлений совершенствования и использования.

Методика исследования базируется на применении системно-структурного анализа.

Результаты. Раскрыта сущность интеллектуального потенциала, проанализировано современное состояние и динамику развития. Выделен перечень основных проблем и предложены пути для воспроизведения интеллектуального потенциала.

Научная новизна заключается в раскрытии территориальных особенностей развития интеллектуального потенциала Черновицкой области.

Практическая значимость заключается в обосновании основных направлений совершенствования и использования интеллектуального потенциала Черновицкой области.

Ключевые слова: интеллектуальный потенциал, инновация, образование, наука, научные кадры, Черновицкая область.

Teleshman Victor Ivanovich,
Oleynik Yaroslav Bogdanovich, Doctor of
Economics Sciences, Professor (supervisor)

Taras Shevchenko National University of
Kyiv, Ukraine, e-mail:
oscar1424lal@gmail.com

INTELLECTUAL POTENTIAL OF CHERNIVTSI REGION

The main purpose of the article is a study of the peculiarities of the development and the contemporary state of the intellectual potential of Chernivtsi region, assessment of indicators of its development and elaboration of its main fields.

The methodology of the research is based on the system-structural approach.

Results. The nature of the intellectual potential was revealed, the current state and dynamics of its development were analyzed. The summary of main problems and directions for reproduction of intellectual potential were outlined.

The scientific novelty consists in the revelation of the spatial features of the development of intellectual potential.

The practical significance lies in clarification of new directions of improvement and utilization of the intellectual potential of Chernivtsi region

Keywords: intellectual potential, innovation, education, science, academic staff, Chernivtsi region.

Постановка наукової проблеми та її значення. Аналіз останніх досліджень та публікацій. В реаліях сьогодення пріоритетною складовою прогресу суспільства є інтелектуальний потенціал, розвиток та активне використання якого є запорукою процвітання нашої держави. Інтелектуальний потенціал регіону є важливою складовою становлення та розвитку інтелектуального потенціалу України, тому доцільним є його дослідження.

Теоретико-методологічною основою дослідження інтелектуального потенціалу виступають праці вітчизняних та зарубіжних вчених. Значний внесок у дослідження інтелектуального потенціалу зробили Л. Едвінссон, М. Мелоун, Р. Інглеарт, Т. Стюарт, О. Тоффлер, Й. Шумпетер, Х. Хекхаузен, т. Шульц та інші, в Україні – Л. Безчасний, Д. Богиня, В. Геєць, О. Грішнова, С. Злупко, Б. Кваснюк, А. Чухно, А. Колот, О. Стефанишин, Н. Бойчук, В. Дюндін, М. Розумний, В. Мурашко, С. Грицуленко та інші [1].

Інтелектуальний потенціал визначається як система інтелектуальних ресурсів з їх знаннями, творчими інтелектуальними здібностями та можливостями, інфраструктурних активів та інтелектуальної власності і ринкових активів. Він формує інтелектуальний капітал регіону і його інтелектуальну безпеку [2].

О.В. Моліна трактує інтелектуальний потенціал регіону як системну сукупність знань і креативних здібностей суб'єктів життєдіяльності регіону й умов їх реалізації, спрямованих на прискорення інноваційної динаміки регіону і зростання його стратегічної конкурентоспроможності з метою підвищення рівня та якості життя населення. Дослідник

інтелектуальний потенціал розглядає як джерело та міру інноваційності. О. М. Наумчук акцентує увагу на тому, що інтелектуальний потенціал регіону є узагальненою характеристикою інтелектуальних ресурсів відповідно до місця та часу; він характеризує можливості, надані інтелектуальними ресурсами у певний час і в майбутньому, які можуть бути використані для досягнення певної мети [3].

Мета та завдання дослідження. Зважаючи на те, що інтелектуальний потенціал у сучасних умовах є рушійною силою розвитку України, метою роботи є дослідження особливостей формування та сучасного стану інтелектуального потенціалу Чернівецької області, оцінка динаміки показників його розвитку та розробка основних напрямків удосконалення та використання.

Для досягнення мети були поставлені та виконані наступні завдання:

- охарактеризувати функціонально-компонентну структуру інтелектуального потенціалу Чернівецької області;
- проаналізувати динаміку розвитку інтелектуального потенціалу регіону;
- виокремити перелік основних проблем формування інтелектуального потенціалу Чернівецької області.

Виклад основного матеріалу. Чернівецька область розташована на південному заході України і межує із Вінницькою, Хмельницькою, Тернопільською та Івано-Франківською областями, а на півдні - із Молдовою та Румунією. Площа регіону - 8,1 тис. км², чисельність населення – 908,1 тис. осіб. В адміністративно-територіальному відношенні область поділяється на 11 районів, 2 міста обласного і 9 районного значення, 8 смт, 5 селищ і 398 сіл. Величина і розміщення населеного пункту впливають на формування елементів функціонально-територіальної структури інтелектуального потенціалу, зокрема розміщення наукових установ і освітніх закладів.

Основу функціонально-компонентної структури регіону становлять освітні та науково-дослідні установи. Початковою ланкою освітньої системи є дошкільні навчальні заклади. Станом на 2016 р. у Чернівецькій області нараховувалось 379 дошкільних навчальних закладів (94 у містах та 285 у сільській місцевості) у яких перебувало 32612 дітей. Позитивна динаміка зростання кількості ДНЗ (на 127 та 26 закладів більше ніж у 2000 та 2010 рр. відповідно) посилюється тенденцією зростання показника охоплення дітей відповідної вікової категорії у Чернівецькій області з 53% у 2010 р. до 58% у 2016 р. У місті Чернівці знаходиться найбільша кількість ДНЗ у регіоні – 58, по 37 дошкільних навчальних закладів знаходиться Новоселицькому та Сторожинецькому районах. Найменша кількість у Герцаївському, Путильському районах (26 та 20 ДНЗ відповідно) та у місті Новодністровськ де розташовані 3 ДНЗ.

Забезпечення середньої освіти у Чернівецькій області відбувається завдяки мережі загальноосвітніх навчальних закладів I, I–II, I–III та II–III ступенів навчання. Більше половини ЗНЗ (61,7%) – школи I–III ст. н., I–II ст. н. – 26,9%, I ст. н. – 4,9%, II–III ст. н. – 0,3% та шкіл-інтернатів – 1,5%.

У 2016/17 навчальному році налічується 427 загальноосвітніх навчальних заклади, у яких навчається 98574 учнів. Кількість ЗНЗ зменшилась в порівнянні з попередніми роками (462 ЗНЗ у 2000/01 рр., 447 ЗНЗ у 2010/11 рр.). Найбільша кількість загальноосвітніх навчальних закладів знаходиться у місті Чернівці та Сторожинецькому районі (59 та 47 ЗНЗ відповідно), найменше ЗНЗ у Путильському районі - 22.

Гімназії, ліцеї, та навчально-виховні комплекси Чернівецької області формують систему денних загальноосвітніх навчальних закладів нового типу. На початок 2016/17 навчального року у Чернівецькій області нараховувалась 21 гімназія (7 у місті Чернівці), що охопила 8,9% від усіх школярів, 14 ліцеїв (6 у місті Чернівці), які відвідують 5,4% від усіх школярів та 143 навчально-виховні комплекси де навчаються 20,6% від усіх школярів

Позашкільні заклади освіти представлені школами естетичного виховання, дитячо-юнацькими спортивними школами, будинками школяра та іншими закладами відповідного типу.

Система закладів професійної підготовки кадрів станом на початок 2016/17 навчального року складалась з 16 професійно-технічних та 16 вищих навчальних закладів (13 ВНЗ I–II рівнів акредитації та 3 ВНЗ III–IV рівнів акредитації), у яких навчаються 6,7 тис. учнів та 31,4 тис. студентів відповідно (8,5 тис. у ВНЗ I–II рівнів акредитації та 22,9 тис. у ВНЗ III–IV рівнів акредитації). На початок 2016/17 навчального року у ВНЗ різних рівнів акредитації працювало 3039 штатних педагогічних та науково-педагогічних працівників, з них 245 докторів та 1323 кандидатів наук, 191 професор та 772 доценти.

Можна відзначити три основні напрямки впливу закладів вищої освіти на розвиток інноваційного процесу в регіоні який формується на основі інтелектуального потенціалу:

- традиційна роль ВНЗ як науково-дослідних центрів, що створюють нові знання й розробляють на його базі нові інноваційні технології.
- роль ВНЗ як інноваційних центрів, що сприяють трансферту новітніх технологій від стадії наукової розробки до їх технологічного оформлення та промислового випробування.
- підготовка високопрофесійних кадрів.

Чернівецька область характеризується високим рівнем наукових кадрів. Станом на 2016 р. у регіоні нараховувалось 837 працівників, задіяних у виконанні наукових досліджень і розробок, з яких дослідників – 620, техніків – 63 та осіб допоміжного персоналу – 154. Із загальної кількості зазначених працівників 95 є докторами наук, 288 – докторами філософії, 300 – магістрами (спеціалістами), 37 – бакалаврами (молодшими бакалаврами, молодшими спеціалістами). Найбільша кількість працівників задіяна у галузях природничих (крім медичних та сільськогосподарських) – 372 особи, суспільних – 174 особи та сільськогосподарських (127 осіб) наук.

Внутрішні витрати на виконання наукових досліджень і розробок у Чернівецькій області станом на 2016 р. склали 61257,9 тис. грн. З них на виконання фундаментальних наукових досліджень – 12463,1 тис. грн, прикладних наукових досліджень – 43889,8 тис. грн., на виконання науково-технічних розробок – 4923 тис. грн. Із загальної сукупності коштів понад половину (52,4%) надійшли від іноземних джерел, 35,3% є коштами державного бюджету, 7,6% - власні кошти.

У Чернівецькій області станом на 2016 р. нараховувалось 9 інноваційно активних промислових підприємств (17% до загальної кількості) які належать до галузей переробної промисловості. Загальний обсяг інноваційних витрат у промисловості склав 18,8 млн. грн. (станом на 2015 рік), що є нижчим ніж у попередні роки. Обсяг реалізованої інноваційної продукції склав 99981,9 тис. грн [4].

Для відтворення інтелектуального потенціалу, необхідно:

- глибоке впровадження “економіки знань” у всі сфери життєдіяльності;
- забезпечення населення високоякісними та доступними освітніми послугами;
- реалізація законів щодо розвитку освіти і науки;
- зміцнення матеріально-технічної бази освіти і науки;
- формування нової динамічної моделі фінансування освіти й науки.

Висновки. Інтелектуальний потенціал є одним із головних чинників економічного розвитку України та її регіонів. Він є функціональною складовою інтегрального потенціалу регіону і важливим ресурсом його соціально-економічного розвитку. Інтелектуальний потенціал Чернівецької області характеризується позитивною динамікою розвитку, проте, для підтримання загальних тенденцій необхідно покращити фінансування та матеріально-технічне забезпечення освітньої та наукової сфери регіону, та підвищити престиж науки в цілому.

Список використаних джерел:

1. Гулько В. І. Інтелектуальний потенціал регіону: сутність, структура, проблеми формування і використання. [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://dspace.kntu.kr.ua>
2. Нич Т.В. Суспільно-географічні аспекти дослідження формування інтелектуального потенціалу Хмельницької області. Автореферат дисертації кандидата географічних наук. Ч., 2016. – 23 с.
3. Ревак І. О. Інтелектуальний потенціал у системі економічної безпеки України. Дисертація доктора економічних наук. Л., 2016. – 474 с.
4. Статистичний щорічник Чернівецької області за 2016 - Головне управління статистики у Чернівецькій області за редакцією Т. Г. Сарчінської. - Чернівці - 2017. - 565 с.

Список использованных источников:

1. Гулько В. И. Интеллектуальный потенциал региона: сущность, структура, проблемы формирования и использования. [Электронный ресурс]. - Режим доступа: <http://dspace.kntu.kr.ua>

2. Нич Т. В. Общественно-географические аспекты исследования формирования интеллектуального потенциала Хмельницкой области. Автореферат диссертации кандидата географических наук. Ч., 2016 - 23 с.
3. Ревак И. А. Интеллектуальный потенциал в системе экономической безопасности Украины. Диссертация доктора экономических наук. Л., 2016. – 474
4. Статистический ежегодник Черновицкой области за 2016 - Главное управление статистики в Черновицкой области под редакцией Т. Г. Сарчинской. - Черновцы - 2017. - 565 с.

References:

- 1.Gunko V. I. Intellectual potential of the region: essence, structure, problems of formation and use. [Electronic resource]. - Access mode: <http://dspace.kntu.kr.ua>
- 2.Nych T.V. Socio-geographical aspects of research of formation of intellectual potential of Khmel'nitsky region. Thesis Candidate of Geographical Sciences. 2016. - 23 p.
- 3.Revak I.O. Intellectual potential in the system of economic security of Ukraine. Thesis of Doctor of Economics. L., 2016. - 474 p.
- 4.Statistical yearbook of Chernivtsi region 2016 - Directorate-General for Statistics Chernivtsi Oblast edited by T. G. Sarchinskoy. - Chernivtsi - 2017. - 565 p

III. ПРИРОДНИЧА ГЕОГРАФІЯ: ТЕОРІЯ ТА ПРАКТИКА

УДК 504.06(477)

Гавриленко Олена Петрівна,
кандидат географічних наук, доцент

Київський національний університет імені
Тараса Шевченка, м. Київ, Україна, e-mail:
olena.geo@gmail.com

БАСЕЙНОВА МОДЕЛЬ УПРАВЛІННЯ ВОДНИМИ РЕСУРСАМИ: АЛГОРИТМ ЗАПРОВАДЖЕННЯ В УКРАЇНІ

Мета. Проаналізувати сутність інтегрованого управління водними ресурсами за басейновим принципом та обґрунтувати механізми його запровадження в Україні.

Методика. Було використано аналітичний, синтетичний, дедуктивний, індуктивний, монографічний, порівняльно-географічний методи.

Результати. Обґрунтовано ефективність стратегії управління водними ресурсами за басейновим принципом, що дає можливість подолати протиріччя між різними водокористувачами басейну та узгоджувати питання охорони водних ресурсів. Розкрито неприпустимість порушення екологічного законодавства при розробленні програм розвитку галузей водокористування в Україні. Запропоновано шляхи уникнення подібних порушень.

Наукова новизна. Проаналізовано стратегію використання і охорони водних ресурсів на рівні річкового басейну відповідно до підходів Водної Рамкової Директиви ЄС, що річка – то є одне ціле, і що потрібно враховувати аспекти впливу на весь басейн. Обґрунтовано необхідність розроблення єдиної методології оптимального управління водними ресурсами України, з максимальним урахуванням особливостей кожного річкового басейну.

Практична значимість. Матеріали публікації, її висновки та пропозиції можуть бути використані для подальшого розроблення алгоритмів запровадження інтегрованого управління водними ресурсами за басейновим принципом в Україні. Наведений негативний досвід ігнорування екологічних вимог, успадкований застарілою системою управління в Україні, має спонукати до запровадження найсучасніших технологій басейнового управління водними ресурсами.

Ключові слова: управління водними ресурсами, басейновий принцип, річковий басейн, гідрографічне районування, басейнові ради, стратегічна екологічна оцінка.

УДК 504.06(477)

Гавриленко Елена Петровна,
кандидат географических наук, доцент

Киевский национальный университет
имени Тараса Шевченко, г. Киев, Украина,
e-mail: olena.geo@gmail.com

БАСЕЙНОВАЯ МОДЕЛЬ УПРАВЛЕНИЯ ВОДНЫМИ РЕСУРСАМИ: АЛГОРИТМ ВНЕДРЕНИЯ В УКРАИНЕ

Цель. Проанализировать сущность интегрированного управления водными ресурсами по бассейновому принципу и обосновать механизмы его внедрения в Украине.

Методика. Были использованы аналитический, синтетический, дедуктивный, индуктивный, монографический, сравнительно-географический методы.

Результаты. Обосновано эффективность стратегии управления водными ресурсами по бассейновому принципу, что дает возможность преодолеть противоречия между разными водопользователями бассейну и согласовывать вопросы охраны водных ресурсов. Раскрыта недопустимость нарушения экологического законодательства при разработке программ развития отраслей водопользования в Украине. Предложены пути избегания подобных нарушений.

Научная новизна. Проанализирована стратегия использования и охраны водных ресурсов на уровне речного бассейна в соответствии с подходами Водной Рамочной Директивы ЕС, что река – это одно целое, и что нужно учитывать аспекты влияния на весь бассейн. Обосновано необходимость разработки единой методологии оптимального управления водными ресурсами Украины, с максимальным учетом особенностей каждого речного бассейна.

Практическая значимость. Материалы публикации, ее выводы и предложения могут быть использованы для дальнейшей разработки алгоритмов внедрения интегрированного управления водными ресурсами по бассейновому принципу в Украине. Приведенный негативный опыт игнорирования экологических требований, унаследованный от устаревшей системы управления в Украине, должен побудить к внедрению самых современных технологий бассейнового управления водными ресурсами.

Ключевые слова: управление водными ресурсами, бассейновый принцип, речной бассейн, гидрографическое районирование, бассейновые советы, стратегическая экологическая оценка.

УДК 504.06(477)

Gavrylenko Olena Petrivna,
PhD of Geography, Associate Professor

Kyiv Taras Shevchenko National University,
Kyiv, Ukraine, e-mail: olena.geo@gmail.com

BASIN WATER MANAGEMENT MODEL: IMPLEMENTATION ALGORITHM IN UKRAINE

Purpose. To analyze the essence of integrated water resources management based on the basin principle and to substantiate the mechanisms of its introduction in Ukraine.

Method. Analytical, synthetic, deductive, inductive, monographic, comparative-geographic methods were used.

Results. The effectiveness of the water resources management strategy based on the basin principle has been substantiated, which enables to overcome the contradictions between different water catchers of the basin and to coordinate the issues of water resources protection. It was shown that the violation of environmental legislation in the working out of water use development programs in Ukraine was unacceptable. The ways of avoiding such violations are proposed.

Scientific innovation. The strategy of using and protecting water resources at the river basin level in accordance with the approaches of the EU Water Framework Directive is analyzed; that the river is one integral and that it is necessary to take into account the aspects of influence on the whole basin. The need for development of optimal water resources management unified methodology in Ukraine, with maximum consideration of the characteristics of each river basin is substantiated.

Practical significance. The publication materials, its conclusions and proposals can be used for the further development of algorithms for the introduction of integrated water

resources management according to the basin principle in Ukraine. The negative experience of ignoring ecological requirements, inherited by an outdated management system in Ukraine, should lead to the introduction of the most up-to-date technologies of water resources basin management.

Keywords: water resources management, basin principle, river basin, hydrographical zoning, basin councils, strategic environmental assessment.

Постановка проблеми. Реалізація інтегрованої басейнової моделі управління водними ресурсами є одним з головних принципів Водної рамкової директиви 2000/60/ЄС (ВРД ЄС), прийнятої 2000 р. після 5-річного процесу реструктуризації європейської водної політики. Директива стала керівним документом для встановлення цілей охорони вод у ХХІ столітті. Інтегрований підхід до управління водними ресурсами вимагає координації різних видів економічної діяльності, які визначають попит на воду, режими землекористування та об'єми стічних вод. Відповідно до цього підходу основною одиницею управління водними ресурсами стає водозбірний басейн водного об'єкта.

Проблема для України полягає у неефективному управлінні водними ресурсами за адміністративно-територіальним принципом, через складну систему роз'єднаних відомчих управлінських структур, створених ще за часів СРСР. Головним їхнім організаційним недоліком є галузева і територіальна (а не басейнова) орієнтація, незбалансований механізм регулювання водних відносин. Внаслідок функціонування цих застарілих органів управління виникають постійні конфлікти між водокористувачами, а питання збереження і охорони водних ресурсів залишаються неузгодженими і невирішеними.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Інтегрований підхід до управління водними ресурсами розглядається у роботах вітчизняних і закордонних авторів [1, 2, 10, 15-18]. Дослідження у цій сфері здійснюються такими фахівцями, як К. Алієв, В. Антоненко, М. Бабич, В. Вишневецький, Н. Закорчевна, С. Левківський, В. Лозанський, М. Ромащенко, В. Сташук, А. Яцик та інші. Зокрема, обґрунтуванню інструментів використання водних ресурсів України за басейновим принципом присвячена праця [17]. Шляхи реалізації плану управління річковим басейном представлено у праці [18]. Головні аспекти розвитку управління водними ресурсами України у контексті координації діяльності водогосподарських організацій у басейнах основних річок України розкриті у працях [15, 16]. На необхідність урахування міжнародного досвіду щодо оцінки стану водних екосистем у процесі впровадження інтегрованого управління річковими басейнами вказується у праці [2]. Конкретний приклад розроблення планів управління річковим басейном на основі стратегічного плану дій наведений у праці [10].

Невирішені частини проблеми. Напрацьовані фахівцями теоретичні положення щодо сутності механізму управління водними ресурсами за басейновим принципом необхідні для практичної реалізації відповідних управлінських рішень. Однак, незважаючи на широкий спектр досліджень

у цій сфері, ще багато питань потребують детальнішого аналізу, зокрема питання правового регулювання, інформаційного та іншого забезпечення управлінських рішень щодо інтегрованого управління водними ресурсами.

Невирішеними залишаються проблеми, пов'язані передусім із застарілим, неефективним і незбалансованим механізмом регулювання водних відносин в Україні. Недосконала нормативно-правова база не може забезпечити інноваційно-інвестиційний розвиток водного господарства, підвищення технологічного рівня водокористування, упровадження маловодних і безводних технологій, модернізації систем водопостачання і водовідведення тощо.

Постановка завдання. Метою статті є аналіз сутності інтегрованого управління водними ресурсами за басейновим принципом та механізмів його запровадження в Україні. Для досягнення мети поставлені такі завдання:

- проаналізувати ефективність стратегії використання і охорони водних ресурсів на рівні річкового басейну щодо можливості подолання протиріч між різними водокористувачами басейну;
- обґрунтувати необхідність розроблення єдиної методології, яка дозволяла б максимально врахувати особливості кожного басейну великої чи середньої річки та забезпечити оптимальне управління водними ресурсами України;
- висвітлити недоліки нової Програми розвитку гідроенергетики України до 2026 р.;
- запропонувати шляхи уникнення подібних порушень у майбутньому.

Виклад основного матеріалу. Згідно визначення Глобального водного партнерства, інтегроване управління водними ресурсами (ІУВР) – це процес, який сприяє скоординованому розвитку та управлінню водними, земельними та пов'язаними з ними видами ресурсів для забезпечення максимального економічного і соціального добробуту на справедливій основі без загрози для стійкості життєво важливих екосистем [8]. ІУВР дозволяє збалансовано управляти водними ресурсами, враховуючи соціальні, економічні й природоохоронні інтереси. Процес підтримується набором інструментів, зокрема екологічною оцінкою, системами моніторингу, збором та обміном інформацією [17].

Стратегія використання і охорони водних ресурсів на рівні басейну дає можливість знаходити рішення для «всього басейну» та уникати конфліктів (наприклад, між користувачами верхньої та нижньої течії або різних регіонів басейну). У країнах ЄС важливим етапом упровадження ІУВР є розроблення планів управління річковими басейнами для кожного району річкового басейну [9]. ВРД ЄС визнає річковий басейн головною природною одиницею водного середовища [5]. Використання європейськими країнами басейнового підходу до управління водними ресурсами використовувалося і раніше, але річкові басейни стали центральною концепцією в управлінні водними ресурсами лише після введення в дію ВРД ЄС.

Крім досягнення консенсусу між різними водокористувачами, басейновий принцип сприяє рівності й справедливості у користуванні водними ресурсами різних країн. Відомі нині басейнові системи співпраці мають тривалу і повну проблем історію. Наприклад, для створення сучасного басейного управління водними ресурсами австралійській Комісії басейну Мюррей-Дарлінг потрібно було майже 80 років до початку функціонування системи, оскільки штати в межах басейну відмовлялися передавати Комісії права на свою частину водних ресурсів. Схожа ситуація мала місце на річці Рейн, коли вона перетворилася на «стічну канаву» Європи, доки не був заключений договір про спільні дії між країнами басейну [4, 7].

Найбільшого розвитку басейновий принцип набув у Франції, де створена і функціонує вискоєфективна система управління водними ресурсами, визнана однією з кращих у світі. Усі ключові рішення приймаються всередині басейнових організацій. Вода має вартість, оскільки вона має бути очищена і доставлена до споживача, що вимагає певних витрат. Усі витрати, необхідні для інвестування у розвиток водогосподарської інфраструктури, покривають водокористувачі. Басейнові організації виконують не тільки планувальні й регуляторні функції, але й контролюють їхнє виконання. Таким чином створена унікальна система фінансування всіх необхідних функцій з питань охорони навколишнього середовища за принципом «забруднювач платить» [7].

У національному законодавстві України басейновий принцип управління задекларований принаймні з часів прийняття Водного кодексу, де наголошується, що державне управління в галузі використання та охорони вод здійснюється за басейновим принципом на основі державних, цільових, міждержавних та регіональних програм використання і охорони вод та відтворення водних ресурсів [6, ст. 13]. Загальнодержавною цільовою програмою розвитку водного господарства та екологічного оздоровлення басейну р. Дніпро до 2021 року [12] передбачено реалізацію комплексу заходів з упровадження системи інтегрованого управління водними ресурсами за басейновим принципом. Законом України «Про Основні засади (стратегію) державної екологічної політики до 2020 року» серед основних завдань щодо поліпшення екологічної ситуації зазначено реформування системи державного управління в галузі охорони та раціонального використання вод шляхом упровадження інтегрованого управління водними ресурсами за басейновим принципом [13].

Проте реально перевести систему управління водними ресурсами України на басейновий принцип має реалізація Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо впровадження інтегрованих підходів в управлінні водними ресурсами за басейновим принципом» [11], ухваленого 4 жовтня 2016 р. Басейновий принцип управління визначається як комплексне (інтегроване) управління водними ресурсами в межах території річкового басейну. Запропоновано нове гідрографічне районування – поділ території України на гідрографічні

одиниці, що здійснюється для розроблення планів управління річковими басейнами [11, ст. 13¹]. В Україні встановлюється 9 районів річкових басейнів (рис. 1).

Головним суб'єктом системи управління водними ресурсами в Україні є Державне агентство водних ресурсів України (Держводагентство). Більшість його повноважень спрямована саме на інтегроване управління водними ресурсами та забезпечення населення і галузей економіки цими ресурсами нормативної якості у необхідних обсягах. З метою координації діяльності водогосподарських організацій у басейнах основних річок України розроблено і узгоджено Порядок взаємодії у басейнах річок. Узгоджені Порядки затверджуються наказами Держводагентства, де визначаються основні напрямки взаємного обміну інформацією, необхідною для ефективного управління водними ресурсами [16].

Рис. 1. Гідрографічне районування території України [19]

За Європейськими стандартами управління водними ресурсами, стан водних ресурсів має бути «добрим». Для досягнення таких цілей в Україні необхідно вжити значну кількість організаційних і технічних заходів. Зокрема, мають бути утворені басейнові ради, які виконуватимуть консультативно-дорадчу функцію, завдяки чому зможуть реально узгоджуватися інтереси органів державної влади, місцевого самоврядування, підприємств тощо у межах річкового басейну. Рішення

басейнової ради враховуватимуться під час розроблення планів управління річковим басейном.

Виконавчим басейновим органом мають бути басейнові управління водних ресурсів (БУВР). На місцевому рівні функції планування, координації і контролю за використанням, охороною і відтворенням водних ресурсів у межах водозабірної площі басейну здійснюють обласні управління водного господарства [15]. Нині в Україні створені басейнові ради, які функціонують у басейнах основних річок – Дніпра, Дністра, Дунаю, Десни, Південного Бугу, Західного Бугу, Сіверського Дінця, Росі. При Держводагентстві та в основних басейнах річок працюють спеціальні Міжвідомчі комісії.

В Україні майже усі великі річкові басейни є транскордонними – це басейни річок Дніпро, Сіверський Донець, Дністер, Західний Буг, Тиса, Дунай. Для управління транскордонними річковими басейнами створюються Міжнародні басейнові комісії. Нині у світі діють десятки таких комісій. Співробітництво у цій сфері координує міжнародний орган – Глобальне Водне Партнерство та його 11 технічних комітетів (зокрема, у Братиславі – для країн Східної Європи). Міжнародний досвід щодо оцінки стану водних екосистем дозволить отримувати методичну, технічну та іншу допомогу для упровадження інтегрованого управління річковими басейнами в Україні [2].

Відповідно до статті 13 ВРД ЄС, для басейну кожної великої річки має бути розроблений План управління річковим басейном (ПУРБ). Такий план вже розроблений для басейну р. Тиса. Також робота проводиться у басейні Дніпра та Сіверського Дінця [18]. Для басейну р. Південний Буг розроблений стратегічний план дій [10], на основі якого розробляється і план управління басейном. ПУРБ обов'язково має включати нанесені на карту межі басейнів і суббасейнів, що належать до даного району річкового басейну [18]. Необхідність виділення таких меж потребує проведення нового гідрографічного районування території України, що враховує вимоги ВРД ЄС. Райони річкових басейнів є головною одиницею управління в галузі використання і охорони водних об'єктів, які складаються з басейнів відповідних річок і пов'язаних з ними підземних вод.

Одним з основних споживачів водних ресурсів є гідроенергетика, потреби якої забезпечуються шляхом зарегулювання річкового стоку. Лише у басейні Дніпра побудовано 466 водосховищ з корисним об'ємом майже 46000 млн м³. Зарегулювання основних річок України дало можливість перерозподілити стік, забезпечити потреби водокористувачів, але істотно погіршило екологічний стан річок та їхніх водозбірних басейнів [1]. Визнаючи важливість гідроенергетики для сталого функціонування енергетичного сектору країни та можливості оперативного покриття піків навантажень енергосистеми, уряд 2016 р. затвердив Програму розвитку гідроенергетики України до 2026 року (Програма), яка передбачає подальше будівництво ГЕС переважно на

малих і середніх річках [14]. Водночас при розробленні й затвердженні Програми була допущена ціла низка грубих порушень національного і міжнародного законодавства та положень Угоди про асоціацію України з Євросоюзом [3].

Яскравим прикладом таких порушень є передбачений Програмою проект добудови Ташлицької гідроакумулювальної електростанції (ГАЕС). При цьому ігнорується той факт, що функціонування руслового Олександрівського водосховища і підвищення у ньому рівня води вже призвело до затоплення 27,72 га земель заповідної території та незворотних змін у екосистемі річки Південний Буг. Розбудова Південноукраїнського енергокомплексу, частиною якого є Ташлицька ГАЕС, продовжується на території національного природного парку «Бузький Гард», включеній до Смарагдової мережі Європи. Гребля Олександрівського водосховища фрагментувала Південний Буг, перекрила міграційні шляхи риби, що призвело до втрат популяцій цінних риб, у тому числі видів з Червоної книги України та міжнародних червоних списків.

Крім зняття пікових навантажень у енергосистемі, Ташлицька ГАЕС виконує функцію, яка не афішується проектантами, – охолодження блоків Південноукраїнської АЕС. Також не афішується той факт, що добудова ГАЕС планується за рахунок затоплення цінних і рідкісних рослинних угруповань, втрати популяцій щонайменше 10 червонокнижних видів рослин і тварин, затоплення культурно-історичної пам'ятки – острова Гард. Національним екологічним центром України визначено повний перелік порушень вітчизняного і міжнародного законодавства, а також надано оцінку можливих наслідків реалізації Програми для довкілля і населення. Відповідно, Кабінету міністрів України рекомендовано скасувати рішення про її схвалення [3].

В Україні накопичено значний негативний досвід ігнорування екологічних вимог при будівництві у річкових басейнах, що призводить до виникнення соціальних конфліктів, знищення річок, деградації біоресурсів і водних екосистем. Тому кожен проект будівництва гідроенергетичних та інших споруд потребує проведення належної екологічної оцінки впливу на стан водних екосистем та посилення відповідальності компаній, задіяних у будівництві. Слід забезпечити виконання заборони на будівництво гідроенергетичних об'єктів у верхів'ях річок або на річках у межах природоохоронних територій. Кожна велика і мала ГЕС має бути оснащена рибоходом для забезпечення міграції риб та відповідати критеріям екологічно безпечного об'єкта [1]. Висновком з цього негативного досвіду має бути не відмова від будівництва, а упровадження найсучасніших технологій, інтегрованих з технологіями басейнового управління водними ресурсами.

Висновки. В Україні нарешті з'явилася реальна можливість упровадження системи інтегрованого управління водними ресурсами за басейновим принципом, розроблення і виконання планів управління річковими басейнами, відповідно до ВРД ЄС. Реалізація європейської

моделі управління дасть можливість задовольнити потреби населення і галузей економіки у якісних водних ресурсах, зменшити обсяги водоспоживання і водовідведення, забезпечити ефективний захист територій і населення від шкідливої дії вод та забезпечити екологічну безпеку водокористування. Перехід до басейнової моделі управління водними ресурсами – досить складний і тривалий процес, що має розпочинатися з визначення водної політики, створення правової бази і системи фінансування.

Список використаних джерел:

1. Адаменко Т.І. Переосмислення водної безпеки для України / Т.І. Адаменко, А.О. Демиденко, М.І. Ромашенко, Г.М. Цветкова та ін. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://mama-86.org/images/publications/gwp/Rethinking_Water_Security_ukr.pdf.
2. Алієв К. Аналіз стану водних ресурсів як основа для інтегрованого управління річковими басейнами / К. Алієв // Водне господарство України. – 2013. – №4(106). – С. 30-32.
3. Аналіз урядової програми розвитку гідроенергетики України до 2026 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://necu.org.ua/wp-content/uploads/2017/02/Hydropower_Report_WoC_2017.pdf.
4. Безсонний В.П. Аналіз світового та вітчизняного досвіду впровадження інтегрованого управління водними ресурсами / В.П. Безсонний, О.В. Третьяков // Проблеми водопостачання, водовідведення та гідравліки. – 2016. – Вип. 27. – С. 15-24.
5. Водна Рамкова Директива ЄС 2000/60/ЄС. Основні терміни та їх визначення / К. Алієв, Ю. Віденіна, Н. Закорчевна, О. Клітко; пер. В.Р. Лозанський. – К.: Б.в., 2006. – 240 с.
6. Водний Кодекс України: Постанова Верховної Ради України // Відомості Верховної Ради (ВВР). – 1995. – № 24. – Ст. 189.
7. Вострікова Н.В. Закордонний досвід управління водними ресурсами на засадах басейнового принципу управління / Н.В. Вострікова [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.confcontact.com/2013-specproekt/gu2_vostrikova.htm.
8. Глобальне водне партнерство [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://nuwm.edu.ua/nds/hvp>.
9. Директива 2000/60/ЄС Європейського Парламенту і Ради «Про встановлення рамок діяльності Співтовариства в галузі водної політики» від 23 жовтня 2000 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/994_962.
10. План управління річковим басейном Південного Бугу: аналіз стану та першочергові заходи / За ред. С. Афанасьєва, А. Петерс, В. Сташука, О. Ярошевича. – К.: НВП «Інтерсервіс», 2014. – 188 с.
11. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо впровадження інтегрованих підходів в управлінні водними ресурсами за басейновим принципом: Закон України від 04.10.2016 № 1641-VIII // Відомості Верховної Ради (ВВР). – 2016. – № 46. – Ст. 780.
12. Про затвердження Загальнодержавної цільової програми розвитку водного господарства та екологічного оздоровлення басейну річки Дніпро на період до 2021 року: Закон України від 24.05.2012 №4836-VI // Відомості Верховної Ради (ВВР). – 2013. – № 17. – Ст. 146.
13. Про Основні засади (стратегію) державної екологічної політики України на період до 2020 року: Закон України від 21.12.2010 № 2818-VI // Відомості Верховної Ради (ВВР). – 2011. – № 26. – Ст. 218.
14. Про схвалення Програми розвитку гідроенергетики на період до 2026 року: розпорядження Кабінету Міністрів України від 13 липня 2016 р. № 552-р [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/552-2016-%D1%80>.
15. Стадник М.Є. Реформування системи управління водними ресурсами в Україні / М.Є. Стадник [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://essuir.sumdu.edu.ua/bitstream/123456789/11417/1/Stadnik.pdf>.
16. Сташук В.А. Сучасний стан та перспективи розвитку управління водними ресурсами України / В.А. Сташук // Водне господарство України. – 2012. – №5(101). – С. 5-9.
17. Сташук В.А. Наукові засади раціонального використання водних ресурсів України за басейновим принципом: монографія / В.А. Сташук, В.Б. Мокін, В.В. Гребінь, О.В. Чунарьов (за ред. В.А. Сташука). – Херсон: Гринь Д.С., 2014. – 320 с.
18. Управление трансграничным бассейном Днепра: суббассейн реки Припяти: монография / под ред. А.Г. Ободовского, А.П. Станкевича, С.А. Афанасьева. – К.: Кафедра, 2012. – 448 с.
19. Херсонське обласне управління водних ресурсів. Офіційний сайт [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://vodgosp.kherson.ua/novini.htm?n=2435&ps=0>.

References:

1. Adamenko T.I. Re-thinking of water security for Ukraine / T.I. Adamenko A.O. Demidenko, M.I. Romashchenko, G.M. Tsvetkova and others [Electronic source]. – Access mode: https://mama-86.org/images/publications/gwp/Rethinking_Water_Security_ukr.pdf.
2. Aliyev K. Analysis of the water resources state as a basis for integrated river basin management / K. Aliyev // Water management of Ukraine. – 2013. – №4(106). – P. 30-32.
3. Analysis of the government program of hydropower development in Ukraine until 2026 [Electronic source]. – Access mode: http://necu.org.ua/wp-content/uploads/2017/02/Hydropower_Report_WoC_2017.pdf.
4. Bezsonnyi V.P. Analysis of world and domestic experience in implementation of integrated water resources management / V.P. Bezsonnyi, O.V. Tretyakov // Problems of water supply, drainage and hydraulics. – 2016. – Vol. 27. – P. 15-24.
5. Water Framework Directive 2000/60 / EC. Basic terms and their definitions / K. Aliyev, Yu. Videnina, N. Zakorchевна, O. Klitko; translation of V.R. Lozansky [Electronic source]. – Access mode: <http://dbuwr.com.ua/docs/Waterdirect.pdf>.
6. Water Code of Ukraine: Resolution of the Ukraine Verkhovna Rada // Bulletin of the Verkhovna Rada. – 1995. – № 24. – Art. 189.
7. Vostrikova N.V. Foreign experience in the management of water resources on the basics of the basin management principle / N.V. Vostrikova [Electronic source]. – Access mode: http://www.confcontact.com/2013-specproekt/gu2_vostrikova.htm.
8. Global Water Partnership [Electronic source]. – Access mode: <http://nuwm.edu.ua/nds/hvp>.
9. Directive 2000/60 / EC of the European Parliament and of the Council «On the establishing a framework for Community action in the field of water policy» of 23 October 2000 [Electronic source]. – Access mode: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/994_962.
10. River Basin Management Plan for Southern Bug: state analysis and priority measures / Ed. S. Afanasiev, A. Peters, V. Stashuk, A. Yaroshevich. – K.: NVP «Interservis», 2014. – 188 p.
11. About making changes to some legislative acts of Ukraine regarding the implementation of integrated approaches in the management of water resources based on the basin principle: Law of Ukraine dated 04.10.2016 No. 1641-VIII // Bulletin of the Verkhovna Rada. – 2016. – № 46. – Art.780.
12. On approval of the National target program for the development of water management and ecological improvement of the Dnipro River basin for the period up to 2021: the Law of Ukraine dated 24.05.2012 No. 4836-VI // Bulletin of the Verkhovna Rada. – 2013. – № 17. – Art. 146.
13. About the Basic Principles (Strategy) of the State Environmental Policy of Ukraine for the Period up to 2020: The Law of Ukraine dated 21.12.2010 No. 2818-VI // Bulletin of the Verkhovna Rada. – 2011. – № 26. – Art. 218.
14. On approving the Hydro-power Development Program for the period up to 2026: the order of the Cabinet of Ministers of Ukraine dated July 13, 2016, No. 552-p [Electronic source]. – Access mode: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/552-2016-%D1%80>.
15. Stadnyk M.Ie. Reform of the Water Resources Management System in Ukraine / M.Ie. Stadnyk [Electronic source]. – Access mode: <http://essuir.sumdu.edu.ua/bitstream/123456789/11417/1/Stadnik.pdf>.
16. Stashuk V.A. Current state and prospects of water resources management in Ukraine / V.A. Stashuk // Water management of Ukraine. – 2012. – №5(101). – P. 5-9.
17. Stashuk V.A. Scientific bases of Ukraine water resources rational using on basin principle: monograph / V.A. Stashuk, V.B. Mokin, V.V. Hrebin, O.V. Chunarov (ed. by V.A. Stashuk). – Kherson: Grin D.S., 2014. – 320 p.
18. Management of the Dnieper transboundary basin: sub-basin of the Pripyat River: monograph / ed. A.G. Obodovsky, A.P. Stankevich, S.A. Afanasiev. – K.: Department, 2012. – 448 p.
19. Kherson Regional Department of Water Resources. Official site [Electronic source]. – Access mode: <http://vodgosp.kherson.ua/novini.htm?n=2435&ps=0>.

УДК 551.43

Грищенко Михаил Юрьевич,
кандидат географических наук,
научный сотрудник
Шишкин Василий Сергеевич

Московский государственный университет
имени М.В.Ломоносова, г. Москва, Российская
Федерация, e-mail: m.gri@geogr.msu.ru

Московский государственный университет
имени М.В.Ломоносова, г. Москва, Российская
Федерация

**РЕЛЬЕФ И СОВРЕМЕННЫЕ РЕЛЬЕФООБРАЗУЮЩИЕ ПРОЦЕССЫ
ВУЛКАНА ГОЛОВНИНА И ОКРУЖАЮЩИХ ТЕРРИТОРИЙ
(ЗАПОВЕДНИК "КУРИЛЬСКИЙ")**

Цель. Вулкан Головнина является одним из самых активно посещаемых туристами объектов заповедника "Курильский" и острова Кунашир. Несмотря на это, он остаётся сравнительно слабо изученным в геоморфологическом отношении.

Методика. Для восполнения этого пробела летом 2017 года здесь проведены детальные геолого-геоморфологические полевые обследования, в ходе которых составлено 180 геоморфологических описаний и заложено 25 геологических разрезов, проведено полевое и камеральное дешифрирование космических снимков сверхвысокого пространственного разрешения.

Результаты. В результате проведённых исследований получены интересные выводы об эволюции сольфатарных полей, отмечены предполагаемые места давно потухших сольфатарных полей. Выявлены участки, наиболее сильно подверженные склоновым процессам. Описаны террасы озера Горячее и долины водотоков, впадающих в Охотское море.

Научная новизна. Ранее такие исследования на рассматриваемой территории не проводились.

Практическая значимость. Полученные результаты могут быть использованы в работе отдела экологического просвещения заповедника "Курильский", в том числе для планирования новых эколого-туристических маршрутов, к примеру, в живописные, богатые небольшими водопадами долины водотоков охотоморского побережья.

Ключевые слова: геоморфология, современные рельефообразующие процессы; вулкан Головнина; остров Кунашир.

UDC 551.43

Grishchenko Mikhail Yurievich,
Candidate of Geography Sciences, research
associate
Shishkin Vasilii Sergeyevich

M.V.Lomonosov Moscow State University,
Moscow, Russian Federation, e-mail:
m.gri@geogr.msu.ru

M.V.Lomonosov Moscow State University,
Moscow, Russian Federation

**THE TERRAIN AND THE MODERN GEOMORPHOLOGICAL PROCESSES
OF THE GOLOVNIN VOLCANO AND ITS SURROUNDINGS (STATE
NATURE RESERVE "KURILSKIY")**

Purpose. Golovnin Volcano is one of the most actively visited objects of the nature reserve "Kurilsky" and the whole Kunashir island. Despite this, it remains relatively poorly studied in geomorphological terms.

Methods. To fill this gap, in the summer of 2017, detailed geological and geomorphological field surveys were conducted here, during which 180 geomorphological

descriptions were compiled and 25 geological sections were laid, field and cameral interpretation of satellite images of ultra-high spatial resolution was carried out.

Results. As a result of the conducted studies, interesting conclusions were obtained on the evolution of solfataric fields, the alleged sites of long-extinct solfatar fields were noted. The areas most vulnerable to slope processes are identified. The terraces of lake Goryachee and the valleys of watercourses flowing into the sea of Okhotsk are described.

Scientific novelty. Previously, such studies were not conducted on this territory.

The practical significance. The obtained results can be used by the environmental education department of the "Kurilsky" nature reserve, including planning new ecological and tourist routes, for example, to the picturesque valleys of the waterways of the Okhotsk Sea coast, rich in small waterfalls.

Keywords: geomorphology, modern geomorphological processes, Golovnin volcano, Kunashir island.

Постановка проблемы. Вулкан Головнина расположен на острове Кунашир, является самым южным действующим вулканом Курильских островов и одним из немногих вулканов кальдерного типа в пределах архипелага. Административно территория относится к Южно-Курильскому району Сахалинской области РФ. Кальдера вулкана Головнина имеет диаметр 4,5 км и глубину около 250 м. В ней находятся два озера: озеро Горячее размером 2,5×1 км занимает её северную половину; озеро Кипящее размером 200×300 м занимает кратерное понижение в центре кальдеры. Вопреки названиям озёр, температура воды в озере Горячее летом редко поднимается выше +25°C - несмотря на большое количество газогидротерм и термальных источников, оно подпитывается и очень мощными выходами подземных пресных вод; температура поверхности озера Кипящее составляет в среднем около +30°C, лишь отдельные участки прогреты до 90°C благодаря газогидротермам. Сток из кальдеры вулкана Головнина осуществляется по реке Озёрная, текущей к Охотскому морю по выработанной в западном борту кальдеры глубокой долине. С вулканом Головнина связано несколько экструзивных куполов и сольфатарных полей. К двум крупным экструзивным куполам в центре кальдеры - Центральному Восточному и Центральному Западному - приурочены крупнейшие одноимённые сольфатарные поля вулкана. Ещё один крупный экструзивный купол - Внешний - находится к северу от кальдеры, его склоны спускаются к Охотскому морю. К его подножью приурочена группа Южно-Алёхинских термальных источников; на его склоне расположено крупное Внешнее сольфатарное поле. Точка с максимальной отметкой абсолютной высоты находится в южной части кальдерного вала - это сопка Головнина высотой 541 м. В кальдере вулкана Головнина и на прилегающих территориях широко распространены бамбучники и заросли кедрового стланика, что делает эту территорию сложной для проведения полевых обследований.

Выделение нерешённых ранее частей общей проблемы. Вулкан Головнина расположен в пределах Государственного природного заповедника "Курильский", на территории его Алёхинского участка (кластера). Кальдера вулкана Головнина - один из наиболее активно

посещаемых туристами объектов острова Кунашир. Несмотря на это, рассматриваемая территория является крайне слабо изученной в геоморфологическом отношении.

Формулировка цели статьи. Основной целью работы стало детальное геоморфологическое исследование рассматриваемого участка.

Методика работы. На предполевом этапе на основе изучения литературных материалов по геологии и геоморфологии острова Кунашир, а также на основе картографических материалов и данных дистанционного зондирования, составлен план полевых работ. Выбраны участки проведения маршрутов, места заложения шурфов и геолого-геоморфологических профилей.

Во время полевого этапа одним из основных полевых методов геоморфологического исследования территории являлось маршрутное обследование. В связи с поставленными задачами для маршрутного обследования выбирались наиболее характерные участки местности, которые полно отображают геоморфологическую обстановку исследуемой территории [5]. В ходе маршрутов в полевых дневниках на точках наблюдения фиксировались общее географическое положение, геоморфологическая обстановка и протекающие в этой точке современные геоморфологические процессы. Записи в дневнике пополнялись данными о геологическом строении, полученными при описании разрезов в шурфах или расчистках. Описания точек наблюдения сопровождалось графическими изображениями: плановой или пейзажной зарисовкой местности; поперечными и продольными профилями с указанием морфографических и морфометрических характеристик рельефа; зарисовкой стенок шурфов или зачисток. В ходе полевых маршрутов проведена съемка GPS-приёмниками объектов, не отображенных на топографических картах.

Работы проведены на двух ключевых участках. Первый участок включает собственно кальдеру вулкана Головнина и прилегающий внешний северо-западный склон кальдеры, от устья реки Озёрная до скалы Опасная. Второй участок располагался между долиной реки Алёхина и скалой Опасная, к северу от кальдеры вулкана Головнина. Суммарная площадь участков составила 20,1 км².

В ходе геоморфологического обследования территории первого ключевого участка основное внимание уделено побережью озера Горячее. Наряду с описанием геоморфологического строения, произведена съёмка уступов озёрных террас с помощью GPS-приёмника и изучено их геологическое строение. Исследовано побережье Охотского моря и долина реки Озёрная. Обследованы все действующие, а также предполагаемые потухшие сольфатарные поля вулкана Головнина.

В ходе геоморфологического обследования территории второго ключевого участка наибольший интерес представляли охотоморские подножья местных сопок и прилегающие к ним низким голоценовые морские террасы. В бухтах Знаменка и Алёхина, а также между мысами

Одинокий и Каменистый проведено профилирование морских террас и изучено их геологическое строение. Помимо этого, на поверхности 5-метровой морской террасы в районе устья реки Алёхина описано геоморфологическое и геологическое строение, предположительно, старого дюнного поля. Обследовано побережье Охотского моря и долины ключей Одинокий и Иваои, впадающих в Охотское море.

На камеральном этапе проведена обработка собранных во время полевого этапа данных. Проведена систематизация и анализ полученных материалов (полевые записи, профили, фотографии и т.п.).

Анализ последних исследований и публикаций. Вулкан Головнина стал формироваться в плиоцене как подводный вулкан и представлял собой, вплоть до голоцена, обособленный остров [4]. В четвертичное время произошло несколько мощных эксплозивных и эффузивных извержений, сформировавших толщи пирокластических пород и эффузивов основного-среднего состава, находящихся отражение в современном рельефе [1]. В конце позднего плейстоцена произошло мощное фреатическое извержение, в результате которого была образована кальдера вулкана [3].

Изложение основного материала. По-видимому, к этому же времени относится формирование котловины озера Горячее, занимающего большую часть днища кальдеры. Берег озера, преимущественно, абразионно-аккумулятивный, и представлен небольшой полосой песчаного или песчано-дресвяно-щебнистого пляжа шириной до 2,0-2,5 м. В южной части озера в районе впадения протоки Серная (которая соединяет его с озером Кипящее) ширина пляжа увеличивается до 18,0-22,0 м; берег в этом месте становится аккумулятивным. Местами, к примеру, у подножья Центрального Западного экстррузивного купола, берег приобретает абразионный характер и представляет собой невысокие, до 2,5-3,0 м, обрывистые уступы коренных пород.

В ходе геоморфологического обследования побережья озера выявлено, что практически на всём его протяжении, за исключением локальных мысов и сольфатарных полей, отмечаются два террасовидных уровня высотой 0,5-0,6 м и 2,0-2,5 м от уровня озера. Поверхности террас ровные слабонаклонные к озеру Горячее. Местами поверхность второй террасы осложнена оползевыми телами, съехавшими с относительно крутого склона высотой 10,0-15,0 м, переходящего выше в наклонную поверхность днища кальдеры. Образование этих террас, скорее всего, связано со спуском озера во время формирования долины реки Озёрная.

Долина реки Озёрная имеет V-образный поперечный профиль с крутыми, до 40-50°, бортами практически на всём её протяжении, за исключением верховьев, где она имеет ящикообразный характер. Русло реки в средней и нижней части порожисто-водопадное с отдельными ступенями высотой 0,3-0,4 м. По бортам долины повсеместно отмечаются следы протекания оползневых процессов.

После кальдерообразующего извержения началось формирование экстррузивных куполов, расположенных как в центре кальдеры

(Центральный Восточный и Центральный Западный), так и на обрамлении кальдеры (Головнина) и на её внешнем склоне (Внешний). К этим куполам приурочены Центральное Восточное, Центральное Западное, Безымянное, Черепаховое, Внешнее, Набоковское сольфатарные поля.

Центральное Восточное и Центральное Западное сольфатарные поля занимают нижние части, соответственно, южного склона Центрального Восточного купола и северного склона Центрального Западного купола. Судя по морфологии этих склонов, которые имеют циркообразную форму в плане и асимметричный по сравнению с другими склонами характер, сольфатарные поля были образованы во время взрывных событий, разрушивших их. Безымянное, Набоковское и Черепаховое сольфатарные поля расположены на северном побережье озера Горячее и морфологически представляют собой изменённые поствулканической деятельностью поверхности озёрных террас, изрезанных большим количеством сухих ложбин. Внешнее сольфатарное поле расположено в пределах долины временного водотока у северного подножья Внешнего экструзивного купола.

Обследованы все действующие сольфатарные поля (Центральное Западное, Центральное Восточное, Безымянное, Черепаховое и Внешнее), недавно потухшие (Набоковское) и предполагаемые давно потухшие. К последним относятся участок внутреннего склона кальдеры у подножья экструзивного купола Головнина, занятый в настоящее время лесом из ели Глена, отчётливо выделяющимся на космических снимках, а также участок террасы озера Горячее у северо-западного подножья Центрального Западного экструзивного купола.

Ель Глена на Кунашире нередко встречается в качестве одной из древесных пород в смешанных лесах, чистые сообщества формирует редко. Как правило, это редколесья по заболоченным участкам. Здесь речь идёт о мертвopoкpoвнoм лece из ели Глена, где эта порода не только является абсолютным доминантом древесного яруса, но и вытесняет все виды из других ярусов. Отмечается, что ель Глена тяготеет к участкам с проявлениям поствулканической активности [2]. Морфологически этот участок склона представляет собой наклонную волнистую поверхность с многочисленными сухими безрусельными ложбинами. В заложенных геологических разрезах отмечены горизонты белесовато-белого лёгкого суглинка (схожий материал слагает поверхность действующих сольфатарных полей) с включениями самородной серы, что даёт основание утверждать, что данный участок представляет собой бывшее сольфатарное поле. Ещё один участок предполагаемого бывшего сольфатарного поля обследован у подножья Центрального Западного экструзивного купола. Морфологически этот участок представляет собой наклонную к озеру Горячее поверхность, практически лишённую растительности и изрезанную большим количеством сухих ложбин. На одном из его бортов сделан разрез, в котором вскрылась переслаивающаяся толща из белесовато-белого суглинка и плохо разложившихся торфов. По-

видимому, одним из возможных этапов эволюции сольфатарных полей является их заболачивание, которое происходит в виду наличия в основании сольфатарных полей горизонта газо-гидротермально изменённых до глин коренных пород, являющихся водоупором, а также в виду кислой обстановки вокруг полей. Подобная картина отмечается на недавно потухшем Набоковском сольфатарном поле.

Обследованы проявления поствулканической активности на побережье Охотского моря у подножья северного склона экструзивного купола Внешний. Так, зафиксирована вновь проявившаяся группа Южно-Алёхинских термальных источников (источник Известный), оказавшаяся в значительной степени погребённой в августе 2016 г. под оползновыми телами.

Берег Охотского моря от устья реки Озёрная до мыса Одинокий, преимущественно, абразионный и представляет собой наклонную, крутизной 8-10°, поверхность галечно-валунной отмостки шириной 5,0-10,0 м. В приустьевых участках ширина отмостки увеличивается до 15,0-20,0 м. При приближении к слабо вдающимся в море мысам поверхность отмостки перекрывается довольно мощными коллювиальными телами. На участке от устья реки Озёрная до устья ключа Охотский поверхность валунно-галечной отмостки примыкает к обрывистому клифу, сложенному пирокластитами головнинской свиты. Ближе к устью ключа Охотский у подножья клифа отмечаются крупные оползневые тела, образующие наклонные к морю псевдотеррасы шириной 20,0-25,0 м. От устья ключа Охотский до скалы Опасная валунно-галечная отмостка уже примыкает к крутому северному склону экструзивного купола Внешний, в средней части которого выходят дациты роковской свиты. Побережье Охотского моря от скалы Опасная до мыса Одинокий представлено валунно-галечный пляжем, примыкающим к крутым склонам местных сопок, сложенных пирокластическим материалом. Участок побережья от мыса Одинокий до мыса Алёхина, морфологические продолжаясь севернее до Серноводского перешейка, представляет собой серию нечётко выраженных бухт, в строении которых отмечается слабонаклонная к морю поверхность песчаного пляжа шириной около 20,0 м, выше которого расположена субгоризонтальная слабоволнистая поверхность 5-метровой морской террасы, примыкающей к подножьям местных сопок. Ширина террасы изменяется от 5,0-10,0 м до 40,0-60,0 м в кутовых частях бухт.

В ходе геоморфологического обследования изучены долины ключей Одинокий и Иваои, имеющих невыработанный продольный профиль с отдельными ступенями водопадов высотой до 2,5-3,0 м. Они являются типичными водотоками рассматриваемой части охотоморского побережья Кунашира. Поперечные профили долины ключа Иваои и средней части долины ключа Одинокий имеют V-образный поперечный профиль с крутыми симметричными бортами. В нижней части долины ключа Одинокий поперечный профиль становится асимметричным, приближенным к корытообразному. В этой части долины отмечается

субгоризонтальная террасовидная поверхность, примыкающая к левому борту долины. На правом борту отмечаются следы протекания оползневых процессов.

В этом районе отмечены старые неактивные в настоящее время эоловые формы на поверхности низкой морской террасы в районе устья реки Алёхина. Кроме того, на охотоморском побережье у подножья Внешнего экструзивного купола вулкана Головнина обнаружены следы проявлений сольфатарной активности в виде накоплений самородной серы и глин сизовато-серого цвета (газогидротермально изменённые коренные породы), ранее в этом месте не отмечавшиеся.

Выводы. Основные результаты работы заключаются в следующем:

1. Сделаны предположения об эволюции сольфатарных полей вулкана Головнина, отмечены предполагаемые места давно потухших сольфатарных полей.

2. Выявлены участки, наиболее сильно подверженные склоновым процессам.

3. Описаны террасы озера Горячее и долины водотоков, впадающих в Охотское море.

Полученные результаты могут быть использованы в работе отдела экологического просвещения заповедника "Курильский", в том числе для планирования новых эколого-туристических маршрутов, к примеру, в живописные, богатые небольшими водопадами долины водотоков охотоморского побережья.

Список использованных источников:

1. Геология СССР. Том XXXI. Камчатка, Курильские и Командорские острова. Часть 1: Геологическое описание. М.: Недра, 1964. 733 с.
2. Ерёмченко Н.А., Баркалов В.Ю. Сезонное развитие растений южных Курильских островов. Владивосток: Дальнаука, 2009. 266 с.
3. Мелекесцев И.В., Брайцева О.А., Сулержицкий Л.Д., Кожемяка Н.Н., Огородов Н.В., Егорова И.А., Лупикина Е.Г. Возраст вулканов Курило-Камчатской вулканической области // Вулканизм и глубины Земли. М.: Наука, 1971. С. 68-74.
4. Разжигаева Н.Г., Гребенникова Т.А., Базарова В.Б., Сулержицкий Л.Д., Ганзей Л.А., Пушкарь В.С., Чернов А.В. Континентальный поздний плейстоцен о. Кунашир (Курильские острова) // Тихоокеанская геология, 2000, т. 19, № 2, с. 73-86.
5. Спиридонов А.И. Основы общей методики полевых геоморфологических исследований и геоморфологического картографирования. М.: Высшая школа, 1970. 458 с.

References:

1. Neolohyya SSSR. Tom XXXI. Kamchatka, Kuryl'skye y Komandorskiye ostrova. Chast' 1: Neolohycheskoye opysanye. M.: Nedra, 1964. 733 s.
2. Erëmenko N.A., Barkalov V.Yu. Sezonnoye razvitye rastenyy yuzhnykh Kuryl'skykh ostrovov. Vladivostok: Dal'nauka, 2009. 266 s.
3. Melekestsev Y.V., Braytseva O.A., Sulerzhytskiy L.D., Kozhemyaka N.N., Ohorodov N.V., Ehorova Y.A., Lupykina E.H. Vozrast vulkanov Kurylo-Kamchat-skoey vulkanycheskoey oblasti // Vulkanyzm y hlubyny Zemly. M.: Nauka, 1971. S. 68-74.
4. Razzhyhaeva N.H., Hrebennykova T.A., Bazarova V.B., Sulerzhytskiy L.D., Hanzey L.A., Pushkar' V.S., Chernov A.V. Kontynental'nyy pozdnyy pleystotsen o. Kunashyr (Kuryl'skiye ostrova) // Tykhookeanskaya neolohyya, 2000, t. 19, # 2, s. 73-86.
5. Spyrydonov A.Y. Osnovy obshchey metodyky polevykh heomorfolohycheskykh yssledovanyy y heomorfolohycheskoho kartohrafirovanyya. M.: Vysshaya shkola, 1970. 458 s.

Петліна Дарина Вадимівна

Київський національний університет імені
Тараса Шевченка, Київ, Україна, e-mail:
daryna.petlina@gmail.com

ОСНОВИ СТІЙКОГО РОЗВИТКУ ВИНОГРАДАРСЬКО-ВИНОРОБНИХ ЛАНДШАФТІВ

Мета: розкрити змістовну суть поняття «сталий розвиток індустрії вина», «Глобальні принципи сталого розвитку виробництва вина» (GWPESP) та дослідити механізми впровадження стратегії сталості у виноградарсько-виноробну галузь.

Методика та результати. На основі загальнонаукових методів аналізу та синтезу досліджено досвід роботи міжнародних профільних організацій у сфері уніфікації підходів та критеріїв оцінки ступеню сталості та, як похідна, створення єдиної міжнародної системи індикаторів сталого розвитку у виноградарсько-виноробній галузі, з фокусом на стійкість виноградарсько-виноробного ландшафту на глобальному, регіональному, національному, локальному рівнях. Методом порівняльного аналізу досліджено стратегічні програми сталого розвитку виноградарсько-виноробної галузі США (Каліфорнія), Нової Зеландії, ПАР, Чилі та Австралії. Розроблено рекомендації щодо основаних засад інтеграції принципів сталого розвитку у стратегію розвитку виноградарсько-виноробній галузі з урахуванням основних агентів та інструментів впливу.

Наукова новизна. Досліджено механізм впровадження сталості у виноградарсько-виноробну галузь.

Практична значимість. Висновки та результати дослідження можуть бути застосовані як методичні рекомендації для розробки та впровадження стратегії сталості у виноградарсько-виноробну галузь України.

Ключові слова: сталий розвиток, індустрія вина, Глобальні принципи сталого розвитку виноробства, GWPESP, виноградарсько-виноробний ландшафт, індикатор сталого розвитку, стратегія, програма сталого розвитку виноградарсько-виноробної галузі.

Петлина Дарина Вадимовна

Киевский национальный университет
имени Тараса Шевченко, Киев, Украина,
e-mail: daryna.petlina@gmail.com

ОСНОВЫ УСТОЙЧИВОГО РАЗВИТИЯ ВИНОГРАДАРСКО- ВИНОДЕЛЬЧЕСКИХ ЛАНДШАФТОВ

Цель: раскрыть суть понятия «устойчивое развитие индустрии вина», «Глобальные принципы устойчивого развития виноделия» (GWPESP) и изучить механизм внедрения устойчивости в виноградарско-винодельческую индустрию.

Методика и результаты. На основе общенаучных методов анализа и синтеза изучен опыт деятельности международных профильных организаций в сфере унификации подходов и критериев оценки степени устойчивости и, как следствие, создание единой международной системы индикаторов устойчивого развития виноградарско-винодельческой отрасли, с фокусом на устойчивость виноградарско-винодельческого ландшафта на глобальном, региональном, национальном и локальном уровнях. Методом сравнительного анализа исследованы стратегические программы

устойчивого развития виноградарско-винодельческой отрасли США (Калифорния), Новой Зеландии, ЮАР, Чили и Австралии. Разработаны рекомендации по интеграции принципов устойчивого развития виноделия в стратегию развития виноградарско-винодельческой отрасли с учетом основных агентов влияния и инструментария.

Научная новизна. Исследован механизм внедрения устойчивости в виноградарско-винодельческую индустрию.

Практическое значение. Выводы и результаты исследования могут использоваться как методические рекомендации для разработки и внедрения стратегии устойчивости в виноградарско-винодельческую индустрию Украины.

Ключевые слова: устойчивое развитие, индустрия вина, Глобальные принципы устойчивого развития виноделия, GWPESP, виноградарско-винодельческий ландшафт, индикатор устойчивого развития, стратегия, программа устойчивого развития виноградарско-винодельческой отрасли.

UDC 911.3:796.5

Petlina Daryna Vadymivna

Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv,
Ukraine, e-mail: daryna.petlina@gmail.com

THE PRINCIPLES OF SUSTAINABLE DEVELOPMENT OF VINEGROWING AND WINEMAKING LANDSCAPES

Purpose: to reveal the essence of the concept of «sustainable development of the wine industry», «Global Wine Producers Environmental Sustainability Principles» (GWPEPSP) and the mechanism for introducing sustainability into the viticulture and wine industry.

Methods and results. Using general scientific methods of analysis and synthesis, we studied activities/experience of international profile organizations in the field of unification of approaches and criteria for assessing the degree of sustainability and, as a result, the creation of a single international system of indicators of sustainable development in the viticulture and wine industry, with a focus on the sustainability of the vinegrowing and winemaking landscape on the global, regional, national, local levels. Using the method of comparative analysis we analyzed the strategic programs of sustainable development of the viticulture and wine industry in the USA (California), New Zealand, South Africa, Chile and Australia. Developed recommendations on the integration of the principles of sustainable development of the viticulture and wine industry, taking into account the main agents of influence and instruments.

Scientific innovation. Studied the mechanism of introducing sustainability into the viticulture and wine industry.

Practical significance. Findings and results of the study can be used as methodological recommendations for the development and implementation of a strategy of sustainability in the viticulture and wine industry of Ukraine.

Keywords: sustainable development, wine industry, Global Wine Producers Environmental Sustainability Principles, GWPEPSP, vinegrowing and winemaking landscape, indicator of sustainable development, strategy, sustainable development program in viticulture and wine industry.

Постановка проблеми. На сучасному етапі у світі особливої актуальності набуває питання розробки принципів та взаємоузгодження індикаторів сталого розвитку для господарських систем різного масштабного рівня: глобального, регіонального, національного, локального, галузевого (включно до окремих підприємств), селитебних

систем (включно до окремого помешкання), ландшафтно-господарських систем (включно до окремого ландшафтно-господарського елементу) [1; 2]. Серед всього різноманіття ландшафтно-господарських систем, що нині активно розвиваються чільне місце займають виноградарсько-виноробні ландшафти.

Так, площа виноградарсько-виноробних ландшафтів у світі в 2016 році досягла 7,6 млн га [3], а прибуток виноробної галузі - 102,9 млрд доларів США [3]. Одночасно стрімко зростає значення виноградарсько-виноробних ландшафтів, як регіонів туристичного тяжіння. Інтеграційна взаємодія туристичної та виноградарсько-виноробної галузей сприяє динамічному зростанню сектору винного туризму у виноробних країнах. За матеріалами Першої Всесвітньої конференції ЮНВТО з винного туризму (вересень 2016 р., Тбілісі) прибуток підгалузі винного туризму у 2013 році становив 20 млрд. доларів США, з прогнозом на кінець 2016 року – 22 млрд. доларів США [4]. Таким чином, питання збереження виноградарсько-виноробних ландшафтів на засадах сталого розвитку поставлені у порядок денний стратегічних програм розвитку виноробних країн. Сталий розвиток виноградарсько-виноробних регіонів вимагає втілення нових виноградарсько-виноробних технологій, дружніх до навколишнього середовища (екологічний фактор), що відповідають потребам суспільства в цілому (соціальний фактор) та економічно обґрунтованих (економічний фактор).

Основна ціль роботи полягає у виявленні співвідношення екологічно сталих цілей з потребами світової виноробної галузі; в розкритті змістовної суті поняття «сталий розвиток індустрії вина» та висвітленні механізмів впровадження стійкості у виноградарсько-виноробну індустрію.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. На сучасному етапі в Україні теоретичні та практичні аспекти розробки та втіленні принципів сталості у виноградарсько-виноробну галузь знаходяться на початковій стадії. У зв'язку з цим, у роботі назви міжнародних організацій та основних документів подаються а оригіналі з перекладом на українську мову, але одночасно використовується загальноприйнята у світі аббревіатура назв міжнародних організацій та основних документів без перекладу на українську мову, що, на думку авторів сприятиме інтеграції інформації в українські реалії виноградарсько-виноробної галузі (у теоретичному та практичному аспекті) без створення термінологічного дисонансу. На сучасному етапі питання сталого розвитку виноградарсько-виноробної галузі знаходяться у полі зору як провідних профільних міжнародних та національних організацій, що проявляється у спрямованості їх діяльності на розробку загальних принципів сталого розвитку у виноградарстві та виноробстві, так і окремих виробників вина, які вже розпочали втілення конкретних практик стійкості у виробничий процес [5-11].

Стала культура виноградарства та виноробства визначається Міжнародною організацією винограду та вина (International Organization of

Vine and Wine) (надалі OIV) як: «глобальна стратегія в масштабах систем виноградарства та переробки, що включає одночасно економічну стійкість структур та територій, виробництво якісних продуктів, з урахуванням стандартів сталого виноградарства, ризиків для навколишнього середовища, безпеки продуктів та здоров'я споживачів та оцінка спадщини, історичних, культурних, екологічних та ландшафтних аспектів» [11].

Міжнародна Федерація Вин і Алкогольних Напоїв (Federation Internationale des Vins et Spiritueux (фр.м.) (надалі FIVS) – торгова асоціація, яка об'єднує представників всіх галузей промисловості алкогольних напоїв (виробників, дистриб'юторів, імпортерів, експортерів) та торгові асоціації з усього світу, розробила Глобальні принципи сталого розвитку виробництва вина (Global Wine Producers Environmental Sustainability Principles) (надалі GWPESP).

GWPESP були сформульовані беручи до уваги матеріали Форуму з питань споживчих товарів в рамках Глобальної програми з безпеки харчових продуктів (Consumer Goods Forum's Global Food Safety Initiative), а також «Рекомендації OIV щодо сталого ведення виноградарства та виноробства» (International Organization of Vine and Wine's: OIV Guidelines for Sustainable Vitiviniculture). Основне завдання полягало у співвідношенні екологічних цілей сталого розвитку з потребами світової виноробної галузі [10].

GWPESP також покладені в основу міжнародної стратегії, яка ґрунтується на визнанні положення про те, що принципи збалансованого природокористування та охорона навколишнього середовища мають важливе значення для виживання та успіху виноробної галузі. Система GWPESP на сучасному етапі є основою для розробки стратегій з інтеграції принципів сталого розвитку, які спрямовані на підтримку представників галузі на різних рівнях, що в свою чергу сприяє узгодженому, ефективному та результативному підходу до міжнародних зусиль з охорони довкілля у виноградарсько-виноробній галузі.

Виділення невирішених частин загальної проблеми. Зростання кількості регіональних екологічних стратегій природокористування посилили необхідність визнання особливого характеру географічно відмінних виноробних регіонів та необхідності розробки регіонально адаптованих стратегій сталого розвитку виноробної галузі.

Розроблена FIVS система GWPESP визнає, що виноробна промисловість в значній мірі залежить від природних ресурсів (сонячної енергії, відповідного клімату, якісних водних ресурсів, відповідних ґрунтотворних геологічних порід та рельєфу, родючих ґрунтів, біоресурсів а також екологічних процесів, які відбуваються у геосистемах). Це формує певний комплекс об'єктивних природних умов в яких розвивається виноградарство та впливає на виноробство. Такий комплекс природних умов слід розглядати як природні активи виноградарсько-виноробної галузі. Захист та посилення цих природних активів за допомогою практик

сталого природокористування повинно стати обов'язковою вимогою розвитку виноградарсько-виноробної галузі. Одночасно слід враховувати історико-культурні активи виноградарсько-виноробних регіонів.

Під Глобальними принципами екологічно сталого виробництва вина (GWPESP) міжнародна винна індустрія підтримує наступні принципи:

1. УЧАСТЬ У ЗАГАЛЬНО СЕКТОРАЛЬНИХ ПРОГРАМАХ СТАЛОСТІ

Вибір відповідних програм екологічної сталості базується на їх спроможності забезпечити економічний, екологічний та соціальний аспекти стійкості. Зрозуміло, що співвідношення зазначених трьох аспектів буде коливатися між окремими підприємствами, які повинні бути гнучким у створенні програм, що сприяють досягненню цілей стійкості в окремих виробничих середовищах.

2. ВПРОВАДЖЕННЯ ЕКОЛОГІЧНО СТАЛИХ ДІЙ

Необхідно запровадити процес для планування та впровадження екологічно сталих дій, оцінити їх ефективність та розробити механізм внесення коректив для досягнення постійних покращень.

3. ОЦІНЮВАННЯ ТА ПОСТІЙНЕ ПОКРАЩЕННЯ

Програми екологічної стійкості у винному секторі повинні включати самооцінку та інші форми оцінки екологічних показників.

4. СПРИЯННЯ ПІДВИЩЕННЮ ОБІЗНАНОСТІ ЧЕРЕЗ ОСВІТУ

Інтеграція освітніх можливостей сприяє досягненню цілей у сфері сталого розвитку та покращенню обізнаності всередині глобального міжнародного винного сектору.

5. ПАРТНЕРСТВО ІЗ ЗАЦІКАВЛЕНИМИ СТОРОНАМИ

Глобальні міжнародні виробники вина повинні розглядати партнерські стосунки, як з виноробною галуззю, так і з зацікавленими сторонами у сфері управління природними ресурсами, з метою покращення стійкості сектору, включаючи прийняття політики пільгових закупівель від постачальників, здатних продемонструвати аналогічне етичне управління.

6. ОЦІНКА ЕКОЛОГІЧНИХ РИЗИКІВ

Ідентифікація екологічно стійких дій ґрунтується на оцінці екологічних ризиків. Пріоритет приділяється значним та унікальним ризикам в окремих географічних регіонах виноградарства та виноробства. Оцінки екологічного ризику охоплюють, але не обмежуються наступним:

- вибір місця (для нового винограднику/виноробного підприємства);
- вибір типів виноградної лози;
- ґрунтові умови;
- ефективне водокористування;
- стічні води;
- облік вуглецю;
- перевезення та викопні види палива;
- біорозмаїття;

- тверді відходи;
- використання енергії;
- якість повітря;
- сусідня земельна ділянка;
- агрохімічне використання;
- управління людськими ресурсами.

Метою запровадження GWPESP є досягнення наступних результатів:

- Надання уніфікованого набору принципів екологічної стійкості для прийняття членами FIVS.
- Підтримка членів FIVS в застосуванні принципів екологічної стійкості через конкретні програми з урахуванням їх індивідуальних особливостей.
- Визнання гнучкості стратегічних програм з метою забезпечення членам FIVS можливості надавати першочергову увагу вирішенню значущих екологічних проблем їх виноградарства чи виноробності та розподіляти ресурси відповідно до цих пріоритетів.
- Демонстрація прихильності FIVS та її членів до створення якісного екологічного середовища та збагачення спільнот, в яких вони працюють.

Для глобального виноробного сектору характерною рисою є випереджаюче впровадження програм екологічно сталого розвитку. Зростання очікувань і підвищення уваги з боку державних органів, клієнтів та споживачів сприяє тому, що GWPESP покращує структуру вже існуючих екологічно відповідальних програм і перспективних, які ще розробляються членами FIVS.

Виклад основного матеріалу. Авторами проведено аналіз та складено загальну характеристику екологічних програм стійкості у виноградарсько-виноробній галузі.

На сучасному етапі лише декілька виноробних країн втілюють широкомасштабні загально секторальні програми екологічного управління навколишнім середовищем на місцях:

1. Інтегроване виробництво вина (Integrated Production of Wine), ПАР [8].
2. Програма сталого виноградарства в Каліфорнії (California Sustainable Winegrowing Programme), США [5].
3. Стале виноградарство Нової Зеландії (Sustainable Winegrowing New Zealand), Нова Зеландія [6].
4. Entwine Australia , Австралія [7].
5. Кодекс сталості Чилійської виноробної індустрії (Sustainability Code of the Chilean Wine Industry), Чилі [9].

Зазначені програми, які вже охоплюють, або в найближчій перспективі будуть враховувати управління як виноградарствами, так і виноробними підприємствами, пропонують загальну обізнаність щодо цілей екологічної стійкості та зобов'язання щодо забезпечення сталого розвитку виноградарства та виноробства. Як правило, кожна програма

управляється єдиною організацією, яка виділяє необхідні ресурси для забезпечення її ефективної реалізації.

Не зважаючи на те, що програми засновані на чітких принципах щодо загальних цілей забезпечення екологічної стійкості, вони одночасно є доволі гнучкими та зберігають здатність до досягнення успіху в межах конкретного виробничого середовища.

Характерною рисою програм є також їх відкритість до змін. Це означає, що вони є чутливими до виноробної індустрії, правового та ринкового зворотного відгуку, спрямовані на впровадження нових практичних рішень для досягнення відповідних цілей щодо екологічної стійкості.

Оцінка ефективності програм в основному відбувається шляхом самооцінки, лише окремі програми впроваджують незалежний аудит. Тренінги та комунікації відіграють важливу роль у кожній програмі та є основою для досягнення суттєвих покращень екологічної сталості. Наприклад, Програма сталого виноградарства в Каліфорнії надає можливість всім представникам виноградарсько-виноробної галузі пройти дистанційне навчання з курсу: «Sustainable Winegrowing Ambassador Course» з подальшою відповідною сертифікацією знань [5].

Кожна з програм включає набір областей, в межах яких здійснюється оцінка сталого розвитку: виноградарство, управління якістю ґрунтів та повітря, управління водними ресурсами винограду та виноробного підприємства, боротьба із шкідниками, управління екосистемою, збереження біорозмаїття, енергоефективність, утилізація відходів виробництва, якість вина, управління людськими ресурсами, економічна стійкість та соціальні відносини [5; 6; 7; 8; 9].

У кожній із зазначених областей розроблено системи індикаторів сталого розвитку виноградарсько-виноробного ландшафту (наприклад Програма сталого виноградарства в Каліфорнії включає 227 індикаторів). Індикатор сталого розвитку виноградарсько-виноробного ландшафту – це показник, який дозволяє охарактеризувати стан або зміни економічної, соціально-культурної та екологічної складової виноградарсько-виноробного ландшафту та забезпечити кількісний вимір сталого розвитку.

Дані системи використовуються для сприяння контролю за досягненням цілей сталого розвитку виноградарсько-виноробного ландшафту, управління даним процесом, а також в процесі оцінки ефективності виробничих технологій або комплексної оцінки сталого розвитку території.

Результати. Визначено основні спільні риси вищезазначених стратегічних програми сталого розвитку виноградарсько-виноробної галузі: збільшення загальної стійкості виноградарсько-виноробної галузі; сприяння регіональному економічному та соціальному розвитку; підвищення якості винограду, рентабельності виробників; удосконалення виноградарів, збереження та раціональне використання земельних та

водних ресурсів; зменшення потенційного негативного впливу на навколишнє середовище; оптимізація виробництва; управління ресурсами.

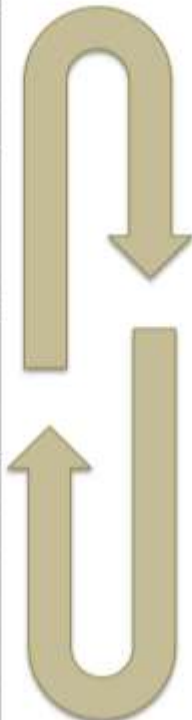
Таким чином, проаналізовані програми є: активними системами управління, які допомагають виноградарям виробляти якісне вино використовуючи екологічно відповідальні та економічно вигідні методи та технології; платформою для передачі знань та трансферу новітніх технологій.

У межах концепції сталого розвитку розроблено схему структурної організації виноградарсько-виноробного ландшафту (з урахуванням територіальної, компонентної, виробничо-функціональної, управлінської складових). Введено поняття індикатора сталого розвитку виноградарсько-виноробного ландшафту, як показника що дозволяє охарактеризувати стан або зміни економічної, соціально-культурної та екологічної складової виноградарсько-виноробного ландшафту.

Висновки. Розвиток нових ринків вина, збільшення об'ємів винного експорту призводить до збільшення навантаження на існуючі та створення нових площ виноградарсько-виноробних ландшафтів. Така тенденція зумовлює необхідність збереження виноградарсько-виноробних ландшафтів та втілення нових технологій їх експлуатації на засадах сталого розвитку. Сталий розвиток в контексті виноградарсько-виноробної галузі слід розуміти як процес вирощування винограду та використання практик виноробства, чутливих до навколишнього середовища (екологічна складова), що відповідають потребам та інтересам суспільства в цілому (соціальна складова) та мають економічну доцільність їх реалізації та підтримки (економічна складова). Поєднання зазначених трьох аспектів утворюють змістовну область у якій розробляються принципи сталого розвитку з урахуванням регіональних природних та культурно-історичних особливостей виноградарсько-виноробних ландшафтів. Програми винного сектору мають базуватися на системі GWPESP, водночас зберігаючи здатність працювати в рамках унікальних правових, економічних, соціальних та природних ресурсів та умов окремих країн та регіонів.

Не зважаючи на те, що спостерігається активний процес аплікації принципів сталого розвитку у виноградарсько-виноробну галузь у різних регіонах світу (виноробних країнах як «Старого», так і «Нового світу»), актуальним у порядку денному залишається питання уніфікації підходів та критеріїв оцінки ступеню сталості та, як похідна, створення єдиної міжнародної (глобальної) системи індикаторів сталого розвитку у виноградарсько-виноробній галузі, з фокусом на сталість виноградарсько-виноробного ландшафту. Така система повинна мати багаторівневу структуру та одночасно узгоджувати глобальний, регіональний, національного, локального рівень (див. табл. 1).

Впровадження сталості в винаградарсько-виноробну індустрію

Маштабний рівень дій		Агенти впливу/дій	Інструментарій впливу/дій
Глобальний		Міжнародні всесвітні організації у сфері винаградарства та виноробства (наприклад, OIV*, FIVS*, World Wine Trade Group та ін.)	Глобальні принципи сталого розвитку
Регіональний		Міжнародні регіональні організації у сфері винаградарства та виноробства (наприклад, CEEV*, AAWE* та ін.)	Інтегровані комплексні стратегії сталого розвитку
Національний		Національні професійні недержавні організації та державні установи (наприклад, FAIR'N GREEN, New Zealand Wine та ін.)	Національні стратегії та програми сталого розвитку
Локальний		Локальні громадські організації, союзи, кооперативи, консорціуми винаградарів та виноробів, окремі винороби/винаградарі (наприклад, Istituto Marchigiano di Tutela Vini, Il Consorzio di Tutela del Prosecco, California Sustainable Winegrowing Alliance, McLaren Vale Grape Wine and Tourism Association та ін.)	Програми, заходи та практики сталого розвитку

FIVS
OIV
CEEV
AAWE

Міжнародна Федерація Вин та Алкогольних Напоїв
Міжнародна Організація Винограду та Вина
Європейський Комітет Виробників Вина
Американська Асоціація Винних Економістів

Дана стаття є проміжним результатом польових та камеральних досліджень міжнародного досвіду, які автор провела у Франції та Іспанії під час участі у III Всесвітньому форумі ЮНВТО з гастрономічного туризму (травень, 2017р.) та під час дослідницької мобільності в Італії (2017 р.р) та Німеччині (2017 р.), за фінансової підтримки проекту «GRAGE» (Grey and Green in Europe: Elderly Living in Urban Areas) - «Сірий та зелений» у Європі: люди похилого віку, які проживають у міських районах», присвяченому підвищенню якості стандартів життя населення похилого віку у межах урбанізованих територій. Даний проект з 2015 р. реалізується у межах Програми Європейського Союзу «Горизонт 2020» за напрямком «Науково-інноваційний кадровий обмін (Marie Skłodowska-Curie Actions, RISE (Research and Innovation Staff Exchange).

Список використаних джерел:

1. Мекуш Г.Е. Подходы к разработке индикаторов устойчивого развития на региональном уровне // География и природные ресурсы. - 2006. - № 1. - С. 18-23.
2. Тарасова Н. П. Индексы и индикаторы устойчивого развития / Н.П. Тарасова, Е.Б. Кручинина // Устойчивое развитие: природа – общество - человек : материалы междунар. конф. – М., 2006. – Т. 1. – С. 127–144; [Електронний ресурс]. – URL: <http://www.ustoichivo.ru/i/docs/18/tarasova.pdf> (10.06.17)

3. Портал статистики. [Електронний ресурс]. – URL: <https://www.statista.com/statistics/240635/total-vineyard-areas-worldwide-and-in-europe/> (15.10.17)
4. Офіційний сайт Партнерів ЮНВТО. Перша Всесвітня конференція ЮНВТО по винному туризму. [Електронний ресурс]. – URL: <http://affiliatemembers.unwto.org/event/1st-unwto-global-conference-wine-tourism> (11.11.17)
5. Офіційний сайт Каліфорнійського Альянсу Стійкого Виноградарства (2009) Каліфорнійська спільнота вина: Звіт про сталий розвиток. [Електронний ресурс]. – URL: www.sustainablewinegrowing.org/2009sustainabilityreport.php. (01.10.17)
6. Офіційний сайт Вино Нової Зеландії. ВНЗ звіт стійкості 2016. [Електронний ресурс]. – URL: <https://www.nzwine.com/media/4188/nzw-sustainability-report-2016.pdf> (01.10.17)
7. Офіційний сайт Асоціації винограду, вина та туризму Долини МакЛарен. Програма стійкого розвитку виноградарства Австралії. [Електронний ресурс]. – URL: [https://mclarenvale.info/images/uploads/48-saw_results_book_16_17_final_web_\(002\).pdf](https://mclarenvale.info/images/uploads/48-saw_results_book_16_17_final_web_(002).pdf) (01.10.17)
8. Програма Інтегроване виробництво вина, Південна Африка. [Електронний ресурс]. – URL: <http://www.ipw.co.za> (01.10.17)
9. Програма Кодекс сталості Чилійської виноробної індустрії, Чилі. [Електронний ресурс]. – URL: <http://www.sustentavid.org> (01.10.17)
10. Офіційний сайт Міжнародної Федерації Вин і Алкогольних Напоїв. [Електронний ресурс]. – URL: <https://fivs.org> (03.10.17)
11. Офіційний сайт Міжнародної організації винограду та вина. Рекомендації OIV щодо сталого ведення виноградарства та виноробства. [Електронний ресурс]. – URL: <http://www.oiv.int/en/technical-standards-and-documents/good-practices-guidelines/oiv-guidelines-for-sustainable-vitiviniculture> (03.10.17)

References:

1. Mekush G.E. *Approaches to the development of indicators of sustainable development at the regional level* // Geography and natural resources. - 2006. - No. 1. - P. 18-23.
2. Tarasova N.P. *Indices and indicators of sustainable development* / N.P. Tarasova, E.B. Kruchinina // Sustainable Development: Nature - Society - Man: Materials of the intern. conf. – М., 2006. – Т. 1. – P. 127–144 ; [Access mode]. – URL: <http://www.ustoichivo.ru/i/docs/18/tarasova.pdf> (10.06.17)
3. The Statistics Portal. [Access mode]. – URL: <https://www.statista.com/statistics/240635/total-vineyard-areas-worldwide-and-in-europe/> (15.10.17)
4. Official website of UNWTO Affiliate Members. *1st UNWTO Global Conference on Wine Tourism materials*. [Access mode]. – URL: <http://affiliatemembers.unwto.org/event/1st-unwto-global-conference-wine-tourism> (11.11.17)
5. Official website of CSWA (2009) *California Wine Community: Sustainability Report*. (California Sustainable Winegrowing Alliance, Wine Institute, California Association of Winegrape Growers, San Francisco). [Access mode]. – URL: www.sustainablewinegrowing.org/2009sustainabilityreport.php. (01.10.17)
6. Official website of New Zealand Wine. *NZW Sustainability Report 2016*. [Access mode]. – URL: <https://www.nzwine.com/media/4188/nzw-sustainability-report-2016.pdf> (01.10.17)
7. Official website of McLaren Vale Grape Wine and Tourism Association (MVGWTA). *The Sustainable Australia Winegrowing (SAW) program*. [Access mode]. – URL: [https://mclarenvale.info/images/uploads/48-saw_results_book_16_17_final_web_\(002\).pdf](https://mclarenvale.info/images/uploads/48-saw_results_book_16_17_final_web_(002).pdf) (01.10.17)
8. *Programme Integrated Production of Wine*, South Africa. [Access mode]. – URL: <http://www.ipw.co.za> (01.10.17)
9. *Programme Sustainability Code of the Chilean Wine Industry*, Chile. [Access mode]. – URL: <http://www.sustentavid.org> (01.10.17)
10. Official website of Federation Internationale des Vins et Spiritueux (FIVS). [Access mode]. – URL: <https://fivs.org> (03.10.17)
11. Official website of International Organization of Vine and Wine (OIV). *OIV Guidelines for Sustainable Vitiviniculture*. [Access mode]. – URL: <http://www.oiv.int/en/technical-standards-and-documents/good-practices-guidelines/oiv-guidelines-for-sustainable-vitiviniculture> (03.10.17)

ІНФОРМАЦІЯ ПРО АВТОРІВ

1. *Безручко Любомир Степанович* – кандидат географічних наук, доцент, доцент кафедри туризму, географічний факультет, Львівський національний університет імені Івана Франка, м. Львів, Україна, e-mail: lybko1984@gmail.com.
2. *Булук Вероніка Євгенівна* – студентка кафедри країнознавства та туризму, географічний факультет, Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Київ, Україна, e-mail: veronika.bulyuk@gmail.com.
3. *Гавриленко Олена Петрівна* – кандидат географічних наук, доцент, доцент кафедри фізичної географії та геоекології, географічний факультет, Київський національний університет імені Тараса Шевченка, м. Київ, Україна, e-mail: olena.geo@gmail.com.
4. *Грищенко Михаил Юрьевич* – кандидат географических наук, научный сотрудник кафедры картографии и геоинформатики, географический факультет, Московский государственный университет имени М.В.Ломоносова, г. Москва, Российская Федерация, e-mail: m.gri@geogr.msu.ru.
5. *Волошин Іван Миколайович* – доктор географічних наук, професор, завідувач кафедри туризму, Львівський державний університет фізичної культури, імені І. Боберського, м. Львів, Україна, e-mail: zevumi55@gmail.com
6. *Дружиніна Вікторія Валеріївна* – доктор економічних наук, доцент, доцент кафедри менеджменту, факультет економіки і управління, Кременчуцький національний університет імені Михайла Остроградського, м. Кременчук, Україна, e-mail: drughinina.vd@gmail.com.
7. *Загорянська Олена Леонідівна* – кандидат економічних наук, доцент, доцент кафедри менеджменту, факультет економіки і управління, Кременчуцький національний університет імені Михайла Остроградського, м. Кременчук, Україна, e-mail: zagor_elen@ukr.net.
8. *Заваріка Галина Михайлівна* – кандидат географічних наук, доцент, доцент кафедри туризму і готельного господарства, Східноукраїнський національний університет імені В. Даля, м. Сєверодонецьк, Україна, e-mail: Dgalina_10@mail.ru.
9. *Кампов Надія Семенівна* – старший викладач кафедри туризму і рекреації, факультет туризму та готельно-ресторанного бізнесу, Мукачівський державний університет, м. Мукачево, Україна.
10. *Кириченко Яна Сергіївна* – студентка кафедри країнознавства та туризму, географічний факультет, Київський національний університет імені Тараса Шевченка, м. Київ, Україна.
11. *Король Олександр Дмитрович* – кандидат географічних наук, доцент, завідувач кафедри географії та менеджменту туризму, географічний факультет, Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича, м. Чернівці, Україна, e-mail: korol-konig@yandex.ua.

12. *Кучер Павло Вікторович* – аспірант кафедри туризму, Львівський державний університет фізичної культури імені І. Боберського, м. Львів, Україна, e-mail: zevumi55@gmail.com.

13. *Махлинець Сергій Степанович* – старший викладач кафедри туризму і рекреації, факультет туризму та готельно-ресторанного бізнесу, Мукачівський державний університет, м. Мукачево, Україна.

14. *Медвідь Лариса Іванівна* – старший викладач кафедри туризму і рекреації, факультет туризму та готельно-ресторанного бізнесу, Мукачівський державний університет, м. Мукачево, Україна, e-mail: me_lar@ukr.net.

15. *Михалюк Марина Михайлівна* – аспірантка кафедри країнознавства та туризму, географічний факультет, Київський національний університет імені Тараса Шевченка, м. Київ, Україна, e-mail: marina_mikhaliuk@ukr.net.

16. *Мечковская Ольга Александровна* – кандидат географических наук, доцент, заведующий кафедрой социально-культурной деятельности и туризма, Гжельский государственный университет, п. Электроизолятор, Российская Федерация, e-mail: olmesh@mail.ru.

17. *Нікитчук Анна Вікторівна* – студентка кафедри країнознавства та туризму, географічний факультет, Київський національний університет імені Тараса Шевченка, м. Київ, Україна, e-mail: ann.nikytchuk@ukr.net.

18. *Петліна Дарина Вадимівна* – аспірантка кафедри географії України, географічний факультет, Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Київ, Україна, e-mail: daryna.petlina@gmail.com.

19. *Сировець Сергій Юрійович* – кандидат географічних наук, доцент, доцент кафедри країнознавства та туризму, географічний факультет, Київський національний університет імені Тараса Шевченка, м. Київ, Україна, e-mail: lgtinfo@ukr.net.

20. *Смирнов Ігор Георгійович* – доктор географічних наук, професор, професор кафедри країнознавства та туризму, географічний факультет, Київський національний університет імені Тараса Шевченка, e-mail: smyrnov_ig@ukr.net.

21. *Солодовник Анастасія В'ячеславівна* – студентка кафедри туризму і готельного господарства, Східноукраїнський національний університет імені Володимира Даля, м. Сєвєродонецьк, Україна, e-mail: anastasiakhrol@mail.ru.

22. *Степанець Інна Олександрівна* – аспірантка кафедри економічної та соціальної географії, географічний факультет, Київський національний університет імені Тараса Шевченка, м. Київ, Україна, e-mail: landjat@ukr.net.

23. *Тимошенко Віта Вікторівна* – студентка кафедри країнознавства та туризму, географічний факультет, Київський національний університет імені Тараса Шевченка, м. Київ, Україна.

24. *Телешман Віктор Іванович* – студент кафедри економічної та соціальної географії, географічний факультет, Київський національний

університет імені Тараса Шевченка, м. Київ, Україна, e-mail: oscar1424lal@gmail.com.

25. *Черниш Руслана Олегівна* – студентка кафедри менеджменту, факультет економіки і управління, Кременчуцький національний університет імені Михайла Остроградського, м. Кременчук, e-mail: vova.zavoloka@mail.ru.

26. *Шишкин Василий Сергеевич* – студент кафедри картографії і геоінформатики, географічний факультет, Московський державний університет імені М.В.Ломоносова, г. Москва, Російська Федерація.

27. *Яценко Борис Павлович* – доктор географічних наук, професор, професор кафедри країнознавства та туризму, географічний факультет, Київський національний університет імені Тараса Шевченка, e-mail: boris.yatsenko@gmail.com.

ИНФОРМАЦИЯ ОБ АВТОРАХ

1. *Безручко Любомир Степанович* – кандидат географічних наук, доцент, доцент кафедри туризму, географічний факультет, Львівський національний університет імені Івана Франко, г. Львів, Україна, e-mail: lybko1984@gmail.com.

2. *Булук Вероника Евгеньевна* – студентка кафедри страноведення і туризму, географічний факультет, Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Київ, Україна, e-mail: veronika.bulyuk@gmail.com.

3. *Гавриленко Елена Петровна* – кандидат географічних наук, доцент, доцент кафедри фізичної географії і геоекології, географічний факультет, Київський національний університет імені Тараса Шевченка, г. Київ, Україна, e-mail: olena.geo@gmail.com.

4. *Грищенко Михаил Юрьевич* – кандидат географічних наук, науковий співробітник кафедри картографії і геоінформатики, географічний факультет, Московський державний університет імені М.В.Ломоносова, г. Москва, Російська Федерація, e-mail: m.gri@geogr.msu.ru.

5. *Волошин Иван Николаевич* – доктор географічних наук, професор, завідувач кафедри туризму, Львівський державний університет фізичної культури, імені І. Боберського, г. Львів, Україна, e-mail: zevumi55@gmail.com.

6. *Дружинина Виктория Валериевна* – доктор економічних наук, доцент, доцент кафедри менеджменту, факультет економіки і управління, Кременчуцький національний університет імені Михайла Остроградського, г. Кременчук, Україна, e-mail: drughinina.vd@gmail.com.

7. *Загорянская Елена Леонидовна* – кандидат економічних наук, доцент, доцент кафедри менеджменту, факультет економіки і управління,

Кременчугский национальный университет имени Михаила Остроградского, г. Кременчуг, Украина, e-mail: zagor_elen@ukr.net.

8. *Заварика Галина Михайловна* – кандидат географических наук, доцент, доцент кафедры туризма и гостиничного хозяйства, Восточноукраинский национальный университет имени В. Даля, г. Северодонецк, Украина, e-mail: Dgalina_10@mail.ru.

9. *Кампов Надежда Семеновна* – старший преподаватель кафедры туризма и рекреации, факультет туризма и гостинично-ресторанного бизнеса, Мукачевский государственный университет, г. Мукачево, Украина.

10. *Кириченко Яна Сергеевна* – студентка кафедры страноведения и туризма, географический факультет, Киевский национальный университет имени Тараса Шевченко, Киев, Украина.

11. *Король Александр Дмитриевич* – кандидат географических наук, доцент, заведующий кафедрой географии и менеджмента туризма, географический факультет, Черновицкий национальный университет имени Юрия Федьковича, Черновцы, Украина, e-mail: korol-konig@yandex.ua.

12. *Кучер Павло Викторович* – аспирант кафедры туризма, Львовский государственный университет физической культуры имени И. Боберского, г. Львов, Украина, e-mail: zevumi55@gmail.com.

13. *Махлинец Сергей Степанович* – старший преподаватель кафедры туризма и рекреации, факультет туризма и гостинично-ресторанного бизнеса, Мукачевский государственный университет, г. Мукачево, Украина.

14. *Медвидь Лариса Ивановна* – старший преподаватель кафедры туризма и рекреации, факультет туризма и гостинично-ресторанного бизнеса, Мукачевский государственный университет, г. Мукачево, Украина, e-mail: me_lar@ukr.net.

15. *Михалюк Марина Михайловна* – аспирантка кафедры страноведения и туризма, географический факультет, Киевский национальный университет имени Тараса Шевченко, Киев, Украина, e-mail: marina_mikhaliuk@ukr.net.

16. *Мечковская Ольга Александровна* – кандидат географических наук, доцент, заведующий кафедрой социально-культурной деятельности и туризма, Гжельский государственный университет, п. Электроизолятор, Российская Федерация, e-mail: olmesh@mail.ru.

17. *Никитчук Анна Викторовна* – студентка кафедры страноведения и туризма, географический факультет, Киевский национальный университет имени Тараса Шевченко, г. Киев, Украина, e-mail: ann.nikytchuk@ukr.net

18. *Петлина Дарина Вадимовна* – аспирантка кафедры географии Украины, географический факультет, Киевский национальный университет имени Тараса Шевченко, Киев, Украина, e-mail: daryna.petlina@gmail.com.

19. *Сыровец Сергей Юрьевич* – кандидат географических наук, доцент, доцент кафедры страноведения и туризма, географический факультет,

Киевский национальный университет имени Тараса Шевченко, г. Киев, Украина, e-mail: lgtinfo@ukr.net.

20. *Смирнов Игорь Георгиевич* – доктор географических наук, профессор, профессор кафедры страноведения и туризма, географический факультет, Киевский национальный университет имени Тараса Шевченко, г. Киев, Украина, e-mail: smurnov_ig@ukr.net.

21. *Солодовник Анастасия Вячеславовна* – студентка кафедры туризма и гостиничного хозяйства, Восточноукраинский национальный университет имени Владимира Даля, г. Северодонецк, Украина, e-mail: anastasiakhrol@mail.ru.

22. *Степанец Инна Александровна* – аспирантка кафедры экономической и социальной географии, географический факультет, Киевский национальный университет имени Тараса Шевченко, г. Киев, Украина, e-mail: landjat@ukr.net.

23. *Тимошенко Вита Викторовна* – студентка кафедры страноведения и туризма, географический факультет, Киевский национальный университет имени Тараса Шевченко, г. Киев, Украина.

24. *Телешман Виктор Иванович* – студент кафедры экономической и социальной географии, географический факультет, Киевский национальный университет имени Тараса Шевченко, г. Киев, Украина, e-mail: oscar1424lal@gmail.com.

25. *Черныш Руслана Олеговна* – студентка кафедры менеджмента, факультет экономики и управления, Кременчугский национальный университет имени Михаила Остроградского, г. Кременчук, Украина, e-mail: vova.zavoloka@mail.ru.

26. *Шишкин Василий Сергеевич* – студент кафедры картографии и геоинформатики, географический факультет, Московский государственный университет имени М.В.Ломоносова, г. Москва, Российская Федерация.

27. *Яценко Борис Павлович* – доктор географических наук, профессор, профессор кафедры страноведения и туризма, географический факультет, Киевский национальный университет имени Тараса Шевченко, г. Киев, Украина, e-mail: boris.yatsenko@gmail.com.

INFORMATION ABOUT AUTHORS

1. *Bezruchko Lubomyr Stepanovich* – Candidate of Geographical Sciences, Associate Professor, Assistant Professor of the Department of Tourism, Faculty of Geography, Ivan Franko National University of Lviv, Lviv, Ukraine e-mail: lybko1984@gmail.com.

2. *Buliuk Veronika Yevhenivna* – Student of the Department of Country Studies and Tourism, Faculty of Geography, Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv, Ukraine, e-mail: veronika.bulyuk@gmail.com.

3. *Gavrylenko Olena Petrivna* – Candidate of Geographic Sciences, Associate Professor, assistant professor of Physical Geography and Geoecology Department, Faculty of Geography, Kyiv Taras Shevchenko National University, Kyiv, Ukraine, e-mail: olena.geo@gmail.com
4. *Grishchenko Mikhail Yurievich* – Candidate of Geography Sciences, Research Associate of Cartography and Geoinformatics Department, Faculty of Geography, M.V.Lomonosov Moscow State University, Moscow, Russian Federation, e-mail: m.gri@geogr.msu.ru
5. *Voloshyn Ivan Professor* – Doctor of Geography Sciences, Professor, Head of Tourism Department, Lviv State University of Physical Culture named after I. Boberskyi, Lviv, Ukraine, e-mail: zevumi55@gmail.com.
6. *Druzhynina Viktoriia Valeriivna* – Doctor of Economics, Associate Professor, Assistant Professor of Management Department, Faculty of Economics and Management Kremenchuk Mykhaylo Ostrogradsky National University, Kremenchuk, Ukraine, e-mail: drughinina.vd@gmail.com.
7. *Zagoryanskaya Olena Leonidivna* – Candidate of Sciences (Economics), Associate Professor, Assistant Professor of Management department, Faculty of Economics and Management, Kremenchuk Mykhaylo Ostrogradsky National University, Kremenchuk, Ukraine, e-mail: zagor_elen@ukr.net.
8. *Zavarika Halyna Mykhaylivna* – Candidate Of Geographical Sciences, Associate Professor, Assistant Professor Of Tourism and Hospitality Management Department, Volodymyr Dahl East-Ukrainian National University, Syevyerodonets'k, Ukraine, e-mail: Dgalina_10@mail.ru.
9. *Kampov Nadia Semenivna* – Senior Lecturer Tourism and Recreation Department, Faculty of Tourism and Hotel and Restaurant Business, Mukachev State University, Mukachev Ukraine.
10. *Kyrychenko Yana Serhiyivna* – Student Of Country Studies and Tourism Department, Faculty of Geography, Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv, Ukraine
11. *Korol Oleksandr Dmytrovych* – Candidate of Geographical Sciences, Associate Professor, Head of Geography and Tourism Management Department, Faculty of Geography, Chernivtsi Yuriy Fedkovych National University, Chernivtsi, Ukraine, e-mail: korol-konig@yandex.ua.
12. *Kucher Pavlo Victorovych* – Graduate Student of Tourism Department Lviv State University of Physical Culture named after I. Boberskyi, Lviv, Ukraine, e-mail: zevumi55@gmail.com.
13. *Makhlinets Sergii Stepanovych* – senior lecturer tourism and recreation Department, Faculty of Tourism and Hotel and Restaurant Business, Mukachev State University, Mukachev Ukraine.
14. *Medvid Larisa Ivanivna* – Senior Lecturer Tourism and Recreation Department, Faculty of Tourism and Hotel and Restaurant Business, Mukachev State University, Mukachev Ukraine, e-mail: me_lar@ukr.net.
15. *Mikhaliuk Maryna Mykhaylivna* – Graduate Student Of Country Studies and Tourism Department, Faculty of Geography, Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv, Ukraine, e-mail: marina_mikhaliuk@ukr.net.

16. *Mechkovskaya Olga Aleksandrovna* – Candidate of Geography Sciences, Associate Professor, Head of the department of social and cultural activities and tourism, Gzhel State University, s. Electroizolyator, Russia, e-mail: olmech@mail.ru.
17. *Nikytchuk Anna Viktorivna* – student of Country Studies and Tourism Department, Faculty of Geography, Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv, Ukraine, e-mail: ann.nikytchuk@ukr.net.
18. *Petlina Daryna Vadymivna* – Graduate Student Of Ukrainian Geography Department, Faculty of Geography, Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv, Ukraine, e-mail: daryna.petlina@gmail.com.
19. *Syrovets Serhii Yuriiovich* – Candidate of Geography Sciences, Associate Professor, Assistant Professor of Country Studies and Tourism Department, Faculty of Geography, Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv, Ukraine, e-mail: lgtinfo@ukr.net.
20. *Smyrnov Igor Georgiyovich* – Doctor of Geography Sciences, Professor, Professor of Country Studies and Tourism Department, Faculty of Geography, Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv, Ukraine, e-mail: smyrnov_ig@ukr.net.
21. *Solodovnyk Anastasiia Vyacheslavivna* – student Of Tourism and Hospitality Management Department East Ukrainian National University nabbed after Volodimir Dahl, Severodonetsk, Ukraine, e-mail: anastasiakhrol@mail.ru.
22. *Stepanets Inna Oleksandrivna* – Graduate Student of Department Economic and Social Geography, Faculty of Geography, Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv, Ukraine, e-mail: landjat@ukr.net.
23. *Tymoshenko Vita Viktorivna* – student Of Country Studies and Tourism Department, Faculty of Geography, Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv, Ukraine.
24. *Teleshman Victor Ivanovich* – Student of Department Economic and Social Geography, Faculty of Geography, Taras Shevchenko National University of Kyiv, Ukraine, e-mail: oscar1424lal@gmail.com.
25. *Chernysh Ruslana Olegovna* – student of Management department, Faculty of Economics and Management, Kremenchuk Mykhaylo Ostrogradsky National University, Kremenchuk, Ukraine, e-mail: zagor_elen@ukr.net.
26. *Shishkin Vasiliy Sergeyevich* – student of Cartography and Geoinformatics Department, Faculty of Geography, M.V.Lomonosov Moscow State University, Moscow, Russian Federation.
27. *Yatsenko Borys Pavlovych* – Doctor Of Geography Sciences, Professor, Professor of Country Studies and Tourism Department, Faculty of Geography, Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv, Ukraine, e-mail: boris.yatsenko@gmail.com.

ЗМІСТ

I. ГЕОГРАФІЯ РЕКРЕАЦІЇ ТА ТУРИЗМУ: ТЕОРЕТИЧНІ ТА ПРИКЛАДНІ ПИТАННЯ

<i>Король О.Д.</i> ВІЇЗНІ ТУРИСТИЧНІ ПОТОКИ ТА ЗАРУБІЖНА ТУРИСТИЧНА АКТИВНІСТЬ	3
<i>Дружиніна В.В., Загорянська О.Л., Черниш Р.О.</i> СОЦІАЛЬНО-ДЕМОГРАФІЧНІ ПАРАМЕТРИ РОЗВИТКУ ТУРИЗМУ В УКРАЇНІ: ВИМІР ТА ДІАГНОСТУВАННЯ	13
<i>Заваріка Г.М., Солодовник А.В.</i> ВПЛИВ КОНФЛІКТНОГО ПЕРІОДУ НА РОЗВИТОК МІЖНАРОДНОГО ТУРИЗМУ	24
<i>Смирнов І.Г.</i> ТЕОРІЯ ТА АПЛІКАЦІЯ ЛОГІСТИЧНОЇ КОНЦЕПЦІЇ СТАЛОГО РОЗВИТКУ УРБОТУРИЗМУ	32
<i>Безручко Л.С.</i> ТУРИЗМ У МІСТАХ: СУТЬ, ЧИННИКИ ТА ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ	45
<i>Мечковская О.А.</i> ФАКТОРЫ ПРОИЗВОДСТВА АГРОЭКОЛОГИЧЕСКОГО ТУРИСТСКОГО ПРОДУКТА РЕСПУБЛИКИ БЕЛАРУСЬ	54
<i>Булюк В.Є., Сировець С.Ю.</i> ОРГАНІЗАЦІЙНА МОДЕЛЬ ГІРСЬКОЛИЖНОГО ТУРИЗМУ В СКАНДИНАВСЬКИХ КРАЇНАХ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ЇЇ ВИКОРИСТАННЯ В УКРАЇНІ	66
<i>Медвідь Л.І., Кампов Н.С., Махлинець С.С.</i> ЕТНОРЕЛІГІЙНІСТЬ НАСЕЛЕННЯ ЗАКАРПАТСЬКОЇ ОБЛАСТІ ЯК ФАКТОР РОЗВИТКУ ТУРИЗМУ	76
<i>Волошин І.М., Кучер П.В.</i> ГЕОПРОСТОРОВЕ ПОШИРЕННЯ ТА ХАРАКТЕРИСТИКА ТУРИСТИЧНО-РЕКРЕАЦІЙНИХ РЕСУРСІВ ВОЛИНСЬКОЇ ОБЛАСТІ	86

II. АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ СУСПІЛЬНОЇ ГЕОГРАФІЇ ТА КРАЇНОЗНАВСТВА

<i>Кириченко Я.С., Нікитчук А.В., Тимошенко В.В., Яценко Б.П.</i> ТЕНДЕНЦІЇ ПОЛІТИЧНОГО ВИБОРУ В РЕГІОНАХ УКРАЇНИ ЗА РЕЗУЛЬТАТАМИ АНАЛІЗУ ПАРЛАМЕНТСЬКИХ ВИБОРІВ 2014 РОКУ	98
<i>Степанець І.О.</i> СУСПІЛЬНО-ГЕОГРАФІЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ВЗАЄМОЗВ'ЯЗКІВ МОЛОДІ ТА МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ НА ПРИКЛАДІ М. КИЄВА	109
<i>Михалюк М.М.</i> СУТНІСТЬ І СТРУКТУРА ЕТНОКУЛЬТУРНОГО ПОТЕНЦІАЛУ РЕГІОНУ	121
<i>Телешман В.І.</i> ІНТЕЛЕКТУАЛЬНИЙ ПОТЕНЦІАЛ ЧЕРНІВЕЦЬКОЇ ОБЛАСТІ	131

III. ПРИРОДНИЧА ГЕОГРАФІЯ: ТЕОРІЯ ТА ПРАКТИКА

<i>Гавриленко О. П.</i> БАСЕЙНОВА МОДЕЛЬ УПРАВЛІННЯ ВОДНИМИ РЕСУРСАМИ: АЛГОРИТМ ЗАПРОВАДЖЕННЯ В УКРАЇНІ	137
---	-----

<i>Грищенко М.Ю., Шишкин В.С.</i> РЕЛЬЕФ И СОВРЕМЕННЫЕ РЕЛЬЕФООБРАЗУЮЩИЕ ПРОЦЕССЫ ВУЛКАНА ГОЛОВНИНА И ОКРУЖАЮЩИХ ТЕРРИТОРИЙ (ЗАПОВЕДНИК "КУРИЛЬСКИЙ")	147
<i>Петліна Д.В.</i> ОСНОВИ СТІЙКОГО РОЗВИТКУ ВИНОГРАДАРСЬКО-ВИНОРОБНИХ ЛАНДШАФТІВ	154
<i>ІНФОРМАЦІЯ ПРО АВТОРІВ</i>	164

СОДЕРЖАНИЕ

I. ГЕОГРАФИЯ РЕКРЕАЦИИ И ТУРИЗМА: ТЕОРЕТИЧЕСКИЕ И ПРАКТИЧЕСКИЕ ВОПРОСЫ

<i>Король А.Д.</i> ВЫЕЗДНЫЕ ТУРИСТИЧЕСКИЕ ПОТОКИ И ЗАРУБЕЖНАЯ ТУРИСТИЧЕСКАЯ АКТИВНОСТЬ	3
<i>Дружинина В.В., Загорянская Е.Л., Черныш Р.О.</i> СОЦИАЛЬНО-ДЕМОГРАФИЧЕСКИЕ ПАРАМЕТРЫ РАЗВИТИЯ ТУРИЗМА В УКРАИНЕ: ИЗМЕРЕНИЕ И ДИАГНОСТИКА	13
<i>Заварика Г.М., Солодовник А.В.</i> ВЛИЯНИЕ КОНФЛИКТНОГО ПЕРИОДА НА РАЗВИТИЕ МЕЖДУНАРОДНОГО ТУРИЗМА	24
<i>Смирнов И.Г.</i> ТЕОРИЯ И АППЛИКАЦИЯ ЛОГИСТИЧЕСКОЙ КОНЦЕПЦИИ УСТОЙЧИВОГО РАЗВИТИЯ УРБОТУРИЗМА	32
<i>Безручко Л.С.</i> ТУРИЗМ В ГОРОДАХ: СУТЬ, ФАКТОРЫ И ПРОБЛЕМЫ РАЗВИТИЯ	45
<i>Мечковская О.А.</i> ФАКТОРЫ ПРОИЗВОДСТВА АГРОЭКОЛОГИЧЕСКОГО ТУРИСТСКОГО ПРОДУКТА РЕСПУБЛИКИ БЕЛАРУСЬ	54
<i>Булук В.Е., Сыровец С. Ю.</i> ОРГАНИЗАЦИОННАЯ МОДЕЛЬ ТУРИЗМА В СКАНДИНАВСКИХ СТРАНАХ И ПЕРСПЕКТИВЫ ЕЕ ИСПОЛЬЗОВАНИЯ В УКРАИНЕ	66
<i>Медвидь Л.И., Кампов Н.С., Махлинец С.С.</i> ЭТНОРЕЛИГИОЗНОСТЬ НАСЕЛЕНИЯ ЗАКАРПАТСКОЙ ОБЛАСТИ КАК ФАКТОР РАЗВИТИЯ ТУРИЗМА	76
<i>Волошин И.Н., Кучер П.В.</i> ГЕОПРОСТРАНСТВЕННОЕ РАСПРОСТРАНЕНИЕ И ХАРАКТЕРИСТИКА ТУРИСТСКО-РЕКРЕАЦИОННЫХ РЕСУРСОВ ВОЛЫНСКОЙ ОБЛАСТИ	86

II. АКТУАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ ОБЩЕСТВЕННОЙ ГЕОГРАФИИ И СТРАНОВЕДЕНИЯ

<i>Кириченко Я.С., Никитчук А.В., Тимошенко В.В., Яценко Б.П.</i> ТЕНДЕНЦИИ ПОЛИТИЧЕСКОГО ВЫБОРА В РЕГИОНАХ УКРАИНЫ ПО РЕЗУЛЬТАТАМ АНАЛИЗА ПАРЛАМЕНТСКИХ ВЫБОРОВ 2014 ГОДА	98
<i>Степанец И.А.</i> СОЦИАЛЬНО-ГЕОГРАФИЧЕСКОЕ ИССЛЕДОВАНИЕ ВЗАИМОСВЯЗИ МОЛОДЕЖИ И МЕСТНОГО САМОУПРАВЛЕНИЯ НА ПРИМЕРЕ Г. КИЕВА	109

<i>Михалюк М.М.</i> СУТНІСТЬ І СТРУКТУРА ЕТНОКУЛЬТУРНОГО ПОТЕНЦІАЛУ РЕГІОНУ	121
<i>Телешман В.И.</i> ИНТЕЛЛЕКТУАЛЬНЫЙ ПОТЕНЦИАЛ ЧЕРНОВИЦКОЙ ОБЛАСТИ	131

III. ЕСТЕСТВЕННАЯ ГЕОГРАФИЯ: ТЕОРИЯ И ПРАКТИКА

<i>Гавриленко Е.П.</i> БАССЕЙНОВАЯ МОДЕЛЬ УПРАВЛЕНИЯ ВОДНЫМИ РЕСУРСАМИ: АЛГОРИТМ ВНЕДРЕНИЯ В УКРАИНЕ	137
<i>Грищенко М.Ю., Шишкин В.С.</i> РЕЛЬЕФ И СОВРЕМЕННЫЕ РЕЛЬЕФООБРАЗУЮЩИЕ ПРОЦЕССЫ ВУЛКАНА ГОЛОВНИНА И ОКРУЖАЮЩИХ ТЕРРИТОРИЙ (ЗАПОВЕДНИК "КУРИЛЬСКИЙ")	147
<i>Петлина Д.В.</i> ОСНОВЫ УСТОЙЧИВОГО РАЗВИТИЯ ВИНОГРАДАРСКО-ВИНОДЕЛЬЧЕСКИХ ЛАНДШАФТОВ	154
<i>ИНФОРМАЦИЯ ОБ АВТОРАХ</i>	164

LIST OF CONTENTS

I. GEOGRAPHY OF RECREATION AND TOURISM: THEORETICAL AND APPLIED ISSUES

<i>Korol O.D.</i> INTERNATIONAL TOURIST FLOWS AND OUTBOUND TOURISM ACTIVITY	3
<i>Druzhynina V.V., Zagoryanskaya O.L., Chernysh R.O.</i> SOCIO-DEMOGRAPHIC PARAMETERS OF TOURISM DEVELOPMENT IN UKRAINE: MEASUREMENT AND DIAGNOSTICS	13
<i>Zavarika H.M., Solodovnyk A.V.</i> THE IMPACT OF THE CONFLICT PERIOD ON DEVELOPMENT OF INTERNATIONAL TOURISM	24
<i>Smyrnov I.G.</i> THEORY AND APPLICATION OF THE LOGISTIC CONCEPT OF SUSTAINABLE DEVELOPMENT OF URBAN TOURISM	32
<i>Bezruchko L.S.</i> TOURISM IN CITIES: ESSENCE, FACTORS AND PROBLEMS OF DEVELOPMENT	45
<i>Mechkovskaya O.A.</i> FACTORS OF PRODUCTION AGROECOLOGICAL TOURISM PRODUCT OF THE REPUBLIC OF BELARUS	54
<i>Buliuk V. Y., Syrovets S.Y.</i> ORGANIZATIONAL MODEL OF SKI TOURISM IN SCANDINAVIAN COUNTRIES AND PERSPECTIVES OF ITS USE IN UKRAINE	66
<i>Medvid L.I., Kampov N.S., Makhlinets S.S.</i> ETHNO-RELIGIOSITY OF THE POPULATION OF THE TRANSCARPATHIAN REGION AS A FACTOR IN THE DEVELOPMENT OF TOURISM	76
<i>Voloshyn I.M., Kucher P.V.</i> THE GEOSPATIAL DISTRIBUTION AND CHARACTERISTICS OF TOURISM AND RECREATIONAL RESOURCES OF THE VOLYN REGION	86

II. CURRENT PROBLEMS OF SOCIAL GEOGRAPHY AND COUNTRY STUDIES

<i>Kyrychenko Y.S., Nikytchuk A.V., Tymoshenko V.V., Yatsenko B.P.</i> REGIONAL POLITICAL ORIENTATION AT THE UKRAINIAN PARLIAMENT ELECTIONS IN 2014	98
<i>Stepanets I.O.</i> SOCIAL-GEOGRAPHIC RESEARCH OF RELATIONSHIP BETWEEN YOUTH AND LOCAL SELF-GOVERNMENT BY THE EXAMPLE OF KYIV	109
<i>Mikhaliuk M.M.</i> THE ESSENCE AND STRUCTURE OF ETHNOCULTURAL POTENTIAL OF REGION	121
<i>Teleshman V.I.</i> INTELLECTUAL POTENTIAL OF CHERNIVTSI REGION	131
 <i>III. NATURAL GEOGRAPHY: THEORY AND PRACTICE</i>	
<i>Gavrylenko O.P.</i> BASIN WATER MANAGEMENT MODEL: IMPLEMENTATION ALGORITHM IN UKRAINE	137
<i>Grishchenko M.Y., Shishkin V.S.</i> THE TERRAIN AND THE MODERN GEOMORPHOLOGICAL PROCESSES OF THE GOLOVNIN VOLCANO AND ITS SURROUNDINGS (STATE NATURE RESERVE "KURILSKIY")	147
<i>Petlina D.V.</i> THE PRINCIPLES OF SUSTAINABLE DEVELOPMENT OF VINEGROWING AND WINEMAKING LANDSCAPES	154
 <i>INFORMATION ABOUT AUTHORS</i>	 164